

RICHARD WURMBRAND

CU DUMNEZEU ÎN SUBTERANĂ

Intrarea în celulele subterane din închisoarea comunistă
Jilava, România

FORUMUL CIVIC CREȘTIN • BUCUREȘTI - 2008

CU
DUMNEZEU
ÎN SUBTERANĂ

RICHARD WURMBRAND

Editura Stephanus

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

WURMBRAND, RICHARD

Cu Dumnezeu în subterană / Richard Wurmbrand, - București :
Editura Stephanus, 2007

p. ; cm.

ISBN 978-973-9438-80-3

343.8(498)(0:82-94)

821.135.1-94

284(498) Wurmbrand,R.

© 2007 Editura Stephanus

Toate drepturile rezervate.

Este interzisă reproducerea integrală sau parțială
a cărții, fără permisiunea scrisă a Editurii.

Editura Stephanus

Bibescu Vodă 1, sect. 4,

București - 040151, EU

tel. 335.65.77, fax. 335.59.48,

e-mail: stephanus@rdslink.ro

<http://www.stephanus.ro>

Tipărit în UE

Coperta: CORNEL MIU

Procesare: ANGELA VÎNĂTORU

ISBN 978 - 973 - 9438 - 80 - 3

CU RIN

<i>Prefață</i>	7
<i>Prefață la Ediția Română</i>	13
<i>Partea Întâi</i>	15
<i>Partea a Doua</i>	85
<i>Partea a Treia</i>	107
<i>Partea a Patra</i>	129
<i>Partea a Cincea</i>	173
<i>Partea a Șasea</i>	213
<i>Partea a Șaptea</i>	227
<i>Partea a Opta</i>	257
<i>Partea a Noua</i>	295

Dedicație

***Martirilor creștini care și-au jertfit
viața în slujba Domnului și au murit
cu curaj torturați de comuniști.***

PREFAȚĂ

Sunt un pastor luteran care, datorită fidelității sale față de credința creștină, a petrecut mai bine de paisprezece ani în diferite închisori; dar nu acesta este motivul scrierii acestei cărți. Întotdeauna mi-a plăcut ideea că un om care a fost închis pe nedrept, trebuie să scrie sau să predice despre suferințele sale. Campanella, cunoscutul autor al cărții „Cetatea Soarelui”, a fost ținut în închisoare douăzeci și șapte de ani, dar faptul că a fost torturat și că timp de patruzeci de ore a rămas ținut pe un pat prevăzut cu cuie de fier îl știm de la biografia sa din Evul Mediu, și nu de la el.

Anii de închisoare nu mi s-au părut prea lungi, deoarece, singur în celula mea, am descoperit că, dincolo de credință și iubire, există bucuria întru Domnul: o adâncă și extraordinară fericire, fără seamăn în lumea aceasta. Iar când am ieșit din pușcărie eram ca un om care coboară de pe vârful muntelui – de unde cuprinsese până departe cu privirea pacea și frumusețea unui întreg ținut – ca să revină în câmpie.

Mai întâi, trebuie să explic de ce mi-am părăsit țara, venind în Vest.*

Am fost eliberat din închisoare în 1964, o dată cu câteva mii de deținuți politici și religioși, deoarece Republica Populară Română adoptase o politică mai „prietenoasă” față de țările Europei occidentale.

Mi s-a dat cea mai mică parohie evanghelică din țară. Congregația mea număra treizeci și cinci de enoriași. Am fost prevenit de către autoritățile Departamentului Cultelor că, dacă se vor aduna vreodată laolaltă în biserică treizeci și șase de persoane, voi avea

*Prima ediție a acestei cărți a apărut în Anglia, în anul 1968 (n. a).

neplăceri. Eu, însă, aveam prea multe de spus și erau prea mulți cei care doreau să mă asculte. Am călătorit în secret ca să pot predica în orașe și sate, la toate cultele protestante, părăsind localitățile respective mai înainte ca organele de miliție să afle că un străin se găsea în sectorul lor. Dar am fost nevoit să pun capăt și acestei situații, pentru că unii pastori care mă ajutaseră au fost înlăturați din funcție de către autorități; pe de altă parte, puteam pricinui arestarea și torturarea altor pastori pentru a le fi stoarse mărturisiri. Devenisem o povară și o primejdie pentru cei cărora doream să le slujesc.

Unii prieteni m-au îndemnat să încerc să părăsesc țara, ceea ce mi-ar fi permis să dau mărturie în fața lumii occidentale despre Biserica subterană. Din declarațiile liderilor Bisericilor occidentale, era evident că unii nu știau, iar alții nu voiau să cunoască adevărul despre persecuțiile religioase comise de comuniști.

Prelați din Europa și America veneau în țara noastră în vizite de prietenie și participau la banchete împreună cu inchizitorii și tortionarii noștri. I-am întrebat de ce fac lucrul acesta.

– În calitate de creștini, ziceau ei, noi trebuie să fim prietenoși cu toată lumea, chiar și cu comuniștii.

Atunci de ce nu erau la fel de prietenoși cu cei care suferiseră? De ce nu făceau nici cea mai mică aluzie la preoții și pastorii care muriseră în închisoare sau sub tortură? De ce n-au lăsat ceva bani pentru familiile celor dispăruți?

Dr. Ramsey, arhiepiscopul de Canterbury, a venit la București în 1965 și a asistat la un serviciu divin. El nu știa că biserica era plină de agenți ai Securității cu sofiile lor: era același public care apărea de fiecare dată în asemenea ocazii. Același public ascultase rabini, muftii și predicatori baptiști, vizitatori din străinătate.

Întorși acasă, și unii și alții au vorbit laudativ despre libertatea religioasă de care se bucurau credincioșii din România.

Un teolog britanic a scris o carte în care declara că Isus Cristos Însuși ar fi admirat sistemul de detenție din închisorile comuniste.

Între timp, mi s-a retras dreptul de a predica și am fost pus pe lista neagră, în permanență urmărit și supravegheat. Totuși, uneori

mai predicam prin casele prietenilor care nu țineau seamă de pericol, astfel că n-am fost surprins când – la câțva timp după începerea unor negocieri secrete, în Norvegia, între o misiune creștină și autoritățile române, pentru a fi lăsat să plec în Occident în schimbul unei sume de dolari, un străin m-a invitat la el acasă. El și-a dat adresa, dar nu și numele. Când l-am vizitat, era singur.

– Vreau să vă fac un serviciu, a zis el.

Mi-am dat seama că era un agent al Securității.

– Știu de la un prieten că suma deja a fost vărsată. Probabil că ați dori să părăsiți imediat România. Prietenul meu este îngrijorat. Sunteți un om care spune ceea ce gândește; ați ieșit de curând din închisoare. Fără îndoială că ar fi preferabil să nu plecați imediat, sau să rămână un membru al familiei care să răspundă de buna dumneavoastră purtare. Desigur, eliberarea dumneavoastră va fi necondiționată...

Nu i-am făcut nici o promisiune. Aveau dolarii ceruși, și asta trebuia să le fie de ajuns. Niște organizații creștine din Vest plățiseră 10 000 \$ ca preț de răscumpărare pentru mine. Vânzarea cetățenilor aducea valută în țară și ajuta bugetul Republicii Populare. O glumă românească spunea: „L-am vinde și pe primul-ministru, dacă ar vrea cineva să-l cumpere“. Evreii erau vânzuți Israelului cu prețul de 1 000 de lire sterline pe cap de om, membrii minorității germane Germaniei Federale, armenii Statelor Unite. Oamenii de știință, doctorii și profesorii costau circa 5 000 de lire sterline bucata.

După aceea am fost convocat la sediul central al Miliției. Un ofițer mi-a spus:

– Pașaportul dumneavoastră este gata. Puteți pleca unde și când vreți și puteți predica oricât doriți. Dar să nu vorbiți împotriva noastră. Țineți-vă de Evanghelie. Altfel vi se va închide gura definitiv. Putem angaja un gangster, care o va face pentru 1000 \$, sau vă putem aduce înapoi, cum am mai făcut și cu alți trădători. Vă putem distruge reputația în Occident inventând un scandal legat de bani sau de viața sexuală.

El mi-a spus că pot pleca. Aceasta a fost eliberarea mea necondiționată.

Am ajuns în Norvegia. M-au examinat mai mulți doctori, iar unul dintre ei a zis:

– Sunteți ciuruit de găuri ca o sită.

Nu putea crede că oasele mi se refăcuseră și că tuberculoza mi se vindecase fără multă asistență medicală.

– Nu-mi cereți nici un tratament, a mai zis el. Adresați-vă Celui care v-a ținut în viață – și în care eu nu cred.

Noua mea activitate pastorală pentru Biserica subterană începea. Am întâlnit niște prieteni ai Misiunii noastre Scandinave în Norvegia și, când am predicat prima oară la Oslo, o femeie din rândul întâi a început să plângă. Ea mi-a relatat după aceea că, în urmă cu mulți ani, citise prin ziare despre arestarea mea și că de atunci nu încetase să se roage pentru mine.

– Azi am venit la biserică fără să știu cine avea să predice, a zis ea. În timp ce vă ascultam, mi-am dat seama cine vorbește și am izbucnit în plâns.

Am aflat că mii de oameni se rugaseră pentru mine, așa cum se roagă zilnic pentru toți cei aflați în închisorile comuniste. Copii pe care nu-i cunoscusem niciodată mi-au scris, zicând: „Vă rugăm să veniți și în orașul nostru – rugăciunile noastre pentru dumneavoastră au fost ascultate“.

Au urmat predici și conferințe în bisericile și universitățile de pe tot cuprinsul Europei și al Statelor Unite. Dar am descoperit că oamenii, deși erau adesea bulversați de ceea ce le spuneam – nu credeau că sunt într-adevăr amenințați de o primejdie reală.

– La noi, comunismul ar fi diferit, ziceau ei. Comuniștii noștri sunt puțini și inofensivi.

Tot așa crezusem și noi în România, cândva, când partidul era mic. Lumea este plină de mici partide comuniste care stau în așteptare. Cu un pui de tigru te poți juca, dar când va crește mare, el nu va ezita să te devoreze.

Am întâlnit conducători ai Bisericilor din Occident care m-au sfătuit să predic Evanghelia, dar să evit atacurile contra comunismului; poliția secretă din București îmi dăduse același sfat. Dar răului trebuie să i se spună pe nume. Isus le-a spus fariseilor că sunt „vipere”, și El nu a fost răstignit pentru Predica de pe Munte, ci pentru că le-a spus acest adevăr.

Eu denunț comunismul fiindcă îi iubesc pe comuniști. Putem urî păcatul, iubindu-l în același timp pe păcătos. Creștinii au datoria de a câștiga sufletele comuniștilor: dacă nu vom reuși s-o facem, ei vor năpădi Occidentul și vor deștrădăcina creștinismul și de aici.

Conducătorii din Est sunt niște omeni nefericiți, distruși sufletește. Ei pot fi mântuiți, iar Domnul o va face trimițându-le un om. N-ams El Însuși să-i scoată pe evrei din Egipt, ci l-a trimis pe Moise. Tot astfel, acum, noi suntem cei care trebuie să-i aducă pe calea Domnului pe conducătorii comuniști din orice domeniu – artistic, științific și politic. Cucerindu-i pe cei care modelează cugetele oamenilor în spatele Cortinei de fier, vom câștiga oameni pe care aceștia îi conduc și-i influențează.

Convertirea Svetlanei Stalin, unica fiică a celui mai mare ucigaș în masă al creștinilor, care a fost crescută în cea mai strictă disciplină comunistă, dovedește că există o armă mai eficientă împotriva comunismului decât bomba nucleară: iubirea lui Cristos.

RICHARD WURMBRAND

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ROMÂNĂ

Această carte a apărut în Anglia și SUA în 1968. Fusesem eliberat de curând din închisoare, după paisprezece ani de detenție, și sosisem recent în Occident. Cartea a fost tradusă în germană, franceză, spaniolă, italiană. Ceea ce am relatat în ea a produs senzație. Lucrurile petrecute în închisorile României – suferința cumplită, răutatea unora, eroismul și virtutea altora erau ceva cu totul nou pentru lumea cititorilor. Am fost primul care ajungea acolo, în Occident. Să fi stat cu anii în închisoare nu e o nenorocire. Dar este o nenorocire să fi stat ani lungi în închisoare și să nu fi învățat din asta.

Eu am învățat. Am învățat să-L iubesc pe Dumnezeu mult, chiar când trec prin suferință, și să-i iubesc pe toți oamenii. De aceea, nu am scris ca un istoric care relatează pur și simplu faptele. Faptele rele au fost săvârșite de oameni. Unii dintre ei nu mai sunt azi ce au fost acum zeci de ani. Unii criminali s-au îndreptat, au devenit oameni buni, ba unii au devenit copii ai lui Dumnezeu. Ei pot povesti cum au păcătuit odinioară. Eu nu sunt chemat să fac publice păcatele pe care Domnul Isus li le-a iertat și le-a spălat cu sfânt sângele Său. Alții au murit. Un vechi proverb latin ne învață: „Despre morți să nu vorbești decât de bine“. Proverbul nu e întrutotul drept. Unele fapte foarte rele ale morților trebuie spuse nu ca să-ți verși mânia pe vinovați, ci pentru ca din cunoașterea lor să se tragă învățăminte, ca asemenea catastrofe să nu se mai întâmple în viitor. Dar, pe cât posibil, unde-i vorba de păcate săvârșite de mulți, e bine să nu le atribui unor persoane. Cei care au săvârșit fapte groaznice au soții, copii și nepoți care poartă același nume cu ei. Pe cât posibil, aceștia nu trebuie să audă numele părinților și bunicilor imprecat. Pentru fata lui Stalin, pentru unii copii ai marilor ucigași din vremea nazistă,

faptul de a auzi iarăși și iarăși blesteme la adresa părinților a fost mai mult decât poate îndura un biet suflet omenesc. Unde-i vorba de personalități care au jucat un rol hotărâtor în istorie, nu am putut omite să dau nume. Unde era absolut necesar, am întrebuințat nume fictive.

Când a apărut prima ediție a cărții, domnea Ceaușescu. Dacă dădeam nume și date precise despre oamenii care au făcut bine, ei ar fi fost prizonieri. De aceea, am povestit lucruri întâmplare într-o închisoare ca fiind întâmplare în alta. Cred că voi găsi înțelegere pentru acest lucru. Principalul motiv pentru care public cartea în românește este că am întâlnit în închisoare suflete care, în timpul celor mai grele pătimiri, au atins culmi de dragoste și frumusețe spirituală. Pe aceștia vreau să-i fac cunoscuți.

RICHARD WURMBRAND

PARTEA ÎNTÂI

- 1 -

Prima jumătate a vieții mele a luat sfârșit la 29 februarie 1948. Mergeam singur pe o stradă din București, când un Ford negru a frânat brusc lângă mine și din el au sărit doi bărbați. M-au înșfăcat de braț și m-au împins pe bancheta din spate, în timp ce un al treilea ins, aflat lângă șofer, mă ținea sub amenințarea unui pistol. Mașina a străbătut repede prin circulația redusă a acelei dimineți de duminică; apoi, ajunși în Calea Rahovei, am pătruns prin niște porți de fier. Le-am auzit trântindu-se în urma noastră. Răpitorii mei aparțineau poliției secrete comuniste – Securitatea. Acesta era cartierul lor general. Înăuntru, mi s-au luat actele, obiectele personale, cravata și șireturile de la pantofi și, în cele din urmă, numele.

– De acum înainte, a zis funcționarul de serviciu, ești Vasile Georgescu.

Autoritățile voiau ca nici măcar paznicii să nu știe pe cine su-pravegheau, în cazul în care în străinătate, unde eram bine cunoscut, s-ar fi iscat întrebări. Trebuia să dispar, ca atâția alții, fără urmă. „Calea Rahovei“ era o închisoare nouă și eu eram primul ei deținut. Închisoarea nu era însă o experiență nouă pentru mine. Fusesem arestat în timpul războiului de către fasciștii care cârmuiau pe vremea lui Hitler și apoi, din nou, când au venit la putere comuniștii. Sus, în peretele de beton al celei, se găsea o fereștrucă; se mai aflau în încăperea două paturi de scânduri și obișnuitul hârdău din colț. M-am așezat jos, în așteptarea celor care urmau să-mi ia interogatoriul, anticipând ce întrebări aveau să-mi pună și ce răspunsuri trebuia să dau. Știam destul de bine ce înseamnă frica, dar în momentul acela n-o simțeam. Această arestare și tot ceea ce avea să urmeze erau răspunsul la o rugăciune pe care o făcusem și speram că ele vor da un sens nou vieții mele din trecut. Nu știam ce multe descoperiri extraordinare și minunate mă așteptau.

- 2 -

Tatăl meu avea acasă o carte cu sfaturi pentru tinerii care se pregăteau pentru carierele de avocați, doctori, ofițeri ș.a.m.d. Odată, când eram de vreo cinci ani, a deschis-o și i-a întrebat pe frații mei ce ar dori să devină. După ce au ales ei, s-a întors și către mine, cel mai mic dintre copii:

– Dar tu ce-ai vrea să fii, Richard?

M-am uitat la titlul cărții, care era „Îndrumător general în profesii“ și am răspuns:

– Mi-ar plăcea să fiu îndrumător general.

De atunci au trecut cincizeci de ani, dintre care paisprezece în închisoare, și m-am gândit adesea la cuvintele acelea. Se zice că ne facem de timpuriu în viață o idee despre ceea ce vom fi și nu cunosc

o mai bună definiție a îndeletnicirii mele actuale decât aceea de „îndrumător general“. Ideea de a deveni pastor creștin nu putea să răsună atunci în mintea mea și nici a părinților mei, care erau evrei. Tatăl meu a murit când aveam nouă ani și familia noastră a dus totdeauna lipsă de bani, uneori și de pâine. Odată, un om s-a oferit să-mi cumpere un costum de haine, dar când ne-am dus la prăvălie și negustorul ni l-a arătat pe cel mai bun, omul a zis:

– Prea bun pentru el. Nu e decât un băiat sărac, căruia eu îi cumpăr haine.

Școala mă interesa puțin, mă interesau însă cărțile pe care le aveau tata și frații mei mai mari. De foarte tânăr citisem multe dintre ele și devenisem un mare sceptic, asemenea lui Voltaire, pe care-l admiram.

Totuși, religia mă interesa. Am ascultat liturghii în bisericile ortodoxe și romano-catolice, iar într-o sinagogă am auzit odată un om rugându-se cu glas tare pentru fiica lui bolnavă. Aceasta a murit în ziua următoare și eu l-am întrebat pe rabin:

– Ce fel de Dumnezeu este acela care rămâne surd la o rugăciune atât de disperată?

Nu mi-a putut răspunde. Nu puteam crede într-o ființă atotputernică ce lăsa atâția oameni să moară de foame și să sufere. Și mai puțin credeam că El a trimis pe pământ un om atât de bun și de înțelept ca Isus Cristos.

Devenit adult, am intrat în lumea afacerilor din București, și am avut succes. La mai puțin de 25 de ani, aveam bani din belșug pentru a cheltui prin baruri cu fetele din „micul Paris“, cum era numită pe atunci Capitala. Nu-mi păsa de cele ce se petreceau în jur, atâta timp cât îmi puteam satisface setea după senzații noi. Era o viață pe care alții o invidiau, dar care mă lăsa, totuși, nesatisfăcut din punct de vedere moral. Știam că această viață era falsă și că irosisem ca pe un lucru de nimic ceea ce era bun în mine și-mi putea fi de folos. Foarte convins de inexistența lui Dumnezeu, doream, totuși, în adâncul sufletului, ca situația să fi fost alta, să existe o rațiune de a fi în Univers.

Într-o zi, am intrat într-o biserică și m-am oprit, împreună cu alți oameni, în fața statuii Fecioarei Maria. Aceștia se rugau și am încercat să rostesc și eu, alături de ei, „Plecăciune ție, Marie, cea plină de har...“, dar am simțit un gol lăuntric. I-am spus în gând statuii: „Ești cu adevărat de piatră. Atât de mulți te imploră, iar tu nu le dai nimic“.

După ce m-am căsătorit, am continuat să alerg după fete, să vânez plăcerile, să mint, să înșel cu nepăsare, lovind pe alții, până ce, la douăzeci și șapte de ani, aceste excese, adăugate unor carențe anterioare, mi-au provocat o tuberculoză. Pe atunci, aceasta era o boală periculoasă și, o vreme, s-a crezut că voi și muri. M-am speriat.

Pentru prima oară în viața mea, m-am odihnit într-un sanatoriu de la țară. Zăceam privind la copaci și mă gândeam la trecut. Acesta îmi revenea sub forma unor scene oribile care, trecându-mi prin fața ochilor, mă chinuiau profund. Mama mea a plâns din cauza mea, soția mea a plâns și ea; câte fete nevinovate n-au plâns! Am sedus, mi-am bătut joc și am înșelat – totul o maimuțăreală. Venise rândul meu să plâng. Am zăcut acolo și m-au năpădit lacrimile. În sanatoriul acela m-am rugat pentru prima oară în viața mea.

A fost rugăciunea unui ateu. Am zis cam așa: „Doamne, știu că nu ești. Dar dacă, totuși, ești – ceea ce eu contest –, tu ești acela care trebuie să mi te dezvălui; nu e datoria mea să te caut eu pe tine“.

Întreaga mea filozofie fusese, până atunci materialistă, dar inima mea nu putea fi satisfăcută cu acest lucru. În teorie, credeam că omul este doar materie și că, atunci când moare, se descompune în praf și cenușă. Totuși, îmi pierdusem tatăl și mai fusesem și la alte înmormântări și nu puteam să mă gândesc niciodată la morți decât ca la persoane. Cine se poate gândi la copilul sau la soția sa moartă ca la o mână de pulbere? Ființa iubită este aceea care rămâne în cuget.

Poate cugetul nostru să greșească într-atâta?

Sufletul meu era plin de contradicții. Petrecusem ore întregi în locuri zgomotoase de distracție, cu fete pe jumătate goale și muzică ațățătoare, dar asta nu mă împiedica să fac și lungi plimbări prin cimitire, uneori, în zile de iarnă, când zăpada se așternea grea pe morminte. Îmi ziceam în sinea mea: „Într-o zi voi fi și eu mort și zăpada îmi va cădea pe mormânt, pe când cei vii vor râde, se vor

îmbrățișa și se vor bucura de viață. Nu voi putea să particip la bucuriile lor, nici măcar nu voi avea habar de ele. Pur și simplu nu voi mai exista. După puțin timp, nimeni nu-și va mai aminti de mine. Și atunci, la ce bun toate acestea?”

Reflectând la problemele sociale și politice, m-am gândit că, poate, într-o zi, omenirea va găsi un sistem care să asigure tuturor libertatea, securitatea și bogăția. Dar, când toți vor fi fericiți, nimeni nu va mai dori să moară, iar gândul că vor trebui să părăsească într-o bună zi viața lor fericită ar putea să-i facă mai nefericiți ca oricând.

Mi-am reamintit că citisem despre Krupp, care devenise milionar fabricând arme ucigătoare, dar că el însuși era îngrozit de gândul morții. Nimeni n-avea voie să rostească în prezența lui cuvântul „moarte”.

A divorțat de soția lui pentru motivul că i-a pomenit despre moartea unui nepot. Avea totul, dar era nefericit fiindcă știa că fericirea nu putea dura, că trebuia să se despartă de ea și să putrezească într-un mormânt.

Cu toate că, din curiozitate intelectuală, citisem Biblia, mintea mea a devenit opacă la pasajul în care prigonitorii Îl provoacă pe Cristos: „Coboară-Te de pe cruce, dacă ești Fiul lui Dumnezeu”; în schimb, El a murit, părăd a adevări că dușmanii Lui aveau dreptate. Și totuși, am observat că gândurile mele se îndreptau spontan către Cristos. Mi-am zis în sinea mea: „Aș fi dorit să-L fi întâlnit și să fi vorbit cu El”.

Meditațiile mele se încheiau în fiecare zi cu acest gând.

În sanatoriu se afla o pacientă care era prea bolnavă pentru a-și părăsi camera, dar care, cine știe cum, auzise de mine și mi-a trimis o carte despre frații Ratisbonne, fondatorii unui ordin călugăresc destinat convertirii evreilor, ordinul „Doamna noastră din Sion”.

Alții se rugau pentru mine, un evreu, în timp ce eu îmi iroseam viața. După câteva luni de sanatoriu, m-am simțit ceva mai bine și am plecat să-mi petrec convalescența într-un sat de munte. Aici m-am împrietenit cu un bătrân dulgher, care, într-o zi, mi-a dat o Biblie. Nu era o Biblie obișnuită, după cum am aflat mai târziu: și el, și soția lui petreceau ore întregi în fiecare zi rugându-se cu ea în mână pentru mine și soția mea.

Stăteam culcat pe sofa în casă citind Noul Testament și, pe măsură ce treceau zilele, Isus mi se părea tot atât de real ca și femeia care îmi aducea mâncarea. Dar nu oricine Îl recunoaște pe Isus este mântuit; Satana crede, dar nu este creștin. I-am spus lui Isus: „Nu voi fi niciodată ucenicul Tău. Eu vreau bani, călătorii, plăceri. Am suferit destul. Calea Ta este calea crucii și, chiar dacă este și calea adevărului, eu nu o voi urma“. Răspunsul Lui mi-a răsărit în minte ca un îndemn: „Vino pe drumul Meu! Nu te teme de cruce! Vei afla că aceasta este cea mai mare bucurie“.

Am citit mai departe și iarăși mi s-au umplut ochii de lacrimi. Nu mă puteam abține să nu compar viața lui Isus cu a mea. Viziunea Lui era atât de curată, a mea atât de impură; firea Lui atât de altruistă, a mea atât de egoistă; inima Lui atât de plină de iubire, a mea plină de ranchiună. Vechile mele certitudini începeau să se năruie în fața înțelepciunii și a bunătății Sale. Cristos făcuse întotdeauna apel la adâncul sufletului meu, la care conștiința mea nu avusese acces, iar acum îmi ziceam: „Numai dac-aș avea o minte ca a Lui m-aș putea bizui pe raționamentele ei“. Eram asemenea personajului din vechea poveste chineză, care, istovit de prea mult mers sub soarele arzător, a venit să se odihnească la umbra unui stejar bătrân.

– Ce noroc am avut să te gășesc!, a zis el.

Dar stejarul a răspuns:

– Nu de noroc e vorba. Te aștept de patru sute de ani.

Isus mă aștepta de-o viață. Acum, ne întâlnisem.

- 3 -

Această convertire s-a petrecut la șase luni după căsătoria mea cu Sabina, o fată pe care nu o preocupaseră niciodată cele spirituale.

A fost o lovitură teribilă pentru ea. Era tânără și frumoasă și îndurase foarte multe lipsuri în copilărie. Spera să înceapă o viață

mai fericită, când, iată, omul iubit, tovarășul ei de plăceri, devenea un credincios fervent care-i spunea că se va face pastor. Mai târziu, mi-a mărturisit că acest lucru o făcuse să se gândească și la sinucidere.

Într-o duminică, propunându-i să mergem la o slujbă de seară în biserică, a izbucnit în lacrimi; voia să vadă un film.

– E-n ordine, i-am spus. Vom merge la film – fiindcă te iubesc.

Am mers de la o sală la alta și am ales filmul care părea cel mai deșănțat. Când am ieșit, ne-am dus la o cofetărie și am mâncat o prăjitură. După asta i-am spus:

– Acum du-te la culcare. Vreau să caut o fată și s-o duc la un hotel.

– Ce-ai zis?

– E destul de simplu. Tu du-te acasă. Vreau să găsesc o fată și s-o duc la un hotel.

– Cum poți să spui asemenea lucruri?

– Dar m-ai determinat să merg la cinema și ai văzut ce a făcut croul – de ce n-aș face și eu la fel? Dacă mâine și în zilele următoare ne vom duce la astfel de filme, vom urma exemplul pe care ni-l dau ele; dar, dacă vrei să fiu un soț bun, vino tu cu mine din când în când la biserică.

Ea a reflectat asupra acestei întâmplări, apoi, binișor, fără să spună nimic, m-a însoțit din ce în ce mai des la biserică. Totuși, încă mai tânjea după distracții, iar când voia să meargă undeva o însoțeam și eu. Într-o seară, ne-am dus la un chef. Aerul era îmbâcsit de fum. Perechile dansau și se sărutau în văzul lumii. Deodată, soția mea s-a simțit dezgustată de toate și a zis:

– Hai să plecăm imediat!

Am spus:

– De ce să plecăm? Abia am venit.

Am rămas până la miezul nopții. Din nou mi-a cerut să plecăm acasă și din nou am refuzat. La fel și la 1, și la 2 noaptea. Numai când am văzut că era total scârbită de toate acestea, am fost de acord să plecăm.

Am ieșit afară, în aerul rece. Sabina a zis:

– Richard, mă duc chiar acum la pastor acasă să-i cer să mă boteze. Va fi ca și cum aș face baie după toată murdăria asta.

Am râs și i-am spus:

– Ai așteptat atâta timp, poți să mai aștepti și până mâine dimineață. Lasă-l pe bietul pastor să doarmă.

– 4 –

Întreaga noastră viață s-a schimbat. Înainte ne certam din nimic. Aș fi divorțat de Sabina fără să preget o secundă, dacă ea m-ar fi împiedicat să fac ceea ce-mi plăcea. Acum ni se născuse un fiu. Mihai era un dar al Domnului, deoarece altădată nu-mi dorisem un copil care să ne stingherească în plăcerile noastre. Am fost fericiți când pastorul George Stevens, șeful Misiunii Bisericii Anglicane printre evrei la București, mi-a propus să fiu secretarul acesteia. M-am străduit cât mi-a stat în putință să adaptez acestei funcții priceperea mea în afaceri, dar s-au iscat neplăceri când am convins pe un agent de asigurări să ia mită pentru a mușamaliza o reclamație împotriva misiunii. Spre surprinderea mea, pastorul Stevens n-a părut să înțeleagă soluția propusă de mine.

– Dar cine are dreptate, a întrebat el, societatea de asigurări sau noi?

Am spus că, de fapt, reclamația era justificată.

– Atunci trebuie să plătim, a zis el, punând capăt la ceea ce mie mi se păruse a fi un aranjament convenabil. Am învățat acest principiu al creștinismului englez: și în lucrurile cele mai mărunte să faci ceea ce-i drept, nu ceea ce-i profitabil.

În 1940, relațiile dintre România și Marea Britanie au fost întrerupte și clericii englezi au trebuit să plece. Întrucât nu exista nimeni altcineva, trebuia să încerc eu să duc mai departe lucrarea Misiunii și să slujesc comunitatea de credincioși strânși în jurul ei. Clădirea Misiunii Engleze, care a trebuit să se închidă, a fost preluată de o misiune a Bisericii Luterane Norvegiene.

Inima mea aparținea lui Cristos, nu unei confesiuni anume, dar luteranismul făcea apel la inima mea mai mult decât alte mișcări creștine. Cercetasem celelalte confesiuni. Biserica Ortodoxă, căreia îi aparțineau 4/5 din populație, mi se părea că pune un accent exagerat pe manifestările exterioare. Aceași impresie mi-a făcut-o și ritul catolic. Într-o duminică de Paște, după ce am ascultat liturghia în latinește și un discurs politic rostit de episcop, am plecat fără să fi auzit măcar în propria mea limbă că Isus Cristos înviase din morți. Eram atras de serviciile divine protestante, mai simple, unde predica – din care omul putea învăța și de care se putea bucura – era partea centrală. Și apoi, păstrând proporțiile, aveam o oarecare înrudire spirituală cu Martin Luther. El fusese un om coleric, certăreț, dar Îl iubise pe Isus atât de adânc, încât ajunsese să fie convins că e suficient să creadă în acest mărț Isus pentru a se mântui și că nu faptele sale bune îi asigurau mântuirea, ci credința sa. Astfel că am devenit luteran. Întotdeauna i-am privit pe deservenții de cult cu oarecare circumspecție, și îndeosebi pe cei ce mă întrebau despre siguranța mântuirii. Dar, deși nu purtam haine ecleziastice, am simțit un impuls irezistibil să iau lumea întreagă drept parohia mea. Nu eram niciodată mulțumit de câți oameni am convertit. Am alcătuit o listă cu membrii bisericii mele și o scoteam din buzunar în autobuz și în săli de așteptare, întrebându-mă oare ce o fi făcând fiecare în momentul acela. Dacă socoteam că vreunul dintre ei se abate de la preceptele vieții creștine, eram trist ore în șir. Simțeam o durere fizică, asemenea unui cuțit în inimă, și trebuia să mă rog lui Dumnezeu ca s-o îndepărteze de la mine, fiindcă era de neîndurat.

- 5 -

Stalin s-a înțeles cu Hitler să împartă Europa de Est. O treime a teritoriului nostru național a fost împărțit între Rusia, Bulgaria și Ungaria. Regele Carol I a fost forțat să abdice în favoarea tânărului

său fiu Mihai, în numele căruia Antonescu, ajutat la început de legionari, a guvernat ca dictator. Noul regim îi ura pe evrei, pe comuniști și pe protestanți.

Au fost uciși mai mulți evrei. Toate cultele protestante – bap-tiști, adventiști, penticostali – au fost interzise și bisericile lor închise. Bisericele luterane erau libere, dar a noastră era privită cu suspiciune din cauza originii noastre evreiești. Eram amenințați zilnic. Aveam același păcat pe care l-au avut și Maica Domnului și Isus: și ei au fost evrei.

Într-o duminică, în timpul unei rebeliuni contra lui Antonescu, am văzut din amvon un grup de haimanale antisemite, venite în biserică după începutul slujbei, înșirându-se în linii în fundul biserici.

Credincioșii, care erau cu fața spre altar, nu știau nimic despre venirea acelor străini. Mi-am zis:

– Aceștia îi urăsc pe evrei. Poate mă vor ucide. Dar, dacă aceasta avea să fie ultima mea predică, măcar să fie o predică bună.

Trebuia să vorbesc despre mâinile lui Isus. Am istorisit cum aceste mâini șterseseră lacrimi, mângâiaseră copii și hrăniseră pe cei înfometați. Vindecaseră bolnavi și fuseseră bătute în cuie pe cruce, iar înainte ca El să urce la ceruri mâinile acestea îi binecuvântaseră pe ucenici. Apoi am ridicat vocea.

– Dar voi? Ce-ați făcut voi cu mâinile voastre?

Credincioșii au rămas uluiți. Ei țineau în mâini cărți de cântări creștine. Am tunat:

– Voi omorâți, și bateți, și torturați oamenii nevinovați! Vă credeți creștini? Curățați-vă mâinile, păcătoșilor!

Bătăușii erau furioși. Totuși, n-au întrerupt slujba. Au așteptat cât timp eu am rostit o rugăciune și am dat binecuvântarea, iar credincioșii au început să iasă. Când au plecat toți în siguranță, m-am îndepărtat de altar și am intrat în spatele unei draperii, știam că pe mine mă așteptau. Înainte de a mă strecura printr-o ușă mică și de a răsuci cheia în urma mea, am auzit un vuiet de pași grăbiți în urma mea și strigăte furioase:

– Unde este Wurmbrand? După el!

Această ieșire secretă fusese construită cu mulți ani înainte. Mi-am croit drum de-a lungul coridoarelor spre o stradă laterală și astfel am scăpat. Bătăușii au scotocit toată clădirea. Eu nu mai eram acolo. Dacă m-ar fi găsit atunci, aș fi fost, probabil, unul dintre cei mulți care au fost uciși.

Pe măsură ce războiul înainta, mulți membri ai minorităților creștine – adventiști, baptiști, penticostali – au fost duși la închisoare.

Această hotărâre o luase guvernul Antonescu. Toți membrii familiei soției mele au fost duși într-un lagăr al morții din Transnistria. Ea nu i-a mai văzut niciodată.

În trei împrejurări am fost și eu arestat de fasciști și adus în fața justiției, interogat, bătut și închis. Astfel, eram bine pregătit pentru ceea ce aveam să întâmpin sub comuniști.

- 6 -

Prin fereastra celulei din Calea Rahovei puteam să văd un colț al curții. Pe când priveam, a fost introdus pe poartă un preot. A traversat repede incinta și a intrat printr-o ușă: era un turnător venit să dea informații despre enoriașii săi.

Știam că trebuia să fac față interogatoriilor, maltratării, că aveam de înfruntat ani de închisoare și poate chiar moartea și mă întrebam dacă credința mea era destul de tare. Mi-am reamintit atunci că în Biblie stă scris de 366 de ori – o dată pentru fiecare zi a anului – „Nu te teme!” De 366 de ori, nu de 365; 366, ca să fie acoperiți și anii bisecți. Eu fusesem răpit de pe stradă la 29 februarie, ziua în plus a anului bisect.

Anchetatorii mei n-aveau nici o grabă să mă cheme, deoarece închisorile comuniste sunt ca niște arhive ce pot fi cercetate în orice moment în care e nevoie de o informație. Am fost interogat iarăși și

iarăși de-a lungul celor paisprezece ani și jumătate pe care i-am petrecut în închisoare. Știam că, în ochii partidului, legăturile mele cu misiunile creștine din Vest și cu Consiliul Mondial al Bisericii erau socotite trădătoare, dar existau lucruri mult mai importante pe care nu le știau și pe care nu trebuiau să le afle de la mine.

Mă pregătisem pentru detenție și tortură așa cum se pregătește un soldat în timp de pace pentru greutățile războiului. Studiasem viețile unor creștini care avuseseră de îndurat suferințe și ispitiri asemănătoare ca să cedeze și mă gândeam cum aș putea să aplic experiența lor în situația mea. Mulți care nu se pregătiseră astfel au fost zdrobiți de suferință sau înșelați și determinați să spună ce nu trebuia.

Anchetatorii le aminteau mereu preoților:

– Ca și creștin, trebuie să te angajezi și să te ții de cuvânt că ne vei spune întregul adevăr despre toate.

În ceea ce mă privea, deoarece eram sigur că, orice aș fi zis, voi fi găsit vinovat, am hotărât ca, sub tortură, să mă învinuiesc pe mine, dar să nu-i trădez niciodată pe prietenii care mă ajutaseră să răspândesc Evanghelia. Astfel, am plănuit să-i las pe anchetatorii mei mai încurcați la sfârșitul cercetării lor decât fuseseră la început. I-am indus în eroare până în pânzele albe.

Prima mea datorie era să găsesc o cale de a trimite afară un mesaj prin care să-i avertizez pe colegii mei și s-o înștiințez pe soția mea unde mă aflu. Am putut ademeni un gardian și l-am făcut intermediar meu, deoarece la vremea aceea familia mea încă mai avea bani. I s-au dat vreo 10 000 de lei pentru că mi-a dus mesaje în următoarele săptămâni. Mai târziu, tot ceea ce posedam ne-a fost confiscat.

Gardianul mi-a adus știrea că ambasadorul suedez a protestat în legătură cu dispariția mea, vorbind în numele multilor sprijinitori pe care-i avea Misiunea noastră în Peninsula Scandinavă și în Marea Britanie.

Ministrul de externe, doamna Ana Pauker, a răspuns că nu știa nimic despre locul unde mă aflu. Ea a afirmat că nu sunt închis, ci că fugisem din țară.

- 7 -

Ambasadorul suedez, în calitate de reprezentant al unei țări neutre, cu greu putea să mai facă presiuni în această privință, și cu atât mai puțin asupra doamnei Pauker, o femeie în fața căreia tremurau chiar și cei mai puternici bărbați. Mă întâlnisem cu ea și-l cunoșteam pe tatăl ei, membru al clerului, rabinul Rabinovici, care mi-a spus cândva cu tristețe:

– Ana nu are în inimă nici un sentiment pentru nimic din ceea ce este evreiesc.

Ea fusese profesoară la Școala Anglicană, înainte de a fi îmbrățișat cauza comunistă și de a se fi căsătorit cu un inginer care avea aceleași idei ca ea, numit Marcel Pauker. Amândoi trecuseră prin închisoare pentru conspirație, dar Ana s-a dovedit a fi cea mai aprigă comunistă. A plecat la Moscova și a trăit acolo, iar Marcel a urmat-o – e drept, cu mai puțin entuziasm. Se spune că, în timpul unei epurări făcute de Stalin înainte de război, el a fost împușcat de propria lui soție – și puțini au fost cei care s-au îndoit de aceasta. Ana avea numai chip de femeie: pe dinăuntru era de o extremă cruzime: era crudă „de la coroană până în vârful degetelor“, ca și Lady Macbeth. Ana Pauker a rămas ca cetățean sovietic la Moscova, având rangul de ofițer în Armata Roșie. După terminarea războiului, ea a revenit în România, unde influența pe care a exercitat-o a fost hotărâtoare.

Devotamentul ei față de Rusia era atât de mare, încât, atunci când, într-o zi superbă, cineva a întreat-o de ce se plimba prin București cu umbrela deschisă, se zice că a răspuns:

– N-ați ascultat buletinul meteorologic? La Moscova plouă rău de tot.

La Conferința de la Yalta, din Crimeea, Churchill îi dăduse lui Stalin un bilet pe care era scris:

– V-ar conveni să aveți 90% control asupra României, în timp ce noi am avea 90% asupra Greciei?

Stalin a lăsat să treacă vreo câteva momente, apoi a trasat pe hârtiu un semn mare de aprobare și i-a înapoiat-o.

O armată de un milion de ruși a năvălit în România. Aceștia erau noii noștri „aliați“.

„Vin rușii!“ nu a fost o vorbă spusă în glumă pentru noi. Noii ocupanți aveau un singur țel: să bea, să jefuiască și să-i distrugă pe „exploatatorii capitaliști“. Mii de femei de toate vârstele și condițiile au fost violate de soldații care s-au năpustit în căminele lor. Bărbații erau jefuiți pe stradă, luându-li-se bicicletele sau ceasurile de mână. Când ordinea a fost restabilită în Armata Roșie prin pedepsirea cu moartea, iar magazinele au început să-și ridice obloanele, ostașii oaspeți au fost uimiți de mărfurile expuse; și au fost și mai uimiți când au aflat că majoritatea clienților erau plugari și muncitori din fabrici.

Capitularea semnată la 23 August 1944 mai este încă sărbătorită în fiecare an ca fiind ziua eliberării României*.

De fapt, condițiile acestei capitulări au folosit la jefuirea țării de întreaga ei flotă – în majoritate comercială –, de jumătate din rezerva de vehicule și de toate automobilele. Produsele fermelor, caii, vitele și toate stocurile noastre de țiței și benzină au fost cărate în Rusia. În acest fel, România, care fusese cunoscută ca un grânar al Europei, a devenit o zonă a foametei.

Regele Mihai a trăit tragedia de a fi nevoit să aleagă alternativa cea mai puțin oribilă. Dacă n-ar fi capitulat, rușii ar fi intrat în țară ca învingători, nu ca aliați, și ar fi fost și mai rău.

- 8 -

În ziua convertirii mele, mă rugasem: „Doamne, am fost ateu. Acum, fă să ajung în Rusia ca misionar printre atei și nu mă voi plânge dacă, după aceea, va trebui să-mi petrec tot restul vieții în

* Afirmatie valabilă până în decembrie 1989. N. tr.

Inchisoare“. Dar Dumnezeu nu m-a trimis pe mine într-o lungă călătorie în Rusia. În schimb, au venit rușii la mine.

În timpul războiului, în ciuda persecuției, activitatea Misiunii noastre luase o mare amploare, și mulți dintre cei care-i persecutaseră pe evrei și pe protestanți se rugau acum lui Dumnezeu alături de fosele lor victime.

După război, colaborarea mea cu misiunile bisericilor occidentale a continuat. Aveam un birou, ustensile, secretare – un adevărat „front“ pentru lucrarea de evanghelizare pe care o desfășuram în rândul ostașilor sovietici.

Eu vorbesc bine limba rusă, pe lângă multe alte limbi străine. Mi-a fost ușor să le vorbesc soldaților ruși pe străzi, în magazine și în trenuri.

Mai ales cei mai tineri erau dezorientați și dornici să se întoarcă la casele lor. Erau dornici să cunoască obiective de interes turistic în București și le plăcea mult să fie invitați în case de oameni prietenoși. Am fost ajutat de mulți tineri creștini basarabeni, vorbitori de limbă rusă.

Inducându-i în eroare pe cenzori, am tipărit Evanghelia în limba rusă. Timp de trei ani, am distribuit mii de exemplare prin cafenele, parcuri, gări, oriunde puteam întâlni ruși. Cărțile treceau din mână în mână, până se făceau ferfeniță. Mulți dintre cei care ne ajutau au fost arestați, dar nici unul nu m-a trădat.

Eram uimiți nu numai de numărul celor ce se converteau, ci și de modul foarte natural în care o făceau. Rușii, total ignoranți în privința religiei, se purtau ca și când în adâncul sufletelor lor căutau adevărul, iar acum îl recunoșteau cu mare bucurie. În majoritate tineri, țărani care munciseră pământul, semănând și secerând, ei simțeau în fundul inimii că cineva orânduiește totul în natură; dar fuseseră crescuți în ateism și credeau că sunt ateii, așa cum foarte mulți oameni se cred creștini, dar nu sunt.

Am întâlnit, odată în tren, un tânăr pictor din Siberia îndepărtată și i-am vorbit despre Isus Cristos.

– Acum înțeleg, a zis el. Știam despre asta numai ce ni s-a spus în școli, anume că religia este un instrument de aservire al imperialismului etc. Obişnuiam să mă plimb însă într-un vechi cimitir de lângă casă, unde puteam fi singur. Mergeam adesea la o clădire mică, părăsită printre morminte. (Am înțeles că aceasta fusese capela ortodoxă a cimitirului). Aici, pe perete, era zugrăvit un om bătut în cuie pe o cruce. M-am gândit că trebuie să fi fost un mare criminal ca să fie pedepsit în felul acesta. Dar – mă întrebam –, dacă a fost un criminal, de ce avea această imagine locul de onoare, ca și cum ar fi fost Marx sau Lenin? Mi-am zis că la început trebuie să fi fost socotit un criminal și că mai târziu s-a constatat că fusese nevinovat și, muștrați de cuget, cei ce l-au răstignit l-au pictat așa frumos din pricina remușcărilor.

I-am spus pictorului:

– Ai ghicit adevărul pe jumătate.

Când am ajuns la destinație, câteva ore mai târziu, știa toată istoria lui Isus. La despărțire, el a zis:

– Plănuisem să fur ceva în seara asta, așa cum facem toți. Cum aș mai putea acum? Cred în Isus Cristos.

- 9 -

De asemenea, lucram printre comuniștii români. Fiecare carte trebuia să treacă prin cenzura lor. Prezентam broșuri cu Marx pe frontispiciu și câteva pagini introductive care reproduceau argumentele sale și ale lui Lenin împotriva religiei. Cenzorul nu citea mai departe – ceea ce ne cădea bine, fiindcă restul cărții avea în întregime un conținut creștin. Cenzorului i-a plăcut mult o altă broșură de-a noastră intitulată „Religia: opiu pentru popor“. Având de citit vrafuri de manuscrise, nu se deranja să se uite în interior, unde ar fi găsit

numai argumente creștine. Uneori, câte un cenzor trecea totul cu vederea în schimbul unei sticle de coniac.

Numărul comuniștilor români crescuse de la câteva mii la un milion, deoarece un carnet de partid putea însemna diferența dintre a mânca și a face foamea. Stalin instalase la noi un guvern de „front unic“, alcătuit din oameni pe placul lui, în frunte cu liderul Frontului Plugarilor, Groza. În afară de Ana Pauker, despre care se spune că l-ar fi „inventat“ pe Groza, puterea era exercitată de ruși prin trei veterani ai partidului: Lucrețiu Pătrășcanu, numit ministru al justiției, Teohari Georgescu, care preluase poliția și „Siguranța“ ca ministru de interne, și Gheorghe Gheorghiu-Dej, un ceferist inflexibil, care era primul-secretar al partidului.

După preluarea puterii de către comuniști, am participat, în calitate de observator, la o întrunire a preoților ortodocși, unde a luat cuvântul și Gheorghe Gheorghiu-Dej. Jovial și butucănos, Dej i-a asigurat că el era pregătit „să ierte“ și „să uite“: în ciuda multor legături din trecut ale unor preoți cu Garda de Fier și cu alte organizații de dreapta, statul avea să continue plata salariilor lor, ca și mai înainte. Remarcile sale finale despre asemănarea dintre idealurile creștine și cele comuniste au fost primite cu aplauze.

În particular, Gheorghiu-Dej nu-și ascundea atașamentul său față de ideile ateiste și convingerea că, în final, comunismul avea să se răspândească în toată lumea; totuși, era indulgent cu bătrâna sa mamă, care-și umpluse locuința cu icoane și îi crescuse fiicele în credința ortodoxă. În unsprezece ani de pușcărie sub vechiul regim, Dej avusese timp să studieze Biblia și să discute despre religie cu mulți credincioși închiși, cu care simpatiza. Evadat din închisoare exact înainte de venirea rușilor, el ar fi fost ucis de către dictatorul Antonescu, dacă-l prindea. L-a adăpostit însă un preot binevoitor.

Dar, dacă religia atinsese o coardă sensibilă a lui Gheorghiu-Dej în zilele sale de luptă, acum, când era în vârful piramidei, nu mai era loc pentru asemenea simțăminte. Soția lui, care îl așteptase 11 ani să iasă din închisoare, a fost repudiată, locul ei fiind luat de o actriță de film. Casa era plină de servitori și acoliți; bogat și celebru, Dej nu mai asculta de nimeni.

Când, la întâlnirea sa cu preoții, cineva a încercat să orienteze discuțiile către probleme de ordin spiritual, el a replicat cu argumente partinice stereotipe.

Ne-a asigurat că vom avea o completă libertate de conștiință în noua Românie, iar colegii mei au promis, în schimb, să nu provoace neplăceri Statului. Am ascultat și mi-am păstrat unele gânduri pentru mine. Câțiva preoți s-au evidențiat la acea întrunire ca niște admiratori ai modului de viață comunist, dar mai devreme sau mai târziu s-au poticnit și ei în vreun detaliu al doctrinei de partid și au sfârșit în închisoare.

Campania de subminare a religiei s-a dezvoltat rapid. Un minister comunist al Cultelor își exercita întreaga autoritate asupra preoțimii, el fiind cel care plătea salariile și confirma numirile. Bătrânul patriarh Nicodim, virtual schimnic, era acceptat ca figură proeminentă în capul bisericii ortodoxe, dar partidul avea nevoie de un instrument mai suplu și Dej a hotărât cine era omul potrivit: preotul care-l ascunsese de fasciști cu un an înainte. Astfel, părintele Iustinian Marina, un obscur profesor de seminar de la Râmnicu Vâlcea, a fost făcut episcop și în curând toate cele 14 milioane de credincioși ortodocși ai României au știut că el era adevăratul lor patriarh, încă neînscăunat.

Obiectivul următor a fost ca romano-catolicii să fie separați de greco-catolici, care numărau un milion și jumătate de credincioși. Deși își păstrau multe tradiții proprii (inclusiv dreptul preoților de a se căsători), greco-catolicii, numiți de obicei uniți, acceptau totuși supremația Papei. Acum ei erau preluați forțat și contopiți cu biserica ortodoxă, supusă partidului. Mulți preoți și toți episcopii care au protestat împotriva acestei uniri forțate au fost arestați, eparhiile lor desființate și proprietățile confiscate. Romano-catolicii, cărora li s-a dat ordin să rupă legăturile cu Vaticanul, au refuzat. Au plătit și ei scump rezistența față de somația regimului. Cu atâția preoți care au umplut pușcăriile și cu groaznicele relatări despre tratamentul la care au fost supuși și care s-au răspândit în toată țara, cultele minoritare au trebuit pur și simplu să-și plece capul și să aștepte să li se hotărască și lor soarta.

Și nu au trebuit să aștepte prea mult. În 1945, a fost convocat un congres al cultelor în clădirea Parlamentului român. Sute de reprezentanți ai clerului au umplut sala. Episcopi, preoți, pastori, rabini, mullahi au aplaudat când s-a anunțat că tovarășul Stalin (al cărui enorm tablou atârna pe perete) patrona congresul. Au preferat să nu-și reamintească faptul că el era în același timp președintele organizației mondiale a ateilor.

Bătrânul patriarh Nicodim, care tremura din toate încheieturile, a binecuvântat adunarea, iar primul-ministru Groza a deschis congresul. Ne-a informat că el însuși era fiu de preot și promisiunile lui generoase de ajutor, întărite și de alte persoane care i-au urmat la cuvânt, au fost îndelung ovaționate.

Unul din principalii episcopi ortodocși a răspuns că în trecut multe curente politice – verzi, albastre, tricolore – se reuniseră cu râul cel mare al bisericii sale și el saluta perspectiva ca să li se alăture și un curent roșu. Unul după altul, lideri calviniști, luterani, rabinul-șef s-au ridicat să vorbească. Toți au exprimat dorința de a coopera cu comuniștii. (Catolicii și neoprotestanții n-au participat.) Soția mea, aflată alături de mine, n-a mai putut suporta. Mi-a spus:

- Du-te și spală rușinea asta de pe obrazul lui Cristos!
- Dacă o fac, îți vei pierde soțul.
- N-am nevoie de un soț laș. Du-te și fă-o!

Am cerut cuvântul și au fost foarte încântați să mă invite la tribună: organizatorii ardeau de nerăbdare să publice a doua zi discursul de felicitare al pastorului Wurmbbrand de la Misiunea Bisericii Scandinave, pe care o conduceam atunci.

Am spus că datoria slujitorilor lui Dumnezeu era de a-L slăvi pe El și pe Isus Cristos, și nu puterea trecătoare, pământească. Noi avem a sprijini eterna Împărăție a iubirii împotriva vanităților efemere.

Pe măsură ce continuam, preoții, care stătuseră ore în șir ascultând minciuni lingușitoare despre partid, păreau că se trezesc dintr-un

vis. Cineva a început să aplaude. Tensiunea a crescut și aplauzele au devenit tot mai puternice, delegații la congres ridicându-se în picioare pentru a ovaționa. Ministrul Cultelor, un fost preot ortodox, numit Burducea, care pe vremuri fusese un fascist activ, a răcnit de la prezidiu că mi se retrage dreptul de a vorbi. Am replicat că aveam acest drept de la Dumnezeu și am continuat. Până la urmă, microfonul a fost deconectat, dar în acel moment sala era într-un asemenea tumult, că nimeni nu mai putea auzi nimic.

În orice caz, așa s-au încheiat lucrările congresului în ziua aceea. Am aflat că ministrul Cultelor intenționa să-mi interzică dreptul de a predica și am fost sfătuit să cer ajutorul influentului mitropolit Iustinian, despre care se știa sigur că va deveni patriarh.

După mai multe încercări, am reușit să ajung la el, la reîntoarcerea sa dintr-o vizită la Moscova, unde se făcuse mare caz de persoana lui. Cu o barbă neagră, zâmbitor, conștient de noua sa demnitate, acesta era omul care păstorea acum patru cincimi din turma credincioșilor din România. Am hotărât instantaneu că aș putea folosi răstimpul întâlnirii cu el mai bine decât vorbindu-i despre propriile mele probleme, așa că i-am spus: „Chiar de la numirea Înalt Preasfinției Voastre v-am pomenit neîncetat în rugăciunile mele. Faptul că aveți răspunderea de a păstori 14 milioane de suflete este, într-adevăr, o sarcină foarte grea pentru un singur om. Probabil că vă simțiți ca sfântul Irineu, care, când oamenii l-au numit episcop împotriva voinței sale, a plâns zicându-le:

– Copii, ce-ați făcut? Cum pot eu să fiu omul potrivit pentru o asemenea îndatorire? Biblia spune că un episcop trebuie să fie neprihănit.

În timpul convorbirii el a vorbit puțin, dar, după ce am plecat, a cerut relații unor prieteni despre mine și a spus un cuvânt bun la adresa mea. Un timp, zvonul despre retragerea licenței mele de pastor s-a stins. La scurt timp după aceasta, când am fost reținut de Siguranță timp de șase săptămâni pentru anchetă, mitropolitul Iustinian a fost printre cei care au intervenit pentru punerea mea în libertate, iar mai târziu m-a invitat la Iași, reședința sa episcopală, unde am

devenit apropiați. Ignoranța sa în ceea ce privește Biblia era uluitoare, dar nu o raritate printre preoți ortodocși. M-a ascultat cu atenție când i-am reamintit de parabola fiului risipitor. Luându-i mâinile într-ale mele, i-am spus că Dumnezeu îi reprimște pe cei care se rătăciseră, chiar dacă sunt episcopi.

Și alți creștini și-au exercitat întreaga influență de care dispuneau asupra lui Iustinian. El a început o viață de rugăciune și iubire întru Domnul.

Curând după aceasta, partidul comunist a lansat o campanie pe scară largă împotriva religiei. Eu am intrat în închisoare și nu l-am mai văzut timp de ani de zile.

Mișcarea antireligioasă a mers mână în mână cu eliminarea partidelor de opoziție, întrucât, după ce Stalin a obținut tot ce și-a dorit de la aliații săi din timpul războiului, ultimele aparențe de democrație au fost înlăturate. Marele lider al Partidului Național Țărănesc din România, Iuliu Maniu, împreună cu alți optsprezece fruntași țărăniști, a fost dat în judecată, pe baza unor false învinuiri, și condamnat, la vârsta lui de peste șaptezeci de ani, la zeci de ani de închisoare.

Acolo a și murit. În regimul de teroare care a urmat, s-a calculat că au fost uciși peste șazece de mii de „dușmani ai statului“. Printr-o ironie, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul de justiție în vârstă de patruzeci și șapte de ani, care a prezidat această epurare uriașă, fusese ajutat mult de către Iuliu Maniu în apărarea comuniștilor persecutați înainte de război. Cei doi bărbați conlucraseră cu Regele Mihai pentru a întocmi armistițiul pe care Pătrășcanu îl semnase atunci din partea României la Moscova.

Odată Maniu redus la tăcere, Pătrășcanu și alți lideri ai partidului l-au silit pe regele nostru tânăr și mult-iubit să abdice. A fost proclamată republica populară. Dar cine s-o conducă? Desigur că nu marioneta de Groza. Ana Pauker era detestată chiar și în sânul partidului, ceilalți nu se înțelegeau între ei. Mulți dintre admiratorii lui Pătrășcanu văzuseră în el un comunist naționalist care ar fi ferit țara de excesele staliniste. Era un comunist de tip occidental, provenit dintr-o familie

de intelectuali și toți aveau o părere bună despre el fiindcă afirmase că, înainte de a fi comunist, este român.

Problema conducerii era subiectul unor dezbateri fierbinți în comitetul central al partidului.

Până atunci, viața mea ca pastor fusese plină de satisfacții. Aveam tot ce-mi trebuia pentru familia mea, mă bucuram de încrederea și dragostea enoriașilor, dar n-aveam pace. Mă întrebam: de ce Dumnezeu îmi îngăduie să duc un trai obișnuit, în vreme ce o dictatură crudă distruge tot ce avem mai scump, iar alții suferă pentru credința lor?

În multe nopți, eu și Sabina ne-am rugat cerându-I lui Dumnezeu să ne dea și nouă să purtăm o cruce.

- 11 -

În frecventele razii care aveau loc pe atunci, arestarea mea ar fi fost considerată ca un răspuns la această rugăciune, dar niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte că primul om cu care aveam să împart celula va fi însuși tovarășul Pătrășcanu.

La câteva zile după sosirea mea, ușa celulei din Calea Rahovei s-a deschis ca să intre o mare personalitate comunistă. Îi văzusem fotografia prin ziare și am crezut la început că venise să mă interogheze personal.

Cărui fapt datoram această onoare? Apoi ușa a fost încuiată în spatele său. Ba, fapt încă și mai straniu, Pătrășcanu avea cămașa deschisă la gât și nu purta cravată. M-am uitat în jos, la pantofii lui foarte lustruiți; n-avea șireturi! Al doilea prizonier din celula mea nou-nouță era unul dintre stâlpii comunismului.

S-a așezat pe celălalt pat de scânduri și a prins a-și balansa picioarele. Înfășurați în mantalele noastre mari ca să ne apărăm de frigul de martie, am început să vorbim. Puteai să-l găsești plăcut ca

om pe acest comunist patentat și să crezi în sinceritatea sa. Primise arestarea ridicând din umeri: nu era prima. El fusese arestat de câteva ori de foștii conducători. Acum se părea că popularitatea sa crescândă i-a determinat pe ceilalți lideri ai partidului să pactizeze contra lui. La un congres care a avut loc câteva zile mai târziu, fusese acuzat a fi fost un burghez trădător, un dușman al luptei de clasă de către colegul său Teohari Georgescu, ministru de interne. A doua acuzație, formulată de Vasile Luca, ministru de finanțe, închis împreună cu el sub vechiul regim, era aceea că primise un „ajutor potențial din partea puterii imperialiste”. Cele două acuzații au fost confirmate și susținute de Ana Pauker, o veche prietenă a lui. Ei căutaseră să se debaraseze de el de câțva timp, dar s-a petrecut un incident straniu. El l-a întrebat pe unul dintre subalternii lui Georgescu dacă prizonierii erau torturați.

– Cu siguranță, a răspuns funcționarul. Un contrarevoluționar nu este vrednic de milă, mai ales dacă nu cooperează cu noi dându-ne informațiile cerute.

Pătrășcanu a fost adânc tulburat. „Oare pentru aceasta luptaseră ei atâta vreme ca să aducă partidul la putere?” Protestul lui a fost raportat lui Georgescu și a urmat denunțul său în cadrul congresului.

– Pe când păraseam sala, a spus el, am văzut un nou șofer așteptându-mă la mașină, care mi-a zis: „Șoferul tău Ionescu, s-a îmbolnăvit, tovarășe Pătrășcanu”. Am urcat în mașină, și doi agenți din poliția secretă s-au urcat după mine. Și iată unde mă aflu!

Era sigur că în curând avea să fie reintegrat în funcție, iar când ni s-a adus cina, am început și eu să cred că așa avea să se întâmple. În loc de arpacaș, cum mi s-a adus mie, lui i s-au dat pui, brânză, fructe și o sticlă de vin alb. Pătrășcanu a luat un pahar cu vin și a împins tava deoparte, spunând că nu-i era foame. Pe când eu mă străduiam să nu mănânc ca un hămesit, el povestea fel de fel de istorii amuzante. Una era cu un senator elvețian care a cerut portofoliul de ministru al marinei.

– Dar noi, elvețienii, n-avem mare. De ce ne-ar trebui marină? a zis primul-ministru.

– N-are a face! a răspuns senatorul. Dacă România poate avea un ministru de justiție, de ce n-ar avea Elveția un ministru al marinei?

Pătrășcanu, tovarășul meu de celulă, ridiculiza și justiția pe care chiar comuniștii o creaseră și a cărei victimă era acum el însuși.

A doua zi dimineata, Pătrășcanu a fost scos sub escortă din celulă. Credeam că va fi supus unui interogatoriu. El s-a întors abia seara cu o proastă dispoziție. Fusesse dus să predea cursuri la Universitate, unde era profesor de drept. Partidul dorea, la momentul acela, să țină secretă arestarea lui. Cu cei 30 de ani de disciplină comunistă în spatele său, el a admis dorința tovarășilor săi. El vorbea cu mine, pentru că în afara închisorii nu avea voie să vorbească nimănui. A-i dezvălui chiar și soției sale că se afla sub cercetări sau a cere sfatul cuiva era un delict capital. Așa cum se intenționase, această izolare îi măcina nervii. El nu se destăinuia decât mie, deoarece avea toate motivele să creadă că eu nu voi mai vedea niciodată lumina zilei.

Din confidențele pe care mi le-a făcut cu privire la tinerețea sa, am descoperit un lucru interesant, și anume că nu un raționament obiectiv îl făcuse să fie atras de comunism, ci un sentiment de revoltă față de greutățile pe care le îndurase. Într-adevăr, tatăl său, un burghez înstărit, sprijinise cu atâta entuziasm Germania în timpul primului război mondial, încât după victoria Aliaților, toată familia sa a fost proscrisă. Tânărul Pătrășcanu a trebuit să-și facă studiile universitare în Germania, iar la întoarcere a fost nevoit să se alăture singurului partid care i-a deschis porțile. Prima lui soție, o comunistă, a fost lichidată cu prilejul unei epurări staliniste și s-a recăsătorit cu o altă membră de partid care, din întâmplare, fusese colegă de clasă cu soția mea. Am încercat să-i indic sursa convingerilor sale.

– Dumneavoastră sunteți ca Marx și Lenin, i-am spus, ale căror idei și acțiuni au fost de asemenea rezultanta unor suferințe personale anterioare. Marx era conștient de geniul său, dar, cum putea găsi un evreu o cale de ieșire într-o Germanie care devenise pradă unui antisemitism agresiv decât devenind el însuși un revoluționar? Fratele lui Lenin a fost spânzurat pentru atentat la viața împăratului. Înverșunarea și frustrarea pe care i le-a pricinuit lui Lenin acest fapt l-au

lăcut să dorească răsturnarea lumii. În mare măsură, același lucru vi s-a întâmplat și dumneavoastră.

Pătrășcanu a respins ideea. Și-a descărcat nervii prin tirade împotriva bisericii. Paginile sumbre cu relele comise pe timpul papilor Borgia, Inchiziția spaniolă, sălbăticia cruciadelor, condamnarea lui Galileo – toate acestea au fost evocate.

– Dar tocmai crimele și greșelile din istoria Bisericii sunt acelea care ne revelează cât este de demnă de admirație, am replicat.

Pătrășcanu s-a arătat surprins:

– Ce vreți să spuneți?

I-am explicat:

– Un spital poate duhni a puroi și a sânge: în aceasta constă frumusețea lui, e un semn că spitalul îi acceptă pe bolnavi cu suferințele lor dezgustătoare și cu bolile lor oribile. Biserica este spitalul lui Cristos. Milioane de pacienți sunt tratați cu dragoste în biserică. Ea îi primește pe păcătoși, dar ei continuă să păcătuiască, și biserica este cea condamnată pentru greșelile lor. Pentru mine, Biserica este ca o mamă care rămâne lângă copiii ei chiar și atunci când aceștia comit crime. Politica și prejudecățile slujitorilor săi sunt denaturări ale darurilor lui Dumnezeu: Biblia și învățăturile ei, rugăciunea și tainele. Oricare i-ar fi greșelile, Biserica are o latură sublimă. Marea îneca în fiecare an mii de oameni, dar nimeni nu-i contestă frumusețea.

Pătrășcanu a zâmbit.

– Aș putea să pretind același lucru despre comunism. Cei care-l practică nu sunt perfecți – există printre ei canalii –, dar asta nu înseamnă că teoriile noastre sunt greșite.

– Atunci judecați după roade – am zis eu –, așa cum ne-a învățat Isus. Fapte aducătoare de întristare au pătat istoria bisericii, dar ea a răspândit cu generozitate dragoste și bunătate printre oameni în toată lumea. A dat o mulțime de sfinți, în frunte cu Cristos, cel mai sfânt dintre toți. Idolii voștri cine sunt? Oameni ca Marx, care a fost descris de către biograful său, Reazanov, directorul Institutului „Marx” din Moscova, ca fiind un bețiv. Sau Lenin, a cărui nevastă ne spune că era un pătimaș jucător de cărți și ale cărui scrieri mus-

tesc de venin. „După roadele lor îi veți cunoaște.“ Comunismul a nimicit milioane de vieți inocente, a adus la faliment țări întregi, a împânzit lumea cu minciuni și teamă. Unde este latura lui cea bună?

Pătrășcanu a apărut „logica doctrinei partidului“.

Eu am spus că doctrinele, ca atare, nu înseamnă nimic. Se pot comite fapte atroce sub etichete cuviincioase. Hitler a vorbit despre lupta pentru spațiul vital (Lebensraum), folosind aceasta ca pretext pentru uciderea unor populații întregi.

Stalin a spus: „Trebuie să-i îngrijim pe oameni ca pe niște flori“, și totuși a ucis-o pe soția lui, precum și pe a dumneavoastră.

Pătrășcanu a părut stânjenit, dar era sincer.

– Scopul nostru, pe termen lung, este să impunem comunismul în lume. Sunt puțini cei care vor să ne urmeze pe acest drum, dar se pot găsi oricând unii care, din motive personale, să ni se alăture o bucată de vreme. Mai întâi am avut de partea noastră clasele guvernante și pe rege, care ne-au sprijinit împotriva naziștilor. După ce au servit scopurilor noastre, i-am înlăturat. Am câștigat teren prin biserica ortodoxă; apoi am folosit sectele mai mici pentru a o submina. I-am folosit pe plugari împotriva moșierilor și mai târziu pe țăranii săraci împotriva chiaburilor – iar acum vor fi colectivizați toți de-a valma. Acestea sunt ideile tactice ale lui Lenin – și dau roade!

I-am spus:

– Toată lumea știe că toți tovarășii dumneavoastră de drum din trecut au fost închiși, executați sau nimiciți într-un fel oarecare. Cum credeți că veți putea să vă folosiți în continuare de oameni și apoi să-i aruncați la gunoi?

Pătrășcanu a râs.

– Fiindcă sunt proști. Iată un exemplu. Marele gânditor bolșevic Buharin s-a opus planurilor lui Troțki de a realiza revoluția mondială prin forța armelor. El a argumentat că era mai bine să se aștepte până ce țările capitaliste aveau să se ciocnească între ele; atunci Rusia va putea să se alăture câștigătorilor și să ia partea leului din țările învinse. O profeție remarcabilă – dar nimeni n-a luat-o în serios. Dacă Occidentul ar fi știut că jumătate din Europa și două treimi din Asia

aveau să devină comuniste, ca rezultat al ultimului război mondial, acesta n-ar mai fi avut loc. Din fericire, dușmanii nu studiază teoriile noastre și nici nu ne citesc cărțile, astfel că putem vorbi deschis.

Am indicat o fisură în argumentația lui.

– Nu vedeți, domnule Pătrășcanu, că, așa cum ați utilizat oamenii și i-ați aruncat după aceea, tot așa tovarășii v-au folosit și pe dumneavoastră și acum v-au azvârlit? Nu cumva v-a orbit nefasta logică a doctrinei lui Lenin?

În momentul acela, pe chipul lui Pătrășcanu s-a putut desluși amărăciunea și a spus: „Danton pe când era condus la ghilotină, l-a văzut pe Robespierre, care-l privea dintr-un balcon, și a exclamat: „Va veni și rândul tău!“ Vă asigur că Ana Pauker, Georgescu și alții mă vor urma și ei.

Așa s-a și întâmplat, trei ani mai târziu.

- 12 -

N-am mai vorbit în seara aceea, dar la orele 22, după ce ne-am culcat, ușa s-a deschis și a fost strigat noul meu nume. Trei bărbați așteptau afară. Unul, pe care l-am cunoscut mai târziu sub numele de Appel, mi-a spus să mă îmbrac. Am făcut întocmai, căci Pătrășcanu mă sfătuisese să-mi îmbrac și mantaua cea groasă, când voi fi chemat: ea ar fi amortizat, poate, loviturile. O pereche de ochelari negri mi-au fost puși la ochi, ca să nu văd pe unde mergeam, și am fost condus printr-un coridor până într-o cameră, unde am fost așezat pe scaun.

Apoi ochelarii mi-au fost scoși. Ședeam în fața unei mese și o lumină crudă, violentă, mă izbea în ochi. La început am văzut doar umbra unui chip, dar, pe măsură ce m-am obișnuit cu lumina aceea orbitoare, am recunoscut un personaj numit Moraveț. Un fost inspector de poliție, care avusese necazuri sub fasciști fiindcă trădase niște

secrete comuniștilor, fusese recompensat acum cu postul de anchetator.

– Ah! zise el, Vasile Georgescu. Găsești toc și hârtie acolo, pe birou. Ia-ți scaunul și scrie despre viața și activitatea ta.

L-am întrebat ce-l interesa în mod deosebit. Moraveț înălță sarcastic din sprâncene.

– Ca pastor, ai ascultat multe spovedanii. Te-am adus aici ca să ni te spovedești și tu nouă.

Mi-am istorisit pe scurt viața până în perioada când m-am convertit. Apoi, gândindu-mă că declarația ar putea să ajungă la cunoștința liderilor partidului și să aibă un oarecare efect, am explicat cu de-amănuntul cum – mie, un ateu, ca și ei – mi s-au deschis ochii asupra adevărului. Am scris timp de o oră și mai bine, până ce Moraveț mi-a luat hârtia și a zis: „Destul pentru astă-seară“. Am fost condus înapoi în celulă, unde l-am găsit pe Pătrășcanu adormit.

Au mai trecut câteva zile fără să fiu deranjat. Comuniștii inversează metodele obișnuite ale poliției, bazate pe șocul arestării, care-l face pe prizonier să vorbească. Preferă să-l lase să fiarbă. Anchetatorul nu spune niciodată ce urmărește; el se apropie de pradă numai sugerând o direcție, și aceasta doar pentru a-i induce neliniștea și sentimentul de culpă. În timp ce omul își stoarce creierii ca să ghicească motivul arestării sale, tensiunea se instalează prin alte șiretenii: aude împușcături sau țipetele altor deținuți înregistrate pe bandă de magnetofon.

Prizonierul începe să facă raționamente greșite, alunecarea într-o greșeală atrage o alta, până când epuizarea psihică îl determină să-și accepte vina. Anchetatorul se arată compătimitor, îi dă speranța că sfârșitul suferinței e aproape dacă el recunoaște că merită să fie pedepsit și spune tot. Appel a revenit după câteva zile și astfel a început primul din șirul nenumăratelor mele interogatorii.

De data aceasta, Appel m-a dus într-o cameră de subsol, aflată cu câteva trepte mai jos decât celula mea. Mi-a dat un scaun, mi-a oferit din servieta lui o caramelă și s-a instalat pe sofa. Unul dintre colegii săi lua note. Mestecând neîncetat, Appel a cercetat declarația mea, comentând că modul de a gândi al unui individ era determinat de apartenența lui de clasă; cum eu nu aveam origine proletară, trebuia

neapărat să am vederi reacționare. Eram sigur că nici Appel nu era proletar, și am spus că nici unul din marii teoreticieni ai partidului nu fuseseră „muncitori”. Marx era fiul unui avocat, tatăl lui Engels fusese mare fabricant, iar Lenin cobora dintr-o familie nobiliară. Convingerile cuiva nu sunt niciodată dictate numai de clasa lui socială.

Appel a întrebat brusc:

– Ce legături aveai cu domnul Teodorescu?

– Teodorescu? am zis eu. E un nume destul de comun. La care anume vă referiți?

Dar Appel n-a spus la care. În schimb, s-a apucat să discute cu mine Biblia și profețiile lui Isaia despre venirea lui Mesia. Din când în când, pe neașteptate, menționa numele unor persoane care mă ajutaseră să distribui cărțile noastre soldaților sovietici sau să împart ajutoarele primite de la Consiliul Mondial al Bisericilor. Părea că aluzile sunt făcute la întâmplare. Appel era întotdeauna politicoș și niciodată insistent. Se arăta interesat mai mult de felul cum reacționam la întrebările sale neașteptate decât de răspunsurile mele și, după o oră, am fost dus înapoi în celulă, ca să meditez la ce-ar putea să însemne toate acestea.

- 13 -

Pătrășcanu a încercat să se distreze pe socoteala mea vorbind despre planurile partidului pentru eradicarea creștinismului din România. Ana Pauker, Georgescu și alți membri ai comitetului central se și întâlniseră în secret și au ajuns la convingerea că el va fi o unealtă potrivită pentru atingerea scopului lor.

– Unii episcopi, a spus el, au în comun cu Dumnezeu tot atât cât am eu cu împăratul Japoniei. Cât despre patriarhul Nicodim – este ramolit. Ce respect pot avea eu față de un om care la începutul războiului a publicat o pastorală chemând la luptă împotriva hidrei

bolșevice cu șapte capete, iar pe urmă, când am rupt-o cu Hitler, a îndemnat turma credincioșilor să meargă alături de glorioasa armată roșie împotriva monstrului nazist? Asta a făcut patriarhul Nicodim, și o știe o țară întreagă. Aceștia sunt prinții bisericii. Nici ceilalți nu sunt mai buni. Cu ei n-ajungi departe!

I-am răspuns că, dacă el nu va ieși repede din închisoare, așa cum se aștepta, s-ar fi putut să întâlnească unii creștini model.

– Patriarhul Nicodim este un om bun, am spus, dar bătrân și istovit. Nici pe episcopii care colaborează cu dumneavoastră nu pot să-i condamn, și nici pe aceia care au fost înșelați sau constrânși să apuce pe drumul dumneavoastră. E ca și cum ai silui o fecioară, ca apoi s-o numești târfă.

M-am gândit că această remarcă răutăcioasă ar fi putut să-mi atragă simpatia lui Pătrășcanu, care era înclinat să vorbească pe șleau și cu predilecție despre chestiunile sexuale. Am încercat să-i explic și ce semnificație avea iubirea creștină. La început, el era însă prea copleșit de propriile lui necazuri, ca să-și plece urechea la spusele mele; dar, fiind un personaj livresc iar acum nemaiavând nimic de citit, discuta cu mine ca să se sustragă propriilor griji.

– În ce privește religia, am trecut prin toate astea la școală. Obişnuiam să mă rog, dar mai târziu am renunțat.

L-am întrebat de ce.

– Isus al vostru cere prea mult. În special când omul este tânăr.

I-am spus:

– Niciodată nu m-am gândit că Isus cere ceva de la oameni. Când fiul meu Mihai era mic, i-am dat bani să-mi cumpere un dar pentru ziua mea de naștere. Așa împarte și Isus virtuțile pe care pare să ni le ceară nouă, desăvârșindu-ne în acest fel caracterele. Dar poate că profesorii dumneavoastră n-au fost credincioși.

– Probabil. Erau oameni obișnuiți.

Pătrășcanu s-a ridicat în picioare și a căscat.

– În afară de asta, există o sumedenie de lucruri în creștinism pe care nu le pot înghiți.

– De exemplu?

Smerenia și, mai ales, supunerea față de tiranie. Ia Epistola Sfântului Pavel către Romani. Se zice acolo că orice stăpânire vine de la Dumnezeu, astfel că noi trebuie să ne purtăm bine, să ne plătim în timp impozitele și să nu ripostăm la lovituri – asta într-o vreme în care cârmuitorul lumii era Nero!

- Citiți din nou Biblia, i-am spus, și o veți găsi plină de înflăcărare revoluționară. Începe cu sclavii evrei care se revoltă împotriva faronului. Continuă cu Samuel, Ioel și Iehu și mulți alți care s-au răsculat împotriva tiraniei. Înainte de a citi mai departe, întrebați-vă: cum au ajuns să preia puterea cârmuitorii orânduți de Dumnezeu? De obicei, aceasta se petrece în urma unei răsturnări sociale – astfel că supunerea față de autorități înseamnă supunerea față de cei a căror răskoală a reușit. Washingtonul a preluat puterea înfrângându-i pe englezi.

– Așa cum Lenin i-a răsturnat pe țari, a replicat Pătrășcanu.

– Numai pentru a instaura o teroare și mai grozavă. Va apărea și cineva care să pună capăt tiraniei comuniste și să impună o cârmuire liberă. Acesta va întruchipa autoritatea orânduită de Dumnezeu. Atunci va trebui să ne supunem. Adevărata învățătură a acestei părți din Scriptură nu înseamnă supunere față de tirani, ci evitarea unor vărsări de sânge inutile, în revoluții sortite eșecului.

Pătrășcanu a spus:

– Cum stau lucrurile cu „Dați Cezarului ce-i al Cezarului?” Este sigur că Isus îi îndemna pe evrei să se supună tiranului roman.

Eu am răspuns:

– Primul Cezar era un uzurpator, chiar la Roma. Era un general ce devenise dictator. Succesorii lui nu aveau asupra Palestinei, care a devenit prin forță o colonie romană, mai multe drepturi decât au rușii aici, la noi. Așa că e clar ce a vrut să zică Isus: „Dați Cezarului ceea ce i se cuvine”: o cizmă în spate și azvârliți-l afară.

Pătrășcanu a râs.

– Dacă toți preoții ar explica Biblia ca dumneata, am ajunge în curând să ne înțelegem mai bine.

Eu nu eram atât de sigur de asta.

Într-o seară, mi-a cerut să-i spun în câteva cuvinte în ce constă credința creștină. I-am recitat crezul de la Niceea și i-am spus:

– În schimb, ar trebui să-mi spuneți dumneavoastră care este adevăratul crez al comuniștilor.

Pătrășcanu s-a gândit o clipă.

– Noi, comuniștii, credem că vom stăpâni lumea, a zis apoi, și s-a lăsat pe spate, pe salteaua lui de paie murdară.

În dimineața următoare a fost luat din celulă. Nu l-am mai văzut niciodată. Devenisem foarte apropiați în săptămânile petrecute împreună. Simțeam că multe lucruri pe care i le spuseseam îl mișcaseră, dar ele erau prea departe de viziunea sa, ca să le admită măcar în sinea lui. Au trecut ani până am aflat ce i s-a întâmplat mai târziu.

– 14 –

Vasiliu, în fața căruia am compărut cu prilejul unui nou interogatoriu, un omuleț căruia îi plăcea să vorbească din colțul gurii, a citit întrebările dintr-o listă bătută la mașină. Primul lucru pe care mi l-a cerut a fost și cel mai dur:

– Scribe numele tuturor persoanelor pe care le cunoști, unde le-ai cunoscut și care au fost relațiile tale cu ele.

Aveam mulți prieteni pe care doream să-i scutesc de neplăceri, dar, dacă i-aș fi omis și poliția ar fi știut că am făcut acest lucru, ar fi fost suspectați și mai mult. Cum eu ezitam, Vasiliu s-a răstit:

– Nu sta să alegi. Am zis: scrie-i pe toți!

Pentru început, am scris numele rudelor, vecinilor și enoriașilor mei, cunoscuți de toată lumea. Am umplut vreo două pagini. Am adăugat pe unii membri comuniști ai Parlamentului și pe toți tovarășii și informatorii de care mi-am putut aminti.

– Întrebarea numărul doi, a reluat Vasiliu. Declară ce acțiuni ai întreprins contra statului.

– Ce acuzații mi se aduc?

Vasiliu a bătut cu pumnul în masă.

Lasă că știi tu ce ai făcut. Scoate-o din gușă! Începe cu părintele C'hiricuță: ce contacte ați avut și ce crezi despre el. Apucă-te de scris și dă-i zor!

Preoții erau întotdeauna obligați să-și spună părerea unii despre alții – protestanții despre preoții ortodocși, catolicii despre adventiști ș.a.m.d., ca să scormonească rivalități între confesiuni. Orice ai fi scris putea deveni o capcană. Unui deținut i s-a spus:

– Semnează cu o poreclă, așa lucrăm noi aici.

După ce a dat mai multe declarații sub diferite nume, i s-a cerut să-și denunțe un prieten – sub amenințarea că, dacă refuză, li se va spune tuturor că era un informator care dăduse deja declarații sub nume false. Amenințarea era suficientă pentru a-i determina pe mulți să devină informatori cu adevărat. În timpul îndelungatelor așteptări solitare dintre interogatorii, încercai să-ți amintești ce spuseseși mai înainte și ce ascunseseși.

Anchetatorii veneau de obicei câte doi, cu întrebările bătute la mașină. Dacă unul ieșea afară, celălalt nu vorbea până când nu se întorcea primul. În zilele acelea de la început, unii dintre ei erau oameni destul de cuviincioși, care deveniseră securiști numai ca să-și câștige într-un fel existența. Unul mi-a arătat, în lipsa tovarășului său, declarațiile strânse împotriva mea. Erau semnate de oameni în care avusesem încredere. Puteam ghici la ce presiuni fuseseră supuși.

Mă aflu în prima fază a unui proces îndelungat. Numărul deținuților era copleșitor, iar anchetatorii de profesie erau puțini, însă zi de zi erau instruiți tot mai mulți, după metodele sovietice. Așa că am avut ceva timp să mă pregătesc.

Mi-am regăsit liniștea când un bărbier mi-a șoptit, în timp ce mă rădea, că Sabina era bine și că Biserica noastră își continua activitatea. Nu pot spune ce mare ușurare mi-au adus aceste vești. Mă gândeam că, poate, și soția mea fusese arestată, iar Mihai și Sandu, fiii mei – acum aveam doi fii – erau muritori de foame sau lăsați la mila vecinilor.

Eram gata deci să înșir din biografia mea spirituală oricâte capitole ar fi vrut anchetatorii. Asupra altor chestiuni am dezvăluit cât mai

puțin posibil. Simplul fapt că un prieten a vizitat o dată Occidentul i-ar fi putut arunca familia în închisoare, iar el ar fi fost supus unor torturi sălbatice.

Interogatoriile au continuat lună după lună. Scopul lor era să te convingă de vinovăția ta criminală, înainte de a te reeduca în spirit comunist. Trebuia, mai întâi, să ajungi la încredințarea că te aflai pe deplin și pentru totdeauna în mâinile partidului și îți este cunoscută chiar și cea mai mică părticică din trecutul vieții tale.

Se spunea pe atunci în România că viața era alcătuită din patru „auto”: „autocritica”, făcută cu regularitate în birouri și fabrici, „autoduba”, care te ducea la Securitate, „autobiografia”, pe care te puneau s-o scrii, și „autopsia”.

- 15 -

Știind că mă aștepta tortura, am hotărât ca mai curând să mă omor, decât să-i trădez pe alții. Pentru un creștin, a muri înseamnă a merge la Isus Cristos. I-aș fi explicat de ce m-am sinucis, iar El cu siguranță ar fi înțeles. Dacă o călugăriță, Ursula, a fost canonizată pentru că, atunci când barbarii i-au pustiit mănăstirea a preferat să moară decât să-și piardă virginitatea, atunci și datoria mea de a-mi proteja semenii era mai presus decât viața.

Problema era să-mi asigur mijloacele de sinucidere fără a atrage bănuieli. Gardienii îi controlau cu regularitate pe deținuți și celulele lor, pentru a descoperi obiecte periculoase: cioburi de sticlă, bucăți de frânghie, brice.

Într-o dimineață, în timpul vizitei doctorului, am spus că nu-mi aminteam toate detaliile de care era nevoie la interogatorii fiindcă nu dormisem de săptămâni. Mi-a prescris să iau în fiecare seară câte un somnifer. Un gardian se uita în gura mea de fiecare dată, ca să se convingă că am înghițit pilula. De fapt, o țineam sub limbă și o scoteam după plecarea lui. Dar unde s-o fi ascuns? Nu în hainele de pe mine:

putea să mi se întâmple oricând ceva. Nu în salteaua mea de paie, care trebuia scuturată și potrivită în fiecare zi. Mai exista o saltea, care acum era nefolosită. Am rupt câteva cusături și am ascuns acolo, printre paie, câte o pilulă.

Pe la sfârșitul lunii, aveam treizeci de pilule, o adevărată consolare în gândul că frica m-ar putea face să cedez sub tortură, dar, când mă gândeam la ele, cădeam într-o adâncă depresie.

Era vară. Auzeam zgomote din lumea de afară – o fată cântând, un tramvai scârțâind la cotitură, mame strigându-și copiii: „Silviu!“ „Emil!“ „Matei!“ Seminte înaripate pluteau ușor, planând și căzând pe pardoseala de ciment a celulei mele. Îl întrebam pe Dumnezeu: ce avea de gând cu mine? De ce eram silit să pun capăt unei vieți care îmi fusese închinată Lui?

Uitându-mă într-o seară în sus, prin fereastra zăbreliată, am văzut apărând o stea pe cerul întunecat și mi-a venit în minte gândul că Dumnezeu trimisese această lumină, care își începuse călătoria aparent inutilă cu mii de ani în urmă, iar acum trecea printre gratiile celulei mele ca să-mi aducă o mângâiere.

Dimineața următoare, gardianul a intrat și, fără un cuvânt, a înșfăcat salteaua de rezervă cu pilulele mele îngrămadite în ea și a dus-o altui deținut. La început m-am enervat. Apoi am râs și m-am simțit mai calm, mai liniștit, cum nu mai fusesem de multe săptămâni. Dacă Dumnezeu nu voia să mă sinucid, El avea să-mi dea tăria de a îndura suferințele care mă așteptau.

- 16 -

Securitatea avusese destulă răbdare cu mine – mi s-a spus –, dar acum venise vremea să obțină anumite rezultate. Colonelul Dulgheru, marele ei inchișitor, nu dădea niciodată greș când era vorba de așa ceva. Acesta stătea la biroul lui, liniștit și amenințător, cu degetele sale delicate răsfire pe masă.

– Te-ai jucat cu noi, a zis.

Dulgheru lucrase înainte de război la ambasada sovietică. Apoi, sub regimul fascist, a fost închis, solidarizându-se în pușcărie cu Gheorghiu-Dej și cu alți deținuți comuniști. Aceștia remarcaseră duritatea, inteligența și firea lui necruțătoare, așa că acum avea destulă putere să decidă viața sau moartea prizonierilor.

Dulgheru a început imediat să mă interogheze despre un ostaș sovietic care fusese prins trecând prin contrabandă Biblii în Rusia.

Până atunci, se părusese că anchetatorii nu știau nimic despre activitatea mea în rândul rușilor, dar, cu toate că soldatul arestat nu mă trădase, se descoperise că ne cunoșteam. Acum, mai mult decât oricând, trebuia să-mi cântăresc fiecare cuvânt, pentru că eu îl botezasem pe acest om în București și îl înrolasem în activitățile noastre.

Întrebările lui Dulgheru erau perseverente. El credea că adulmecase ceva important. În săptămânile care au urmat, am fost hărțuit prin tot felul de mijloace. Paturile erau scoase din celula mea și abia dacă mi se lăsa o oră de somn pe noapte, șezând pe un scaun. La fiecare minut, în vizorul de la ușă se auzea un sunet metalic și în el apărea ochiul unui gardian. Când moțaiam, intra adesea înăuntru și mă trezea cu o lovitură de picior. Până la urmă, am pierdut orice noțiune a timpului. Odată, când m-am trezit, am văzut ușa celulei întredeschisă.

Pe coridor răsună o muzică dulce – sau era o iluzie? Curând, sunetul s-a modificat și am distins o voce de femeie care hohotea de plâns.

Apoi a început să țipe. Era soția mea!

– Nu, nu, vă rog, nu mă bateți! Nu mai dați! Nu mai pot suporta!

S-a auzit plesnetul unui bici pe piele. Țipetele au devenit înspăimântătoare.

Fiecare mușchi din trupul meu s-a crispat de oroare. Încetul cu încetul, vocea s-a stins, văitându-se; dar acum era vocea unei străine. Încetul cu încetul, s-a pierdut în tăcere. Am rămas stors de emoție, tremurând, learcă de sudoare. Mai târziu am aflat că era vorba despre o înregistrare pe magnetofon, dar orice deținut care o auzea pentru prima dată credea că victima este soția sau iubita lui.

Dulgheru era un barbar rafinat, modelat în stilul diplomaților sovietici cu care venise în contact.

– De fiecare dată când ordon torturarea deținuților, o fac cu părere de rău, mi-a spus el.

Fiind atotputernic în închisori, se putea lipsi de declarații și de martori, și adesea venea singur în celula mea, noaptea, ca să continue ancheta. O ședință decisivă se prelungea ore întregi. M-a chestionat în legătură cu contactele mele cu Misiunea Bisericii Anglicane. Ce aveam eu de-a face cu oamenii catedralei Westminster?

– Știi, a spus el furios, că pot da ordin să te împuște chiar în seara asta, ca pe un contrarevoluționar ce ești?

– Domnule colonel, i-am răspuns eu, acum aveți ocazia să faceți un experiment. Ziceți că puteți ordona să fiu împușcat. Știu că puteți. Puneți-vă mâna aici, pe inima mea. Dacă bate repede, dovedind că sunt înfricoșat, puteți să vă îndoiiți că există Dumnezeu și viață veșnică. Dar dacă ea bate liniștit, ca și când ar zice: „Merg la Cel pe care-L iubesc“, atunci asta trebuie să vă dea de gândit. Există un Dumnezeu și există o viață veșnică!

Dulgheru m-a lovit peste față, însă îndată a regretat că-și pierduse controlul.

– Ești nebun, Wurmbrand! a zis el. Nu vezi că ești cu totul la cheremul meu și că Mântuitorul tău sau cum i-o fi zicând n-are de gând să-ți deschidă poarta închisorii? N-ai să mai vezi niciodată catedrala Westminster!

I-am spus:

– Numele Lui este Isus Cristos și, dacă vrea, mă poate elibera și voi vedea și catedrala Westminster.

Dulgheru m-a privit crunt, părând că se străduiește să se stăpânească. Apoi a răcnit:

– Foarte bine! Măine vei face cunoștință cu tovarășul Brânzaru.

Mă așteptam la acest lucru. Maiorul Brânzaru, mâna dreaptă a colonelului, domnea peste o cameră în care se țineau măciuci, bate și bice. Brațele sale erau păroase ca ale unei gorile. Ceilalți anchetatori foloseau numele lui ca o amenințare. Poetul rus contemporan

Voznesenski scrie: „În zilele acestea de nespuse suferințe, ești cu adevărat norocos dacă n-ai inimă“. Din acest punct de vedere, Brânzaru era norocos.

El m-a dus să-mi arate varietatea armelor lui.

– Ai vreo preferință? m-a întrebat. Nouă ne face plăcere să ne comportăm democratic.

Mi-a arătat instrumentul lui favorit, o bătă de cauciuc, lungă, neagră.

– Citește eticheta.

Pe ea era scris: „Fabricat în SUA“.

– Noi aplicăm bătaia, a spus Brânzaru rânjindu-și dinții galbeni, dar uneltele ni le dau prietenii voștri americani. Apoi m-a trimis înapoi în celulă, ca să reflectez la cele văzute.

Am aflat mai târziu că Brânzaru lucrase înainte de război pentru un politician de vază, fiind tratat ca un membru al familiei acestuia. După preluarea puterii de către comuniști, când a ajuns ofițer de Securitate, i-a fost adus pentru anchetă un tânăr arestat. Era fiul politicianului, care încercase să inițieze o mișcare patriotică.

Brânzaru i-a spus:

– Te-am ținut pe genunchi când erai mic!

Apoi l-a torturat și l-a executat cu mâna lui.

Brânzaru nu mi-a aplicat chiar în ziua aceea bătaia cu care mă amenințase. Apoi, în obișnuitul lui rond de noapte, a deschis capacul vizorului și m-a urmărit câteva clipe.

– Ești tot aici, Georgescule? Ce face Isus în seara asta?

– Se roagă pentru dumneavoastră, am răspuns eu.

S-a îndepărtat fără să răspundă.

În ziua următoare a venit iarăși. Sub supravegherea lui, am fost pus să stau în picioare cu fața la perete, cu mâinile ridicate deasupra capului, în așa fel încât îl atingeam cu vârful degetelor.

– Ține-l așa acolo, i-a spus Brânzaru gardianului înainte de a pleca.

Până la urmă, a început și tortura. Nu vreau să mă opresc prea mult asupra acesteia, dar metodele sale trebuie aduse la cunoștință, fiindcă erau comune tuturor închisorilor Securității.

Mai întâi am stat în picioare ore întregi, mult timp după ce nu mi-am mai simțit brațele, iar picioarele au început să-mi tremure și să se umfle. Când m-am prăbușit pe podea, mi s-a dat o coajă de pâine și o gură de apă și am fost pus să stau din nou în picioare. Gardienii se schimbau, unii te obligau să iei poziții ridicole sau chiar obscene și asta a continuat, cu scurte întreruperi, zile și nopți întregi.

Trebuia să te uiți numai la zid. M-am gândit la zidurile pomenite în Biblie, reamintindu-mi un verset din Isaia, care m-a întristat. Dumnezeu spune că faptele rele ale lui Israel au pus un zid între El și popor. Greșelile creștinilor au făcut posibil triumful comunismului și de aceea aveam acum un zid înaintea mea. Apoi mi-am reamintit altă spusă din Biblie: „***Cu Domnul meu voi sări peste zid***“. Și eu puteam sări peste acest zid ca să ajung în lumea spirituală, în preajma Domnului. M-am gândit apoi la iscoadele trimise în Canaan de către evreii ieșiți din Egipt, care s-au întors în tabără spunând că cetățile canaanite erau mari și apărate de ziduri. Așa cum zidurile Ierihonului au căzut la pământ, tot așa, cu voia lui Dumnezeu, trebuie să cadă și zidul din fața mea. Când durerea mă copleșea, repetam în minte un pasaj din Cântarea Cântărilor: „***Preaiubitul meu seamănă cu o căprioară sau cu puiul de cerboaică. Iată-l că este după zidul nostru***“.

Mi-am imaginat că Isus Se află îndărătul zidului meu și că-mi dă tărie. Mi-am reamintit că, atâta vreme cât Moise, pe munte, și-a ținut mâinile ridicate în sus, poporul ales a înaintat către victorie. Poate că suferințele noastre ajutau poporului lui Dumnezeu să câștige bătălia.

Din când în când, maiorul Brânzaru se uita înăuntru și întreba dacă eram dispus să colaborez. Odată, când mă aflam pe podea, a zis:

– Scoală-te! Ne-am hotărât să te lăsăm, la urma urmei, să vezi catedrala Westminster. Pleci chiar acum.

– Dă-i drumul! mi-a poruncit gardianul. Am încercat să-mi trag pantofii, dar picioarele erau prea umflate.

– Haide, grăbește-te! Ține-o așa, în cerc! Am să te supraveghez de afară.

Celula măsură doisprezece pași de jur-împrejur: Patru pași un zid, doi pași următorul, apoi iar patru și iar doi. M-am târât în jurul celulei, cu ciorapii rupți. Capacul vizorului clănțănea.

– Mai repede! răcnea gardianul.

Am simțit că mi se învârteste capul.

– Mai repede – sau vrei bătaie?

M-am izbit dureros de un zid. Ochii mă înțepau, năpădiți de sudoare. Alergam întruna în cerc. Clic!

– Oprește-te! Întoarce-te! Mergi! Tot în cerc, dar în direcție opusă. Mai repede!

Am dat zor și m-am îndreptat din nou.

– Mișcă, nu te opri!

Când am căzut, gardianul s-a năpustit înăuntru și m-a trăsnetit peste cot cu o măciucă, în timp ce mă străduiam să mă ridic. Durerea a fost atât de cumplită, încât am căzut din nou.

– Ridică-te! Mișcă! Țsta e manejul!

Mulți deținuți trebuiau să treacă prin manej. Se scurgeau ore întregi până primeai apă sau ceva de mâncare. Setea suprima foamea. Era chiar mai groaznică decât împunsăturile ca de cuțite fierbinți pe care le simțeau în picioare. Cel mai rău dintre toate era să trebuiască să-ți reiei mersul după ce ți se îngăduise să te odihnești câteva minute sau să zaci câteva ore, noaptea, încremenit pe dușumea. Încheieturile înțepenite, mușchii zdrobiți, picioarele sfâșiate nu mai susțineau greutatea trupului. Te agățai de ziduri, în timp ce gardienii își răcneau ordinele. Când nu mai puteai rămâne în picioare, cădeai în patru labe.

Nu mai știi câte zile și nopți – cu rare, scurte întreruperi – am petrecut în manej. În timp ce mă roteam, am început să mă rog pentru gardieni. M-am gândit la Cântarea Cântărilor în care ni se povestește despre dansul sfânt al miresei lui Cristos în cinstea mirelui ei. Mi-am zis în sinea mea: „Voi pași cu cât mai multă grație, ca într-un dans al iubiri divine, pentru Isus“.

Pentru moment, mi s-a părut că așa făceam. Dacă voiești tot ceea ce se întâmplă, se întâmplă numai ce voiești. Supunându-te de bună-voie celor mai grele încercări, acestea devin mai ușoare! În timp ce

mă roteam iarăși și iarăși, mi se părea că totul se învârtea în jurul meu. N-am putut deosebi un perete de celălalt sau peretele de ușă, așa cum dragostea divină nu face distincție între cei buni și cei răi și-i îmbrățișează pe toți.

- 17 -

Trecuse aproape o lună de când nu mai dormisem, când un gardian mi-a pus pe ochi niște ochelari de motociclist cu lentile opace și m-a condus spre o altă sală de anchetă. Era o cameră mare, nemobilată. La o masă, stăteau 3-4 persoane pe care abia am reușit să le disting din pricina luminii orbitoare care îmi venea în față. Stăteam acolo, cu cătușele pe mâini, desculț, îmbrăcat doar cu o cămașă zdrențuită și murdară. Mi-au fost puse numeroase întrebări, unele foarte familiare, cărora le-am dat același răspuns. De data aceasta, printre organele de anchetă, se afla și o femeie.

La un moment dat, ea mi-a spus pe un ton strident:

– Dacă nu răspundeți corect la întrebări, veți fi întins pe grapă.

Acest instrument de tortură folosit în Anglia, în urmă cu trei sute de ani, pentru a le smulge mărturisiri victimelor a fost adăugat armelor de convingere ale partidului comunist.

– În Epistola Sf. Pavel către Efeseni, am replicat eu, este scris că noi trebuie să ne străduim să atingem înălțimea staturii lui Cristos. Dacă mă veți întinde pe grapă, mă veți ajuta să-mi împlinesc scopul.

Femeia a lovit cu pumnul în masă. Apoi a urmat o discuție în dosul reflectoarelor. Uneori, un răspuns rapid poate să parăze o lovitură. Nu am fost torturat pe grapă. În schimb, am fost bătut la tălpi.

Am fost dus într-o altă celulă. După ce mi-au pus pe cap o glugă, mi-au ordonat să mă așez pe vine și să-mi cuprind genunchii

cu brațele. O vergea metalică mi-a fost introdusă între coate și genunchi. M-au urcat pe o capră, cu capul în jos și picioarele în sus. Cineva îmi ținea capul, în timp ce un altul mă bătea zdravăn la tălpi. Loviturile îmi explodau în creier. Uneori, eram lovit peste coapse sau în dreptul rinichilor. Am leșinat. M-au reanimat, cufundându-mă în apă rece. De fiecare dată spuneau că, dacă aș da măcar unul dintre numele dorite, tortura ar fi încetat. Când m-au coborât de pe „frigare“, a trebuit să mă ducă pe sus în celulă.

Ori de câte ori eram dus în această cameră, mi se puneau ochelarii cu lentile opace, ca să nu mă pot orienta prin închisoare. Uneori, ochelarii îmi rămâneau la ochi în timpul torturii. Când vezi de unde vine o lovitură, îți încordezi mușchii pentru a-i face față. Dar cu ochii legați, neștiind unde și când va cădea lovitura, teama îți este dublată.

Am cunoscut și alte metode de tortură despre care voi vorbi acum. Brânzaru avea un bici de nylon. După ce am primit câteva lovituri, mi-am pierdut cunoștința. Altă dată, m-au întins pe pardoseală și mi-au pus un cuțit la gât. Doi oameni mă țineau, în timp ce Brânzaru mă forța să vorbesc dacă voiam să rămân cu viață. Le-am simțit strânsoarea, iar lama cuțitului mi-a pătruns în piele. Am leșinat iarăși. Când mi-am revenit, aveam pieptul înroșit de sânge. M-au silit să înghit apa care îmi era turnată pe gât printr-o pâlnie, până când am simțit că-mi crapă stomacul. Apoi, gardienii m-au lovit și m-au călcat în picioare. Am fost lăsat în celulă cu doi câini-lup care erau antrenați să sară și să mârâie la cea mai mică mișcare, dar nu să muște. O bucată de pâine era lăsată foarte aproape, dar nu îndrăzneai nici măcar s-o atingi. Doar cu timpul realizezi că acei câini erau antrenați să nu atace; însă deseori ei veneau cu dinții rânjiți la două degete de obrazii tăi. De asemenea, am fost stigmatizat cu fierul roșu.

În final, am semnat toate „mărturisirile“ referitoare la mine pe care mi le-au cerut: că fusesem un adulter și, totodată, homosexual; că vândusem clopotele bisericii și mi-am însușit banii (cu toate că biserica mea era o casă de rugăciune fără clopot); că, sub acoperirea activității desfășurate pentru Consiliul Mondial al Bisericilor, m-am dedat la spionaj în scopul răsturnării regimului comunist; că, împreună

cu alții, mă infiltrasem în organizația de partid, sub un pretext fals, pentru a-i descoperi secretele.

Brânzaru a citit mărturisirile și a spus:

– Dă-mi numele celor cu care ai colaborat împotriva noastră.

A fost foarte încântat când i-am dat vreo douăzeci de nume și adrese. Desigur, acestea aveau să-i aducă recompense și vreo promovare. Câteva zile mai târziu, am fost biciuit din nou: numele fuseseră verificate. Aparțineau unor oameni care fugiseră în Occident sau care muriseră. Dar în acest interval mi-am recăstigat întrucâtva forțele.

Poate că așteptarea era cea mai grea tortură: să zaci acolo, ascultând strigătele și plânsetele, știind că peste o oră s-ar putea să-ți vină rândul. Dar Dumnezeu m-a ajutat să nu spun niciodată vreun cuvânt care să pricinuiască rău cuiva. Îmi pierdusem ușor cunoștința, iar ei mă voiau viu. Orice deținut putea fi o sursă de informații utile pentru mai târziu, în cine știe ce împrejurare favorabilă partidului, indiferent cât de mult timp va fi stat în detenție.

Cu greu îți puteai aminti de Biblie. Totuși, eu m-am gândit mereu că Isus, care ar fi putut veni pe pământ ca un rege, a preferat să fie condamnat ca un criminal și S-a lăsat biciuit. O biciuire după legea romană era groaznică și, la fiecare lovitură primită, îmi spuneam că a îndurat și El o asemenea suferință, și mă bucuram s-o împărtășesc cu El.

Nu-i ușor de crezut, dar, întocmai cum slujitorii Inchiziției spaniole credeau că au datoria să-i ardă pe eretici, tot așa mulți membri ai partidului credeau că ceea ce făceau ei era corect. Colonelul Dulgheru părea să fie unul dintre aceștia. Obişnuia să spună:

– Este în interesul vital al societății ca oamenii să fie supuși torturii, dacă dețin informații necesare pentru apărarea ei.

Mult mai târziu, când m-a văzut redus la starea de epavă, plângând din cauza surmenajului psihic, a zis, cuprins de ceva ce semăna a milă:

– De ce nu cedezi? Zadarnic cauți să rezisti. Nu ești decât carne și în cele din urmă te vei frânge.

Însă eu aveam dovada contrară: dac-aș fi fost numai din carne, n-aș fi putut rezista. Dar trupul nu e decât lăcașul vremelnic al sufletului. Comuniștii, bazându-se pe instinctul de conservare, credeau că omul ar face orice ca să nu moară. Se înșelau.

Creștinii, care credeau în cele ce-i învăța biserica, știau că moartea nu e sfârșitul vieții, ci împlinirea ei; nu pieire, ci intrarea în viața veșnică.

- 18 -

Am stat șapte luni în închisoarea din Calea Rahova. Era octombrie, și iarna deja își făcuse apariția. Am suferit mult din pricina frigului, precum și din cauza foamei și a lipsei de îngrijire medicală, și o iarnă lungă ne aștepta! Privind pe fereastră la fulgii care cădeau în curtea închisorii, am început să tremur, deși starea mea sufletească era bună. „Tot ce-aș mai putea face pentru Dumnezeu în închisoare va fi prea puțin“, am gândit eu, „dar binele pe care-l facem ni se pare întotdeauna infinit mai mic decât imensitatea răului comis“. În lumina Noului Testament răul este comparat cu un balaur cu șapte capete, pe când Duhul Sfânt apare ca un porumbel. Este porumbelul care va ucide balaurul.

Într-o seară, mi s-a adus o gulaș delicios și patru mari felii de pâine. Dar fără să mă lase să mănânc, gardianul s-a întors și, punându-mă să-mi strâng toate lucrurile, mi-a cerut să-l urmez într-un loc unde erau aliniați alți deținuți. Cu gândul la gulașul meu pierdut, m-am urcat într-un camion care ne-a dus la Ministerul de Interne. Această clădire splendidă este mult admirată de turiștii, care nu știu că ea se înalță deasupra unei vaste închisori, cu un labirint de coridoare în care se află sute și sute de deținuți lipsiți de ajutor.

Celula mea se găsea în adâncul pământului. Un bec lumina din tavan pereții goi. Un pat de fier, cu trei scânduri și o saltea de paie.

Aerul pătrundea printr-o țevă aflată în partea de sus a peretelui. Am văzut că nu există nici un hârdău, trebuind să aștept totdeauna ca gardianul să mă ducă la closet. Acesta a fost lucrul cel mai rău impus deținuților. Uneori, te lăsau să aștepți timp de ore întregi, râzând de rugămințile tale. Atât bărbații, cât și femeile se abțineau să mănânce și să bea, temându-se să nu-și sporească chinul. Eu însumi am mâncat din vasul în care mi-am făcut nevoile, fără să-l spăl, deoarece nu aveam apă.

Aici, tăcerea era, practic, desăvârșită – și asta în mod intenționat. Gardienii noștri purtau pantofi cu talpă de pâslă și nu le puteai auzi decât mâinile băjbăind la ușă, înainte de a nimeri broasca. Din când în când, răsună zgomotul îndepărtat pe care-l făcea un deținut bătând fără încetare în ușă sau țipând. Celula nu îngăduia decât trei pași, în orice direcție, astfel că m-am întins, privind țință la bec. Ardea toată noaptea. Cum nu puteam dormi, m-am rugat. Lumea exterioară a încetat să mai existe. Toate zgomotele cu care eram obișnuit, vântul și ploaia din curte, blanchiurile de fier ale bocancilor, bâzâitul vreunei muște, vocile omenești – toate dispăruseră. În această tăcere de moarte, am avut senzația că inima mi se închircește, gata să se oprească.

- 19 -

Am fost ținut singur în celulă în următorii doi ani. N-am avut nimic de citit și nici cele trebuincioase scrisului; nu mi-au ținut tovărășie decât gândurile mele, iar eu nu fusesem o natură meditativă, ci un suflet care rareori a cunoscut liniștea. Îl aveam pe Dumnezeu. Dar trăisem eu cu adevărat pentru a-L sluji pe Dumnezeu – sau făcusem din asta numai o profesiune?

Oamenii se așteaptă ca pastorii să fie modele de înțelepciune, puritate, iubire și dreptate. Ei nu pot fi așa întotdeauna cu adevărat,

fiindcă sunt și ei oameni; astfel, mai mult sau mai puțin, încep să joace un rol. Cu timpul, abia mai știu ei înșiși dacă purtarea lor este interpretarea unui rol sau expresia caracterului lor real.

Mi-am amintit comentariul profund la Psalmul 51 pe care l-a scris în închisoare Savanarola, când oasele îi erau atât de zdrobite, încât n-a putut semna actul de autoacuzare decât cu mâna stângă.

El a spus că există două feluri de creștini: cei care cred sincer în Dumnezeu și cei care, cu tot atâta sinceritate, cred doar că cred. Nu-i poți deosebi decât după felul în care acționează în momente hotărâtoare.

Dacă un hoț, plănuiind să jefuiască o casă de om bogat, vede plimbându-se prin fața acesteia un străin care ar putea fi un polițist, se retrage. Dacă, după ce a chibzuit, comite totuși spargerea, aceasta dovedește că el nu crede că acela ar fi omul legii. Ceea ce credem este dovedit prin ceea ce făptuim.

Credeam eu în Dumnezeu? Acum sosise momentul încercării. Eram singur, nu așteptam nici un salariu, nici un fel de laudă. Dumnezeu îmi rezerva acum numai suferință – aveam să continui să-L iubesc?

Mi-am adus aminte de una dintre cărțile mele preferate: „Patericul“, scrierea referitoare la sfinții din secolul IV, care întemeiaseră schituri în pustiu. Cartea are 400 de pagini, dar, prima dată când am luat-o în mână, n-am mâncat, n-am băut, nici n-am dormit până nu am terminat-o. Cărțile creștine sunt ca vinul bun – cu cât e mai vechi, cu atât e mai bun. Conține următorul pasaj: „Un frate l-a întrebat pe învățătorul său: «Părinte, ce este tăcerea?» Răspunsul a fost: «Fiule, tăcerea înseamnă să stai singur în chilia ta, în înțelepciune și teamă de Dumnezeu, păzindu-ți inima de săgețile arzătoare ale gândului. O astfel de tăcere naște binele. O tăcere lipsită de griji, ca o scară către ceruri!»

O tăcere în care omul nu are decât grija lucrurilor de primă însemnătate și vorbește numai cu Isus Cristos! Cel care păstrează tăcerea este cel care cântă: „inima mea este pregătită să Te laude, Doamne!“

Mă întrebam: cum puteai să-L preamărești pe Dumnezeu printr-o viață de tăcere? La început m-am rugat foarte mult să fiu eliberat.

Am întrebat: „Tu ai spus în Scriptură că nu e bine ca omul să fie singur; de ce mă ții în singurătate?” Dar, după trecerea zilelor și a săptămânilor, singurul meu vizitator rămăsese tot gardianul, care, fără să scoată o vorbă, îmi aducea bucăți de pâine neagră și o supă apoasă.

Sosirea lui îmi amintea zilnic proverbul elen: „Zeii umblă cu papuci moi de pâslă”. Cu alte cuvinte, grecii credeau că nu-ți poți da seama când se apropie o divinitate. Poate că prin această tăcere mă apropiam de Dumnezeu. De asemenea, poate El făcea din mine un pastor mai bun; fiindcă remarcasem că cei mai buni predicatori erau oameni care, ca și Isus, practicau tăcerea interioară. Când gura rămâne prea mult deschisă, chiar pentru a rosti binele, sufletul își pierde flacăra, așa cum o cameră își pierde căldura printr-o ușă deschisă.

Cu încetul, am învățat că arborele tăcerii rodește fructul păcii. Am început să-mi dau seama de reala mea personalitate și m-am încredințat că ea îi aparținea lui Cristos. Am putut constata că și în închisoare gândurile și sentimentele mele erau îndreptate către Dumnezeu și că puteam să-mi petrec noapte de noapte în rugăciune, exerciții spirituale și laude. Știam acum că nu joc doar teatru, ci că, într-adevăr, credeam în ceea ce credeam.

- 20 -

Am pus la punct un procedeu de care m-am ținut în următorii doi ani. Rămâneam treaz toată noaptea. La zece seara, când se dădea semnalul stingerii, eu mă apucam de lucru. Uneori eram trist, alteori vesel, dar nopțile nu mi se păreau niciodată destul de lungi pentru tot ceea ce aveam de făcut. Mai întâi spuneam o rugăciune, în care adesea

nu lipseau lacrimile de recunoștință. Rugăciunile, ca și semnalele radio, sunt auzite mai clar în timpul nopții: atunci se dau marile bătălii spirituale. Apoi, ca și cum aș fi fost în biserică, țineam o predică, începând cu „Preaiubiții mei frați“, într-o șoaptă pe care nici un gardian n-ar fi putut s-o audă, și sfârșind cu „Amin“.

Predicaseam în spiritul celui mai pur adevăr. Nu mai era nevoie să țin cont de ceea ce avea să gândească episcopul, de ce aveau să creadă membrii congregației sau de ceea ce aveau să raporteze turnătorii. Dar nici nu predicam în gol. Orice predică este auzită de Dumnezeu, de îngeri și de sfinți, dar simțeam că printre ascultătorii din preajma mea erau cei care mă aduseseră pe calea credinței, membri ai turmei mele – și morții, și viii, familia și prietenii mei. Ei erau mulțimea de martori despre care vorbește Biblia. Am trăit părtășia sfinților.

În gând stăteam de vorbă în fiecare noapte cu soția și fiii mei. Cugetam la tot ceea ce era minunat și bun în ființa lor. Uneori, gândurile mele ajungeau până la Sabina, dincolo de zidurile închisorii. Ea are în Biblia ei o însemnare din acea perioadă:

– Azi l-am văzut pe Richard. Eram culcată în pat, trează, iar el s-a aplecat deasupra mea și mi-a vorbit.

Îmi concentrasem toate forțele pentru a-i transmite un mesaj de iubire. Eram răsplătiți împărătește pentru cele câteva minute în care ne gândeam unul la celălalt în fiecare zi; în timp ce multe căsătorii fuseseră distruse din cauza închisorii, a noastră s-a păstrat și chiar s-a întărit.

Gândul la familia mea putea să mă și îndurereze. Știam că Sabina fusese supusă unor puternice presiuni pentru a divorța de mine. Dacă a refuzat și și-a continuat activitatea în biserică, a fost cu siguranță arestată. Atunci, copiii, care aveau mai puțin de zece ani, ar fi rămas singuri. Mi-am strâns perna la piept ca și cum ar fi fost un copil al meu. Odată am sărit în sus și mi-am zdrobit pumnii de ușa de oțel strigând:

– Dați-mi copiii înapoi!

Gardienii au alergat să mă imobilizeze, timp în care mi s-a făcut o injecție care m-a lăsat fără cunoștință ore întregi. Când m-am trezit,

m-am gândit că ar fi fost posibil să înnebunesc. Știam că așa s-a întâmplat cu mulți alții.

Mă gândeam la Maica Domnului, care a stat la piciorul crucii fără să se plângă. Mă întreb dacă am avut dreptate interpretând tăcerea ei numai ca mâhnire: oare nu era și bucuria că Fiul ei Își dădea viața pentru omenire? În seara acelei zile, fiind Paștele evreiesc, ea probabil că a cântat cântece de laudă pentru Domnul, potrivit ritualului iudaic. Și eu trebuia să-I mulțumesc lui Dumnezeu pentru suferințele prin care trec copiii mei. Mi-a venit și un gând plin de speranță: chiar dacă Sabina ar fi pierit, aveam prieteni care cu siguranță le vor purta de grijă.

Unul dintre exercițiile mele spirituale permanente era acela de a-mi reprezenta ca într-un film cum îmi închin toată viața lui Cristos: trecut, prezent, viitor; familie, biserică, pasiuni, gânduri tainice; fiecare mădular al trupului meu. Mi-am mărturisit lui Cristos, fără ascunzișuri, păcatele din trecut și L-am văzut ștergându-le cu mâna Lui. Am plâns adesea.

În primele zile am petrecut mult timp cercetându-mi sufletul. Era o greșeală. Iubirea, bunătatea, frumusețea sunt ființe sfioase, care se ascund atunci când se știu observate. Fiul meu Mihai îmi dăduse o lecție în acest sens când avea cinci ani. Îl mustrasem:

– Isus are un caiet mare, iar pe una dintre pagini a pus numele tău. Azi-dimineață a scris în el că n-ai ascultat-o pe mama ta. Ieri te-ai bătut cu alt băiat și ai spus că el era vinovat, așa că și acest lucru a fost notat.

Mihai a spus, după un minut de gândire:

– Tăticule, oare Isus scrie numai lucrurile rele pe care le facem sau și pe cele bune?

Fiul meu Sandu îmi venea în minte atât de des! Îmi amintesc cu mare plăcere de o lecție de teologie pe care mi-a dat-o el într-o bună zi. Când i-am citit din Epistola către Corinteni: „**Cercetați-vă pe voi înșivă dacă sunteți în credință**“, el m-a întrebat:

– Cum ar trebui să mă cercetez?

I-am răspuns:

– Bate-te în piept și întreabă: inimă, Il iubești pe Domnul? și vorbindu-i, m-am bătut în piept.

– Asta nu-i drept, a spus Sandu. Odată, un om din gară, care lovea roțile trenului cu un ciocan, m-a lăsat și pe mine să încerc, și a zis: «Lovește încetișor, că ai putea sparge roata. Nu le lovi tare.» Așa, nici eu nu trebuie să mă bat tare în piept ca să văd dacă-L iubesc pe Isus, ci numai încetișor.

Atunci am aflat că un „da” liniștit, în inimă, la întrebarea „Îl iubești pe Isus?”, era suficient.

În fiecare noapte, petreceam o oră transpunându-mă în sufletul principalilor mei adversari – colonelul Dulgheru, de exemplu! Punându-mă în locul lui îi găseam o mie de scuze. În felul acesta puteam să-i iubesc pe el și pe ceilalți torționari. Apoi mi-am examinat propriile greșeli, din punctul lui de vedere, și astfel am descoperit o nouă înțelegere a propriei mele persoane. Este mai ușor să-i consolezi pe alții decât pe tine însuși, întocmai cum putem citi cu calmă simpatie despre victimele ghilotinei, dar suntem șocați când ne amenință chiar pe noi o revoluție. Așa încât am continuat să inversez ordinea evenimentelor în timp, să mă gândesc la prezent ca și cum s-ar fi derulat într-o perioadă anterioară și la trecut ca și cum ar fi prezent.

În acest chip, poți nădăjdui să-i întâlnești chiar și pe sfinții din vechime. Mă gândeam ce aș face dacă aș fi un mare om de stat, un multimilionar, împăratul Chinei, Papa. Îmi închipuiam ce viață aș fi dus dacă aș fi avut aripi sau mantia care te face invizibil și am hotărât că mă călăuzeam după convingerea că spiritul omenesc este o forță invizibilă înaripată, care poate transforma lumea!

Erau fantezii amuzante, dar însemnau pierdere de vreme. Un arhitect în plină activitate nu face speculații asupra celor ce s-ar putea construi cu materiale care nu există – precum piatra fără greutate sau sticla elastică. Meditația, ca și arhitectura, ar trebui să fie constructivă, dar astfel de digresiuni mă ajutau să văd ce multe entități pot coopera în viața spiritului și să înțeleg cum în ființa lui Isus Cristos se pot reuni „Leul lui Iuda” și „Mielul lui Dumnezeu”.

Nu-mi lipsea nici distracția în celula mea cea goală. Mi-am spus anecdote, inventând și unele noi. Am jucat șah cu mine însumi, folosind piese făcute din pâine: negru contra mai puțin negru, obținut din varul din perete. Puteam să-mi despart mintea în așa fel, încât negrul să nu știe mișcarea următoare a celui mai puțin negru și viceversa și, întrucât nu am pierdut nici o partidă în doi ani, am conchis că aș putea să mă declar maestru în șah.

Am descoperit că-ți poți face din bucurie un obicei, așa cum o foaie de hârtie îndoită revine firesc la forma dintâi. „Bucură-te!“ este o poruncă a lui Dumnezeu. John Wesley* obișnuia să spună că el n-a fost niciodată trist, nici măcar pentru un sfert de oră. Eu nu pot spune același lucru despre mine, dar am învățat să mă bucur chiar și în cele mai rele circumstanțe.

- 21 -

Comuniștii cred că fericirea se întemeiază pe satisfacții materiale; dar eu, singur în celula mea, înghețat, înfometat și îmbrăcat în zdrențe, dansam de bucurie în fiecare noapte. Ideea mi-a venit amintindu-mi că, în copilărie, văzusem la Constantinopol derviși dansând. Deși nu le înțelesesem extazul, fusesem impresionat de frumusețea gravă a acestor călugări musulmani și de grația cu care se roteau și strigau „Allah“, numele Dumnezeului lor. Mai târziu am aflat că mulți alții – evrei, penticostali, vechi creștini, David și Miriam în Biblie – iar în zilele noastre băieți de altar în Catedrala din Sevilla – dansează și ei pentru a-L celebra pe Dumnezeu.

Cuvintele singure n-au fost în stare niciodată să exprime ce simte omul când se apropie de Dumnezeu. Uneori eram atât de plin de

* John Wesley (1703-1791) - teolog și predicator englez, fondator al bisericii metodiste.

bucurie, că n-aș fi rezistat dacă n-o exprimam prin dans. Îmi amintesc cuvintele lui Isus: „**Ferice de voi când oamenii vă vor urî, vă vor izgoni dintre ei, vă vor ocări și vor lepăda numele vostru ca pe ceva rău din pricina Fiului omului! Bucurați-vă în ziua aceea și săltați de veselie!**“ Mi-am spus: „Am îndeplinit altădată această poruncă numai pe jumătate. M-am bucurat, dar asta nu e destul. Isus spune că trebuie să și săltăm“.

Tocmai atunci gardianul s-a uitat prin vizor și m-a văzut țopăind prin celulă. Trebuie că i se poruncise să-i liniștească pe deținuții care dădeau semne de început de nebunie, fiindcă s-a retras tiptil și s-a întors curând cu ceva de-ale gurii: o bucată de pâine, niște brânză și zahăr. Pe când le luam, mi-am reamintit versetul din Evanghelia Sf. Luca: „**Bucurați-vă în ziua aceea și săltați de veselie pentru că răsplata voastră este mare în cer**“. Era o bucată de pâine foarte mare: mai mult decât rația pe o săptămână.

De atunci, rareori lăsam să treacă o noapte fără să dansez.

Cu toate că niciodată n-am mai fost răsplătit pentru asta, am compus melodii, le-am cântat încetișor și am dansat pe propria mea muzică.

Gardienii s-au obișnuit cu aceasta. Eu nu tulburam tăcerea, iar ei văzuseră multe alte lucruri stranii.

Prietenii cărora le-am povestit mai târziu că dansasem în închisoare m-au întrebat:

– Pentru ce? La ce folosea?

Nu era ceva folositor. Era o manifestare de bucurie asemănătoare dansului lui David, o jertfă sfântă adusă înaintea altarului Domnului. Nu mă sinchiseam de faptul că cei care mă țineau închis mă socoteau nebun, deoarece descoperisem o frumusețe a credinței în Cristos cum nu cunoscusem în trecut. Uneori aveam viziuni. Odată, pe când dansam, mi s-a părut că aud pe cineva strigându-mă pe nume – nu „Richard“, ci un alt nume, pe care nu-l pot dezvălui. Știam că eu eram cel chemat sub noul meu nume și deodată mi-a fulgerat prin minte, nu știu de ce: „Trebuie să fie arhanghelul Gavril“. Apoi celula s-a umplut de lumină. N-am mai auzit nimic, dar am înțeles că urma

să îndeplinesc o lucrare împreună cu Isus și cu sfinții, pentru a construi o punte între bine și rău; o punte de lacrimi, rugăciuni și jertfe de sine, pentru ca păcătoșii să treacă pe ea și să se alătore celor binecuvântați. Am văzut că puntea noastră trebuia să fie una pe care și cei mai puțin apti de a face binele s-o poată folosi. Am înțeles că trebuia să-i iubesc pe oameni luându-i așa cum sunt, și nu cum ar trebui să fie.

În altă noapte, mi-am dat seama că o mare ceată de îngeri venea încet prin întuneric spre patul meu. Se apropiau cântând o cântare de dragoste pe care Romeo ar fi putut să i-o cânte Julietei. Nu-mi venea să cred că gardienii nu auzeau și ei această minunată, pasionată muzică, atât de reală pentru mine. Deținuții care rămân singuri timp îndelungat au deseori viziuni. Există explicații naturale ale acestor fenomene, care însă nu le invalidează. Suflul se folosește de trup pentru propriile lui scopuri. Viziunile mele m-au ajutat să rămân în viață: și aceasta este suficient pentru a dovedi că nu erau simple halucinații.

- 22 -

Într-o noapte am auzit o bătaie ușoară în peretele de lângă pat. În celula de alături sosise un nou deținut și își semnala prezența. Am răspuns, ceea ce a provocat o serie de noi lovituri. Îndată am priceput că vecinul meu îmi transmitea un cod simplu: A, o lovitură; B două lovituri; C, trei lovituri. Primul său mesaj pe care l-am putut descifra a fost:

– Cine sunteți?

– Un pastor, am răspuns.

După acest început greoi, am convenit asupra unui nou sistem: o lovitură pentru a indica primele cinci litere din alfabet, două lovituri

pentru al doilea grup de cinci ș.a.m.d. Astfel, B era o singură lovitură, urmată de o pauză și de încă două lovituri; F era două lovituri, urmată după un interval de încă una. Dar și acest cod nu l-a satisfăcut pe noul meu vecin. Știa alfabetul Morse și mi-a transmis literele una câte una până ce le-am învățat pe toate. Apoi mi-a spus care îi era numele.

– Dumnezeu să vă binecuvânteze, i-am răspuns. Sunteți creștin?

A trecut un minut de tăcere, după care a continuat:

– Nu pot pretinde că sunt.

Era inginer radiofonist și aștepta să fie judecat, pe baza unor acuzații foarte grave. Avea 52 de ani și o sănătate precară. Își neglijase de câțiva ani viața religioasă, căsătorindu-se cu o necredincioasă, și căzuse într-o adâncă depresie. I-am vorbit prin perete în fiecare noapte (prinsesem repede alfabetul Morse).

În scurt timp, a transmis:

– Aș dori să mă mărturisesc.

A fost o spovedanie întreruptă de multe tăceri.

– Aveam șapte ani. L-am lovit pe un băiat, fiindcă era evreu. El m-a blestemat: „Fie ca mama ta să n-aibă parte să te vadă în ceasul morții“. Mama era pe moarte când m-au arestat.

După ce omul și-a descărcat sufletul de multe alte lucruri, a spus că se simțea fericit cum nu mai fusese de ani de zile. Ne-am împrietenit prin alfabetul Morse, așa cum alții se împrietenesc prin scrisori.

L-am învățat versete din Biblie. Făceam schimb de anecdote, jucam șah, transmitându-ne mișcările prin bățai. I-am spus multe despre Isus Cristos, predicând prin codul nostru. Când gardianul m-a prins asupra faptului, am fost transferat în altă celulă, cu un alt vecin și am luat totul de la capăt. Cu timpul, mulți dintre noi au învățat codul. Deținuții erau mutați adesea și nu numai o dată am fost trădat de informatori, astfel că am început să transmit numai versete din Biblie și învățături despre Cristos: nu eram încă gata să sufăr pentru discuții politice.

Datorită izolării în singurătate, oamenii erau siliți să se cufunde în cercetarea unor întâmplări adânc îngropate în trecut. Vechi

trădări și fapte necinstite reveneau cu o stăruință implacabilă. Era ca și cum ele ar fi pătruns în celulele lor și i-ar fi privit cu reproș; mamă, tată nerespectați, fete părăsite cu mulți ani în urmă, prieteni ponegriți sau înșelați în așteptările lor. Toate spovedaniile pe care le primeam în Morse începeau cu „Când eram copil“, „Când eram la școală“. Amintirea vechilor greșeli stăruia asemenea unor câini sălbatici care păzeau sanctuarul Dumnezeului păcii. *Cabala* ne spune că, dacă toate celelalte porți către cer sunt închise unui om, mai rămâne *Bab-hadimot*, poarta lacrimilor. Prin această poartă trebuia să trecem și noi, deținuții.

- 23 -

Într-o dimineață, când un vecin a transmis că era Vinerea Mare, am găsit în closet un cui și am scris „ISUS“ pe peretele celei mele, sperând că aceasta le va aduce mângâierea celor care aveau să vină după mine. Gardianul s-a supărat rău.

– Trebuie să mergi la carceră, a spus.

Am fost dus pe coridor în jos până la un dulap zidit în perete, destul de înalt ca să pot sta în picioare și cu o suprafață de cincizeci de centimetri pătrați, cu câteva mici găuri de aerisire și una prin care se putea împinge înăuntru mâncarea. Gardianul m-a azvârlit în interior și a închis ușa.

Neputându-mă rezema, au început să mă doară picioarele. După o oră, îmi simțeam toți mușchii zdrobiți. Labele picioarelor, dureroase în urma manevrei, s-au umflat. Când am leșinat, m-au scos pentru un răstimp, apoi m-au dus înapoi. Am încercat să mă concentrez asupra suferințelor lui Isus, dar ale mele, deși mai mărunte, nu mă lăsau. Apoi mi-am reamintit că fiul meu Mihai mă întrebase pe când era foarte mic:

– Ce să fac, tăticule? Mă plictisesc.
– Gândește-te la Dumnezeu, Mihai! am răspuns eu.
– De ce să mă gândesc eu la El? Capul meu e mic, iar al Lui este mare de tot. De aceea El este Cel ce ar trebui să Se gândească la mine.

Așa că mi-am zis și eu acum: „Nu încerca să te gândești la Dumnezeu, nu te gândi la nimic“.

În întinericul acela înăbușitor, mi-am adus aminte că yoghinii indieni își limpezesc mintea izgonind orice gând prin repetarea stăruitoare a unei formule sacre. Aceeași metodă o folosesc și călugării de la Muntele Athos, cu interminabila lor „rugăciune a inimii“, în care se rostește la fiecare bătaie a inimii un cuvânt din „Doamne Isuse Cristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul!“

Știam că Isus Cristos este milostiv, dar, cum obișnuiam să-i spun în fiecare zi soției mele că o iubesc, m-am gândit să fac același lucru cu Isus. Am început să repet: „Isuse, Mire scump al sufletului meu, Te iubesc!“ Bătăile liniștite ale unei inimi iubitoare sunt o muzică ce răzbate până departe.

Am repetat formula în ritmul inimii. Mai întâi mi s-a părut că-l aud pe Diavolul rânjind:

– Tu Îl iubești, iar El te lasă să suferi. Dacă El este atotputernic, de ce nu te scoate afară din carceră?

Am continuat să rostesc liniștit:

– Isuse scump, Mire al sufletului meu, Te iubesc!

Curând, sensul cuvintelor s-a început să se pierdă, apoi s-a pierdut. Încetasem să mai gândesc. Mai târziu, a trebuit să practic deseori această detașare, în clipe grele. Isus spune, în Evanghelia după Matei: „**Căci Fiul mului va veni în ceasul în care nu vă gândiți**“. Această experiență am trăit-o cu El. Nu vă gândiți – și Cristos va veni, luându-vă prin surprindere.

Dar strălucirea luminii Sale este greu de îndurat. Uneori am inversat procedeul, fugind de ea în propriile mele gânduri.

Am stat la carceră două zile. Unii erau ținuți câte o săptămână sau mai mult, dar, în ce mă privește, doctorul a zis că starea sănătății mele devenise critică. Trăiam la limita dintre viață și moarte. Consecință a îndelungatei detenții și a lipsei de soare, de hrană și de aer, părul nu-mi mai creștea. Nu era nevoie ca bărbierul să mă radă. Ungھیile aveau o culoare palidă și erau moi ca la sugari.

Mintea a început să-mi fie bântuită de halucinații. Mă holbam la ceașca de tinichea cu apă ca să mă conving pe mine însumi că nu mă aflu în Iad, unde nu există apă – și ceașca se transforma într-un coif. Am văzut mâncăruri delicioase pe o masă care se întindea cu mult peste zidurile celulei. Dintr-o zare îndepărtată o vedeam apropiindu-se pe soția mea, care aducea o farfurie plină cu cârnați aburind, dar eu mârâiam către ea:

– Asta-i tot? Ce mici sunt!

Uneori, celula mea se lărgea și se transforma într-o bibliotecă, în care rafturi după rafturi pline cu cărți frumos legate se rânduiau până se pierdeau în întuneric: romane celebre, poezii, biografii, lucrări religioase și științifice se îngrămădeau deasupra mea. Alteori, mii de chipuri, pe care se citea interesul, se întorceau către mine: eram înconjurat de mulțimi uriașe ce așteptau să le vorbesc. Mi se strigau întrebări. Alte voci le răspundeau. Erau urale și huiduieli. O mare de chipuri tălăzuia până la infinit.

De asemenea, mă tulburau adânc vise în care eram violent cu cei care mă aruncaseră în închisoare sau în care eram torturat de fantezii erotice. Este un infern greu de închipuit de către cei care nu l-au trăit.

Aveam 39 de ani când am intrat în închisoare, eram sănătos și activ, iar acum reîmbolnăvirea de tuberculoză îmi sporea dorințele sexuale. Zăcând cu ochii deschiși, aveam visuri învăpăiate de plăcere senzuală cu femei și fete, apoi – cu toate că încercam să le izgonesc – mă năpădeau viziuni erotice perverse și exagerate. Frustrarea și

sentimentul păcatului îmi produceau o suferință groaznică: uneori ascuțită și seacă, alteori mocnită, dar mereu prezentă.

Am găsit o cale de a mă scutura de acest fel de halucinații, tratându-le ca pe niște intruși ostili, asemenea bacililor TBC din trupul meu: departe de a mă învinui de năvala lor, am apreciat că pot să le rezist. Socotind halucinațiile nu ca pe niște păcate, ci ca dușmani, puteam plănuî cum să le distrug. Gândurile rele pot fi biruite prin rațiune, dacă le sunt examinate cu calm consecințele. N-am încercat să le înlătur, știind că se insinuează iarăși pe căi lăturalnice; în schimb, le-am lăsat să stăruie, în vreme ce calculam cât avea să mă coste în fapt dacă m-aș lăsa pradă lor. A ceda în fața unor astfel de tentații ar însemna să atrag nenorocirea asupra altora și a propriei mele familii. Soția mea ar trebui să divorțeze. Viitorul copiilor ar fi distrus. Enoriașii mei și-ar pierde credința. Apoi, disprețuit de toți, ar trebui să răspund și în fața lui Dumnezeu pentru răul pe care l-am pricinuit.

Așa cum doctorii recurg la un virus pentru a combate un altul, tot astfel putem și noi folosi maxima Diavolului: „Dezbină și stăpânește!“, pentru a-l înfrânge. Demonul mândriei – teama de a nu-ți pierde prestigiul – poate fi întors împotriva demonului desfrâului. Demonul zgârceniei urăște viciile care costă bani!

- 25 -

Într-o zi, closetele noastre fiind blocate, m-am dus la WC-ul gardienilor.

Pe perete, deasupra chiuvetei, era o oglindă și, pentru prima dată după doi ani, mi-am văzut chipul.

Eram tânăr și sănătos la intrarea în închisoare. Fusesem considerat un om chipeș. Acum, când am privit la ceea ce devenisem, am râs:

un răs trist, un răs homeric. Atâția oameni care mă admiraseră și mă iubiseră, dacă l-ar fi putut vedea acum pe bătrânul înfricoșat care se holba la mine din oglindă, s-ar fi îngrozit. Era o lecție pentru mine, o lecție din care am învățat că ceea ce este cu adevărat în noi nu poate fi văzut cu ochii de carne. Aveam să mă urătesc și mai mult să ajung doar un schelet – și, amintindu-mi de aceasta, credința și dorința de a mă păstra pentru viața spirituală mi s-au întărit și mai mult. La toaletă era un ziar rupt, primul pe care-l vedeam de când fusesem arestat. Conținea și știrea că primul-ministru Groza era ferm hotărât să-i șteargă de pe fața pământului pe cei bogați. Un guvern pus pe lichidarea celor cu stare, în timp ce restul lumii se străduia să pună capăt sărăciei!

În drumul de întoarcere spre celula mea, sub escortă, am auzit o femeie plângând și țipând nebunește. Strigătele ei păreau să vină de undeva de la un etaj inferior. Când au atins paroxismul, s-au oprit brusc.

Câteva zile mai târziu, un alt deținut a fost adus în celula vecină cu a mea. Am semnalizat cu întrebarea „Cine ești?” și mi s-a răspuns prompt. Era Ion Mihalache, care fusese membru al mai multor guverne dinainte de război și prieten cu Iuliu Maniu. Când partidul comunist a declanșat teroarea, Mihalache s-a alăturat unui grup care a încercat să fugă în străinătate. A fost arestat la aeroport, iar din octombrie 1947 condamnat la închisoare pe viață. Mihalache avea peste șaizeci de ani.

– Toată viața am luptat ca să-mi ajut concetățenii, și asta mi-e răsplata, a spus el.

– Când acceptați tot ceea ce se întâmplă, atunci se întâmplă numai ceea ce acceptați, am semnalizat eu.

– Renunțarea este calea către pacea inimii.

El a ciocănit în replică:

– Nu există pace fără libertate.

I-am comunicat:

– Într-o țară în care domnește tirania, închisoarea este un loc de onoare.

A spus că, pentru el, Dumnezeu era pierdut.

Am semnalizat:

– Dumnezeu nu e niciodată pierdut, pentru nici un om. Noi suntem cei pierduți. Dacă ne găsim pe noi înșine, găsim Divinitatea înăuntrul nostru. Pușcăria ne poate ajuta în această căutare.

A spus că avea să încerce din nou. Două zile mai târziu, înainte de a fi mutat, Mihalache mi-a mai spus că femeia pe care o auzisem țipând era soția unui fost prim-ministru, Ion Gigurtu. Felul în care se oprișe din țipat dovedea că i se făcuseră injecții pentru a o amuți. Mai târziu, am bătut iarăși în perete, dar n-am mai primit nici un răspuns. Mihalache fusese luat de acolo.

- 26 -

Curând după aceasta, interogatoriul meu a fost reluat. De obicei mă chestiona locotenentul Grecu, un tânăr dur, inteligent și sigur de sine, care fusese îndoctrinat de comuniști și i se inoculasă convingerea că prin ceea ce făcea contribuia la făurirea unei lumi mai bune. Întrebările lui m-au readus la problema ajutorului pentru săraci pe care l-am obținut în timpul foametei prin Misiunea Bisericii Scandinave.

– Vei continua să negi că fondurile respective au fost folosite pentru spionaj? m-a întrebat el.

– Înțeleg că dumneavoastră îi suspectați pe englezi și pe americani că au cheltuit bani pentru a ne spiona pe noi, dar ce interes ar avea Suedia și Norvegia să o facă?

El a răspuns:

– Și una, și cealaltă sunt unelte ale imperialiștilor.

– Dar Norvegia este vestită pentru spiritul ei democratic, iar Suedia are de patruzeci de ani o guvernare socialistă.

– Prostii! a zis el. Sunt la fel de fasciste ca și celelalte state.

La următoarea noastră întâlnire, Grecu a spus că verificase și că s-ar putea să am dreptate. Apoi s-a interesat de felul cum se distribuise Evanghelia la ruși. I-am sugerat că s-ar putea ca în spatele acestei acțiuni să se afle directorul Societății Biblice, pe nume Emil Klein. M-a întrebat de ce vizitasem în repetate rânduri Iași (unul din centrele acelei activități). I-am spus că am fost invitat stăruitor să-l vizitez pe actualul patriarh. În dimineața următoare, am fost chemat din nou. Grecu stătea la biroul lui, cu o matracă de cauciuc în fața sa.

– Mi-ai spus minciuni, a zăbierat el. Emil Klein a murit înainte ca tu să fii arestat. De aceea mi-ai dat numele lui.

Au fost verificate datele deplasării tale la Iași: patriarhul Iustian nu fusese încă acolo.

Apoi s-a ridicat, împingându-și scaunul în spate.

– Ajunge! Ai toc și hârtie. Noi știm că ai comunicat codificat cu alți deținuți, inclusiv cu Mihalache. Acum vrem să știm exact ce-a spus fiecare dintre ei. Vrem să mai știm și ce alte încălcări ale regulamentului închisorii ai comis. Și spune adevărul. Dacă nu... și a trântit matracă pe birou.

– Ai o jumătate de oră, a zis și a ieșit din cameră.

M-am așezat să scriu. Primul cuvânt trebuia să fie „Declarație“.

Am început cu greu. Trecuseră doi ani de când nu mai ținusem un toc în mână. Am recunoscut că încălcasem regulamentul. Transmiseseam codificat pasaje din Evanghelie prin ziduri. Adunasem niște pilule cu gândul să mă sinucid. Făcusem un cuțit dintr-o bucată de tinichea, ascuțind-o pe piatră, modelasem piese de șah din pâine și cretă, comunicasem cu alți deținuți, dar nu le cunoșteam numele. (Nu am menționat că promisem spovedanii și chiar adusesem pe unii la credință prin alfabetul Morse.)

Am mai scris: „N-am vorbit niciodată împotriva comuniștilor. Eu sunt un ucenic al lui Cristos, care m-a învățat să-i iubim și pe dușmanii noștri. Pe dușmani îi înțeleg și mă rog pentru convertirea lor, ca să devină frații mei întru credință. Mă hărțuiesc cu comunismul, fiindcă-i ateu, nu cu comuniștii. Nu pot să dau nici o declarație referitor

la ceea ce mi-au transmis alții prin pereți, pentru că un pastor nu poate fi niciodată un martor al acuzării. Vocația mea este să apăr, nu să acuz.

Grecu a revenit la vremea hotărâtă, legănându-și matracă. Bătuse niște deținuți. A luat declarația mea și a început să citească. După un timp, a pus matracă deoparte. Când a ajuns la sfârșit, m-a privit cu ochi tulburi. A spus:

– Domnule Wurmbrand (la Securitate, nu mi se mai adresase nimeni, niciodată cu „domnule“), de ce ziceți că mă iubiți? Asta e una dintre poruncile voastre creștinești pe care nu o poate respecta nimeni. Eu, unul, n-aș putea iubi pe cineva care m-a închis singur în celulă ani de zile, m-a înfometat și m-a bătut.

I-am răspuns:

– Aici nu e vorba de respectarea unei porunci. Când am devenit creștin, a fost ca și cum m-aș fi născut din nou, înzestrat cu o fire plină de iubire. Așa cum dintr-un izvor nu poate curge decât apă, tot așa numai iubire poate izvorî dintr-o inimă iubitoare.

Timp de două ore am vorbit despre creștinism și despre legătura lui cu doctrina marxistă, în care se formase el. Grecu a fost surprins când i-am spus că prima lucrare a lui Marx a fost un comentariu asupra Evangheliei lui Ioan. Nici nu știa că Marx, în prefața la *Capitalul*, a afirmat că – în special în forma sa protestantă – creștinismul este „religia ideală pentru regenerarea unor vieți ruinate de păcat“. Deoarece și viața mea fusese tulburată de păcat, am zis, devenind un creștin protestant nu făceam decât să urmez sfatul lui Marx.

După această întâlnire, Grecu ceru să fiu adus în biroul său aproape în fiecare zi pentru o oră sau două. Citatele îi fuseseră confirmate. Acestea au devenit punctul de pornire al unor lungi discuții despre creștinism, în care am apelat insistent la spiritul democratic și revoluționar al bisericii la începuturile ei.

Grecu a repetat de multe ori:

– Am fost crescut ateu și n-o să fiu niciodată altceva.

Eu i-am spus:

– Ateismul este un cuvânt sfânt pentru creștini. Când erau aruncați la fiare pentru credința lor, împărații romani Nero și Caligula îi numeau „atei“. Așa că, dacă cineva se numește pe sine ateu, eu îl respect.

Greco a zâmbit. Am continuat.

– Domnule locotenent, unul dintre strămoșii mei din secolul al XVI-lea a fost rabin. Biografia lui relatează cum, întâlnind un ateu, el i-a zis: „Te invidiez, dragă frate! Viața dumitale spirituală este, probabil, mai tare decât a mea. Eu, când văd un om în necaz, spun adesea: «Dumnezeu o să-l ajute» și trec mai departe. Dar dumneata nu crezi în Dumnezeu, așa încât trebuie să-ți asumi toate sarcinile lui Dumnezeu și să-i ajuți pe toți“. Creștinii nu-i reproșează partidului comunist ateismul său, ci faptul că a dat naștere unui tip eronat de ateu. Există două categorii: cei care zic: „Nu există Dumnezeu, așa că pot face răul după bunul meu plac“ și cei care spun: „Deoarece Dumnezeu nu există, eu trebuie să fac tot binele pe care l-ar face Dumnezeu, dacă ar exista“. Cel mai mare dintre toți atei, în acest al doilea sens, a fost Cristos Însuși. Când a văzut oamenii înfometați, bolnavi și nenorociți, n-a trecut mai departe spunând: „Dumnezeu o să-i ajute“. A reacționat ca și cum Lui I-ar fi revenit întreaga răspundere. Astfel că oamenii au început să se întrebe: „Nu cumva omul acesta este Dumnezeu? El înfăptuiește lucrarea lui Dumnezeu!“ Așa au descoperit oamenii că Isus era Dumnezeu. Domnule locotenent, dacă veți putea fi un astfel de ateu, iubind pe toată lumea și slujind-o, oamenii vor descoperi în curând că ați devenit un copil al lui Dumnezeu; și veți descoperi Divinitatea în propria dumneavoastră ființă.

Probabil că o asemenea argumentație i-ar putea șoca pe unii creștini. Dar apostolul Pavel ne spune că misionarii trebuie să fie evrei printre evrei, greci printre greci.

Eu trebuia să fiu marxist cu marxistul Greco și să-i vorbesc pe limba lui. Cuvintele acelea i-au mers la inimă. A început să se gândească la Isus și să-L iubească. După două săptămâni, în eleganta sa uniformă kaki, ornată cu însemnele bleu ale poliției secrete, Greco s-a spovedit în fața mea, care eram în zdrențele mele peticite de pușcăriaș. Am devenit frați în Cristos.

De atunci înainte, i-a ajutat pe deținuți cât i-a stat în puteri, în ciuda tuturor greutăților și riscurilor care decurgeau de aici. Cu gura a continuat să-și declare fidelitatea față de partid, jucând teatru. Dar într-o zi a dispărut, și nimeni n-a mai știut ce s-a întâmplat cu el. Am căutat să trag de limbă pe unii gardieni, care mi-au spus că nu știau nimic sigur, dar credeau că fusese arestat.

O convertire adevărată nu poate fi tănuită cu ușurință.

- 27 -

Am cunoscut și alți credincioși printre agenții poliției secrete, unii dintre ei activează și în prezent. Să nu spuneți că un om poate să tortureze și, totodată, să se roage. Isus ne povestește despre un vameș (a cărui slujbă, pe vremea romanilor, mergea mână în mână cu jecmânirea și brutalitatea) care cerea iertare pentru păcatele lui și se ducea acasă iertat.

Evangelhia nu spune că omul și-a părăsit imediat acea slujbă nesuferită. Dumnezeu privește în inima lui și vede, în cel ce știe să se roage, semnele schimbării vieții sale în viitor.

În cel de-al doilea an al izolării mele, unul dintre aceste suflete scindate a fost adus în celula mea. Tot timpul cât a stat cu mine a avut mâinile legate în lanțuri, la spate. A trebuit să-l hrănesc și să-l ajut în toate. Dionisiu era un tânăr sculptor, plin de idei noi, într-o lume în care se cereau numai busturi pentru slava lui Stalin. N-avea bani să-și cumpere pâine, astfel că și-a luat un post în Securitate, în care a fost obligat să-i bată pe deținuți; dar, în același timp, și-a asumat riscul de a-i avertiza în privința informatorilor. Ajungând el însuși printre suspecti, Dionisiu a hotărât să fugă din țară; apoi, când era la doi pași de libertate, a fost determinat de un impuls interior să se întoarcă și să se predea. Personalități scindate, de felul acesta, se

găsesc pretutindeni unde există comunism. Toată viața lui, Dionisiu fusese tras în două direcții opuse.

Timp de zece nopți, l-am învățat pe Dionisiu din Biblie. Aflând că Isus a murit pentru el, s-a eliberat de sentimentul lui de vinovăție. Înainte de a fi mutat din celula mea, mi-a spus: „Dacă, atunci când eram tânăr, unul dintre cei cincisprezece preoți din orașelul meu s-ar fi oprit să-mi vorbească, l-aș fi descoperit de mult pe Isus“.

- 28 -

Interogatoriile n-au încetat o dată cu dispariția locotenentului Grecu, dar Dumnezeu mi-a dat harul de a putea uita numele tuturor celor cărora aș fi putut să le pricinuiesc necazuri. Am făcut în închisoare mai mult de trei sute de poezii, însumând o sută de mii de cuvinte, și le-am notat pe toate imediat după ce am fost eliberat, dar în timpul interogatoriilor puteam să-mi golesc mintea, de parcă aș fi devenit total amnezic. Biblia ne învață că Dumnezeu uită păcatele noastre. Există deci posibilitatea de a izgoni din mintea noastră captole din viață. Eu am crezut că asta este posibil și am reușit. S-a încercat asupra mea un nou artificiu. Sub pretext că tuberculoza mea recidivă se agravase – într-adevăr, tușeam continuu – doctorii mi-au prescris un nou medicament: o capsulă galbenă care-mi dădea un somn lung, plin de vise foarte plăcute. Când mă trezeam, mai primeam o capsulă. Am rămas înconștient timp de câteva zile, trezit doar de gardieni, când aduceau mâncarea, care acum era bună și hrănitoare.

Nu mai am decât o vagă amintire despre reluarea interogatoriilor. Știu că drogul nu m-a făcut să-mi trădez prietenii, deoarece, când, mai târziu, am fost adus la proces, am fost judecat singur, iar marele proces al Consiliului Mondial al Bisericii, declarat un „cuib de spioni“ n-a mai avut loc. Același drog a fost administrat cardinalului

Mindszenty, troțkiștilor și multor altora. El slăbește puterea voinței, până ce victima intră într-un delir de autoacuzare. Mai târziu, am întâlnit deținuți care alertau gardienii și începeau să bată în ușile celulelor, cerând să fie duși la ofițerul de Securitate ca să-și poată declara noi vinovății.

Tratamentul poate avea și efecte de lungă durată: oameni care-l făcuseră cu luni de zile înainte mi-au mărturisit păcate pe care nici nu avuseseră ocazia să le comită. Poate că tuberculoza mea a contracarat efectul drogurilor. Poate că mi se dăduseră doze prea mari. În orice caz, slavă Domnului, am fost scutit de păcatul trădării.

- 29 -

După ce mi s-au administrat drogurile, m-am simțit și mai slăbit, iar într-o zi m-am prăbușit de tot. Dar, deși nu mă puteam ridica din pat decât printr-un efort foarte mare, mintea mi-a rămas ageră pentru un timp. Eram chiar înfricoșat de această luciditate. Nu este o născocire faptul că sfântul Antonie cel Mare, Martin Luther și mulți alții, oameni obișnuiți, l-au văzut pe Diavolul. L-am văzut și eu o dată, pe când eram copil. Rânjea la mine. Până azi n-am povestit nimănui despre asta.

Singur în celulă, acum îi simțeam iarăși prezența. Era întuneric și frig și el își bătea joc de mine. Celula mea devenise un loc în care jucau stafii. Îl auzeam pe Diavolul spunându-mi zi și noapte:

– Unde este Isus? Mântuitorul tău nu te poate salva! Ai fost înșelat, și i-ai înșelat și tu pe alții. El nu este Mesia, n-ai urmat pe cine trebuia!

Am strigat tare:

– Atunci cine este adevăratul Mesia, care va veni?

Răspunsul era clar, dar ar însemna să hulesc repetându-l. Scrisesem cărți și articole afirmând că Isus era Mesia, dar acum nu-mi

puteam aminti nici unul dintre argumente. Demonii, care l-au făcut și pe Nyils Hauge, marele predicator norvegian, să șovăie în credința lui, pe când era în temniță, care l-au făcut chiar pe Ioan Botezătorul să se îndoiască pe când era în închisoare, se dezlănțuiau cu furie asupra-mi. Eram dezarmat. Bucuria și seninătatea mea pieriseră.

Înainte Îl avusesem pe Cristos atât de aproape de mine, îndulcindu-mi amărăciunea, luminându-mi bezna, dar acum strigam:

– Eli, Eli lama sabachtani? – Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?, simțindu-mă cu desăvârșire abandonat.

În timpul acelor zile negre, am compus pe îndelete o lungă poezie pe care cei ce n-au cunoscut o asemenea stare fizică și morală s-ar putea să n-o accepte cu ușurință. Poezia aceea a fost salvarea mea. Prin cuvânt, ritm și incantație, am fost în stare să-l înfrâng pe Satana. Iat-o!

Iubire nebună

*De mic, eu frecventat-am temple și biserici.
În ele, Dumnezeu era slăvit.
Cântau și tămâiau zelos feluriți clerici.
Ei susțineau că-i drept să fii iubit.*

*Crescând, însă, văzut-am așa jale-adâncă
În lumea asta a lui Dumnezeu,
Încât mi-am zis: „El are-o inimă de stâncă.
Altfel ne-ar ușura acest drum greu“.*

*Se zbat copiii mici de friguri în spitale.
Se roagă pentru ei părinții triști,
Dar e-n zadar. Se duc cei dragi pe-a morții vale,
Chiar dacă-n rugăciune mult insiști.*

*Sunt arși de vii-n cuptoare oameni fără vină
Și cerul tace, lasă totu-a fi.
Cum să Se mire Domnul dacă, în surdină,
Și credincioșii-ncep a se-ndoi?*

*Flămânzi și prigonii până și-n propria lor țară,
Ei stau fără' de răspuns la întrebări.
Expus e Însuși Sfântul Nume la ocară
Când peste noi cad grelele ocări.*

*Cum să-L iubesc pe Cel ce a creat microbii
Și tigrii care sfâșie pe om?
Cum să iubesc pe Cel ce-Și chinuie toți robii
Doar că mâncat-a unul, o dată, dintr-un pom?*

*Mai rău ca Iacov, stau fără' de copii, soție
Și fără de amici mângâietori.
Stau fără soare și-aer într-o pușcărie,
În cea mai aspră dintre închisori.*

*Viitorul meu coșciug mi-e astăzi pat de scânduri.
Întins pe el, eu a-mi da seama-ncerc:
De ce mereu spre Tine-alearg-a-mele gânduri,
Iar prin ce scriu trasez în jurul Tău un cerc!*

*De ce mă arde-o dragoste-nfocată?
De ce ești Tu subiectu-a orice cânt,
Deși știu bine că-s mireasa lepădată!
Curând voi putrezi într-un mormânt.*

*Dar nu, nu a iubit Mireasa din Cântare**
Când întrebatu-s-a de este drept.
Iubirea este propria ei justificare.
Iubirea nu e pentru-un înțelept.

*Chiar prin ispite mari de-o fi silită-a trece,
Nu înceta-va totuși a iubi.
De-o arde-un foc, sau valuri stau s-o-nece,
Ea săruta-va mâna ce-o lovi.*

* Aluzie la Cântarea Cântărilor lui Solomon, în care Mireasa Îi spune Logodnicului ceresc „Pe drept ești iubit“ (N. tr.).

◆ *Cu Dumnezeu în subterană* ◆

*La grele întrebări de n-a aflat răspunsuri,
E-ncrezătoare – și va aștepta,
Căci vor pătrunde raze-n ascunzișuri
Și adevărul se va arăta.*

*Iertarea multelor păcate doar sporit-a
Al Magdalenei foc mistuitor,
Dar ea parfum și lacrimile dăruit-a
'Nainte de cuvântu-Ți iertător.*

*Iar dacă nu-l spuneai, ea tot ar sta și-ar plânge
De dragostea ce-Ți poartă și-n păcat.
Ea Te-a iubit 'nainte de vărsaseși sânge.
Ea Te-a iubit 'nainte de-ai iertat.*

*Nici eu nu mă întreb de-i drept să-Ți dau iubire.
Nu Te iubesc s-ajung eu mântuit.
Eu Te-aș iubi și-n veșnica nefericire,
Și chiar de flăcări de-aș fi mistuit.*

*De-ai refuza să Te pogori la oameni,
Tu mi-ai fi fost un vis îndepărtat.
De refuzai Cuvântul Tău să-l sameni,
Te-aș fi iubit și fără' să-l fi aflat.*

*De șovăiai, de-ai fi fugit de răstignire,
Nemântuit, eu totuși Te-aș iubi.
Chiar și păcat dacă-Ți găseam în fire,
Cu dragostea-mi Ți l-aș acoperi.*

*Acum cuvintele-mi vor deveni bune,
Ca toți să știe cât de mult iubesc.
Acuma voi atinge necântate strune.
Pe-o melodie nouă Te slăvesc.*

*Profeții toți de-ar fi prezis pe Altul,
Pe Tine, nu! Pe ei, i-aș lepăda.*

*Dovezi cu miile dac-ar avea cel'laltul,
Iubirea-mi pentru Tine aş păstra.*

*De-aş bănuî la Tine-nşelăciune,
Plângând, eu pentru Tine m-aş ruga.
De-ar înceta în lume fala-Ţi să răsunе,
Iubirea-mi pentru Tine nu s-ar micşora.*

*Cum pentru Saul, Samuel o viaţă-ntreagă
În post şi rugăciune s-a zbatut,
Aşa ar rezista iubirea ce ne leagă,
Chiar dac-aş şti că eşti un fiu pierdut.*

*De nu Satan, ci Tu în rătăcite clipe,
Revolta cea din cer ai fi produs,
De Tu Ţi-ai fi pierdut cereştile aripe
Şi-ai fi căzut din Raiul cel de sus,*

*Eu, neavând nădejdi, nădăjdui-voi totuşi
Căci Tatăl cel ceresc Te va ierta,
Şi împăcat cu El, pe-aleile de lotuşi,
Pe străzi de aur, Tu Te vei plimba.*

*De-ai fi un mit, aş părăsi realitatea;
Cu Tine-n fantezie aş trăi.
De-ar izbuti neexistenţa-Ţi să-mi arate,
Din dragostea-mi Tu viaţă ai primi.*

*Nebună, fără de temeiuri mi-e iubirea,
Aşa cum este şi iubirea Ta.
Găsească-Şi Domnu-n asta fericirea.
Mai mult decât atât, eu nu-i pot da.*

După ce am terminat această poezie, nu l-am mai simţit pe Satana în preajmă. Plecase. În tăcere, am simţit sărutarea lui Cristos. Am rămas tăcut. Liniştea şi bucuria au revenit.

PARTEA A DOUA

- 1 -

După aproape trei ani de detenție în totală izolare, mă aflu în pragul morții. Scurpam adesea sânge.

Colonelul Dulgheru a spus:

– Noi nu suntem ucigași, ca naștii. Vrem ca tu să trăiești – și să suferi.

A fost adus un specialist. Temându-se de contaminare, acesta a pus diagnosticul prin vizeta celulei. S-a dat ordin să fiu transferat la spitalul închisorii Văcărești.

M-au scos din celulele de la subsol și, ieșind în curtea Ministerului de Interne, am văzut din nou stelele și lumina lunii. Culcat într-o ambulanță, am prins în fugă imagini familiare din București. Mergeam în direcția casei mele și o clipă am crezut că mă duceau să

mor acasă. Când aproape ajunsesem, mașina a cotit și a început să urce un deal de la periferia orașului. Am știut atunci că ne îndreptam spre Văcărești, care fusese cândva una din cele mai mari mănăstiri ale Bucureștiului, transformată în pușcărie. Minunata biserică și capelă deveniseră magazii. Câțiva pereți dintre chiliile călugărilor fuseseră dărâmați, iar în camerele mari astfel obținute deținuții erau înghesuiți cu zecile. Rămăseseră în picioare câteva chilii în care unii din cei închiși puteau fi ținuți în izolare.

Mi-au pus un cearșaf în cap. Înainte ca gardienii să mă ridice și să mă scoată din ambulanță, m-au înșfăcat pe sub brațe și, mai mult târât decât cărat pe sus, m-au dus prin curte și apoi sus, pe niște scări, și de-a lungul unui pridvor. Când au luat cearceaful, am văzut că eram singur într-o chilie îngustă. Unica mobilă – un pat. Am auzit pe un ofițer spunându-i unui gardian afară, pe verandă:

– N-are voie să-l vadă pe acest om nimeni afară de doctor, și asta numai în prezența dumatăle. Dar nimeni, nici doctorul, n-are voie să vorbească cu el.

Existența mea trebuia să rămână în continuare un secret.

În urma acestor precauții, gardianul, un om mărunț, încărunțit, a devenit curios. După plecarea ofițerului, m-a întrebat cine sunt. I-am răspuns:

– Sunt un pastor și un copil al lui Dumnezeu.

Mi-a șoptit, aplecându-se asupra mea:

– Slăvit să fie Domnul! Sunt un ostaș al Domnului.

Făcea parte din Oastea Domnului, o mișcare de trezire a credinței ce ființa înăuntrul bisericii ortodoxe. Deși persecutată în egală măsură de comuniști și de cler, se răspândise cu repeziciune prin sate, recrutând sute de mii de adepți. Numele gardianului era Tăchici.

Ne-am spus unul altuia versete din Biblie, iar el, pe cât a îndrăznit m-a ajutat. (Au existat gardieni care au fost condamnați la doisprezece ani de închisoare fiindcă au dat un măr sau o țigară unui deținut.) Eram prea slab pentru a mă scula din pat și adesea zăceam în propria-mi murdărie. Pentru un scurt răstimp, dimineța, aveam

mintea limpede, apoi judecata mi se încețoșă și cădeam în delir. Dormeam puțin, dar celula avea o fereștră prin care puteam vedea iarăși cerul, iar dimineața mă trezea un sunet ciudat: cântec de păsă-rele. Trecuse atâta timp de când nu-l mai auzisem!

I-am spus lui Tăchici:

– Martin Luther, când se plimba prin pădure, își ridica pălăria și zicea, adresându-se păsărelelor: «Bună dimineața, teologilor! Voi vă treziți și cântați. Dar eu, nebun bătrân, știu mai puțin decât voi și mă necăjesc pentru toate cele în loc să le las, pur și simplu, în grija Tatălui ceresc».

Prin fereastră puteam vedea nițică iarbă, un colț de curte, de obi-cei goală. Uneori o străbăteau doctorii în halate albe, care se temeau să arunce măcar o privire împrejur. Aveau datoria să practice medi-cina „în spiritul luptei de clasă”. Îi puteam auzi pe deținuți vorbind când ieșeau să se miște pe afară. Cu câtăva vreme în urmă, tânjeam uneori să aud o voce omenescă, dar acum aceasta era pentru mine o sursă de iritare. Oamenii discutau fleacuri, gândurile lor păreau banale și false.

Din chilia alăturată, am auzit într-o dimineață o voce de bătrân:

– Eu sunt Leonte Filipescu. Dumneata cine ești?

Am recunoscut numele unuia dintre primii socialiști din România. Sub guvernele burgheze, fusese închis pentru politica lui socialistă, iar acum îl țineau închis proletarii.

– Luptă cu boala! mi-a strigat. Nu te lăsa! Peste două săptămâni vom fi liberi cu toții!

– De unde știi? am întrebat.

– Americanii îi biruie pe comuniștii din Coreea. Vor fi aici în două săptămâni.

I-am spus:

– Chiar dacă n-ar întâmpina nici o opoziție, le vor trebui mai mult de două săptămâni ca să ajungă în România.

– Prostii! La ei distanțele nu contează: au avioane cu viteze supersonice!

Nu l-am mai contrazis. Deținuții trăiau cu iluziile lor. Dacă terciul zilnic era ceva mai gros, însemna că un ultimatum american băgase frica în toți, astfel că tratamentul nostru trebuia îmbunătățit! Dacă cineva era trântit la pământ de un gardian, însemna că erau ultimele lor zile de putere, când comuniștii își făceau de cap. Unii se întorceau bine dispuși de la plimbarea prin curte : „Regele Mihai a anunțat la radio că luna viitoare va reveni pe tron!“

Nimeni nu putea suporta ideea că, în realitate, avea să-și petreacă ultimii 10-20 de ani în pușcărie. Filipescu încă mai spera într-o apropiată eliberare, când, o lună mai târziu, a fost mutat în spitalul altei închisori, unde aveam să ne întâlnim din nou. În locul lui a venit o căpetenie a legionarilor, Radu Mironovici, care declara că e un drept-credincios creștin, dar care tot timpul avea câte ceva de spus împotriva evreilor.

I-am cerut lui Tăchici să mă ajute să mă ridic în pat și m-am adresat lui Mironovici:

– Când luați sfânta împărtășanie, în biserica ortodoxă, oare pâinea și vinul nu se transformă în Însuși trupul și sângele lui Isus Cristos?

El a răspuns că da.

– Isus era evreu, i-am spus. Dacă vinul devine sângele Său, atunci vinul se transformă în sânge evreiesc, nu-i așa?

Cu vădită silă, a admis că era așa. Am continuat:

– Isus zice că oricine mănâncă trupul Său și bea sângele Său va avea parte de viața veșnică. Așa că, pentru a dobândi viața veșnică, trebuie să adăugați la sângele dumneavoastră arian câteva picături de sânge evreiesc. Cum mai puteți avea atunci ură pe evrei?

L-am lăsat fără replică! I-am cerut să înțeleagă că era absurd ca un credincios al lui Isus, care fusese evreu, să-i urască pe evrei – după cum era absurd din partea comuniștilor să fie antisemiți, când ei credeau într-un alt evreu, numit Karl Marx. Mironovici a fost mutat într-o celulă îndepărtată, dar înainte de asta i-a spus lui Tăchici:

– O parte din viața mea, care era greșită, a luat sfârșit. Am fost un creștin prea trufaș ca să-L urmez pe Cristos.

Într-o zi când aveam febră mare și mă simțeam slăbit, au venit iarăși gardienii după mine. M-au legat la ochi și m-au condus de-a lungul unui coridor. Când mi-au luat legătura, m-am văzut într-o cameră spațioasă, cu ferestre zăbrelete. În fața mea, îndărătul unei mese, ședeau patru bărbați și o femeie. Era procesul meu, iar aceștia erau judecătorii mei.

– A fost numit din oficiu un avocat ca să te apere, a spus președintele completului. A renunțat să citeze martori ai apărării. Poți să iei loc.

Gardienii m-au sprijinit ca să stau pe un scaun în timp ce mi se făcea o injecție întăritoare. Când valurile de greață și de amețeală mi-au trecut, procurorul era în picioare. Spunea că am susținut în România aceeași ideologie pe care o susținuse Iosip Broz Tito în Iugoslavia. Am crezut că aiurez. La data când am fost arestat, mareșalul Tito fusese socotit un comunist model – nu știam că de atunci încoace se dovedise a fi un deviaționist și un trădător. Procurorul și-a continuat interminabilul rechizitoriu: spionaj în serviciul Misiunii Bisericii Scandinave și al Consiliului Mondial al Bisericilor, propagarea ideologiei imperialiste sub masca religiei, infiltrând această ideologie și în rândurile partidului, cu scopul real de a-l distruge ș.a.m.d. În timp ce el continua, am simțit că alunec de pe scaun, iar desfășurarea ședinței a fost amânată până când mi s-a mai administrat încă o injecție.

Avocatul apărării a făcut tot ce a putut – nu prea mult însă.

– Ai ceva de spus? m-a întrebat președintele. Vocea lui părea să vină de departe, iar camera se întunecase. Un singur lucru a răsarit în mintea mea confuză.

– Îl iubesc pe Dumnezeu, am zis.

Mi-am auzit sentința: douăzeci de ani de muncă grea. Procesul durase zece minute. La plecare, am fost iarăși legat la ochi.

- 3 -

Într-o zi, Tăchici mi-a șoptit:

– Veți pleca. Domnul să vă aibă în pază!

Un alt gardian i s-a alăturat și, flancat de ei, am fost dus la poarta principală. La picioare mi s-au pus lanțurile reglementare. Am fost urcat într-un camion în care se mai aflau vreo 40 de bărbați și câteva femei. Toți, chiar și cei bolnavi, erau în lanțuri. Lângă mine, o fată a început să plângă. Am încercat s-o liniștesc.

– Nu vă amintiți de mine? a suspinat ea.

M-am uitat mai atent, dar chipul ei nu mi-a spus mare lucru.

– Am făcut parte din biserica dumneavoastră.

După arestarea mea, sărăcia o silise să fure. Mi-a spus că trebuia să ispășească o condamnare de trei luni.

– Mi-e așa rușine!, a spus ea cu vocea plină de lacrimi. Veneam în biserica în care slujiți, iar acum dumneavoastră sunteți un martir, și eu o hoată.

– Și eu sunt un păcătos, mântuit prin mila Domnului. Crede în Cristos și toate păcatele îți vor fi iertate.

Ea mi-a sărutat mâna, făgăduind că la eliberare îi va înștiința pe ai mei că mă văzuse.

La un nod de cale ferată, am fost aruncați într-un vagon special pentru deținuți. Ferestrele erau mici și opace. În timp ce trenul nostru se târa încet pe câmpie și pe dealurile de la poalele Carpaților, am descoperit că toți aveam tuberculoză și am conchis că suntem cu toții trimiși la Târgu Ocna, unde exista un sanatoriu pentru deținuți tebeciști. Timp de peste 400 de ani, deținuții lucraseră în minele de sare din zonă, iar în urmă cu 30 de ani celebrul doctor Romașcanu clădise în apropiere un sanatoriu pe care îl donase statului. Înainte de a fi preluat de comuniști, sanatoriul avusese o reputație excelentă.

După o călătorie de aproape patru sute de kilometri, care a durat o zi și o noapte, am ajuns la Târgu Ocna, un oraș cu 30 000 de locuitori. Am fost așezat într-o căruță, împreună cu alți șase inși incapabili să meargă pe jos. Ceilalți, supravegheați de gardieni, s-au târât cum

au putut până la o clădire mare de la marginea oraşului. Pe când eram dus înăuntru, am văzut un chip cunoscut. Era doctorul Constantin Banu, un fost legionar care se convertise şi devenise un prieten al familiei mele. După ce am fost ajutat să mă urc într-un pat la infirmerie, doctorul m-a examinat.

– Sunt şi eu deţinut aici, a spus el dar mi s-a îngăduit să lucrez ca doctor. Nu avem decât o doctoriţă oficială şi nici o infirmieră, aşa că trebuie să ne îngrijim cât putem de bine unul pe altul.

Mi-a luat temperatura şi m-a examinat.

– Nu vreau să te mint, a spus. Nu e nimic de făcut. S-ar putea să nu mai ai decât două săptămâni de trăit. Încearcă să mănânci ceea ce ți se dă, deşi mâncarea nu e bună. Altfel...

Mi-a pus o mână pe umăr, apoi s-a depărtat.

În zilele următoare, doi dintre cei cu care fusesem în căruţă au murit. L-am auzit pe altul discutând aprins cu doctorul Banu:

– Jur că mă simt mai bine, domnule doctor. Febra e pe trecute, ştiu eu. Ascultaţi-mă, vă rog! Astăzi am scuipat numai o dată sânge. Nu-i lăsaţi să mă ducă în camera 4.

L-am întrebat pe omul care mi-a adus terciul apos ce se întâmplă în camera numărul 4. El a pus cu grijă farfuria jos şi a răspuns:

– Acolo te duc când se ştie că nu mai ai nici o speranţă.

Am încercat să mănânc terciul, dar n-am putut. M-a hrănit cineva cu lingura. Mâncarea nu voia să intre pe gât. Doctorul Banu a zis:

– Regret, dar ei insistă: trebuie să mergi în camera numărul 4.

Mi-am regăsit tovarăşii din căruţă.

– 4 –

Eram pe moarte. Deţinuţii îşi făceau cruce când treceau pe la picioarele patului meu. Am zăcut în cea mai mare parte a timpului în comă. Dacă gemeam, ceilalţi mă întorceau sau îmi dădeau apă.

Doctorul Banu nu putea face mare lucru. Nu avea medicamente. Se zvonea că streptomicina, o nouă descoperire a Occidentului, făcea minuni în tuberculoză; dar conducerea partidului comunist susținea că aceasta nu era decât propagandă capitalistă.

În cursul următoarelor săptămâni, încă patru din cei ce fuseseră aduși în cameră o dată cu mine au murit. Uneori nu mai eram sigur nici de mine însumi dacă sunt viu sau mort. Noaptea dormeam pe apucate, trezit de durerile sfâșietoare provocate de tuberculoza osoasă. Ceilalți deținuți mă întorceau de zeci de ori când pe o parte, când pe cealaltă, ca să-mi ușureze durerea. Puroiul îmi curgea dintr-o duzină de răni. Coșul pieptului îmi era umflat de puroi. Și șira spinării era atinsă. Scuiam sânge fără încetare. Erau consecințele torturilor prin care trecusem.

Legăturile care uneau sufletul și trupul meu slăbiseră foarte mult. Mă zbăteam între viață și moarte...

Am supraviețuit primei crize. Mila din privirea doctorului Banu se preschimbase treptat în nedumerire, pe măsură ce rezistam agățat de viață. Nu mai primeam nici o doctorie, dar, pentru o oră, în cursul dimineții, febra îmi scădea ușor și mintea îmi era mai clară. Am început să privesc și să iau notă de cele din jurul meu.

- 5 -

În cameră se înghesuiau douăsprezece paturi și câteva mese mici. Ferestrele erau deschise și printre ele puteam vedea niște oameni lucrând la o grădină cu flori, iar dincolo de ei, ziduri înalte și sârmă ghimpată. Era un loc foarte liniștit. Aici nu auzai nici clopote de alarmă, nici răcnete de gardieni. Într-adevăr, nici urmă de gardieni. Se temeau de contaminare și, pe cât posibil, se țineau departe de pacienți. Așa că Târgu Ocna era administrat de la oarecare distanță și,

datorită nesupravegherii și indiferenței, a devenit una dintre închisorile cele mai puțin severe. Purtam hainele în care fuseserăm arestați, peticite cu ce se putuse găsi.

Hrana era adusă de deținuții de drept comun până la ușa secției deținuților politici și de acolo distribuită celulelor. Cei care puteau umbla veneau să-și ia porția; ceilalți o primeau în pat. Hrana nu era bună, dar era în orice caz superioară celei din alte închisori.

Bolnavii zăceau pe paturile lor de suferință și flecăreau ceasuri întregi. Numai în camera numărul 4 era o altă atmosferă. Din cauză că nimeni nu ieșise viu din ea, era cunoscută sub numele de „camera morții”.

În timpul celor treizeci de luni în care am zăcut în această cameră, zeci de oameni au murit, iar locurile lor au fost luate de alții. Dar aici trebuie spus că s-a petrecut un fapt remarcabil: nici unul nu a murit ateu. Fasciști, comuniști, ucigași, hoți, preoți, moșieri bogați și țărani foarte săraci fuseseră închiși împreună în celula noastră; totuși, nici unul dintre ei nu a murit fără să se fi împăcat cu Dumnezeu și cu semenii.

Mulți veniseră în camera 4 ca necredincioși convinși. Am văzut totdeauna necredința lor prăbușindu-se în fața morții.

Faptul că o pisică a trecut un pod nu este o dovadă că podul este solid; că e așa, știi numai dacă a trecut cu bine un tren peste el. E ușor să fii ateu în împrejurări plăcute. O convingere fermă rezistă unor presiuni enorme, însă nu am văzut ca ateismul să reziste în fața morții.

- 6 -

Ca să treacă timpul, bătrânul Filipescu recita adesea pasaje din Shakespeare, care-i plăcea foarte mult, sau ne povestea întâmplări din viața lui. Era revoluționar de cincizeci de ani. Prima dintre

numeroasele sale arestări pentru agitație politică avusese loc în 1907. Dar în 1948 a fost căutat de Securitate.

– Eu am suferit pentru cauza socialismului mai înainte ca voi să veniți pe lume, le-a spus el agenților.

I s-a replicat că, în acest caz, ar fi trebuit să se alăture comuniștilor. Atunci s-ar fi înfruptat din roadele victoriei.

– Le-am explicat acestor tineri: „Socialismul este un corp viu, cu două brațe – social-democrația și comunismul revoluționar. Tăiați unul dintre acestea și socialismul este mutilat!“ Ei au râs.

Filipescu era condamnat la douăzeci de ani. Ne-a povestit că pornise în viață ca cizmar, dar între timp studiasse singur și citise foarte mult pentru a deveni mai bun și a ști să aprecieze ce era cu adevărat frumos. Era convins de ceea ce-l învăța marxismul asupra religiei, anume că biserica era de partea opresorilor, că cei bogați cereau clerului să-i convingă pe săraci că răsplata lor avea să fie în ceruri.

Dar nimeni nu-și cunoaște adâncurile propriei inimi. Exact așa cum mulți se socotesc credincioși și nu sunt, tot astfel unii se cred atei fără a fi. Spunând că-L neagă pe Dumnezeu, Filipescu nega de fapt o concepție grosolană despre Dumnezeu, nu și realitatea iubirii, dreptății și eternității Lui.

I-am sugerat acest mod de a înțelege. A replicat:

– Eu cred în Isus Cristos și-L iubesc ca pe cea mai importantă ființă omenească, dar nu mă pot gândi la El ca la un Dumnezeu.

Starea lui Filipescu s-a înrăutățit din ce în ce mai mult. În două săptămâni, după o serie de hemoragii, i-a venit sfârșitul. Ultimele cuvinte mi le-a spus mie.

– Îl iubesc pe Isus, a murmurat Filipescu.

În săptămâna aceea au avut loc mai multe decese. Și trupul său a fost aruncat gol într-o groapă comună săpată de deținuți.

Când a auzit acest lucru, generalul Tobescu, un fost șef al jandarmeriei, a strigat din patul pe care zăcea:

– Asta-i soarta pe care și-o pregătesc socialiștii occidentali alindu-se comuniștilor.

Abatele Iscu de la Tismana, vecinul meu, și-a făcut semnul crucii:

– Să-I mulțumim Domnului că, în cele din urmă, s-a întors la El.

Din partea cealaltă a camerei, sergentul-major de jandarmi Bucur l-a contrazis:

– Nici vorbă! Nouă ne-a spus că nu-L putea considera pe Cristos ca fiind Dumnezeu.

Eu am intervenit:

– Probabil că acum, pe lumea cealaltă, Filipescu a descoperit adevărul, fiindcă Îl iubea pe Isus, Care nu va alunga niciodată pe nimeni dintre cei ce vin la El. Tâlharul convertit pe Golgota, căruia Isus i-a făgăduit Raiul, L-a socotit și el drept un simplu om. Eu cred în dumnezeirea lui Isus, dar și în iubirea Lui față de cei care n-o pot vedea.

Bucur nu iubea pe nimeni, dar ținea în mare stimă propria concepție despre stat, fiind el însuși atotputernic într-un sat în care împărțise dreptatea după bunul plac. Îi făcea plăcere să povestească despre sine cum, ca sergent de jandarmi, îi bătuse pe hoți și pe cerșetori, își bătuse subalternii când aceștia îndrăzniseră să-i întoarcă vorba și bătuse – în special – evrei.

– Nu rămânea nici un semn pe nici unul din ei, se mândrea el. Mai întâi le puneai saci cu puțin nisip pe spinare. Durea tot atât de rău, dar n-aveau cum să se plângă, pentru că nu puteau arăta nici o vânătaie!

Pentru el era de neînțeles de ce fusese destituit sub noul regim. Fusese gata să-i zvânte în bătaie cu tot atâta plăcere pe dușmanii comuniștilor, cum făcuse cu comuniștii sub vechiul regim.

Deși foarte bolnav, nu voia să-și recunoască starea. Într-o seară, pe când doctorul Banu îl examina, a izbucnit:

– De ce mă țineți în camera muribunzilor? Eu nu-s bolnav grav, ca ceilalți de aici!

Banu s-a uitat la termometru și a scuturat din cap:

– Nu, a zis, ești mai bolnav decât ei. Ar trebui să nu te mai cerți și să te gândești la sufletul dumitale.

Bucur s-a înfuriat.

– Cine te crezi? a țipat el. Îl suspectez pe Banu că are sânge de evreu, a adăugat el după ce doctorul a plecat.

Acesta era cel mai rău lucru pe care îl putea gândi despre cineva. Îi plăcea să se certe cu Moses, un evreu mic, de vârstă mijlocie, al cărui pat se afla alături de al lui. Îi spunea:

– Vă găsesc ei legionarii ac de cojoc!

– Știi oare, a zis Moses pe un ton blând, că am fost arestat ca legionar?

Un hohot de râs străbătu încăperea.

– E adevărat, protestă el. După ce Legiunea a fost desființată, era o crimă teribilă să porți o cămașă verde, fiindcă fusese uniforma lor. Noi, evreii, am pierdut atât de mult în timpul guvernării lor, încât mi-am spus: „Iată o ocazie să-ți redobândești ceva din ce-ai pierdut“. Mi-am zis să cumpăr toate cămășile verzi rămase nevândute, să le vopsesc în albastru și apoi să le vând. Casa mea era înțesată cu toate cămășile verzi din București, când poliția a descins pentru o percheziție. Explicațiile mele n-au fost ascultate, așa că am fost etichetat ca membru al Legiunii. Așa se face că un evreu a fost băgat la închisoare ca simpatizant nazist.

Deși afirma în gura mare că este un creștin fervent, Bucur fusese întreaga lui viață în conflict cu Dumnezeu. Se dusesse, e drept, la biserică, dar nu aflate îndrumare. Preoții din satul său nu erau propovăduitori ai credinței, ci mai degrabă niște maestri de ceremonii. Acum, el nu era în stare să înțeleagă de ce suferea și avea să moară, și nici care era adevărata semnificație a credinței.

I-am spus:

– În momentul de față simți că n-ai nici un motiv să speri. Dar întotdeauna noaptea este mai întunecoasă înainte de răsăritul soarelui. Creștinii cred că se vor ivi zorile. Credința poate fi exprimată în două cuvinte: «deși» și «totuși». Aceste cuvinte sunt de multe ori puse alături în Biblie. Ele ne spun să ne păstrăm credința în cele mai grele momente...

Bucur a fost încântat că cineva se interesa de persoana lui. Dar n-a arătat nici o remuşcare pentru cruzimea cu care s-a purtat şi răul pe care l-a pricinuit în trecut: aceasta până în ziua în care a înţeles că doctorul Banu avusese dreptate. Viaţa i se stingeă văzând cu ochii. A spus cu o voce înfricoşată:

– Mor pentru ţara mea.

Zăcea fără cunoştinţă ore întregi. Odată, când s-a trezit, a spus:

– Vreau să mă spovedesc – în faţa voastră, a tuturor. Am foarte multe păcate. Nu pot să mor apăsător de ele.

În vocea lui am descifrat o linişte stranie. A povestit în auzul întregii camere cum omorâse o mulţime de evrei nu executând ordine, ci pentru că ştia că nu va fi niciodată pedepsit. Ucisese o femeie şi un băiat de doisprezece ani. Fusesse însetat de sânge ca un tigru.

La sfârşitul istorisirii, a mormăit:

– Acum, domnul Wurmbrand mă va urî.

Am răspuns:

– Nu: dumneata însuşi urăşti această fiinţă ucigaşă care ai fost. Ai dezaprobat-o şi ai izgonit-o din fiinţa dumitale. Nu mai eşti acel ucigaş. Omul poate să se nască din nou.

A doua zi a povestit lucruri şi mai rele pe care le făptuise. Groaznica lui relatare părea să nu mai aibă sfârşit, dar când în cele din urmă s-a încheiat, a căzut într-un somn adânc. Avea o respiraţie hârâită, neregulată. Pieptul i se ridica şi cobora ca şi cum nu i-ar fi ajuns aerul. Tăceau cu toţii. Măinile lui se încheştău şi se descheştău de pe cuvertura murdară, ca apoi să se strângă în jurul cruciuliţei pe care o purta la gât. A mai scos un horcăit căznit din gât şi respiraţia i s-a oprit.

Cineva a strigat la un deţinut de pe coridor. Doi oameni au venit să ia trupul lui Bucur. Pătrunzând prin ferestrele deschise, soarele dimineţii îi scâldea faţa, dar acum, în moarte, fiindcă ochii îi erau închişi şi linia aspră a gurii destinsă, chipul lui lăsa să se vadă o pace profundă, aşa cum el nu cunoscuse niciodată în viaţă.

Unuia care ajuta mult în camera 4 i se spunea cu respect „Profesorul“. Numele lui era Traian Gheorghiu. Silueta lui de cărturar adus de spate își făcea rareori apariția neînsoțită de cineva căruia îi preda istoria, franceza sau vreo altă materie.

L-am întrebat odată cum se descurcă fără cele trebuincioase scrisului. Mi-a explicat:

– Frecăm o talpă cu o bucată de săpun și pe ea zgâriem cuvintele cu cuiul.

Când mi-am arătat admirația față de perseverența sa, inocenții lui ochi albaștri au scânteiat.

– Odinioară credeam că predau pentru că-mi iubesc elevii!

– Aveți vocație, cum zic preoții!

– Ei bine, a replicat, aici se vede de ce suntem capabili și câte parale facem.

Când l-am întrebat dacă e creștin, a părut stânjenit.

– Domnule pastor, am avut prea multe dezamăgiri. În ultima închisoare în care am fost, Ocnele Mari, biserica fusese transformată în depozit. S-a cerut ca cineva să dea jos crucea de pe clopotniță. Nu s-a repezit nimeni s-o facă. În cele din urmă, s-a oferit un preot.

I-am spus că nu orice cleric are o inimă de preot și nici toți cei ce-și zic creștini sunt discipolii lui Cristos în adevăratul sens al cuvântului.

– Un om care intră la frizer ca să se bărbierească sau la croitor ca să-și comande un costum nu este un discipol, ci un client. Tot așa cel care vine către Mântuitorul numai ca să fie mântuit este clientul Mântuitorului, nu discipolul Său. Discipol este cel care-i spune lui Cristos: „Cât aș vrea să fac fapte asemănătoare cu ale Tale! Să izgonesc teama peste tot unde merg și să aduc în schimb bucurie, adevăr, alinare și viață veșnică!“

Gheorghiu a zâmbit.

– Dar cei care-i devin discipoli în ceasul al unsprezecelea? M-au uluit câți atei convinși am văzut convertindu-se la sfârșitul vieții.

– Minteia noastră nu funcționează totdeauna la același nivel, i-am spus. Un geniu poate vorbi uneori prostii sau se poate ciondăni cu nevasta lui, dar nu după asta este el judecat. Ar trebui să ne prețuim mintea după atitudinea pe care o luăm în situații-limită, când ea se străduiește să găsească o cale de ieșire în momentele de criză supremă. Atunci când rațiunea trebuie să treacă peste prăpastia morții, fațada ateismului, aproape întotdeauna, se prăbușește.

– Și de ce crezi că un om ca sergentul Bucur ar dori să-și mărturisască public crimele?

I-am spus:

– Am locuit cândva lângă o cale ferată: nu luam niciodată în seamă trenurile în timpul zilei, fiindcă orașul era zgomotos. Dar noaptea azeam clar fluierăturile locomotivelor. Tot astfel, hărmălaia zilnică poate înăbuși vocea tainică a conștiinței. Numai când se apropie moartea în tăcerea închisorii, unde nimic nu distrage atenția, o poate omul auzi.

Un preot care era de față spuse:

– În ultima închisoare în care am fost, la Aiud, era un biet ucigaș, ținut singur la izolare. Se scula mereu noaptea și răcnea. „Cine e în celula de alături? De ce nu mai contenește cu bătutul în perete?”

– Ei și? zice Gheorghiu.

– Celula de alături era goală.

– Mi-nchipui de ce, rosti Moses. În ultima casă în care am locuit, ședea un antisemit care ucisese un evreu. După aceea era încredințat că rabinul călărea pe umerii lui, înfigându-i pintenii în carne.

– 8 –

Cum nu mă puteam spăla singur, profesorul Gheorghiu și-a asumat această sarcină. Am întrebat dacă în această parte a închisorii există dușuri.

– Da, a spus el. În Republica Populară Română avem cele mai moderne instalații. Numai că nu funcționează. Dușurile n-au apă de ani de zile.

S-a îndreptat de spate și a continuat:

– Ați auzit de comunistul și de capitalistul care, după ce au murit, s-au întâlnit în iad? Au găsit două porți. Pe una scria „iadul capitalist“, iar pe cealaltă „iadul comunist“. Cu toate că cei doi erau dușmani de clasă, și-au pus împreună mintea la contribuție ca să decidă care anume ar fi mai bun. Comunistul a zis: „Tovarășe, hai să intrăm la secția comunistă. Acolo, când vor avea chibrituri, n-or să aibă cărbune; când vor avea cărbune, nu vor fi chibrituri. Și, chiar dac-or avea și cărbune, și chibrituri, o să se dărâme vatra!“

Profesorul a continuat să mă spele, în timp ce deținuții ceilalți făceau haz. Un țăran, Aristar, a zis:

– Primii comuniști au fost Adam și Eva.

– De ce? a întrebat Gheorghiu, îndatoritor.

– Pentru că nu aveau nici haine, nici case, și au trebuit să-și împartă acel singur măr – totuși ziceau că-s în rai.

Glumele și povestirile erau importante pentru noi. Oamenii zăceau toată ziua cu gândul la nenorocirile lor și oricine putea să-i ajute să le uite făcea un act de milostenie. Am vorbit adesea ore în șir, deși bolnav și amețit de foame: o istorisire putea întreține viața unui om atât de bine ca și o bucată de pâine. Când Gheorghiu m-a sfătuit să-mi cruț puterile, i-am spus că aveam destulă putere pentru încă o anecdotă în dimineața aceea.

– Talmudul ne povestește că, odată, mergând pe stradă, un rabin a auzit vocea profetului Ilie zicând: „Cu toate că postești și te rogi, nu vei merita niciodată locul de cinste din ceruri, de care vor avea parte cei doi oameni aflați peste drum. Rabinul a alergat la cei doi străini și i-a întrebat: „Voi dăruii mult celor săraci?“ Aceștia au râs. „Nu, suntem noi înșine cerșetori“. „Atunci vă rugați neîncetat?“ „Nu, suntem oameni fără carte. Nu știm cum să ne rugăm“. „Atunci spuneți-mi: ce faceți?“ „Născocim glume. Îi facem pe oameni să râdă, când sunt triști“.

Gheorghiu s-a arătat surprins:

– Vrei să ne spui că cei care-i fac pe oameni să râdă au mai mare trecere în Rai decât cei care postesc?

– Aceasta este învățătura Talmudului, cartea înțelepciunii iudaice. Dar putem citi și noi în Biblie, în Psalmul al doilea, că Dumnezeu râde câteodată.

Gheorghiu comentă, în timp ce mă ajuta să mă îmbrac din nou:

– N-ar avea multe motive de răs pe seama noastră... Dar unde este Dumnezeu, domnule pastor? Și de ce pe noi nu ne ajută?

I-am răspuns:

– Un pastor a fost chemat odată la căpătâiul unui bărbat aflat pe patul morții. A găsit o mamă care încerca să-și consoleze fiica ce plângea în hohote. Tânăra a spus: „Unde este brațul protector al lui Dumnezeu, despre care ne predicați, domnule pastor?” El a răspuns: „Este pe umărul tău, sub forma brațului mamei tale“. Cristos Se află cu noi în închisoare în mai multe feluri. În primul rând, poate fi regăsit în doctorii noștri creștini, deținuți ei înșiși, care, deși bătuți și brutalizați, continuă să ne ajute. Priviți-i pe Ghițulescu, Floricel, Lefa, exemple de medici care nu tămăduiesc pentru arginți. Întrebați unde este Dumnezeu? Dacă n-ar fi El s-o inspire, doctorița oficială Margareta Pescaru n-ar fi îngerul nostru, care, riscând să ajungă și ea la închisoare, ne introduce clandestin medicamente.

În al doilea rând, Cristos Se află aici printre preoții și pastorii care fac totul pentru a ușura povara celorlalți și prin toți creștinii care dau hrană, haine și ajutor celor aflați în condiții mai proaste decât ei. El Se găsește cu noi și sub chipul celor care ne transmit învățătura divină, și de asemenea, sub chipul celor ce povestesc. Și vă bucurați de prezența Sa nu numai prin aceia care vă ajută, ci și prin aceia pe care-i puteți ajuta voi.

Isus ne spune că, la judecata de apoi, Dumnezeu va despărți pe cei buni de cei răi, la dreapta și la stânga Sa. Isus va zice către cei din dreapta: „Intrați și moșteniți împărăția pregătită pentru voi de la facerea lumii. Căci flămând am fost și M-ați hrănit; străin am fost și M-ați

adăpostit; gol și M-ați îmbrăcat; bolnav și M-ați îngrijit; în închisoare am fost și ați venit la Mine“. Cei buni vor întreba: „Doamne, când am făcut noi toate astea?“ iar Cristos va răspunde: „Întrucât ați făcut celui mai mic dintre frații Mei, Mie Mi le-ați făcut“.

- 9 -

Gafencu își petrecuse întreaga viață de om matur în închisoare, dar, ca și ceilalți deținuți la care credința creștină prevalase, nu știa ce fapte să mai săvârșească pentru a-și răscumpăra greșelile din trecut. În fiecare zi făcea gestul pilduitor de a pune deoparte ceva din puținul lui pentru a ajuta la refacerea celor mai slăbiți dintre noi. Avea oroare de antisemitism și, când venea să-l vadă în camera 4 vreunul dintre vechii săi tovarăși antisemiți, trântea câte o remarcă șocantă:

– Mi-ar plăcea să văd țara guvernată în întregime de evrei.

Camarazii lui îl priveau cu oroare.

– Da, zicea calm Gafencu, primul-ministru, legiuitorii, funcționarii publici – toți să fie evrei. Aș pune o singură condiție: să fie asemenea vechilor cârmuitori evrei, Iosif, Moise, Daniel, Sfântul Petru, Sfântul Pavel și Isus Însuși. Fiindcă, dacă ne vor mai conduce unii evrei ca Ana Pauker, atunci s-a zis cu România.

Gafencu intrase în închisoare la nouăsprezece ani. Tinerețea i se dusesese fără să fi cunoscut vreodată măcar o fată. Când alții vorbeau despre sex, el întreba:

– Cum e aia?

Mi-a spus într-o zi:

– Tatăl meu a fost deportat din Basarabia de ruși. N-am mâncat niciodată pe săturate. M-au băgat la închisoare fiindcă am devenit legionar. Nu întâlnisem în viață nici o singură persoană bună, credincioasă, iubitoare. Mi-am zis în sinea mea: „Isus nu-i decât o

legendă. Azi, nu mai există nimeni în lume care să-i semene și cred că nici nu a existat vreodată“. Dar, mai târziu, am întâlnit unii dintr-ăștia. Mai ales la închisoare a trebuit să recunosc că mă înșelasem. Am întâlnit oameni bolnavi care se lipseau de ultima lor coajă de pâine pentru alții. Am stat în aceeași celulă cu un episcop care era atât de plin de bunătate, că numai atingându-i straietele te puteai vindeca.

Gafencu a rămas în camera 4 timp de un an și în tot acest timp nu a putut sta culcat pe spate. Îl durea mult prea tare. Trebuia să fie mereu ridicat. Din multele aspecte ale gândirii legionare, Gafencu păstrase până la urmă numai simpla credință creștină.

Bolnavii mai zdraveni din alte celule își asumau sarcina de a spăla în locul aceloră dintre noi care erau neputincioși, frecând la cămăși, lenjerie de corp, fețe de perne, uneori douăzeci de cearceafuri pe zi, cu toate că trebuia să spargă gheața din curte ca să ajungă la apă. Lucrurile mele, îmbibate cu puroi și sânge, erau întotdeauna scorțoase. Dar, când am încercat să opresc pe un prieten să mi le spele, s-a supărat.

Gafencu nu se plângea niciodată. Ședea foarte liniștit în pat, dând ușor din cap ca să afirme sau să-și exprime mulțumirea. Când era evident că nu mai avea mult de trăit, prietenii lui vechi și noi s-au strâns în jurul patului său, cu lacrimi în ochi. Ultimele sale cuvinte sau fost: „Dumnezeu, gelos pe noi, ne cheamă la El“.

După ce a închis ochii, ceilalți s-au rugat. Eu am zis:

– Isus ne spune că, dacă o sămânță care cade pe pământ nu moare, nu poate da rod; dar după ce moare, ea renaște într-o floare frumoasă; tot așa când trupul material moare, este înlocuit de unul spiritual. Iar inima lui Gafencu, hrănită cu idealurile creștinătății, va da cu siguranță rod.

Un preot a rostit o rugăciune, apoi Gafencu a fost înfășurat într-un cearșaf și dus în camera mortuară. În timpul nopții a fost înmormântat într-o groapă comună, de către deținuții condamnați pentru crime, cărora le revenea întotdeauna această sarcină.

La Târgu Ocna veneau mereu noi deținuți, ținându-ne la curent cu evenimentele din exterior, iar uneori se părea că pușcărișii abia dacă o duceau mai prost decât muncitorii și țăranii „liberi“. Salariile nu fuseseră niciodată așa de mici. Se legiferase ziua de muncă de opt ore, dar lucrai douăsprezece ore ca să-ți îndeplinești „norma“; apoi munca „voluntară“ și conferințele despre marxism nu mai lăsau timp pentru viața de familie. Pe de altă parte, într-un apartament locuiau două sau mai multe familii.

Grevele nu erau permise de lege. Un nou-venit, un ins butucănos, vechi sindicalist, numit Boris Gorun, mi-a spus:

– Acum patruzeci de ani am fost aruncat în pușcărie fiindcă am luptat pentru ziua de muncă de opt ore; iar azi, când există un guvern comunist, am muncit paisprezece ore la Canal.

Crima lui fusese că-i adresase o scrisoare anonimă tovarășului Gheorghiu-Dej, șeful partidului, protestând în numele tovarășilor săi împotriva condițiilor grele de muncă. A multiplicat scrisoarea și a răspândit-o. Securitatea s-a dus la Depoul de Material Rulant și a confiscat manifeste de la sute de muncitori. După săptămâni de cercetări, Boris a fost acuzat de a fi încercat să organizeze o grevă și a fost condamnat la cincisprezece ani pentru tentativă de sabotaj.

Gorun rămăsese neclintit în crezul său marxist. N-avea nici o simpatie pentru grupurile de dizidenți care fuseseră adunați de-a valma cu el în închisoare: francmasoni, teozofi, gânditori idealști. Nu se putea apropia nici de poeții și romancierii care fuseseră închiși pentru vederile lor independente: aceștia fuseseră convocați rând pe rând la sediul comitetului central al partidului pentru a li se impune ce să scrie, spunându-li-se că ar trebui să știe că e zadarnic să alerge după himera „adevărului obiectiv“.

– Lenin, spunea Boris, subliniasse în cărțile sale importanța descoperirii unui singur punct de vedere în viață, cu care trebuie să rămâi consecvent: adevărul se află întotdeauna în linia partidului.

– Linia partidului? am zis eu. Dar această doctrină răstoarnă toate conceptele filozofiei. Dacă mă uit din patul meu prin celulă, văd numai fereastra. Dacă privesc de unde șezi dumneata, văd ușa. Dacă mă uit la dușumea, camera nu are tavan. Fiecare punct de vedere este în realitate un punct de orbire, din cauză că te face total incapabil de a înțelege alte puncte de vedere. Numai când părăsim toate „punctele de vedere” și acceptăm să intuim întregul, găsim adevărul. Sfântul Pavel zice: „Dragostea crede totul” – deci nu numai crezul unui grup sau al altuia.

I-am spus că probabil și-a luat argumentele dintr-un manual comunist, în care se dă următoarea definiție a sărutului:

– Un sărut este apropierea a două perechi de buze, cu transmiterea reciprocă de microbi și bioxid de carbon. Dragostea, dorul sau falsitatea sărutului nu încap în filozofia voastră. Această sărăcie a valorilor spirituale urâtește latura materială a vieții, căreia voi îi acordați o importanță totală. Îi lipsiți pe muncitori de viața sufletească. Din cauza asta, proasta calitate a mărfurilor din țările comuniste a devenit proverbială.

Boris a zis:

– Știu zicala că Sabatul e făcut pentru om, și nu omul pentru Sabat, dar noi toți existăm pentru propășirea statului. Pierderea libertății individuale și a proprietății individuale sunt trepte spre libertatea întregii lumi.

Dacă o sentință de cinsprezece ani nu-l lecuise pe Boris de iluziile sale, nici o discuție în contradictoriu nu părea s-o poată face. Se putea, de asemenea, ca el să fi făcut parte din ultima serie de informatori.

Într-adevăr, delațiunea se răspândise ca o epidemie. Puteai fi denunțat fiindcă ai vorbit despre Dumnezeu sau te-ai rugat cu voce tare; chiar și pentru că învățai sau predai o limbă străină. Adesea, cel care te turna putea fi unul din prietenii tăi din închisoare sau din afară, precum și fiul, tatăl, soția sau soțul tău. Presiunile exercitate pentru a obține informații deveniseră de o extremă cruzime. Într-adevăr, informatorul reprezenta, probabil, o amenințare mai mare

pentru oamenii liberi decât pentru cei aflați deja îndărătul gratiilor, și în camera numărul 4 ne dădeam drumul la gură mai mult decât oriunde în România, fiindcă nici unul dintre noi n-avea să mai trăiască.

- 11 -

Era aniversarea „celor zece zile care au zguduit lumea” – revoluția rusă din noiembrie 1917 –, iar profesorul Gheorghiu a serbat-o povestindu-ne întâmplări din viața conducătorilor comuniști.

– La prima sărbătorire a triumfului bolșevismului, a spus el, noii cârmuitori au făcut o partidă de vânătoare într-o pădure de lângă Moscova. Într-un târziu, pe când se odihneau lângă foc, Lenin a întrebat: „Spuneți-mi, tovarăși, care credeți că este cea mai mare plăcere din viață?” „Războiul”, a spus Troțki. „Femeile”, a spus Zinoviev. „Oratoria, puterea de a ține o gloată imensă sub vraja cuvântului tău”, a spus Kamenev. Stalin, ca întotdeauna, era taciturn, dar Lenin, a insistat: „Dumneata ce alegi?” În cele din urmă, Stalin a zis: „Nici unul din voi nu cunoaște adevărata plăcere. Vă voi spune eu. Ea constă în a urî pe cineva, în vreme ce pretinzi ani de-a rândul că-i ești cel mai bun prieten, până ce într-o zi el își razimă capul cu încredere pe pieptul tău: atunci îi înfigi cuțitul în spate. Nu există pe lume o plăcere mai mare ca asta!”

S-a lăsat o lungă tăcere. Știam deja, pe vremea aceea, câte ceva despre firea necruțătoare a lui Stalin: restul, care n-a fost cunoscut de proprii lui tovarăși decât după moartea sa, a dovedit autenticitatea acestei cumplite istorisiri.

PARTEA A TREIA

- 1 -

De ceva vreme, se discuta cu înfricoșare despre un sistem de „reeducare” a deținuților practicat în închisorile de la Suceava și Pitești. Acest sistem se aplica nu prin manuale, ci prin măciucă. „Pedagogii” erau de obicei patrioți, naționaliști, legionari renegați, care fuseseră reciclați într-o „organizație de deținuți cu convingeri comuniste”. Am auzit numele lui Țurcanu, Levițchi și Formagiu ca fiind organizatori ai acestor grupuri. Se părea că se poartă ca niște sălbatici. Ne temeam că acest procedeu va fi introdus și la noi; dar Boris Gorun a râs din nou. Nu putea crede că foștii lui tovarăși de stânga ar permite atrocități. Zicea:

– Ei știu că „ideile nu pot fi dezrădăcinate prin teroare”. Așa a scris, la începutul revoluției ruse, Karl Kautsky, ideologul social-democrat.

Eu am spus:

– Îmi amintesc și ce i-a răspuns Troțki, care era ministru de război. „Domnule Kautsky, nu știi ce teroare vom aplica noi!” Ironia este că și ideile lui Troțki au fost efectiv dezrădăcinate prin teroare în Rusia, cum se făcuse și cu ideile capitaliste...

Un preot, Suroianu, a zis:

– Mă tem că dacă Dumnezeu nu va face o minune, teroarea și tortura, aplicate fără cruțare și timp îndelungat, pot zdrobi orice rezistență umană.

Boris a replicat:

– Eu nu cred în minuni. Mă descurc fără ele, mulțumesc. Până acum, nimic nu mi-a clintit convingerile.

Atmosfera din închisoare s-a înrăutățit după sosirea șefului reeducării de la Pitești, Formagiu, care aducea instrucțiuni pentru inaugurarea acestui sistem și la noi. Până atunci, deși erai chinuit în cea mai mare parte a zilei, știai că mai curând sau mai târziu gardienii aveau să se ducă să mănânce sau să doarmă. Acum s-au mutat și la noi deținuții cu convingeri „comuniste”. Le era îngăduit să bată și să brutalizeze cât poșteau. Conducerea închisorilor îi alesese dintre deținuții cei mai răi și mai violenți și nu aveai scăpare din mâinile lor: la fiecare cincizeci de deținuți era un grup de zece sau douăzeci de „reeducatori”, iar numărul lor mergea crescând, de la o zi la alta. Cei care se declarau gata să devină comuniști trebuiau să-și dovedească această convertire „convertind” pe alții în același fel.

Simpla violență era întreruptă de ședințe de o cruzime mai rafinată, sub supraveghere medicală, pentru a se asigura că deținuții nu muriseră. Doctorii erau adesea ei înșiși astfel de instructori. L-am cunoscut pe „doctorul” Munteanu, care, după ce a luat parte la torturarea unui tovarăș de celulă, a recomandat să se ia o pauză, i-a făcut omului o injecție pentru a-i mări rezistența și i-a anunțat pe reeducatori când să înceapă din nou. Un val de nebunie a năpădit închisoarea Pitești. Bolnavii de tuberculoză erau despuiați,

întinși pe pardoseala de piatră și udați cu găleți de apă înghețată. Lături de dat la porci erau aruncate pe jos, înaintea deținuților înfometăți de zile întregi. Cu mâinile legate la spate, erau forțați să lingă acele zoaie. N-au fost cruțați de nici o umilință, oricât de înjositoare. În multe închisori oamenii au fost constrânși de tortionari să înghită excremente și să bea urină. Unii plângeau și se rugau ca, cel puțin, să li se dea propriile lor dejecții, nu ale altora. Alții, înnebunind, începeau să strige să li se dea mai mult. Condamnații erau siliți să cânte imnuri care proslăveau unele forme de perversiune sexuală pe melodii ale liturghiei ortodoxe. Nu-mi închipuisem niciodată că e posibilă o asemenea batjocorire a trupului și a sufletului.

Cei care rămâneau atașați de credința lor erau supuși celor mai cumplite cazne. Un creștin, Borcea, povestea că unii au fost ținuti legați de cruci timp de patru zile. Crucile erau culcate în fiecare zi pe pardoseală. Apoi, altor deținuți li se dădea ordin să-și facă necesitățile pe fețele și trupurile celor răstigniți. După aceea, crucea era iarăși ridicată.

Un preot catolic, Cheruvian, mi-a povestit că, în închisoarea din Pitești, i se ordonase să officieze liturghia asupra excrementelor, pe care apoi să le dea ca împărtășanie oamenilor.

– Și ai făcut ce ți s-a cerut? am întrebat.

El și-a îngropat fața în palme și a izbucnit în plâns.

– Am suferit mai mult decât Isus, a zis.

Aceste lucruri erau încurajate de administrația închisorii, în urma ordinelor primite de la București. Țurcanu, Formagiu și ceilalți specialiști erau duși din închisoare în închisoare, recrutând instructori și veghind ca această campanie să nu slăbească. Conducători ai partidului, chiar membri ai comitetului central, precum Constantin Doncea și subsecretarul Ministerului de Interne, Marin Jianu, veneau să urmărească „performanțele”. Boris, care lucrase cu Jianu, s-a repezit printre gardieni ca să protesteze, dar Jianu, dacă l-a recunoscut pe fostul lui coleg, nu l-a luat în seamă.

– Noi nu ne amestecăm atunci când un bandit bate pe altul, a zis el.
Cu alte cuvinte, partidul se disocia de torționari, dar le îngăduia să tortureze.

– Luați-l de aici, a zis Jianu.

Boris Gorun a fost bătut până când a strigat după îndurare.

Vechiul luptător sindicalist s-a prăbușit complet. Supus zi și noapte la torturi și umilințe, ceva s-a năruit într-însul. Se târa pentru a săruta mâinile celor care-l băteau.

– Mulțumesc, tovarășe, zicea. Mi-ai luminat mintea.

Apoi a început să laude binefacerile comunismului și să spună cât de vinovat fusese persistând în greșeală. După o asemenea cădere, nevoia de respect față de sine însuși îi impunea o totală schimbare de credință: altfel, ar fi fost ridicol în proprii săi ochi. Boris, a intrat în grupul instructorilor. Primul asupra căruia a ridicat bâta a fost un medic, Ion Ghițulescu, chiar cel care l-a tratat când a fost bolnav.

Acest doctor Ghițulescu a fost un adevărat sfânt. Deși deținut el însuși, reușea să facă mult bine deținuților, îngrijind la fel – cum și este datoria unui medic – pe camarazii de detenție care aveau o purtare demnă, cât și pe cei care se vânduseră. O dată ce cădeau bolnavi, el se simțea dator să-i îngrijească. La fel făceau și alți medici deținuți: Nicolae Floricel, Aristide Lefa, studentul în medicină Lungeanu și alții. Cinste i se datorează mai presus de toți doamnei doctor Margareta Pescaru, îngerul închisorii Târgu Ocna, care, riscându-și libertatea, a introdus clandestin medicamente, salvând multe vieți.

- 2 -

În timpul acesta, la Târgu Ocna a fost adus un grup de bolnavi proveniți din minele de plumb. Erau ținuti într-o celulă separată. Li s-au alăturat alți deținuți, care, aflând că noii veniți erau preoți, li

s-au spovedit, câștigându-le astfel încrederea. Minerii vorbeau liber despre acțiunile lor secrete religioase și politice. Apoi au fost mutați într-o celulă mare – pentru reeducare – și au aflat că cei cu care vorbiseră erau informatori.

Unul dintre ei a fost adus pe sus, plin de vânătași și sângerând, în camera 4. Ne-a spus că „reeducatorul” său era un tânăr bine clădit, cu un zâmbet stereotip, care glumea tot timpul.

– Te doare? Întreba în timp ce-l bătea. Vai, ce rău îmi pare! Să încercăm altă metodă. Asta ți-a plăcut mai mult?

– Dacă omul acesta o să-mi cadă în mâini vreodată, îl jupoi de viu.

– Ai dreptate, a croncănit bătrânul chiabur Ghimboasă. Și să-i presari din gros pe răni sare și piper!

Ghimboasă se ruga în fiecare zi astfel: „În Numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, Doamne, nimicește-i pe comuniști, pune-i la cazne, trăznește-i! Porcii!”

– De ce spui astfel de lucruri? l-am întrebat. Nu e de așteptat să auzi așa ceva din partea unui creștin.

Și-a înălțat pumnii spre cer.

– Spun așa fiindcă Dumnezeu nu-i va primi în Rai pe cei care nu-i blastămă pe ticăloșii ăștia!

Asemenea lui Ghimboasă, mulți trăiau în așteptarea zilei care i-ar fi pus la cazne pe torționarii lor; credeau că în Iad, comuniștii urmau să fiarbă în cazanul cu smoală.

– Nu trebuie să ne lăsăm mânați de ură, am zis. Oamenii aceștia, cum e Boris, s-au frânt sub presiuni groaznice.

Dar Gorun fusese printre reeducatorii cei mai răi. Încercase, spre a-și dovedi convertirea la comunism, să-l bată pe doctorul Ghițulescu, care-și arătase deschis disprețul pentru reeducatori. Devenise unul dintre cei mai urâți oameni din închisoare. Ghițulescu avusese mari dureri din pricina unor abcese de pe spate și umeri, iar Gorun îl lovise numai peste abcese. Deținuții și-ar fi dat viața pentru Ghițulescu, care și-a sacrificat-o pe a sa pentru ei.

Starețul Iscu vorbea câteodată despre lagărele de sclavi de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde mii de oameni mureau din cauza foamei și a maltratărilor.

Canalul fusese început sub presiunea rușilor, care vedeau în el un mijloc mai rapid decât cele deja existente de a scoate mai repede produsele românești din țară. Însă Canalul era și un proiect prestigios pentru guvernul nostru. Era un plan de proporții imense și devenise un simbol al realizărilor comuniste. Inginerii care au avertizat că debitul fluviului nu putea furniza apă suficientă și pentru canal, și pentru rețeaua de irigații au fost împușcați ca „sabotori ai economiei“. Planul înghițea nesățios toate resursele României și, între 1949 și 1953, zeci de mii de deținuți politici și de drept comun au muncit pentru a-l construi.

Starețul fusese la Poarta Albă, una dintre coloniile de detenție de pe traseu. Douăsprezece mii de oameni ce locuiau în barăci dărăpănate, înconjurate de sârmă ghimpată, trebuiau să sape cu mâna opt metri cubi pe zi. Ei împingeau roabe pe pante prăpăstioase sub amenințarea bătăii gardienilor. Iarna frigul ajungea la - 25°C, iar apa adusă în butoaie îngheța bocnă. Bolile bântuiau. Mulți deținuți se duceau anume în zonele interzise din jurul lagărelor ca să fie împușcați.

Conducerea „brigăzilor“ era încredințată celor mai brutali criminali, care erau plătiți cu hrană sau țigări în funcție de rezultatele obținute. Cei închiși pentru credința lor fuseseră adunați într-o așa-zisă „brigadă a hoților“. Aici, dacă cineva își făcea semnul crucii, era bătut. Nu exista zi de odihnă, nici Crăciun, nici Paște.

– Totuși, la Poarta Albă, zicea starețul Iscu, fusesem martor la unele fapte de mare noblețe. Un tânăr catolic, părintele Coceangă, își atrăsese ura unui preot ortodox, devenit informator, care l-a întrebat:

– De ce ții atât de des ochii închiși? Te rogi? Spune drept, tot mai crezi în Dumnezeu?

Dacă ar fi răspuns da, însemna că avea să fie bătut.

Părintele Coceangă a reflectat.

– Știu, Andreescule că mă ispitești precum L-au ispășit pe Isus fariseii, ca să-mi găsești pricină. Dar Isus le-a spus adevărul și am să ți-l spun și eu ție. Da, cred în Dumnezeu.

– Ei, atunci crezi și în Papa, a continuat Andreescu.

Coceangă a răspuns:

– Da, cred și în Papa.

Andreescu s-a grăbit să se ducă la ofițerul politic, care a venit îndată și l-a chemat pe tânăr în fața celorlalți. Coceangă era slab, epuizat și tremura în zdrențele lui. Ofițerul era bine hrănit, într-o manta largă și purta o căciulă rusească de blană.

– Aud că crezi în Dumnezeu, a zis el.

Părintele Coceangă a deschis gura ca să răspundă, dar încă nu rostise nimic. În momentul acela puteai înțelege de ce stă scris în Evanghelia după Matei, înaintea Predicii de pe munte, că Isus „Și-a deschis gura și a vorbit” – desigur, o expresie biblică ciudată, cu cuvinte de prisos, fiindcă nimeni nu vorbește cu gura închisă. Dar, când Coceangă și-a mișcat buzele pentru a vorbi, toți simțeau că, în acel moment decisiv, din gura lui va ieși o nestemată.

Coceangă a zis:

– Când am fost hirotonisit, am știut că, de-a lungul istoriei, mii de preoți au plătit cu viața pentru credința lor. Și, ori de câte ori am mers în fața altarului, l-am făgăduit lui Dumnezeu: „Acum Îți slujesc în odăjdii minunate, dar chiar și azvârlit în închisoare pentru Tine Te voi sluji”. Și așa se face, domnule locotenent, că închisoarea nu este un argument contra religiei. Cred în Dumnezeu.

Tăcerea care a urmat nu a fost întreruptă decât de vâjâitul vântului. Locotenentul părea că nu-și găsește cuvintele. În cele din urmă a zis:

– Și crezi și în Papă?

Răspunsul a fost:

– De la Sfântul Petru încoace, totdeauna a fost un Papă. Și până la a doua venire a lui Isus, va fi mereu un Papă. Actualul Papă n-a făcut pace cu comunismul, și nici urmașii lui nu vor face. Da, cred în Papa!

Iscu și-a încheiat istorisirea zicând:

– Mi-a fost greu să-l iert pe fratele meu ortodox care devenise informator și nu sunt nicidecum supus Romei, dar în momentul acela mi-a venit să strig: „Viva il Papa!“

– Și cu părintele Coceangă ce s-a întâmplat? a întrebat cineva.

– A fost ținut timp de o săptămână în carceră, unde stăteai în picioare fără să poți dormi. Apoi a fost bătut. Refuzând în continuare să se lepede de credință, a fost dus de acolo. Nu l-am mai văzut niciodată.

- 4 -

Reeducarea cerea în fiecare zi noi victime și printre noi sporea sentimentul că, dacă nu avea să intervină mai repede o schimbare, riscam să ajungem cu toții „convertiți“ sau uciși.

Creștinii s-au sfătuit ce era de făcut: dacă ar fi avut loc o răscoală, să i se alăture? Sau era mai potrivit să „întoarcă celălalt obraz“? Mai mulți deținuți s-au pronunțat împotriva luptei.

Eu am zis:

– De obicei, Isus este prezentat ca fiind „blând și smerit“, dar El era și un luptător. Astfel, i-a izgonit cu biciul pe negustori din Templu și i-a sfătuit pe primii ucenici să se raporteze la Vechiul Testament, unde furia și violența se întâlnesc pe fiecare pagină.

În orașul Târgu Ocna, unica distracție era meciul săptămânal de fotbal de pe stadionul de lângă închisoare. În ziua de 1 Mai, care a coincis cu o sălbatică reluare a reeducării, am auzit că, la orele 5

după-amiază, pe stadion se va juca un meci în cinstea Zilei Muncii și că întregul oraș va fi acolo. Ni se oferea, deci, șansa să facem o demonstrație. Semnalul avea să fie spargerea unui geam.

Îndată după începerea meciului de fotbal, s-a auzit undeva un clinchet slab de sticlă spartă și întreaga pușcărie a izbucnit într-un vacarm demential. O fereastră a sărit în țandări. Cineva țipa întruna: „Ajutați-ne! Ajutați-ne!“ De la ferestrele etajului superior, care dădea pe stadion, se auzea strigând: „Aici suntem torturați! Tații, fiii și frații voștri sunt uciși!“

Partida de fotbal s-a întrerupt. Mulțimea era în picioare și în curând sute de oameni se adunaseră pe drum, lângă ziduri. Înăuntru, un deținut își tăia venele. Gloatele de pe stradă au fost repede puse pe fugă cu patul puștii de către soldați, dar știrea despre revoltă s-a răspândit cu rapiditate în țară.

A urmat doar o înăsprire a regimului. Cei suspectați de a fi condus răzvrătirea au fost mutați la alte închisori; lipsiți de îngrijirea medicală pe care o avuseseră la Târgu Ocna, unii dintre ei au murit.

Lucrurile s-ar fi sfârșit cu mult mai rău dacă n-ar fi fost doctorița Pescaru. Riscându-și propria libertate, ea s-a dus la București, unde a îndrăznit să protesteze și să intervină chiar pe lângă bestiile din Direcția Generală a Închisorilor. Ea, un înger de femeie, a reușit să-i îmbuneze pe diavoli. Dumnezeu face și astfel de minuni.

- 5 -

Starețul Iscu avea zilnic accese de tuse din ce în ce mai lungi. Trupul lui vlăguit de ani întregi de foame și de muncă la Canal era zdruncinat de crize groaznice. Zăceam neputincioși și priveam cum moare. Câteodată nu-i recunoștea pe prietenii care veneau să-l ajute. Când era conștient, șoptea ore în șir rugăciuni și găsea întotdeauna cuvinte de consolare pentru alții.

Veniseră și alți supraviețuitori de la Canal la Târgu Ocna și relatările lor despre ororile acelor închisori ne aminteau istoria robiei israelienilor în Egipt: cu un plus de amărăciune însă, pentru că cei oprimați trebuiau să-i proslăvească pe cei ce-i oprimbau. Un deținut, compozitor celebru, fusese silit să scrie imnuri de slavă pentru Stalin, în ritmul cărora brigăzile mășăluiau spre locul de muncă.

Odată, când un om și-a pierdut cunoștința și medicul l-a declarat mort, colonelul Albion, odiosul comandant de la Poarta Albă, a răcnit:

– Prostii! și a dat cu piciorul în cadavru.

– La muncă cu el!

Patul meu era între al starețului și al tânărului Vasilescu, alt fel de victimă a Canalului. Vasilescu, condamnat de drept comun, fusese repartizat la brigada preoților. Îi bătea până cădeau în nesimțire. Dar, cine știe de ce, colonelul Albion îl luase la ochi și fusese la rândul lui bătut atât de crunt, încât acum era și el pe moarte. Tuberculoza lui avansase mult.

Vasilescu avea o față pătrată cu trăsături aspre și un păr negru, creț, care-i cădea pe frunte, dându-i aerul unui taur cam năuc. Fusese prea ahtiat după cele ce i se păreau a fi bucuriile vieții, ca să poată duce un trai așezat, mulțumindu-se cu o ocupație stabilă. Avusese o viață grea. Era asemenea ucigașului din Macbeth – „unul pe care nenorocirile și loviturile vieții l-au măcinat într-atâta, încât ceea ce făptuia îl lăsa rece: el arunca o sfidare lumii“.

– O dată ce-ai ajuns în lagărele acelea, faci orice ca să ieși de acolo. Orice! iar Albion mi-a spus că, dacă voi face și eu ceea ce-mi va cere el, voi fi eliberat, ne-a relatat Vasilescu. El n-avusese alte nevoi decât o haină și o față pe care s-o ducă la dans, iar partidul îi dăduse să aleagă: fie să se alăture celor supuși la cazne, fie tortionarilor.

Acum, Vasilescu regreta toate acestea și-și plângea singur de milă. Îmi povestea mereu grozăviile pe care le săvârșise la Canal. Nu-l cruțase nici pe stareț. Era vizibil că se afla pe moarte și încercam să-i aduc puțină consolare, dar el nu-și găsea liniștea. Într-o noapte s-a trezit gâfâind, respirând greu.

– Domnule pastor, eu mă duc, a zis. Vă rog, rugați-vă pentru mine!

A mai dormitat și s-a trezit din nou strigând:

– Cred în Dumnezeu! Pe urmă a început să plângă.

În zori, abatele Iscu a chemat lângă el doi deținuți și le-a cerut să-l ridice în picioare.

– Sunteți prea bolnav ca să vă mișcați, au spus ei.

Toți cei din cameră s-au pus în mișcare.

– Ce se întâmplă? Ce vrea să facă? întrebau. S-o facem noi!

– Nu puteți voi face asta, a zis el. Dați-mă jos din pat!

L-au sprijinit, ridicându-l.

– Duceți-mă la patul lui Vasilescu!, le-a cerut.

Starețul s-a așezat lângă tânărul care-l torturase și i-a pus cu blândețe o mână pe braț.

– Liniștește-te, i-a spus pe un ton consolator. Ești tânăr. Nu ți-ai dat seama ce faci.

Cu o zdreanță a șters sudoarea de pe fruntea tânărului.

– Te iert din toată inima și la fel cu mine și ceilalți creștini. Iar dacă noi te iertăm, cu siguranță că Domnul Cristos, care-i mai bun decât noi, te va ierta și El. Se va găsi și pentru tine un loc în cer.

A primit spovedania lui Vasilescu și i-a dat sfânta împărtășanie, după care a fost ajutat să ajungă la patul său.

În timpul nopții, atât starețul, cât și Vasilescu au murit. Cred că s-au dus în Rai ținându-se de mână.

- 6 -

Doctorul Ghițulescu a spus că ar fi mai bine să mi se facă un pneumotorax. Putea fi realizat în câteva minute. Consta din introducerea în torace a unui ac gol în secțiune, care permitea ca aerul să

între între pleură și plămân, formând o pungă. Procedul trebuia repetat din când în când.

Procedul a fost relativ dureros, după care am adormit. Când m-am trezit, am fost foarte fericit să-l găsesc pe profesorul Gheorghiu stând alături de mine. El fusese pentru câteva luni închis la Jilava și suferise mult datorită sistemului de reeducare.

Am discutat ore în șir cu profesorul Gheorghiu și mi-a mărturisit că la Jilava avuseseră loc multe sinucideri, ca de altfel și în alte închisori. La Gherla și la Pitești, unii deținuți se aruncau de la etajele superioare până ce, ca să-i împiedice, spațiile dintre paliere au fost acoperite cu plasă de sârmă. Unii și-au tăiat venele cu cioburi de sticlă, alții s-au spânzurat, alții au murit după ce au băut detergenți. Un biet preot ortodox, Ioja, se aruncase dintr-o cușetă de sus, sfărâmându-și țeasta. Repetase gestul de mai multe ori, până reușise să se omoare.

– Fusese torturat, a zis Profesorul. Se temea că, dacă reeducatorii or să-l tortureze din nou, va ceda și-și va renega credința. Era un om foarte rigid – un deținut i-a mărturisit că lucrase cândva pentru comuniști, și părintele Ioja i-a interzis să ia împărtășania timp de cinsprezece ani!

Unii dintre sinucigași erau oameni celebri, ca Gheorghe Brătianu, figură proeminentă a scenei politice românești de dinainte de război. N-a găsit alt mijloc de a-și lua zilele decât lăsându-se să moară de foame, ceea ce n-a fost remarcat de ceilalți deținuți, care sau n-au știut, sau n-au dat atenție. Un lider al partidului liberal, Roșculeț, s-a sinucis în închisoarea de la Sighet. Era unul dintre cei care socotiseră pe comuniștii „autohtoni” altfel decât cei din Rusia; dar aceștia după ce l-au folosit ca ministru al cultelor, l-au băgat la pușcărie, acuzându-l că ar fi contrarevoluționar.

Brutalitățile reeducării au dat naștere la tulburări în multe închisori, iar zvonurile s-au răspândit în toată țara. Apoi, două incidente fără legătură între ele au scos adevărul la lumină.

La Târgu Ocna, un colonel de Securitate, Sepeanu, foarte detestat, a văzut în timpul unei inspecții un gard nou.

– De ce ai construit gardul ăsta? l-a întrebat pe comandantul Brumă. Mai bine foloseai lemnul ca să-i bați pe contrarevoluționarii ăștia.

Sepeanu a râs din toată inima.

Întâmplarea i-a înfuriat la culme pe deținuți. Atmosfera clocotea de revoltă la Târgu Ocna. Un fost maior a zis:

– Trebuie să facem ceva!

Și a decis că el era cel indicat să treacă la fapte. După plecarea lui Sepeanu, maiorul a cerut să fie chemat special de la București un anchetator ca să-i încredințeze un secret pe care nu-l mărturisise. Anchetatorul a venit. Fostul maior i-a spus:

– Știți că eu ispășesc o pedeapsă de douăzeci de ani ca criminal de război, pentru că am executat prizonieri ruși. Eram maior de brigadă, nu i-am împușcat eu însumi. Pot să vă spun cine a făcut-o: un locotenent pe nume Sepeanu, care astăzi este colonel în Securitate.

Așa că Sepeanu a fost și el judecat pentru crime de război și condamnat la douăzeci de ani. În timpul procesului, a vorbit despre cele ce se întâmplau în închisoare în cadrul sistemului de reeducare.

Al doilea incident a implicat pe un alt șef din Securitate. Colonelul Virgil Weiss fusese prieten cu Ana Pauker și cu mulți alți membri ai guvernului. Apoi a căzut în dizgrație și, la închisoarea de la Pitești, a încăput pe mâinile lui Țurcanu, șeful „deținuților cu convingeri comuniste“.

Unul dintre cei care-l ajutau pe Țurcanu să-și tortureze victimele mi-a povestit mai târziu despre colonelul Weiss că leșinase de trei ori într-o oră, pe când era supus la cazne. Își revenea fiindcă-l udau cu apă rece. Atunci Weiss a spus:

– Bine! Am să povestesc toate cele prin care am trecut și să vedem dacă șefii voștri pot rezista la cele ce am de spus.

Țurcanu a crezut că dăduse peste secrete a căror descoperire avea să-i aducă în cele din urmă eliberarea promisă.

– Dacă de data asta minți, te omor, l-a amenințat.

– Am de spus lucruri importante, dar nu dumneavoastră, a zis Weiss.

– Sunt lucruri care se referă la trădători sus-puși.

A fost dus la București, unde a rămas câteva săptămâni în spital. Membri ai comitetului central al partidului, rivali ai clicii Pauker, Luca și Georgescu, miniștri aflați la cârma țării, se bizuieră pe ajutorul lui Weiss ca să obțină pașapoarte false cu care ar fi putut, la nevoie, să părăsească rapid România. Transferaseră mari sume de bani în băncile elvețiene.

Informațiile au fost aduse la cunoștința secretarului general al partidului, Gheorghiu-Dej, șeful celor ce se opuneau grupului Pauker.

Colonelul Weiss a povestit episoadele reeducării și a arătat efectele ei pe propriul său trup. Prietenii lui s-au alarmat. Se profila o altă răsturnare a destinelor din partid: s-ar fi putut confrunța ei înșiși cu un asemenea tratament. Unii nu auziseră de aceste excese, iar alții pretindeau că nu știau nimic, dar au hotărât atunci începerea unor anchete. Șefii „reeducării” au fost interogați la Securitate și mai mulți dintre ei, inclusiv Țurcanu, au fost condamnați la moarte.

Scandalul reeducării a fost folosit ca armă împotriva Ministerului de Interne, al cărui cap era Teohari Georgescu, iar în epurările politice din 1952, triumviratul care guvernase România de la preluarea puterii de către comuniști a fost răsturnat. Ceilalți miniștri implicați în dezvăluirile colonelului Weiss, Vasile Luca și Ana Pauker, au fost scoși țapi ispășitori pentru inflația catastrofală și dezastrele aduse de colectivizare.

- 7 -

Mulți dintre cei veniți în camera 4 să ne ajute erau țărani care se revoltaseră împotriva colectivizării forțate a pământurilor lor. Umpluseră închisorile României. Mii de alți țărani au fost uciși.

Ni s-au povestit întâmplări îngrozitoare. Proprietățile le fuseseră luate cu japca, iar legea noii organizări agrare din 1949 nu le-a dat

nici o compensație. Devenind peste noapte niște oameni fără că-pătâi care nu mai aveau nimic de pierdut, au trecut la acțiuni dușmă-noase. Activiștii de partid au fost bătuți, împușcați sau arși de vii cu benzină. Totul a fost zadarnic: țăranii nu erau organizați. Răscoalele lor au avut loc în momente și locuri diferite, așa că guvernul a putut întotdeauna să le înăbușe. Un bătrân cioban cu pielea tăbăcită, pe nume Ghica, mi-a spus:

– Securiștii mi-au arătat două puști ruginite. „Am săpat în ham-barul tău și le-am scos la iveală. Dacă intri în colectivă, nu-ți facem proces.” Ei bine, am fost de acord. Dar când au venit să-mi ia vitele mi-am pierdut capul și am încercat să-i opresc. M-au bătut – și iată-mă aici, condamnat la cinsprezece ani. Am pierdut tot: pământul, oile, nevasta, copiii!

Toți țăranii plângeau după cele pierdute, în aceeași ordine: întâi pământul, apoi animalele, pe urmă nevestele și în ultimul rând copiii...

Un altul mi-a povestit că, atunci când i-au luat turma, i-a rugat să-i lase cel puțin tălăngile de la gâtul oilor. Activiștii au râs, dar i-au dat voie. El a dus tălăngile în pod și le-a legat de o funie. A stat toată noaptea acolo, sunând din ele din când în când. Dimineața, a alergat la sediul partidului și l-a înjunghiat de moarte pe secretar.

Un al treilea mi-a povestit că avea doi cai buni de plug. Cea mai mare plăcere a lui era să-i hrănească și să-i îngrijească. Atunci când i-au fost luați, a dat foc grajdurilor colective, care au ars până la temelie.

În 1952 au venit mai puțini țărani la închisoare. În acel an, Gheorghiu-Dej, care deținea conducerea partidului, s-a autoproclamat prim-ministru și a încercat să obțină popularitate lăsând-o mai domol cu colectivizarea. Luca, Pauker și Georgescu au fost îndepărtați din posturile lor.

A urmat o iarnă cu viscole. Țurțuri groși atârnav de pe acoperiș și un ger cumplit împodobise geamurile cu flori. Afară frigul îți tăia respirația. Prin decembrie, zăpada era de doi metri. Era cea mai rece iarnă din ultima sută de ani. Nu aveam nici un fel de încălzire, dar până atunci păstrasem fiecare două sau trei pături în locul **uneia** singure, cum era regulamentar, fiindcă, de fiecare dată **când murea**

câte cineva în camera 4, îi luam așternutul de pat. Dar s-a făcut o verificare – și am rămas cu câte o singură pătură. Dormeam îmbrăcați. Adesea eram lăsați fără pâine. Supa, făcută din morcovi prea putrezi, pentru a fi vânduți, era totuși subțire.

În ajunul Crăciunului, discuțiile din închisoare au căpătat ceva grav. Nu s-au iscat decât puține certuri, nu s-a înjurat deloc, iar de râs s-a râs puțin. Fiecare se gândea la cei dragi și ne cuprinsese un sentiment de comuniune cu restul lumii – lume care de obicei era atât de departe de existența noastră!

Eu am vorbit despre Cristos, dar picioarele și mâinile îmi erau tot timpul reci ca fierul, iar dinții îmi clănțaneau. Foamea mi se răspândise din stomac ca un fior înghețat în tot trupul, încât rămăsese vie numai inima. Când m-am oprit, un om simplu de la țară, Aristar, a preluat povestirea din locul în care o lăsasem. Aristar nu fusese niciodată la școală. Totuși, a vorbit atât de firesc descriind Nașterea Domnului, încât părea că ea s-ar fi petrecut în propriul său hambar în săptămâna aceea. Tuturor le-au dat lacrimile.

Cineva a început să cânte. Mai întâi, vocea îi era liniștită și de-abia și-a făcut loc în auzul meu printre gândurile care mă preocupau, îndreptate spre soția și fiii mei. Dar, treptat, vocea a căpătat amploare și toți s-au oprit din cele ce făceau, ca s-o asculte.

Când a încetat, era o liniște deplină. Gardienii, adunați în încăperile lor în jurul sobelor încinse cu cărbuni, nu s-au arătat toată seara. Ne-am pus pe povestit. Când mi-a venit și mie rândul, m-am gândit la acel câniec și le-am istorisit o veche legendă evreiască:

– Regele Saul al Israelului l-a adus la curtea sa pe David păstorul, pe care-l înconjură cu onoruri pentru că-l ucisese pe Goliat. Lui David îi plăcea foarte mult muzica și, la vederea unei harpe de o mare frumusețe, aflată în palat, a fost tare încântat. Saul a zis: „M-a costat mult instrumentul ăsta, dar el m-a dezamăgit. Nu scoate decât sunete urâte“.

David a luat harpa ca s-o încerce și a scos dintr-însa melodii atât de minunate, încât toți au fost impresionați. Părea că harpa aceea râdea, și cânta, și plângea. Regele Saul a întrebat: „Cum se face că toți muzicanții pe care i-am chemat au scos numai sunete false din harpa asta, și numai tu ai putut să cânți cu ea?“

David, viitorul rege, a răspuns: „Înainte mea, toți au încercat să-și cânte pe aceste coarde cântecele lor. Dar eu am cântat la harpă propriul ei cântec. I-am reamintit că a fost cândva un pom tânăr cu ramurile pline de păsări cântătoare și crengi cu frunze verzi și cu flori care se deschideau în lumina soarelui. I-am reamintit de ziua în care au venit oamenii să-l taie – și am auzit-o plângând sub degetele mele. Apoi i-am tâlcuit că nu acesta era sfârșitul: murind ca pom, avea să înceapă o viață nouă, în care va înălța slavă Domnului, ca harpă – și ați auzit-o cum s-a bucurat în mâinile mele.

Încheind, am spus:

– Tot așa, la venirea lui Mesia, mulți aveau să încerce să-și cânte propriile cântece pe harpa Lui, iar meodiile lor nu puteau fi decât stridente. Pe harpa Lui trebuie să cântăm cântecul Lui, cântecul vieții Sale, patimile, suferințele, moartea și învierea Sa. Numai atunci muzica va fi cea adevărată.

Un astfel de cântec am auzit noi de Crăciunul acela, în închisoarea de la Târgu Ocna.

Aristar a murit în februarie. A trebuit să se sape adânc în zăpadă și să se spargă pământul tare ca fierul, ca să poată fi îngropat în cimitirul închisorii, alături de starețul Iscu, Gafencu, Bucur și alți vreo douăzeci de inși, pe care-i cunoscusem în camera 4. Patul lui a fost preluat de Avram Radonovici, care fusese critic muzical în București.

Avram știa pe de rost lungi pasaje din muzica lui Bach, Beethoven și Mozart și le putea fredona ceasuri în șir. Reușea s-o facă atât de bine, de parcă am fi fost la un concert simfonic. Însă, el ne adusese un dar mai prețios. Din cauza tuberculozei, care-i atinsese șira spinării, purta, când a fost adus la Târgu Ocna, un aparat gipsat. Când ne-am uitat mai atent la el, am văzut că vârându-și mâna la piept, sub **cara-**

pacea cenușie, a scos o carte mică, foarte uzată. Nici unul dintre noi nu mai văzuse de ani de zile o carte. Avram stătea culcat în liniște, până când și-a dat seama câți ochi iscoditori îl fixau. Eu l-am întrebat:

– Ce carte aveți dumneavoastră? De unde ați procurat-o?

– Este Evanghelia după Sfântul Ioan, a zis Avram. Am reușit s-o ascund în ghipsul de pe torace, când a venit poliția să mă ridice, și a zâmbit.

– Vreți să v-o împrumut?

Am luat cărticica în mâini ca pe o pasăre vie. Nici o doctorie salvatoare n-ar fi fost mai prețioasă pentru mine. Eu, care știussem mult din Biblie pe dinafară și predicasem din ea, constatam că o uit cu fiecare zi. Încercasem adesea să mă mângâi gândindu-mă la marele avantaj pe care-l aveam prin lipsa Bibliei: în timp ce citim ceea ce Dumnezeu a spus profeților și sfinților, putem uita să mai ascultăm ce El are să ne spună nouă...

Evanghelia a trecut din mână în mână. Tuturor le era greu să renunțe la ea.

Cred că închisoarea a fost cea mai dură pentru oamenii instruiți. Muncitorii din fabrici și țăranii au găsit aici o societate mai variată decât cunoscuseră înainte, dar omul cu carte era ca un pește aruncat pe nisip.

O mare parte din cei închiși în camera 4 învățaseră toată Evanghelia pe dinafară și în fiecare zi o discutam între noi; dar trebuia să fim atenți cu cei pe care-i admiteam în cercul nostru secret. Această Evanghelie ne-a ajutat să aducem la Isus pe mulți, printre alții pe profesorul Gheorghiu, care, trăind în preajma atâtor creștini, se apropiase tot mai mult de credință. Cuvintele Sfântului Ioan desăvârșeau această apropiere, dar o barieră, totuși, mai exista.

– Am încercat din nou să mă rog, a zis profesorul. Dar între recitarea formulelor ortodoxe învățate în copilărie și cererea ajutorului Celui Atotputernic, față de care nu am nici o pretenție, nu rămân multe de spus. Asemenea regelui din Hamlet, cuvintele mele zboară în sus, în vreme ce gândurile îmi rămân pe pământ.

I-am povestit despre un pastor care a fost chemat la căpătâiul unui om aflat pe patul de moarte. A vrut să se așeze pe un fotoliu

alături de pat, dar bătrânul a zis: „Vă rog, nu vă așezați acolo!“ Așa că pastorul a tras un scăunel, i-a ascultat spovedania și i-a dat sfânta cină.

Bătrânul și-a revenit și a zis: „Să vă povestesc istoria acestui fotoliu. Acum cincizeci de ani, când eram tânăr, fostul pastor al bisericii noastre m-a întrebat dacă mă rog. I-am răspuns: «Nu. N-am cui să mă rog. Chiar dacă zbier din răputeri, nici omul de la etajul de sus nu mă aude. Cum să audă, așadar, Dumnezeu din ceruri?» Bătrânul pastor mi-a răspuns cu blândețe: «Atunci nu te ruga. Șezi doar liniștit, dimineăta, cu un alt fotoliu în fața ta și închipuie-ți că pe el șade Isus Cristos, așa cum a șezut în multe case din Palestina. Ce I-ai spune?» Am răspuns: «Dac-aș fi cinstit, I-aș spune că nu cred în El». «Ei bine», a zis pastorul, «asta arată ce este cu adevărat în mintea ta. Ai putea să mergi mai departe și să-L provoci: dacă există, atunci să-ți-o dovedească. Sau, dacă nu-ți place felul în care Dumnezeu cârmuiește lumea, de ce să nu I-o spui? N-ai fi primul care se plânge. Regele David și Iov I-au spus lui Dumnezeu că-L socotesc a fi nedrept. Poate că vrei ceva? Atunci spune exact ce anume. Dacă primești acel ceva, mulțumește-I. Toate acestea fac parte din rugăciune. Nu înșira cuvinte convenționale. Spune ceea ce se află cu adevărat în inima ta».

Muribundul a continuat: „N-am crezut în Cristos, ci în bătrânul pastor. Ca să-i fac pe plac, m-am așezat în fața unui fotoliu și m-am prefăcut a crede că Isus ședea în el. Timp de câteva zile a fost un joc. Apoi, am știut că El era cu mine. I-am vorbit unui Isus real despre lucruri reale. Am căutat îndrumare și am primit-o. Rugăciunea a devenit un dialog. Tinere, au trecut cincizeci de ani și eu continui să vorbesc cu Isus, care șade, uite, în fotoliul acesta“.

Am încheiat spunând:

– Pastorul s-a aflat acolo când, murind, omul a întins, ca un ultim gest, o mână către prietenul nevăzut din fotoliu.

Profesorul m-a întrebat:

– Așa vă rugați și dumneavoastră?

– Îmi place, i-am răspuns eu, să cred că Isus stă lângă mine și că pot să-L vorbesc Lui așa cum vă vorbesc dumneavoastră. Oamenii

care L-au întâlnit în Nazaret și Betleem nu-I adresau rugăciuni. Ei spuneau ce aveau pe suflet și tot așa ar trebui să facem și noi.

– De ce crezi că mulți dintre cei care au vorbit cu El în Palestina, acum două mii de ani, nu au devenit, totuși, ucenicii Lui? a întrebat Gheorghiu.

– Timp de secole, evreii s-au rugat să vină Mesia; și mai tare decât toți – Sinedriul, tribunalul suprem. Dar, când El a venit, L-au batjocorit, și L-au scuipat, și L-au trimis la moarte, fiindcă ultimul lucru pe care-l doreau era să vină cineva să tulbure rutina lor confortabilă. Acest lucru este valabil pentru toate națiile din zilele noastre.

Profesorul a devenit creștin. Mi-a spus:

– Când v-am văzut pentru prima dată, am avut presimțirea că dumneavoastră aveți să-mi dați ceva.

Asemenea intuiții nu sunt neobișnuite în pușcărie. Când se rup legăturile cu lumea exterioară, dobândești un văz pentru cele nevăzute.

Am devenit foarte apropiați. Ședeam tăcuți și uneori el rostea gândul pe care îl aveam în minte. Așa ar trebui să fie între prieteni, sau între soț și soție, dar rareori se întâmplă să fie.

- 9 -

În luna martie a venit un dezgheț. Țurțurii s-au topit, iar din zăpadă rămăseseră petice pe lângă ziduri. Au apărut muguri pe copacii goi și am auzit păsări cântând. Am simțit fiorul vieții renăscând prin mâinile noastre degerate, prin picioarele înfășurate în zdrențe și fețele înțepenite de frig.

O știre a electrizat închisoarea. Un deținut dus la spital în oraș a văzut-o pe femeia care freca podelele plângând.

– Ce s-a întâmplat? a întrebat-o.

– Tătucul nostru, Stalin, a murit! hohotise ea. Scrie în ziare.

Noi n-am vărsat nici o lacrimă. Toți făceam cu însuflețire presupuneri asupra semnificației acestui eveniment.

Profesorul a zis:

– Dacă Stalin a murit, a murit și stalinismul. O dictatură nu supraviețuiește dictatorului care a impus-o.

Câteva zile mai târziu am auzit locomotivele fluierând și clopotele bătând pentru a marca funeraliile lui Stalin la Moscova. Închisoarea a răsunat de râsete și blesteme. Gardienii arătau posomorâți, iar ofițerii erau nervoși. Nimeni nu știa ce se va mai întâmpla.

După săptămâni de incertitudine, a venit un procuror. Am înțeles că fusese trimis pentru a studia condițiile de viață din închisoare. A fost întâmpinat în liniște, în timp ce trecea din celulă în celulă întrebând dacă sunt plângeri. Mulți au crezut că este o înșelătorie. Când a ajuns în camera 4, i-am zis:

– Eu am a spune ceva, dar voi spune numai dacă îmi promiteți să mă ascultați până la sfârșit.

– Pentru asta am venit, a zis politicos procurorul.

– Domnule procuror, am spus, ați avut un predecesor renumit în istorie, pe nume Pilat din Pont. I s-a cerut să judece un om despre care știa că este nevinovat. „N-are nici o importanță“, și-a zis Pilat. „O să-mi risc eu cariera pentru un dulgher evreu?“ Cu toate că au trecut două mii de ani, această violare a dreptății nu a fost uitată. În orice biserică din lume ai intra, vei auzi spunându-se în crez că Isus a fost răstignit în timpul lui Pilat din Pont.

Cei prezenți în camera 4 mă priveau îngroziți.

Am continuat:

– Priviți în sufletul dumneavoastră și veți vedea că suntem victimele nedreptății. Chiar dacă suntem vinovați în ochii partidului, urma să ne ispășim vinovăția în pușcărie, și nu să fim condamnați la o moarte lentă așa cum se întâmplă cu noi aici. Mai înainte de a vă întocmi raportul, luați seama la ce hrană primim, la lipsa căldurii și a celor mai simple medicamente, la murdărie și la boli. Întrebați ce barbarii am avut de îndurat. Apoi, scrieți adevărul. Nu vă spălați pe mâini de soarta unor oameni neajutorați, cum a făcut Pilat.

Procurorul m-a privit cu chipul întunecat, s-a răsucit pe călcâie și a plecat fără să scoată vreun cuvânt. Știrea că mă ascultase până la capăt s-a răspândit în închisoare și i-a încurajat și pe alții să vorbească. Am auzit că, înainte de a pleca, el rostise cuvinte mânioase în biroul comandantului. În zilele următoare, gardienii au devenit politicoși, aproape că-și cereau scuze. Nu mult după asta, comandantul a fost eliberat din funcție.

Profitând de îmbunătățirea regimului din închisoare, am început să mă dau jos din pat și să fac în fiecare zi câțiva pași.

– E de neînțeles, a spus doctorița Petrescu. Plămânii ți-s ciuruiți. Sunt atinse și vertebrele dorsale; nu te-am putut pune în ghips și nici trimite la operație. Starea dumatăle nu e mai bună, dar nici mai proastă nu e. Așa că te mutăm din camera 4.

Prietenii mei au fost foarte fericiți. Au prins curaj: după doi ani și jumătate, eram primul om care ieșea din celula aceea.

– Cum ai reușit, domnule pastor? a glumit unul. Cum se face că trupul dumatăle nu execută ordinul doctorului și nu moare?

– S-ar putea să găsești o explicație medicală, dacă ai căuta. Dar în timpul războiului am învățat o lecție. Am întâlnit câțiva membri de partid care fuseseră în Rusia. Când i-am întrebat de ce își încetase Uniunea Sovietică, în acel moment, campania antireligioasă, unul dintre ei a replicat: „Spuneți-ne dumneavoastră”. I-am răspuns că eu presupuneam că asta ar fi o concesie față de Anglia și Statele Unite, care ajutaseră Rusia în susținerea războiului. Un comunist a zâmbit. „Asta ar fi explicația mea, în calitate de comunist. Dacă aș fi creștin, aș spune că ăsta-i răspunsul lui Dumnezeu la rugăciuni”. N-am zis nimic, fiindcă omul avea dreptate. În Biblie scrie că, odată, o măgărită i-a dat învățătură unui profet. Tot așa vă spun și eu acum că, dacă m-am făcut bine înseamnă că Dumnezeu a făcut o minune și a dat ascultare rugăciunilor.

Știam că foarte mulți oameni – deținuți pe care-i cunoscusem, ca și membri ai bisericii mele – se rugau pentru mine. Mai târziu, însă, am aflat câte mii de oameni din toată lumea se alăturaseră rugăciunilor lor.

PARTEA A PATRA

- 1 -

Camera 4 fusese ca un altar pe care oamenii erau transformați și transfigurați prin credința lor. Mă bucuram că mă mai aflu în viață, dar a părăsi camera muribunzilor însemna o coborâre. Dintr-un climat de noblețe și sacrificiu de sine, mă întorceam într-o lume a certurilor, vanităților și pretențiilor. A fost trist și comic să văd câți dintre reprezentanții vechii clase dominante se agățau de iluziile lor. „Excelențe“ jechoase își dădeau binețe unele altora. Generali înfometate se întrebau unii pe alții de sănătate. Discutau la nesfârșit despre întoarcerea vremurilor trecute și redobândirea bogățiilor de altădată.

Unul dintre aceștia, Vasile Donca, a acceptat de la mine o bucată de sfoară ca să-și lege pantalonii. Sfoara era ceva foarte prețios în închisoare. Dar când ne-am întâlnit în ziua următoare, s-a făcut că nu mă vede; făcusem greșeala să nu mă adresez cu „domnule general“.

Donca, la fel ca alții, ar fi făcut orice pentru o țigară. Gardienii erau unica sursă de tutun. Li se interzisese să-l procure deținuților, dar ei fumau din gros noaptea, pardosind curtea cu mucuri. Șefii de celulă și informatorii erau lăsați primii afară dimineața, astfel încât aveau monopolul colectării lor. Dar, uneori, un alt deținut descoperea un muc și prietenii săi făceau cerc în juru-i, fumând mucul înfip într-un ac. Într-o dimineață, un gardian a aprins o țigară în timp ce tândălea pe lângă ușa celulei, care se afla aproape de piciorul meu. Donca a încetat să se mai plimbe prin celulă și a început să-i vorbească pe un ton umil:

– Domnule gardian, ce ar trebui să fac ca să obțin mucul țigării dumneavoastră?

Gardianul a spus:

– Dansează ca ursul rusesc.

Apoi a scos o țigară. Cu brațele întinse și cu un rânjet chinuit pe figură, Donca a început să țopăie de pe un picior pe altul. Gardienii leșinau de râs. Deținuții își întorceau fața de la el, în timp ce Donca se târa pe jos printre picioarele lor pentru țigara aruncată.

Când Donca a fost mutat, prețul lui a fost ocupat de un alt membru al Statului-Major, generalul Stavrat. (Numele este real). Așa cum nu rasa îl face pe călugăr și nici epoleții pe ofițer, Stavrat era tot ceea ce nu era Donca. Deși scund de statură, îi făcea pe tovarășii lui de detenție să se simtă pitici prin simpla putere a personalității sale. Bătos, iute, prompt în a disprețui slăbiciunea, totuși plin de bunătate și de bun-simț, îi plăcea să se adreseze tuturor celor din celulă cu „ostaș”.

Iuliu Stavrat era un general fără cizme. Pe ale lui le dăruise. Pur-tam ghetetele mele: le încălțam amândoi pe rând, când ieșeam să ne plimbăm în curte.

Curând după sosirea lui, ni s-a permis să primim pachete cu hrană și a primit și generalul Stavrat unul. L-a deschis în fața unui public emoționant. S-a auzit o respirație găfăită. Șuncă și cârnați afumați, prăjituri cu fructe, ciocolată – ce sacrificii trebuie să fi făcut soția lui ca să cumpere asemenea lucruri! Stavrat, care timp de opt ani

trăise numai cu firmituri, a înfășurat pachetul la loc și a venit lângă patul meu.

– Domnule pastor, a zis, fiți bun și împărțiți toate acestea oamenilor.

Înainte de a fi soldat, Stavrat era creștin. Când s-a aflat că Rusia făcuse prima experiență cu bomba atomică, el a zis:

– Nu trebuie să mai așteptăm o intervenție militară decisivă a americanilor. Mai bine să putrezim noi în închisoare, decât să moară milioane de oameni într-un război atomic.

– Credeți că ar distruge omenirea? l-am întrebat

– Și viitorul, și trecutul omenirii, a zis el. Nu va mai exista nimeni care să cunoască lupta și progresul nostru pe pământ de-a lungul secolelor.

Stavrat avea un simț ascuțit al istoriei și vorbea cu elocvență despre trecutul României.

– Dar dacă războiul nuclear nu rezolvă nimic, iar civilizația și comunismul nu pot conviețui, nu știu care e soluția.

– Un creștinism viu, am răspuns eu. Numai el poate schimba viața oamenilor mari și a celor obișnuiți. Amintiți-vă de acei cărmuitori barbari, ca regele Clovis al Franței, Ștefan al Ungariei, Vladimir al Rusiei, care au fost convertiți și și-au creștinat țările. Asta se mai poate face și azi. Atunci vom vedea Cortina de Fier topindu-se.

– Să începem cu Gheorghiu-Dej? a zâmbit Stavrat. E de rang înalt!

- 2 -

Înlăturându-și toți rivalii, Gheorghiu-Dej devenise acum dictatorul României. El admitea deschis că se comiseseră mari greșeli, **printre** cele mai grave fiind proiectul Canalului Dunăre–Marea Neagră. **După** trei ani, în care sume uriașe fuseseră risipite și mii de vieți **pierdute**,

numai cinci din cele patruzeci de mile din proiect fuseseră realizate. Inginerii-șefi și administratorii de lagăre au fost acuzați de sabotaj. Trei au fost condamnați la moarte, iar doi executați după o judecată sumară. Altor treizeci li s-au dat pedepse cu închisoarea de la cincisprezece ani până la condamnarea pe viață. Un studiu mai nou dovedise că Dunărea nu putea furniza suficientă apă pentru proiect – exact ceea ce afirmaseră inginerii consultați la început și care pentru aceasta au fost împușcați. Canalul a fost abandonat. Ceea ce mai rămăsese utilizabil din importanta investiție în timp și bani din prima decadă a guvernării comuniste în România erau lagărele de muncă. Acestea se dovedeau a fi neîncăpătoare pentru avalanșa deținuților din închisori.

În timp ce vorbeam despre acest fiasco, profesorul Gheorghiu m-a tras deoparte și mi-a spus:

– Nu v-am spus ceva ce știu încă de pe când m-am întors la Târgu Ocna. Doctorul Ghițulescu s-a gândit că vestea v-ar șoca prea mult, în starea în care vă aflați. Soția dumneavoastră este închisă și a fost trimisă la Canal.

Gheorghiu pusese cap la cap informații culese de la diverși deținuți care lucraseră acolo. Sabina fusese arestată la doi ani după mine. Nu i se găsisese nici o vină, decât de a fi continuat lucrul meu în biserică. La Poarta Albă, a fost repartizată printre femeile care trebuiau să sape pământul, să-l încarce în roabe și să-l care la mari distanțe. Cele care nu-și făceau norma erau ținute fără pâine. Deținutele erau eleve patriote și prostituate, femei de lume și femei care sufereau pentru credința lor. În lagărul de la kilometrul 4, un ofițer a fost condamnat mai târziu la muncă silnică pentru că violase treizeci de tinere deținute: învinuirea vorbea despre o „pată adusă prestigiului regimului“. Sabina era micuță și fragilă, așa că una dintre distracțiile favorite ale gardienilor era s-o arunce în Dunărea înghețată și s-o pescuiască din nou. Dar ea a supraviețuit. Salvarea ei s-a datorat abandonării proiectului de a construi Canalul. A fost trimisă, cu alți deținuți, la o fermă de stat pentru creșterea porcilor. Munca era grea și acolo.

Profesorul mi-a spus că un deținut de la Văcărești vorbise cu soția mea în spitalul închisorii.

– A fost rău bolnavă, dar va trăi, mi-a spus Gheorghiu. Femeile care sunt cu ea i-au vorbit despre un pastor, despre care auziseră că ar fi pe moarte și care predicase de după ziduri. I s-a spus soției dumneavoastră că din 1950 n-ați mai fost auzit și că probabil că ați murit. Dar ea a susținut că asta nu e adevărat: orice mărturie contrară i s-ar aduce, a spus, ea vă crede în viață.

Această veste aproape că mi-a spulberat stăpânirea de sine. Am încercat să mă rog, dar în minte mi s-a așternut un întuneric de nepătruns. Zile întregi nu am vorbit cu nimeni. Apoi, într-o dimineață, am văzut în curtea închisorii, lângă camera gardianului, un preot bătrân și foarte demn, cu barba albă răvășită de vântul rece. Tocmai sosise și fusese lăsat acolo. Mai mulți ofițeri se aflau în juru-i.

– Ce-i cu popa ăsta bătrân aici? a întrebat unul dintre ei.

– A venit să-i spovedească pe toți, a spus altul în bătaie de joc.

Asta a și făcut părintele Suroianu. Era înconjurat de o asemenea aură de sfințenie, încât te simțeau îmboldit să-i spui acestui om întregul adevăr. Chiar și eu, care nu credeam în taina spovedaniei, i-am dezvăluit sentimentul meu de disperare și păcate despre care nu mai vorbisem niciodată cu nimeni. Adesea, rădăcinile răului nu sunt complet scoase la iveală la spovedanie. Dar, cu cât mă acuzam mai mult, cu atât mai mult mă privea părintele Suroianu cu dragoste și nu cu dispreț.

Suroianu avea în mai mare măsură decât oricare dintre noi motive de mâhnire. Întreaga lui familie fusese lovită în mod tragic. Uneia dintre fiicele sale, invalidă, îi luaseră soțul, care era cu noi, la Târgu Ocna. O altă fiică și soțul ei fuseseră condamnați la douăzeci de ani. Unul dintre fiii săi murise în închisoare. Un altul, preot, în care Suroianu își pusese mari speranțe, se întorsese împotriva lui. Nepoții lui fuseseră îndepărtați din școală sau din slujbe din cauza activităților „antistatale” ale părinților lor. Totuși, părintele Suroianu, un om simplu, autodidact, își petrecea timpul încurajând pe alții și ridicându-le moralul. Nu saluta niciodată cu „Bună dimineată”, ci cu formula biblică „Pururea vă bucurați!” El mi-a spus:

– În ziua în care nu poți zâmbi, nu-ți deschide prăvălia. Pentru zâmbet te folosești numai de șaptesprezece mușchi ai feței, dar pentru a te încrunta – de treizeci și trei!

L-am întrebat:

– Ați avut atât de multe nenorociri. Cum de vă mai puteți bucura?

– Păi, e mare păcat să nu te bucuri, a zis. Găsești întotdeauna motive pentru a te bucura. Există un Dumnezeu în cer și în inimă. Azi-dimineață am avut o bucată de pâine. A fost așa de bună! Uită-te acum, soarele strălucește și aici mă iubesc atât de mulți oameni. Fiecare zi în care nu te bucuri este o zi pierdută, fiule. N-o să te mai întâlnești niciodată cu ziua aceea.

- 3 -

Și eu, la rândul-mi, puteam să mă bucur, cel puțin în sensul în care mi se împlinea oricum dorința nutrită încă de la ordinare, anume să fiu pastorul unei închisori. În viața de toate zilele, tragi clopotele și aștepti ca lumea să vină la biserică; dar aici, enoriașii mei erau „în biserică” împreună cu mine nu numai o dimineață pe săptămână, ci în fiecare zi. Trebuiau să-mi asculte cuvântul, chiar dacă nu întotdeauna erau dispuși.

Lazăr Stancu, un lingvist deștept, a cărui crimă fusese că lucrase pentru o agenție de știri străină, s-a repezit odată spunând:

– Nu-mi mai vorbiți, vă rog, despre creștinism! Mai există și alte religii interesante.

– Bine, am zis. Eu știu ceva despre Confucius și despre budhism.

– Fascinant! a exclamat Stancu și a elogiat frumusețea și originalitatea concepțiilor lor.

– Mă bucur că crezi asta, am zis, și i-am explicat că, în realitate, cele ce i-am spus erau parabole ale lui Isus pe care el nu le cunoscuse.

– De ce alergi după alte religii? am întrebat. Oare fiindcă – vorba românului – găina vecinului e curcă? Sau n-o fi asta decât simplă goană a intelectualului după noutate?

– Bernard Shaw a afirmat odată că oamenii sunt vaccinați în copilărie cu mici doze de creștinism, astfel că rareori ajung să prindă realitatea lui la maturitate, a zis Stancu.

Într-o seară, în timpul unor astfel de discuții, un tânăr deținut a sărit în sus, strigând:

– Încetați! Încetați! Încetați!

S-a făcut tăcere. Era nou venit și toți l-am privit surprinși. S-a răsucit pe călcăie și a alergat la priciul lui, trântindu-se în pat. M-am apropiat de el. Avea o figură distinsă, trădând sensibilitatea, dar maxilarul și gâtul îi erau înfășurate în bandaje improvizate. Mi-a aruncat o privire înlăcrimată și s-a întors cu spatele. Simțind că n-aș fi făcut decât să-l enervez încercând să continui a-i vorbi în acel moment, n-am insistat.

Doctorul Ghițulescu mi-a spus:

– Iosif e un tânăr simpatic, dar cicatricea ulcerației pe care o are pe față îi va rămâne toată viața. Alt caz de tuberculoză osoasă.

Mi-a povestit că, în urmă cu patru ani – băiatul nu avea pe atunci decât paisprezece ani – fusese arestat pe când încerca să ajungă, fără pașaport, în Germania, unde locuia sora lui. Grănicerii l-au pus sub paza unor câini dresați, care săreau la el la cea mai mică mișcare, înhățându-l de beregată.

Șocul și spaima îi tulburaseră mințile. Vorbea mereu despre orele petrecute la graniță hărțuit de mușcăturile câinilor. După aceea, suspectat că ar fi un pion într-un joc politic, Iosif a fost adus la București și torturat pentru a i se stoarce informații pe care nici nu le deținea. Apoi a fost trimis cu un grup de condamnați la muncă silnică la Canal, unde a suferit de foame și s-a îmbolnăvit de tuberculoză.

L-am urmărit pe tânăr în timp ce-și căuta un loc printre noi. Avea o fire cinstită și deschisă, pe care viața nu o alterase. Uneori, uitându-și necazurile, își arunca pe spate ciuful negru de păr și izbucnea în hohote de râs, la auzul vreunei vechi anecdote de pușcărie. Dar mâna i se îndrepta deseori spre fața desfigurată. Îl durea. Însă și

mai rău îl durea gândul că înfățișarea lui plăcută dispăruse pentru totdeauna.

Firește că, dacă puteam să-i fiu de ajutor, aveam să-i consacrez timpul meu.

- 4 -

Timp de câteva luni după moartea lui Stalin am avut voie să primim pachete de acasă. Le așteptam arzând de nerăbdare. Prin cărțile poștale la care mi se dădea dreptul, am cerut „hainele vechi ale doctorului Filon“.

Asta i-a lăsat pe ai mei în mare nedumerire. Doctorul era un om mic de statură. Eu eram înalt. Am sperat că vor ghici ce voiam în realitate de la ei: streptomicina, leacul împotriva tuberculozei. Doctorul Banu îmi spusese că medicina socialistă recunoștea în sfârșit eficacitatea acestui medicament. Dacă l-aș fi primit, el m-ar putea trata; dar noi nu aveam voie să cerem să ni se trimită medicamente în pachete.

În afară de tuberculoză, mai sufeream ca mai toți ceilalți deținuți de groaznice dureri de dinți. Dinții se stricau repede din lipsă de hrană și tratament sau fiindcă ne fuseseră spărți în timpul bătăilor. Odată, în închisoarea Securității, avusesem lanțuri de douăzeci de kilograme la picioare și nu putusem să fac măcar câțiva pași ca să-mi alin durerea. Dar niciodată nu mi-a fost mai rău decât în acest interval petrecut la Târgu Ocna. Mă chinuia toată ziua o măsea de pe maxilarul superior; apoi, la apusul soarelui, durerea se muta pe cel de jos. Nu aveam nici un dentist și nici o nădejde de ușurare. Știam că Pascal și-a combătut durerea de măsele rezolvând probleme de matematică, așa că eu am încercat să alcătuiesc predici; probabil însă că durerea este mai curând sensibilă la matematică decât la compunerea unor nenorocite de predici. Am început niște poezii, dar rimele au ieșit

chiaoape. Am căutat să uit durerea stând de vorbă cu Iosif. M-am așezat lângă el și l-am întrebat de ce se înfuriase când îi vorbisem. El a zis:

– Îl urăsc pe Dumnezeu. Dacă o să continuați, chem gardienii.

Ochii i s-au umplut de lacrimi.

– Lăsați-mă în pace!

Dar firea cea bună a băiatului răzbătea totdeauna în spusele lui și, o zi sau două mai târziu, mi-a vorbit despre speranța lui de a-și vedea sora din Germania și de a pleca împreună mai departe la rudele din America.

– În cazul ăsta, trebuie să începi să înveți englezește, am spus.

– Mi-ar plăcea grozav, dar cine să mă învețe aici?

Am zis că puteam să-i dau eu lecții, dacă dorea.

– Ați putea? Serios?

A fost foarte bucuros și s-a dovedit un elev strălucit, cu toate că n-aveam nici hârtie, nici creion. I-am povestit din cărțile englezești pe care le citisem și l-am pus să repete după mine pasaje din Biblia engleză pe care le știam pe dinafară.

- 5 -

Iosif nu era singurul deținut care amenința să mă pârască, dar adevăratul pericol care pândeă printre noi erau informatorii camuflați. Asemenea oameni se foloseau adesea de masca patriotismului ca să-și atingă scopul, mai ales cu cei tineri. Partizanii care au rezistat ani întregi în munții României au fost o pildă pentru mulți tineri care și-au alcătuit grupuri anticomuniste, așa că numeroși băieți și fete de șaptesprezece-optsprezece ani au fost arestați, umplând închisorile. Tinerii de la Târgu Ocna erau morți de curiozitate după poveștile pe care un fost colonel din serviciul de informații, pe nume Armeanu

(nume fictiv), obișnuia să le spună despre Ștefan cel Mare și alți patrioți înflăcărați care au luptat împotriva cotropitorilor străini.

Generalul Stavrat, care-l cunoștea mai de mult pe Armeanu, a zis:

– N-am încredere în omul ăsta. Trebuie să fim cu ochii pe el.

În seara aceleiași zile, mă plimbam încetșor, în timp ce Armeanu stătea de vorbă cu un tânăr partizan, numit Tiberiu.

– Pe mine m-au prins, zicea Tiberiu, dar ceilalți duc lupta mai departe.

Când am trecut din nou pe lângă cei doi, l-am auzit pe Tiberiu spunând că printre ei era și o fată. Armeanu, văzându-mă aproape, l-a bătut pe umăr și a plecat.

I-am cerut lui Iosif să tragă cu urechea; pe el, Armeanu nu l-ar fi băgat în seamă. Într-adevăr, peste câteva seri, el a auzit frânturi de conversație.

– Se poate ca un băiat frumos ca tine să n-aibă nici o prietenă? Cu siguranță că ai – pun pariu că e frumoasă. Cum o cheamă? Maria? Maria – și de unde-i? Da, cunosc locul. De fapt, aveam niște prieteni cu numele de Celinescu pe acolo. Pe fata lor o chema Maria. Ah, pe Maria ta o cheamă Cuza. Dar tatăl ei ce-i? Căpitan în armată, da? Nu cumva în Regimentul 22? A, în Regimentul 15. Da, da.

După ce mi-a relatat acestea, am ajuns la concluzia că Armeanu era probabil un agent și că tânăra Maria va fi arestată în câteva zile. Generalul Stavrat voia să-l demaște imediat, dar eu știam că nu puteam aduce nici un fel de dovadă împotriva lui. Când, după aceea, l-am găsit pe Armeanu singur, am intrat în vorbă. M-a întrebat de ce eram în pușcărie și atunci am întrezărit o ocazie nesperată.

– Pentru spionaj, am zis, adăugând că știam că-i puteam vorbi deschis unui patriot ca el. Arestarea mea nu are importanță. Eu nu decît o roțiță neînsemnată din organizație.

Apoi am turnat niște aluzii și m-am lăsat tras de limbă asupra numelor și adreselor „legăturilor” mele. I-am surprins pe față o privire triumfătoare și vicleană: credea că obținuse informațiile care aveau să-i aducă eliberarea.

În ziua următoare, îndată după deschiderea celulelor, Stavrat l-a văzut pe Armeanu șoptindu-i ceva unui gardian. Imediat după

aceea, Armeanu a fost chemat pentru „un examen medical” – acesta era pretextul cel mai frecvent folosit de ofițerul politic pentru a-i contacta pe informatori. Apoi am fost chemat și eu de ofițerul politic. Probabil că se și vedea cu încă o stea pe umăr, deoarece, fără ca măcar să încerce să-l acopere pe Armeanu, mi-a cerut să-i dezvălui pe loc toată istoria marii rețele de spionaj internațional de care amintisem.

– Domnule locotenent, am replicat, dacă veți transmite mai departe informațiile pe care i le-am dat ieri lui Armeanu, veți isca o adevărată nebunie la București. De aceea, vă sfătuiesc să nu le dați curs. Nu vă veți face rău decât dumneavoastră înșivă.

– Ce vrei să spui? m-a întrebat.

– Am inventat toată povestea, i-am răspuns. Am vrut să-mi verific bănuielile în privința lui Armeanu. Acum știu adevărul.

Ofițerul s-a holbat la mine neîncrezător. Apoi a izbucnit în hohote de râs.

M-am întors și i-am povestit lui Stavrat. El l-a apostrofat pe Armeanu:

– Oameni curajoși au murit sub comanda dumitale, iar acum ai devenit turnător?

Armeanu a încercat să facă pe grozavul, dar din ziua aceea a fost pus la index. Peste câțiva ani, am auzit că a murit în închisoare. Toate trădările lui nu i-au adus decât rușine.

– 6 –

Luna următoare pachetul primit conținea o sută de grame de streptomicină.

Pricepuseră aluzia! Gândindu-mă la cei pe care-i lăsasem în camera 4, l-am rugat pe generalul Stavrat să dea medicamentele celui mai grav bolnav.

– Ar fi Sultaniuc, a zis. Un antisemit înverșunat. E în pragul morții. Mult mai bine ar fi să iei chiar dumneata doctoria. Bine, dacă înșiști!...

Doctorul Ghițulescu a vorbit cu Sultaniuc și mi-a adus răspuns:

– A vrut să știe de unde venea medicamentul și, când i-am spus că de la dumneata, a zis că nu primește nimic de la un evreu. Preferă să moară. Nu e nimic de făcut cu un fanatic ca ăsta.

M-am gândit că trebuie să existe o modalitate. L-am rugat pe Iosif să facă pe intermediarul.

– Spune-i lui Sultaniuc că doctorul s-a înșelat. Zi-i că este un dar de la Grăniceru, care are aceleași sentimente cu Sultaniuc și am auzit că a primit de curând niște medicamente.

Iosif n-a avut succes.

– Sultaniuc nu crede că Grăniceru i-ar da lui ceva. N-o să se atingă de streptomicină decât dacă jurați că nu-i a dumneavoastră.

– De ce nu? am zis. I-am dat doctoria, de ce n-aș da și jurământul? Streptomicina nu este a mea, ci a lui Dumnezeu. Eu i-am dat-o Lui din momentul în care a sosit.

Doctorul Banu, care fusese ocupat în altă parte când sosise streptomicina, a rămas fără grai când a aflat ce făcusem cu ea. Chiar și Stavrat a rămas uimit, văzând că am jurat strâmb. A zis:

– Credeam că voi, pastorii, cereți să se spună totdeauna adevărul și numai adevărul.

Stavrat a avut în curând un exemplu de cât poate costa „întregul adevăr“, când au fost aduși în celula noastră noi deținuți, dintre care unul depusese mărturie împotriva celuiilalt. Primul era un episcop catolic care voise ca Roma să știe cât de aspru era prigonită biserica lui. Al doilea era un avocat care, fiind trimis la Roma în interesul serviciului său, a predat la Vatican plângerea episcopului. Avocatul a fost arestat și, negând că ar fi predat scrisoarea, a fost confruntat cu episcopul, care a spus:

– Eu nu pot minți. Da, i-am dat o scrisoare.

Au fost amândoi torturați și au sfârșit la Târgu Ocna, unde au continuat să discute în contradictoriu, fiecare pretinzând că are dreptate.

Episcopul se aștepta să-l susțin, dar n-am putut s-o fac. I-am spus:

– Dacă un om refuză să spună o minciună, e foarte bine, dar atunci trebuie să-și asume numai el primejdiile. Dar dacă hotărăște să pună în joc siguranța altcuiva, pe acela trebuie să-l apere cu orice preț.

Episcopul a protestat:

– Toată această întâmplare mi-a adus multă amărăciune. Dar cum puteam eu să afirm un neadevăr? I-am replicat că, dacă noi trebuie să facem bine dușmanilor noștri, cu atât mai mult trebuie să-i ajutăm pe prietenii noștri.

– Dacă gazda mea și-a pierdut toată ziua ca să pregătească o cină care nu-i pe gustul meu, eu mă simt obligat să-i aduc o laudă: asta nu-i minciună, ci curtoazie. Când oamenii de aici mă întreabă:

„Când vin americanii?“ eu le spun:

– Nu mai e mult și vor veni. Nu e adevărat, dar nici o minciună nu este. Este un cuvânt de încurajare.

Episcopul nu s-a lăsat convins. Am continuat:

– Dacă te iei după puriști, toată arta devine o minciună. Știți că în realitate Faust n-a semnat un contract cu Diavolul; e doar născocirea mincinosului de Goethe. Hamlet n-a existat niciodată – este fabulația lui Shakespeare.

– Cele mai simple glume – sper că glumele vă fac să râdeți – sunt invenții.

– Se poate, a spus episcopul, dar aici este o situație personală. Când dumneata ești interogată de comuniști, domnule Wurmbrand, nu simți că trebuie să spui adevărul?

– Bineînțeles că nu. Eu nu am nici un fel de remușcări dacă spun primul lucru care-mi trece prin cap, câtă vreme asta-i induce în eroare pe cei care încearcă să-i prindă pe prietenii mei. Sunt eu obligat să dau acestor oameni informații pe care le pot folosi pentru a ataca biserica? Eu sunt un slujitor al lui Dumnezeu. Lumea folosește cuvinte frumoase pentru lucruri urâte. Frauda devine inteligență, meschinăria se cheamă economie, desfrâul poartă cununa iubirii. Aici urâtul cuvânt „minciună“ este folosit pentru ceva despre care instinctul ne

spune că este just. Eu respect adevărul, dar aş minţi pentru a salva un prieten.

Când am rămas singuri, Iosif m-a întrebat:

– Atunci ce numeşti dumneata o minciună?

– De ce trebuie să-mi ceri mie o definiţie? Propria dumitale conştiinţă, dacă este călăuzită de Duhul Sfânt, îţi va arăta în orice împrejurare a vieţii ce să spui şi ce să laşi nerostit. Minciuna este un neadevăr pe care-l spui cu intenţia de a-ţi înşela sau leza semenii. Nu crezi că jurământul pe care i l-ai transmis lui Sultanic în privinţa streptomicinei era o minciună, nu-i aşa?

– O, nu, a spus Iosif cu un zâmbet serafic. Acela a fost un gest de iubire!

- 7 -

Lui Iosif i-a mai trecut amărăciunea şi într-o zi, după lecţia noastră de engleză, l-am întrebat:

– De ce spui că-L urăşti pe Dumnezeu?

– De ce? a răspuns el. Mai întâi să-mi spuneţi de ce a creat Dumnezeu bacilul tuberculozei.

Cu asta a crezut că m-a încuiat.

– Pot să-ţi explic, am zis, dacă mă ascuţi în linişte.

Mi-a replicat, plin de mâhnire:

– Stau toată noaptea să vă ascult, dacă puteţi explica.

L-am avertizat că o să mă ţin de cuvânt. Era vorba de o problemă care mergea la rădăcina răului şi a suferinţei umane. Iosif nu era singurul care se întreba de ce se puteau întâmpla asemenea lucruri sub ochii unui Dumnezeu al îndurării. Probabil că noi toţi, cei din puşcărie, ne pusesem aceeaşi întrebare. Ea nu are numai un singur răspuns, ci mai multe.

– Mai întâi, avem tendinţa să confundăm ceea ce e neplăcut cu răul. De ce este lupul rău? Pentru că mănâncă oi, iar asta mă supără.

Vreau să le mănânc eu! Lupul trebuie să mănânce oi ca să trăiască, pe când eu nu sunt silit s-o fac, fiindcă pot mânca și altceva. Ba și mai rău. Lupul n-are nici o îndatorire față de oaie, pe când noi o creștem de când se naște, o hrănim și o adăpăm și, când are mai multă încredere în noi, îi tăiem beregata. Și nimeni nu ne socotește pe noi, oamenii, a fi răi.

Iosif mă asculta, sprijinindu-și capul în mâini.

– Același lucru se întâmplă cu bacilii. Un fel de bacil face să dospească aluatul; un alt fel îmbolnăvește plămânii copiilor. Nici unul dintre acești germenii nu știe ce face, dar eu îl aprob pe unul și-l condamn pe celălalt. Așa că lucrurile nu sunt bune sau rele prin ele însele: le etichetăm după interesele noastre. Vrem ca întregul Univers să se conformeze dorințelor noastre, deși nu suntem decât o părticică infimă din el.

În întunericul celei era o liniște mare.

– În al doilea rând, am continuat, ceea ce numim rău nu e adesea decât un bine care n-a fost încă dus până la capăt.

– Asta rămâne de dovedit în cazul meu, a intervenit Iosif.

I-am zis:

– Dumneata ai avut un tiz care, cu patru mii de ani în urmă, a fost vândut de către frații săi ca sclav, suferind multe nedreptăți în Egipt. Apoi a ajuns prim-ministru, putând să-și salveze de la moarte prin înfometare propriul popor și frații care îl vânduseră. Povestea lui Iosif ne arată că nu poți să știi niciodată dacă ceea ce se petrece este bun sau rău până când nu vezi sfârșitul. Când un pictor începe un portret, tot ceea ce vezi este un amalgam de culori. Trece timp până când din noianul de culori răsare modelul. Toată lumea admiră portretul Monei Lisa, dar lui Leonardo i-au trebuit patruzeci de ani ca să-l desăvârșească. Urcușul pe munte e greu, mai înainte de a te putea bucura de priveliștea de pe culmi.

– Dar s-ar putea ca oamenii care mor aici, în pușcărie, a spus Iosif, să nu vadă priveliștea niciodată.

– Tot așa, însă, i-am răspuns, un timp petrecut în pușcărie îi poate ajuta să atingă culmile. Ar fi ajuns tovarășul Gheorghiu-Dej la putere în România dacă n-ar fi stat în pușcărie, ca noi?

– Dar cei care nu vor trăi ca să mai vadă libertatea?

– Un anume Lazăr a murit sărac și bolnav, am zis eu, dar Isus ne spune într-o parabolă că îngerii l-au dus în Rai, făcându-i parte de o fericire veșnică. După moarte, tuturor ni se plătește după faptele noastre. Numai când vedem sfârșitul tuturor lucrurilor putem nădăjdui să înțelegem.

Iosif a promis să reflecteze la toate acestea.

- 8 -

O veste bună poate fi un leac instantaneu pentru durerea de masele: scrisoarea pe care am primit-o m-a făcut să mă simt într-a șaptelea cer, deoarece mă înștiința că soția mea era liberă. Mai avea domiciliu forțat în București, dar fiului meu Mihai avea să i se permită în curând să mă viziteze! Atâta avuseseră voie să-mi scrie.

Pe copii îi lăsasem de mici și acum erau liceeni. Nu mi-i puteam închipui pe fiii mei atât de mari. Fuseserăm întotdeauna atât de apropiați!

Am început să mă frământ zi și noapte, închipuindu-mi revederea.

În sfârșit, am fost dus într-o sală vastă și obligat să mă așez într-o boxă a cărei fereastră, blocată de trei bare de fier, era atât de mică încât vizitatorul din fața mea nu putea să-mi vadă fața decât parțial. Gardianul a răcnit:

– Mihai Wurmbrand!

El a venit și s-a așezat în fața mea. Era palid, subțire. Mi-a spus grăbit, de teamă să nu fie întrerupt:

– Mama zice că, și dacă vei muri în închisoare, nu trebuie să fii trist, fiindcă ne vom întâlni cu toții în Rai.

Ce consolare în aceste prime cuvinte! Nu știam dacă trebuia să râd sau să plâng. Am găsit tăria să-i răspund.

– Ea ce face? Acasă aveți ce mânca?

– S-a făcut bine, a zis el. Avem mâncare, Tatăl nostru este fost bogat.

Gardienii puși să asculte ce vorbeam au rânjit. Au crezut că soția mea s-a recăsătorit.

La fiecare întrebare, Mihai replica printr-un verset din Biblie, așa că în cele câteva minute ce ne fuseseră îngăduite am căpătat puține știri despre familie, dar mi-a spus că lăsase un pachet la gardienii de la poartă.

- 9 -

Înainte ca această perioadă mai puțin penibilă să ia sfârșit, un gardian a târât în celulă un coș. În el se aflau cearșafuri și prosoape într-o cantitate neînchipuit de mare. Era un lux la care nu visasem.

– Au numărat greșit, a zis Emil, un croitor. Hai să tăiem din cele care sunt în plus și să ne facem niște lenjerie. Aș putea scoate câteva cămăși calduroase din materialul ăsta.

Ion Madgearu, care era avocat, a spus stânjenit:

– Ar fi un furt din avutul statului.

– Cine o să știe? Nu există nici un inventar!

– Eu sunt deținut politic, nu de drept comun.

– Ești un cap pătrat.

Cum fiecare era de altă părere, s-a încins o ceartă. Iosif a apelat la mine. Am spus:

– Tot acest avut al statului a fost furat de la noi. Am ajuns niște zdrențăroși și avem dreptul să ne luăm înapoi cât putem. Suntem datori față de familiile noastre să facem totul ca să supraviețuim și să ieșim din iarnă. Este ca și cum gardianul ar intra dimineața pe jumătate adormit la noi, să întrebe: „Câți mai sunteți azi în celulă?“, iar noi am încerca să ne sporim numărul, ca să căpătăm ceva pâine în plus. E drept să facem astfel!

Madgearu zise:

– Eu prefer să mă țin de litera legii.

– Dar orice lege nedreptățește pe cineva, am replicat eu. Legea cere să nu furi unui milionar căruia nu-i lipsește nimic, dar ne-o cere și nouă, dumneavoastră și mie, care n-avem nimic. Isus l-a iertat pe David când, din cauza foamei, făcuse lucruri neîngăduite.

Madgearu a fost de acord cu noi, în cele din urmă, dar mai târziu mi-a spus că avusese un motiv special să nu facă nici un compromis de acest fel.

– Cândva am fost procuror și am trimis sute de oameni în închisoare. Îmi spuneam: „N-are nici o importanță ce spun eu. Partidul îi va trimite oricum în pușcărie“. Când, mai târziu, am fost găsit tap ispășitor într-o chestiune și m-am ales cu o condamnare de cinci-sprezece ani eu însumi, am rămas buimăcit. Am fost trimis la minele de plumb din Valea Nistrului. Acolo, un deținut care credea în Dumnezeu mi-a arătat prietenie. Își împărțea hrana cu mine și m-a obladuit. Aveam sentimentul că ne mai văzusem cândva, așa că l-am întrebat de ce ajunsese în pușcărie. „Oh, a zis el, am ajutat pe un om care se afla, ca și dumneavoastră, în necaz. A venit la ușa mea, cerând hrană și adăpost. Pe urmă a fost arestat ca partizan, iar eu, fiindcă s-a aflat că i-am făcut bine, am căpătat douăzeci de ani“. „Ce ticăloșie!“, am zis, iar el mi-a aruncat o privire stranie. Apoi mi-am reamintit că eu fusesem procuror în procesul lui. Omul nu mi-a reproșat-o niciodată, dar, răsplătindu-mi răul cu binele, mi-a dat un exemplu care m-a convins să devin creștin.

- 10 -

În timp ce proba cămașa făcută de Emil din prosoapele găsite în plus, Iosif cânta. Cămașa arăta ca o tunică cu o simplă gaură pentru cap, dar el era fericit că are ceva proaspăt pe piele.

– Averele statului! Azi toată lumea fură! zicea el voios.

Stavrat spuse:

– N-are nici un fel de muștrări de cuget. În zece ani, am devenit o nație de hoți, mincinoși și turnători. Țăranii fură de pe pământul care a fost cândva al lor; muncitorii agricoli fură de la fermele de stat; chiar și frizerul fură briciul de la propria frizerie, de care cooperativa l-a depozitat. Pe urmă, toți trebuie să-și ascundă faptele. Dumneavoastră, domnule pastor, v-ați plătit până la ultimul bănuț impozitele?

Am recunoscut că nu am găsit nici o rațiune pentru a da banii enoriașilor mei unui partid ateu.

– Vom ajunge ca hoția să se predea în școală, a spus Stavrat.

Iosif a intervenit:

– Eu n-am luat de bun nimic din ce s-a spus la școală. Profesorii ziceau că Basarabia, care ne-a fost furată – cum știe toată lumea, a făcut parte întotdeauna din Rusia.

– Sper că vei respinge și teoriile lor antireligioase, am adăugat eu și i-am vorbit despre un profesor pe care-l cunoșteam și care trebuia să țină cu regularitate conferințe despre ateism.

– Singur, în camera lui, își făcea cruce și Îi cerea iertare Domnului, ca după aceea să meargă și să spună studenților că Dumnezeu nu există.

– Păi bineînțeles, a zis Iosif. Cu siguranță că-l spionau.

Iosif nu-și putea închipui o lume în care să nu trebuiască să te uiți în jur înainte de a deschide gura. Discuția s-a învățit apoi în jurul unui nou informator, pe nume Jivoîn, care dezertase din armata iugoslavă și fusese arestat ca spion la graniță. Acum, ca să intre în grațiile celor din Direcția Penitenciarelor, făcea pe adversarul lui Tito și-i băga în bucluc pe gardieni, pârându-i dacă îndulceau tratamentul pușcăriașilor.

– Ne-am hotărât – câțiva dintre noi – să-l atingem pe Jivoîn, a spus Iosif. Dacă sărim toți deodată pe el, n-o să ne pedepsească prea rău.

– Mai așteaptă o zi, i-am zis. Am o idee care ar putea avea un efect mai bun.

Fiindcă Jivoin era obișnuit ca toți cei din celulă să-i întoarcă spatele, a fost măgulit când i-am vorbit și i-am pus întrebări despre patria lui. În curând, îmi debita anecdote croate și proverbe sârbești și evoca frumusețea Muntenegrului, a cântecelor și a dansurilor sale. Interesul meu l-a emoționat din ce în ce mai mult.

– Și care-i imnul vostru național?

– O, e plin de măreție – nu l-ați auzit niciodată?

– Nu! Mi-ar plăcea foarte mult să-l aud.

Încântat, Jivoin a sărit în picioare și și-a înălțat glasul cântând. Gardienii de afară nu au recunoscut imnul titoist până când a ajuns la refren. Atunci l-au înșfăcat și l-au târât în fața unui ofițer politic, care spumega de furie.

Tito, dictatorul Iugoslaviei pe vremea aceea, deși comunist și el, era urât de comuniștii români. Era o crimă să cânti imnul Iugoslaviei titoiste.

– S-a terminat cu el!, a zis Iosif, și ne-am pus pe râs.

La puțin timp după neutralizarea lui Jivoin, a fost mutat la noi căpitanul Stelea, un fost legionar. În celula din care venea își lăsase cu părere de rău un vechi prieten.

– Cum îl cheamă? a întrebat generalul Stavrat.

– Nae Radu, a răspuns Stelea.

– A fost adus în celulă în noaptea sosirii mele la Târgu Ocna.

Ce frumoase discuții am avut despre vremurile trecute!

Stavrat l-a întrebat pe Stelea dacă-i spusese lui Nae vreun secret pe care nu-l dezvăluise la anchetă sau sub tortură.

– De ce să am reținere față de el? a zis Stelea. Ani de zile, mi-a fost cel mai apropiat prieten. Pun mâna în foc pentru el.

Când Stavrat i-a spus că Nae devenise cel mai odios informat de la Târgu Ocna, nu i-a venit să creadă. Mi s-a cerut s-o confirm. Ore întregi, Stelea a stat pe piciul lui ca un soldat rănit de schije. Apoi a sărit în sus, zbierând și luptându-se cu noi ca un apucat, până ce gardienii l-au scos afară.

În unele închisori există o cameră mai izolată pentru cei cărora le cedează nervii. Sunt lăsați acolo să bată câmpii și să țipe, să-și

facă necesitățile pe podea și să se bată între ei până se omoară. Mâncarea li se dă printr-o deschizătură din partea de jos a ușii și e lăsată acolo. Nici un gardian nu-și riscă viața intrând printre ei.

- 11 -

Condamnarea lui Iosif expira peste câteva săptămâni. Mi-a spus că-și făcea planuri de viitor.

– Sora mea din Germania va interveni ca să emigrăm în America. O să-mi perfecționez engleza și o să învăț o meserie.

Totuși, continua să-și deteste chipul desfigurat. Într-o seară i-am povestit despre Helen Keller, care, deși născută oarbă, surdă și mută, a devenit una dintre cele mai mari personalități ale Americii. Iosif a rămas fascinat când i-am descris felul cum a învățat singură să cânte la pian, devenind o pianistă minunată, folosindu-se de o bucată de lemn de rezonanță pe care-o ținea în dinți de un capăt, în vreme ce capătul celălalt era fixat în pian; și cum prin activitatea ei a pus la dispoziția a mii de orbi metoda Braille.

– Într-una din faimoasele ei cărți, a spus că, deși n-a văzut niciodată cerul înstelat, avea raiul în inimă. Ea a fost aleasă de Dumnezeu pentru a așeza în fața unei lumi înzestrate cu toate simțurile, dar care adesea nu e în stare să le folosească, frumusețea creației divine.

I-am spus că Helen Keller provenea dintr-o familie bogată. Dacă ar fi fost „norocoasă” ca celelalte fete, având toate simțurile, poate că și-ar fi risipit viața în banalități. În schimb, ea a folosit ceea ce oamenii numesc „răul” ca un imbold pentru a atinge noi culmi ale desăvârșirii.

Iosif a stat și a cumpănit:

– Ca Helen Keller găsești una la o mie.

– Nu. Sunt mulți ca ea. Scriitorul rus Ostrovski era orb, paralizat și atât de sărac, încât a trebuit să-și scrie romanul pe hârtie de ambalaj. Astăzi e celebru în toată lumea. Oamenii mari au fost adesea niște

bolnavi. Schiller, Chopin, Keats erau tuberculoși ca noi. Baudelaire, Heine și mulți alți poeți mari au avut sifilis. Oamenii de știință sunt de părere că microbii unor astfel de boli ne excită atât de mult celulele nervoase, încât la început ne sporesc inteligența și sensibilitatea, cu toate că, în cele din urmă, ne pot aduce nebunia sau moartea. Tuberculoza poate înrăi și mai mult pe un om rău, dar cei buni devin și mai buni; văd că viața li se scurge și de aceea caută cu tot dinadinsul ca, în timpul care le mai rămâne de trăit, să facă tot binele cu putință.

Iosif se oferea adesea să-i ajute pe cei din camera 4. I-am spus:

– N-ai văzut ce seninătate, blândețe și bunătate coboară asupra celor care suferă de tuberculoză?

Ochii lui au scânteiat.

– E adevărat! Ce straniu!

– Mii de ani, i-am spus, oamenii au socotit mucegaiul care se întinde pe pereți ca pe ceva rău. În urmă cu 25 de ani, Sir Alexander Fleming a identificat ce-i bun în el, descoperind penicilina, care vindecă atât de multe boli. Până ce s-a ajuns la cunoașterea foloaselor lui reale, acest mucegai era considerat un rău. S-ar putea să trebuiască să mai aflăm cum să punem bacilul tuberculozei să acționeze în favoarea noastră. Când această boală incurabilă va fi învinsă, copiii noștri vor fi, poate, inoculați cu mici doze din acest germen pentru a le spori inteligența.

Dumnezeu a făcut și cerul, și pământul, și viața ta, și atât de multe frumusețe, Iosif! Există un sens în suferința ta, așa cum a fost unul în suferința lui Isus, fiindcă moartea Lui pe cruce este aceea care a salvat omenirea!

Din ziua aceea, a început convertirea lui Iosif. Totuși, mai trebuia ceva pentru a-l înălța până la credință.

Faptul a survenit pe când ni se împărțeau rațiile de pâine. Acestea erau înșirate în fiecare dimineată pe o masă. Fiecare porție trebuia să aibă o sută de grame, dar unele erau puțin mai mari, altele mai mici. Adesea se iscau certuri: cine să aleagă primul? Cine să fie ultimul? Se întrebau unii pe alții care era cea mai mare porție. Dacă urmau un sfat, suspectau că au fost rău îndrumați și deseori, pentru o îmbucătură

de pâine neagră, se stricau prietenii. Odată când un deținut, Trăilescu, a încercat să mă înșele, Iosif a observat. I-am spus lui Trăilescu:

– Ia-o și pe a mea. Știu cât îți e de foame.

El a ridicat din umeri și și-a vârât pâinea în gură. În seara aceea, ne-am așezat să traducem versete din Noul Testament în engleză. Iosif a zis:

– Am citit aproape tot ce a rostit Isus, dar încă mă mai întreb: ce cunoștințe avea El, ca simplu om?

I-am replicat:

– Am să-ți spun. Când mă aflam în camera 4, era acolo un pastor care voia să împartă celorlalți tot ceea ce avea – ultima lui bucată de pâine, medicamente, haina de pe el. Am dăruit și eu aceste lucruri uneori, deși aveam nevoie de ele pentru mine însumi. Dar alteori, când oamenii erau bolnavi, flămânzi sau în nevoie, am rămas nepăsător. Celălalt pastor urma cu adevărat pilda lui Cristos. Simțai că și numai atingându-te cu mâna te poate vindeca și liniști. Într-o zi vorbea cu câțiva deținuți și unul i-a pus aceeași întrebare pe care mi-ai pus-o tu mie: „Cum este Isus? Eu n-am întâlnit pe cineva care să fie atât de bun, de iubitor și de cinstit cum e omul pe care-l descrii” iar pastorul, într-un moment de mare curaj, i-a replicat cu simplitate și smerenie: „Isus este ca mine”. Iar omul acela, căruia pastorul îi arătase de multe ori bunătatea lui, a răspuns zâmbind: „Dacă Isus este ca dumneavoastră, atunci Îl iubesc”. Momentele în care ți-e îngăduit a spune un lucru ca acesta sunt foarte rare, Iosif. Dar pentru mine asta înseamnă să fii creștin. Nu e mare lucru să crezi în El. Să devii ca El este într-adevăr un lucru mare.

Iosif a spus:

— Mi s-a luat o năframă de pe ochi. Și eu am întâlnit astfel de oameni. Numai că nu i-am recunoscut până acum.

În privirea lui puteai citi pace și nevinovăție. Ne-am continuat lecția. I-am povestit cum le-a răspuns Isus evreilor care ceruseră un semn prin care ei să poată crede în El.

– Strămoșii noștri, i-am spus, au primit pâine din cer prin **Moise**. Iar Isus le-a răspuns: „Eu sunt Pâinea vieții. Oricine vine la **Mine**, nu

va mai fi niciodată nici înfometat, nici însetat. Strămoșii voștri au mâncat acea pâine și au murit. Eu vă vorbesc despre o pâine care vine din ceruri, pe care omul, mâncând-o, nu moare niciodată“.

În ziua următoare a lucrat în camera 4, cum făcea adesea acum. Când ne-am întâlnit seara, mi-a spus:

– Vreau mai mult decât orice pe lume să fiu creștin.

L-am botezat cu un pic de apă dintr-o cană de tinichea, rostind „În Numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh“. Amărăciunea din inimă îi dispăruse complet înaintea eliberării lui.

În ziua plecării, m-a îmbrățișat. Avea lacrimi în ochi. A spus:

– Dumnezeu voastră m-ați ajutat ca și cum mi-ați fi fost tată. Acum stau pe propriile-mi picioare fiindcă Îl am pe Dumnezeu.

După mulți ani, ne-am reîntâlnit. Era un bun creștin. Purta cu mândrie pe obraz cicatricea pe care cândva o detestase.

- 12 -

Administratorii închisorii noastre s-au eliberat curând de spaima care îi cuprinsese la moartea lui Stalin. Avuseseră loc tulburări grave în lagărele de muncă silnică din Siberia, iar ei erau hotărâți să nu dea nici un semn de slăbiciune. Vechile restricții au fost reactualizate, ba chiar au fost impuse și altele noi. Cu toate protestele doctoriței, ferestrele au fost închise, iar după aceea și vopsite. Le puteam deschide de două degete numai noaptea, când nu ne vedeau gardienii. Vara, căldura și miasmele erau oribile. În afara închisorii, suferințele bisericii au crescut.

De la preoții ortodocși recent arestați am auzit că patriarhia devenise în întregime o unealtă a partidului. Una dintre cele mai condamnabile fapte ale sale a fost tratamentul la care a supus-o pe Maica Veronica, o călugăriță venerată în toată România.

Cu ani în urmă, pe când era o fată analfabetă de la țară, Veronica a declarat că a avut o viziune în care Fecioara Maria i-a apărut pe o câmpie și i-a spus ca pe locul acela să fie înălțată o mănăstire. După ce credincioșii au aflat de acele apariții repetate, daniile au curs, iar multe fete s-au călugărit. În anii care au urmat, altarul Sfintei Fecioare a devenit un loc de pelerinaj asemenea grotei de la Lourdes. După venirea comuniștilor, legenda potrivit căreia Maica Domnului avea să mântuiască România a căpătat o nouă semnificație.

Într-o zi, a sosit un cleric de rang înalt de la Patriarhie într-o mașină neagră, luxoasă, și l-a destituit pe preotul de la biserica mănăstirii. După câteva pahare de vin, la masă, le-a spus călugărițelor că-și pierdeau timpul pregătindu-se pentru viața de apoi. Era mai bine să plece și să-și ia partea de plăceri în lume. Nu este neapărat nevoie să renunțe la ele pentru fericirea viitoare, căci omul le poate avea pe amândouă. Călugărițele și-au astupat urechile la auzul vorbelor lui și au refuzat să părăsească viața monastică. Dar vizita a fost urmată de o descindere a Securității. Surorile care n-au vrut să-și calce jurământul au fost rușinos maltratate și, în cele din urmă, mănăstirea a fost închisă.

Vestea a cutremurat întreaga Românie: pentru o vreme, partidul a fost neliniștit. Maica Veronica a fost supusă unor presiuni intense, într-o închisoare secretă, și determinată să facă mărturisirea că viziunea ei fusese o halucinație. După eliberare, s-a măritat. Așa s-a încheiat povestea acestui Lourdes românesc.

O altă lovitură pentru credincioși a fost soarta lui Petrache Lupu, cunoscut sub numele de „ciobanul sfânt“ de la Maglavit. În timp ce-și păștea oile, cu mulți ani în urmă, i se arătase un bătrân care i-a spus că este Dumnezeu și i-a cerut să-i îndemne pe oameni să construiască mai multe biserici și să dea mai mulți bani săracilor.

Povestea lui Lupu a fost crezută, cu toate că Lupu avea sifilis ereditar și de-abia putea vorbi inteligibil. Când a izbucnit războiul, a fost dus pe front pentru a insufla curaj trupelor. Soldații se îndesau să-i sărute mâna. El a trecut dintr-un sector al frontului în altul, spunându-le că Dumnezeu le cerea să omoare cât mai mulți ruși. Când a fost arestat de comuniști, Petrache Lupu i-a întrebat pe tovarășii lui de închisoare când aveau să vină americanii să-i salveze.

– De ce să-i așteptăm pe yankei? au zis aceștia.

– Te va elibera „Moșul” dumitale.

El îl numea pe Dumnezeu „moș”. Lupu a chicotit:

– Ar face-o cu plăcere, dar n-are pușcă!

Multe dintre loviturile pe care partidul le-a dat religiei au spulberat o bună parte din superstițiile celor creduli, lăsând adevărata credință mai vie și mai tare ca oricând. Dar natura umană este croită în așa fel, încât, dacă o superstiție religioasă este reprimată prea drastic, ea poate fi înlocuită cu o superstiție ateistă. În locul venerării excesive a imaginilor sfinte, a apărut idolatrizarea lui Stalin, ucigaș al unor mase de oameni. Al doilea diavol a fost mai rău decât primul.

- 13 -

A fost adus un nou lot de deținuți și unul dintre ei, care fusese rău bătut, a trimis după mine. Însoțit de profesorul Gheorghiu, am mers la el.

Era Boris Gorun. Vechiul sindicalist trecuse prin mai multe pușcării de când terminase reeducarea. Zăcea pe pardoseala de piatră pe care îl aruncaseră gardienii. Ceilalți din celulă erau afară, la plimbare, și nu-i dăduse nimeni nici un ajutor până când a trecut pe acolo Gheorghiu. L-am așezat mai comod pe un pat de scânduri. Sângele închegat făcuse să i se lipească de corp cămașa soioasă. Încet și cu mult chin, i-am înmuiat-o și i-am scos-o, descoperindu-i spinarea brăzdată de urme de bici mai recente și mai vechi. Așa fusese răsplătit pentru colaborarea cu reeducatorii, și așa fuseseră răsplățiți toți tovarășii săi care crezuseră că dobândesc favoruri de la partid mânuind măciuca.

Deținuții au început să intre, unul după altul, de la plimbare și mulți îi aruncau lui Boris priviri de ură și dispreț.

– Mi-am făcut-o cu mâna mea, a zis bătrânul, în timp ce eu și Gheorghiu îi curățam rănilor.

– Ți-ai primit plata, a spus unul.

Veni doctorul Ghițulescu și-i spuse lui Boris:

– Trebuie să te ducem în camera 4.

Mi-am petrecut timpul, cât am putut de mult, în camera muribunzilor și, după câteva zile, Gorun părea că se reface. Era fericit să fie din nou înconjurat de bunătate omenească, deși, din orgoliu, n-o recunoștea. A arătat cu capul către vecinul său, un martor al lui Iehova:

– Bătrânul Losonczi se roagă pentru mine. Spune multe rugăciuni pentru noi amândoi.

Apoi a zis mai tare:

– Losonczi, tu îi spui totul lui Dumnezeu, nu-i așa?

Bătrânul a zis:

– Îi cer îndurare pentru noi toți.

– Până acum nu ți-a răspuns nimic, a spus Boris. Te-o fi păcălind; te-o fi încercând, ca pe Iov!

M-a apucat de încheietura mâinii.

– Există o explicație, nu-i așa? An de an, oamenii se roagă pentru libertate, pentru vești de la ai lor, pentru un singur prânz care să le placă. Și ce obțin? Nimic!

După un scurt răgaz, Boris continuă:

– Eram la Jilava, cea mai cumplită pușcărie din România. Prietenii mei se rugau: „Doamne, dacă ții la noi, dă-ne de mâncare ceva fără viermi“.

– Și a fost mâncarea mai bună? a întrebat Losonczi.

– Nu, a fost chiar mai proastă!

Am zis:

– Când doctorul îți face un tratament, nu se întâmplă să-ți producă durere? Gândește-te o clipă la animalele care mor în experiențe științifice. Dacă ar exista un câine care să știe că experimentul la care este supus ar salva viața a milioane de ființe superioare, n-ar accepta el de bunăvoie durerea, sau chiar și moartea? Eu cred că ceea ce suferim noi poate fi de folos generațiilor viitoare. Isus a îndurat chinul știind că aceasta avea să salveze omenirea.

Losonczi a intervenit:

– În fiecare zi, în întreaga lume, oamenii spun rugăciunea *Tatăl nostru* și afirmă că Împărăția Sa trebuie să vină. Dar ea nu vine. Și eu cred că știu și de ce: din cauză că oamenii care se roagă nu vor cu adevărat venirea ei. Ei spun: *vie Împărăția Ta*, dar nu se roagă din inimă. Ceea ce vor în realitate este să revină Regele Mihai, liberalii, țăraniștii, legionarii, sau să vină americanii, sau oricine ar putea să-i ajute.

Boris asculta cu multă seriozitate.

– Dar fii sigur că ultimul lucru la care se gândesc este Împărăția, lui Dumnezeu, cu toate că ar putea-o dobândi cu siguranță dacă s-ar gândi și la ea și s-ar strădui pentru ea. În satul meu s-a făcut o slujbă pentru săraci. Era toată lumea de față, în afară de un țăran bogat, a cărui strănă a rămas goală. În timp ce ne gândeam cât de buni suntem noi în comparație cu el, fiul lui a intrat în biserică aducând patru saci cu grâu, pe care i-a lăsat lângă ușă, zicând: „Tatăl meu trimite rugăciunea sa“. Omul acela a făcut ceva pentru a aduce pe pământ Împărăția lui Dumnezeu.

Eu am zis:

– Țasta-i răspunsul pe care-l așteptai, Boris! Biblia a promis evreilor că se vor aduna de la marginile lumii și le va fi redată țara lor, Israelul – dar profeția ar fi putut să nu se îndeplinească încă o mie de ani dacă oameni ca Herzl și Weizmann nu s-ar fi străduit și n-ar fi luptat pentru împlinirea ei.

Câțiva dintre cei aflați în preajmă, oameni triști și slabi, m-au întrebat ce înseamnă o rugăciune și cum te poate ajuta. Am spus cu voce tare ce gândeam.

– Mulți Îl consideră pe Dumnezeu ca un om bogat, de la care cer favoruri. Mulți cad în superstiție. Dar noi, creștinii din închisoare, trebuie să încercăm să ajungem la o formă de religie mai pură, chiar dacă asta n-ar fi la îndemâna oricui. Rugile noastre ar trebui să îmbrace forma meditației, a împăcării, a iubirii. În fiecare zi, milioane de oameni strigă după ajutorul Tatălui ceresc. Dar, fiindcă noi, cei de pe pământ, suntem copiii lui Dumnezeu, iar copiii sunt părtași la răs-

punderile tatălui, atunci aceste rugăciuni ne sunt adresate și nouă. Nu sălășluiește oare în inima mea Tatăl către care se îndreaptă toate rugile?

Când spun „*sfințească-se Numele Tău*“, eu trebuie să venerez Numele lui Dumnezeu. „*Vie împărăția Ta*“ înseamnă că eu trebuie să lupt pentru a pune capăt domniei unor fiare descreierate care cârmuiesc o mare parte a lumii. „*Facă-se voia Ta*“ înseamnă împlinirea voinței oamenilor buni, nu a celor răi. „*Și ne iartă nouă greșelile noastre*“ înseamnă că trebuie să iert și eu, la rândul meu. „*Și nu ne duce pe noi în ispită*“, adică eu trebuie să fac totul pentru ca nici alții să nu fie duși în ispită. „*Și ne izbăvește de cel rău*“ înseamnă că eu trebuie să fac tot ce pot pentru a-l elibera pe om de păcat.

Am devenit prieten cu Losonczi. Era un om interesant, al cărui bun-simț răzbătea printre straniile opinii pe care le afirma ca martor al lui Iehova. Am descoperit că secta îl alesese pe el, și nu invers. Decepționat de Biserica Ortodoxă și căutând un sprijin în religie din cauza unei crize personale produse în viața lui, îmbrățișase prima credință întâlnită. Existau mulți astfel de „fugari” din sânul unor confesiuni mai însemnate. Dacă Losonczi ar fi fost atras într-o confesiune autorizată, ca aceea a baptiștilor sau a adventiștilor, n-ar fi avut de ispășit o condamnare de douăzeci de ani, ca martor al lui Iehova, sectă scoasă în afara legii.

Într-o zi, pe când stăteam de vorbă, m-a întrebat:

– Știți care este adevăratul motiv pentru care mă aflu eu aici?

Nu era numai din cauză că partidul îi ura pe martorii lui Iehova pentru intransigența lor. Losonczi a continuat:

– Cu ani în urmă, am comis un mare păcat trupesc. M-am pocăit și L-am rugat pe Dumnezeu să-mi dea o suferință prin care să-mi ispășesc vina. Și mai am de ispășit.

Losonczi nu era în stare acum să mai asculte expunerea unei noi doctrine. Era pe moarte.

– Chiar și sfinților le-a fost greu să-și stăpânească pornirile trupești, am zis eu. Isus a știut acest lucru. El a ispășit păcatele noastre, așa că nu mai trebuie să ispășiți dumneavoastră.

El a replicat:

– Eu nu pot uita.

Câteva zile mai târziu, venind în cameră, am găsit patul lui Losonczi gol. Murise în timpul nopții.

– 14 –

Bătrânul murise cu gândul la un păcat săvârșit în tinerețe, dar nu era singurul care cunoștea acest chin. În închisoare, pornirile firești erau sursa multor suferințe. Deținuții zăceau cu privirile ațintite în gol, cu mintea bântuită de închipuiri erotice în care bărbați și femei făceau dragoste sau se dedau la perversiuni. Înceau să-și descarce aceste tensiuni prin nesfârșite discuții despre sex și ispitindu-mă adesea cu întrebări provocatoare.

Bărbații însurați sufereau cel mai mult, căci se gândeau la ce făceau soțiile lor. Multe divorțaseră, fiind supuse la presiuni puternice ca să divorțeze de „contrarevoluționari“, iar nevestele care în orice caz își părăsiseră bărbații deținuți pentru alții nu aveau nici un motiv să reziste presiunilor. Capul răutăților în conversațiile obsesive pe teme sexuale era un deținut care fusese cândva proprietar al unui mare magazin și – după propriile lui relatări – sedusese multe vânză-toare frumoșele.

Bărbat de vârstă mijlocie, Nicolae Frimu se mândrea cu porecla „craiul“ căpătată în închisoare. Se lăuda adesea cu soția lui, tânără actriță, care, zicea el, îl adora. Când a fost chemat în biroul comandantului, se aștepta să afle rezultatul apelului pe care-l făcuse împotriva sentinței.

– În curând voi fi din nou afară, și atunci... zise el, sărutându-și zgomotos vârful degetelor.

S-a întors după puțin timp, roșu de furie.

– Apelul meu a fost respins – iar ea a divorțat și s-a recăsătorit, a izbucnit el.

Timp de câteva minute a descris fără întrerupere cum se va răzbuna pe femeie și pe actualul ei soț, director al unui teatru de stat. Alți soți părăsiți îl ațâtau, zbierând și râzând în hohote, în timp ce inventau pedepse și mai groaznice.

Eu l-am întrebat:

– Dar oare câți dintre noi am rămâne credincioși soțiilor noastre, dacă noi am fi în libertate, iar ele în închisoare?

– Nu începe cu prelegerile! a răcnit Frimu.

– Îmi pare rău că ați primit această veste proastă, i-am răspuns eu. Dar dumneavoastră ați vorbit mereu despre fetele pe care le-ați dus pe calea pierzaniei: cum vă puteți aștepta ca femeile să rămână caste, când sunt înconjurate de bărbați ca dumneavoastră?

Novac, un preot de obicei rezervat și sfios, a spus ceva care m-a surprins:

– Nu întotdeauna trebuie învinuit soțul. Eu am încercat s-o fac fericită pe soția mea. Credeam că reușisem. Când m-am întors acasă după prima mea detenție, mi-a deschis ușa un străin. Soția mea a ieșit și mi-a spus: „M-am măritat cu el – așa că te rog să pleci!“ Am încercat să-i vorbesc, dar n-a vrut să mă asculte. „Am avut destule ne-cazuri, nu mai vreau contrarevoluționari în casa mea“, a strigat ea. Așa că mi-am petrecut prima noapte de libertate în sala de așteptare din gară.

– Dacă ești prost! a zis Frimu.

Petre, un aviator, a întrebat:

– Dar a doua noapte?

Preotul a roșit și s-a îndepărtat.

Emil, un țaran, tremura de furie când ne-a povestit ce i se întâmplase la întoarcerea după o condamnare anterioară.

– Cățeaua mea m-a simțit de la jumătatea străzii. Și-a smuls lanțul și a năvălit să mă întâmpine, iar când m-am aplecat, a sărit și m-a lins pe față. Apoi am intrat în casă și mi-am găsit nevasta cu un alt bărbat în pat.

După ce le-a aruncat tuturor câte o privire de om nefericit, s-a întors către mine și m-a întrebat:

– Care dintre amândouă a fost cățeaua, domnule pastor?

- 15 -

Partidul comunist a acționat în mod deliberat pentru a eroda moralitatea.

Dar, și lăsând aceasta la o parte, era învățătura creștină respectată în ceea ce privește problemele sexuale? Din discuțiile din pușcărie, nu reieșea că este. O mână de deținuți credincioși au încercat să găsească un răspuns onest la o întrebare simplă: „V-ați supus întotdeauna regulii esențiale a bisericii creștine păstrându-vă castitatea în cuvinte, gânduri și fapte până la căsătorie și fiind fideli după aceea?”

Din trei sute de deținuți care se socoteau creștini, numai doi bărbați au răspuns afirmativ. Unul era cuviosul părinte Suroianu, iar celălalt un tânăr arestat la cincisprezece ani.

Ne-am apucat să analizăm rezultatele. Generalul Stavrat a zis:

– Asta trebuie să dea de gândit bisericii. O armată nu poate porni la luptă când nimeni nu execută ordinele primite.

– A propovădui ceea ce nimeni nu aplică în practică înseamnă a deprecia tot ce poate spune un preot, a remarcat Stancu, jurnalistul.

– Nu putem da învățături contrare Bibliei, a obiectat preotul Novac.

– Sigur că nu, am spus eu. Dar, fără a face compromisuri cu păcatul, trebuie să avem mai multă înțelegere pentru păcătos. În timpurile biblice, femeile purtau văluri și se îmbrăcau în haine lungi. Pe atunci trebuia să fii un maestru al destrăbălării ca să duci o fată pe căle greșite. În zilele noastre, hainele lor sunt făcute ca să-l ispitească pe bărbat, iar ocaziile abundă. Să ne amintim cum a tratat-o Isus pe

femeia prinsă în adulter. Nimeni n-a putut arunca prima piatră. S-au strecurat, plecând unul câte unul, iar Isus a întrebat: „Femeie, unde sunt pâ râșii tăi? Du-te și nu mai păcătui!“

Preotul era mâhnit.

– Tinerii sunt azi atât de libertini! Au nevoie de îndrumare.

Am fost de acord, dar am adăugat:

– Trebuie să-i învățăm că iubirea trupească este un dar pe care Dumnezeu l-a dat omenirii. Trebuie să spunem întregul adevăr, pentru a-l feri de orice umbră de obscenitate.

Există și ceva sacru în sex. Cea mai veche carte religioasă a lumii, *Maneva-Darma-Sostra*, spune: „Femeia este un altar pe care bărbatul aduce sămânța lui ca sacrificiu plăcut lui Dumnezeu“.

– Cei mai mulți dintre noi privesc femeia într-un mod stupid, a spus cu regret Stancu. Femeia a devenit un obiect. Un obiect de plăcere sau o păpușă bine îmbrăcată cu care să te afișezi, o sclavă care să facă curățenie și să gătească, sau un idol în slujirea căruia un bărbat se poate pierde. S-ar părea că nimeni nu o socotește ca pe un egal, nici măcar în plăcerile dragostei.

– Principalul este să alegi un partener care să te poată face fericit, zise preotul.

– Sau viceversa, am sugerat. Unul dintre cei mai fericiți oameni pe care i-am cunoscut a ales-o de nevastă pe urâta satului, crezând că ea nu va găsi pe nimeni altul să se mărite.

– Ce romantic! a zis Stancu râzând. Căsătoria este doar un contract. Când părinții mei au găsit o fată frumoasă, cu o zestre potrivită, afacerea s-a încheiat. Am fost pe deplin mulțumit, mergând fiecare pe drumul său.

– Așa că, în realitate, nu sunteți deloc căsătoriți, am zis.

– Nodul a fost legat în biserică!

– Eu consider că o căsătorie din interese materiale nu este valabilă înaintea Domnului, chiar dacă este binecuvântată de Papa de la Roma. Stancu a râs.

– Atunci există foarte multe căsătorii lipsite de valabilitate. Băieții se vând fetelor bogate, exact așa cum fetele sărace sunt vândute

bărbaților bogați. Nu este mai irațional să fii apreciat pentru ochii tăi frumoși – un lucru trecător, desigur – decât pentru contul tău solid din bancă, oricum mai durabil?

Am răspuns povestindu-i lui Stancu despre o tânără săracă pe care părinții o măritaseră cu un om bogat. După ani întregi de nefericire, ea s-a îndrăgostit de croitorul care-i cosea hainele și s-a dus să trăiască cu el. Mulți bigoți n-au mai vrut să-i dea nici bună ziua.

A trăi cu un bărbat în afara căsătoriei este un păcat, dar eu am încercat să înțeleg situația ei. Părinții o forțaseră prin bătaie și prin alte mijloace să accepte acea căsătorie. Cel mai bun lucru era să n-o disprețuiești pe această femeie, ci s-o ajuți ca să capete curajul de a legaliza un fapt ireversibil. Am cerut oamenilor să n-o judece pripit.

Tânăra a venit să-mi mulțumească cu lacrimi în ochi. I-am spus că registrul în care sunt trecuți membrii bisericii nu coincidea cu cel ținut de Dumnezeu în cer.

– Dumnezeu are înțelegere, chiar dacă nu aprobă sentimentele care te-au adus în brațele altui bărbat. Dumnezeu te iubește în continuare.

Ea mi-a sărit de gât și m-a sărutat și în momentul acela a intrat soția mea.

Ceilalți au izbucnit în hohote de râs. Stancu a întrebat:

– Și ce explicații i-ai dat pentru această situație?

– Nu era nimic de explicat, am zis. Femeia a trăit fericită cu croitorul și, când el a murit, mulți ani mai târziu, i-am istorisit soției mele ce se întâmplase. Ea nu se gândise la nimic rău.

- 16 -

Se spune că viața în pușcărie încurajează homosexualitatea, dar noi n-am avut prilejul să constatăm așa ceva, poate din cauza bolilor, a foamei, a supraaglomerării în care trebuia să trăim. Profesorul Gheorghiu s-a pronunțat cu asprime împotriva unuia sau a două cazuri suspecte.

Eu am fost de părere că noi trebuie să condamnăm păcatul, dar să căutăm să-i înțelegem pe acești oameni adesea nefericiți și să le iertăm greșelile, așa cum facem cu celelalte greșeli omenești, încercând să le vindecăm. Mulți oameni însemnați au fost homosexuali

Alexandru cel Mare, Hadrian, Platon, Leonardo da Vinci; numeroși homosexuali au dovedit în opera lor adânci sentimente creștinești, de la Socrate – care a fost numit „creștin înainte de apariția lui Cristos” – până la Michelangelo și până în zilele noastre, Oscar Wilde și André Dunant, fondatorul Crucii Roșii Internaționale.

– Da, cunosc lista acestor onorabili, a zis Gheorghiu, dar cu homosexualii cum rămâne?

Un rabin ne-a reamintit un sfat conținut în cartea de mare înțelepciune practică, Talmudul.

– Aici se spune că, dacă un rabin nu poate să-și înfrângă o pornire rea, ar trebui cel puțin să evite scandalul, să-și acopere fața cu un văl și să plece în alt oraș, iar apoi să se întoarcă și să propovăduiască legea.

Paul Cernei, un tânăr care făcuse parte dintr-o organizație naționalistă, zăcea pe un pat vecin. Deodată, a sărit în picioare spunând:

– Am să vă pun în fața unei probleme reale, care mie mi-a distrus viața. Cu câțiva ani în urmă, am cunoscut o fată – să-i zicem Jeni. Ne-am îndrăgostit unul de celălalt. Nu mi-a permis niciodată s-o conduc acasă. Era tare sfioasă, așa că până la urmă am hotărât să-i cer direct tatălui ei încuviințarea să ne căsătorim. Când am găsit casa și mi-am spus numele, el a ieșit și a zis:

– Fiule, Jeni mi-a povestit totul despre dumneata!

L-am privit cu oroare. Era rabin, avea steaua lui David pe piept. Eu eram antisemit. N-am știut ce să fac. Am îndrugat ceva, că n-avusesem habar că Jeni provenea dintr-o familie de evrei, și am plecat.

A făcut o pauză.

– Pe fată n-am mai văzut-o de atunci. Eu nu m-am căsătorit niciodată. N-am putut-o uita. Am auzit că și ea a rămas nemăritată.

Cernei povestise cu emoție cele întâmplate.

– Când vei ieși din închisoare, poate că nu va fi prea târziu, a zis Stavrat.

– Dar, dacă ne-am putea căsători, a întrebat Cernei, care dintre noi ar trebui să-și schimbe religia? Eu sunt ortodox, iar ea evreică.

– Sau dai o mare însemnătate credinței dumitale, și atunci n-o poți schimba pentru nimic în lume, sau nu-i dai importanță și atunci ai putea tot atât de bine s-o părăsești, i-am spus. Dar, întrucât vi iubiți unul pe altul, de ce nu v-ați păstra fiecare religia?

– Aș vrea să avem copii, a replicat el. Ar trebui să-i creștem fie într-o religie, fie în cealaltă.

M-am gândit că, pe măsură ce copiii ar crește, Cernei și soția lui le-ar putea explica, fiecare, credința lui – fiecare respectând-o pe a celuilalt și lăsându-i pe copii să aleagă ei înșiși mai târziu. Prin dragostea dumitale, ai putea-o aduce pe ea, încet-încet, către adevăr.

– Părinții ei n-ar aproba niciodată ca ea să-și schimbe religia, a spus Cernei.

– Ea e datoare să-i asculte, bineînțeles, dar nu în materie de religie, Stavrat a clătinat din cap.

– Cinstește pe tatăl și pe mama ta, a citat el.

– Dar, domnule general, a zis Cernei, tatăl meu a plecat de acasă când eu mai eram încă în leagăn. Mama mea a plecat și ea cu altcineva. Am fost crescut într-un orfelinat.

Nimeni n-a putut găsi răspuns unor astfel de întrebări.

– Aș fi vrut să mă opresc și să mă gândesc înainte de a fi plecat de la casa ei, în ziua aceea, a zis Cernei.

De câte ori nu i-am auzit pe deținuți spunând asemenea lucruri! Suntem ca niște automobile cu farurile montate la spate. Privind înapoi, vedem răul pe care l-am provocat și oamenii pe care i-am lovit. Înțelegem prea târziu că, dacă ne-am fi oprit să cântărim neajunsurile produse familiilor noastre, sănătății și demnității noastre, n-am fi procedat așa cum am făcut-o.

Când Cernei a plecat, generalul a spus:

– E un băiat cumsecade. Când unii o apucă astăzi pe căi greșite, lumea aruncă vina pe proasta creștere, dar în asta are un rol și răul moștenit. Când creștem animale, ne îngrijim de soiul lor, dar pe criminalii nu-i împiedicăm să-și sporească neamul.

Creștinii nu pot ignora problema fundamentală a eredității. Noi încercăm să-l remodelăm pe adult sau să pedepsim pe criminal, dar nu cerem niciodată viitorilor părinți să analizeze dacă nu cumva încărcătura lor genetică ar putea dăuna viitoarei progeneraturi. Sexualitatea nu există numai pentru a aduce copii pe lume: ea are propria ei valoare, aducând vieții mai multă noblețe și fericire. Aceasta este scuza noastră când aducem copii pe lume la întâmplare, pentru un moment de plăcere, uitând că procreația este un act sacru.

Majoritatea deținuților, cărora niciodată nu le ajunge hrana, pun nevoile sexuale pe același plan cu foamea. La judecata de apoi, oamenilor li se va reproșa că nu i-au hrănit pe înfometați; și li se va reproșa, de asemenea, dacă nu au satisfăcut setea de dragoste a partenerilor lor ori de câte ori ar fi putut, înnobilându-i pe aceștia și făcându-i mai fericiți.

Desigur, există o nedreptate pe plan sexual, întocmai cum există pe plan social și economic. Este una dintre cauzele principale ale suferințelor omenești. Dar să nu uităm că orice lege, chiar legea divină, este inevitabil puțin nedreaptă, dând aceleași îndatoriri unor oameni inegal înzestrați și care trăiesc în condiții inegale. Legea stabilește reguli pentru cei bogați și cei săraci, pentru cei subdotați și cei supradotați sexual, pentru ignoranți și pentru intelectuali.

Căsătoria trebuie să fie o chestiune de onoare. Îți asumi îndatorirea să fii fidel. Dragostea este un sentiment și toate sentimentele sunt schimbătoare; nimeni nu iubește și nici nu ține cu aceeași intensitate supărare veșnică. Este o lege a naturii ca pasiunea să scadă în intensitate pe măsură ce omul îmbătrânește, așa că ea nu poate fi nici garanția unei căsătorii fericite. La temelie trebuie să fie pus altceva: hotărârea de a fi loial și a-l face fericit pe celălalt.

Întrucât este cu neputință să fie satisfăcute necesitățile sexuale ale tuturor, am discutat despre castitate ca alternativă. Catolicii au pledat pentru celibatul preoțimii.

Eu am spus:

– Dacă celibatul este impus și căsătoria interzisă sub jurământ, atunci incapacitatea preotului de a se abține poate impieta asupra credinței lui.

– Dar celibatul se poate transforma într-o mare forță creatoare, a spus preotul. Mă îndoiesc că Spinoza, Kant, Descartes, Newton, Beethoven au cunoscut vreodată femeia, în sens biblic.

Părerea mea a fost că principalul ajutor care trebuie dat oamenilor este ca, pe cât îi stă în putință fiecăruia, să-și sublimeze această pornire naturală pe făgașuri utile societății și lui Dumnezeu. După mine, puțini pot fi caști. Totuși, trebuie să înțelegem din ce în ce mai profund că trupurile nu ne-au fost date numai pentru satisfacerea plăcerilor proprii, ci mai ales ca temple ale lui Dumnezeu, închinare slujirii Sale.

- 17 -

Eu și Gheorghiu am mers cu schimbul să-l îngrijim pe Boris, care zăcea în camera 4, tușind slab. Doctorul Ghițulescu a spus:

– Dacă mănâncă, mai rezistă zece zile. De fapt, vizitele mele nu-i sunt de ajutor. E plin de remușcări pentru că m-a bătut. Îi face rău să mă vadă.

Am întrebat dacă putea fi mutat în celula mea. Doctorul a aranjat totul, așa că Boris a fost transportat într-un pat lângă mine și l-am îngrijit în timpul ultimei sale săptămâni de viață.

Se topea văzând cu ochii, din tot părul îi rămăseseră câteva șuvițe, obrazii îi erau scobiți, transpira toată ziua din cauza febrei, iar eu îl ștergeam.

– În curând totul se va sfârși, murmură el. Mi-a spus un preot, cândva: „Ai să putrezești în Iad“. Așa să fie?

– De ce ți-o fi spus-o? l-am întrebat.

– Îl blestemam pe Dumnezeu pentru suferințele mele. A spus că voi fi pedepsit în vecii vecilor.

Un pastor, pe nume Valentin, a intervenit:

– Oamenii blestemă partidul comunist, dar acesta câteodată îi pune în libertate. Dacă Iadul ar dura la nesfârșit, Dumnezeu ar fi mai rău decât Securitatea noastră.

Boris a deschis ochii.

– Vrei să spui că nu crezi în focul veșnic?

– Învățătura biblică despre chinurile nesfârșite ale Iadului este, subiectiv, adevărată. Dar ce este, de fapt, Iadul? Dostoievski îl numește o stare de conștiință. El a fost credincios ortodox. În „Frații Karamazov” l-a definit astfel: „Cred că Iadul este suferința de a fi incapabil de iubire”.

– Nu cred să am ceva împotriva unui astfel de iad, a spus Boris.

Eu am zis:

– Poate că nu ți s-a întâmplat niciodată să trăiești acolo unde nu-i iubire. Închipuiește-ți ce poate fi acolo unde răul nu are ca tovarăș decât răul.

Boris a zâmbit.

– Sigur că mi-ar fi urât să dau peste fosta mea șefă, Ana Pauker, acolo jos.

Stătea culcat și se gândea.

– Acel preot catolic, care mi-a spus că voi arde veșnic în flăcările Iadului fiindcă am hulit, era un om bun. N-a făcut rău niciodată, nimănui. Totuși, credea că Dumnezeu avea să mă chinuie la nesfârșit pur și simplu din răzbunare. Dumnezeu în care credea era mai rău decât el.

Pastorul Valentin a spus:

– N-am nici o îndoială că cei din Iad îl cred o pedeapsă veșnică. În acest sens, Biblia spune că este fără sfârșit, așa cum ni se pare nouă fără sfârșit detenția. Dar, chiar și în cele mai rele condiții, vedem oameni care ajung să-L iubească pe Dumnezeu și să înțeleagă că au păcătuit. În parabola lui Isus despre săracul Lazăr, în Iad **bogătașul**

dă semne că inima lui s-a schimbat. Fusese un egoist și acum se îngrijea de soarta fraților săi. Nimic, nicăieri, nu rămâne neschimbat în natură. Dacă în Iad cineva se schimbă în bine, atunci se deschide o cale a speranței!

Boris a strigat cu voce slabă către deținuții de pe priciurile apropiate.

– Vestе bună, băieți! Pastorul Valentin zice că, la urma urmei, e posibil să nu rămânem în frigare pentru veșnicie!

S-au iscat râsete. Frimu, Stavrat și alții au venit până la noi.

– Ei bine, a întrebat Frimu, eu ce pedeapsă o să primesc?

Frimu era un om lacom. Așa că i-am spus:

– Primii creștini povesteau că un om care a ajuns în Iad s-a mirat găsind un ospăț pregătit. A recunoscut multe personaje celebre stând în jurul mesei. „Totdeauna aveți asemenea festine?” a întrebat. „Desigur, putem comanda orice dorim!” „Atunci care-i pedeapsa voastră?” „Pedeapsa e că nu putem niciodată duce la gură hrana pe care am apucat-o cu mâna”. Noul venit a întrezărit o soluție. „Dar nu poate fiecare din noi să-l hrănească pe vecinul său, iar acesta să-l hrănească pe el?” „Cum? Să-l ajut pe altul? Mai degrabă rabd de foame în continuare!”

Generalul Stavrat a spus:

– La școală și la biserică am învățat că Dumnezeu îi va pedepsi în veci pe cei ce mor fără să se pocăiască și pe necredincioși. Asta e dogma ce ne-a fost sădită în minte.

– Sădită în minte, dar poate nu și în inimă, domnule general. Vedem în jurul nostru oameni care-L blestemă pe Dumnezeu și-L neagă existența fiindcă suferă pe nedrept. Desigur, vor fi judecați după faptele, vorbele și gândurile lor. Și atunci? Să zicem că vedeți un străin în primejdie de a fi omorât: ați fi primul care ar da fuga să-l ajute. Dacă un creștin ar crede într-adevăr că aproapele său va fi chinuit pe vecie în Iad, ar trebui să încerce zi și noapte să-l convingă să se pocăiască și să creadă. Ce trist e că acest lucru nu se întâmplă!

Vechile prejudecăți ale lui Boris cădeau una după alta, dar el, în loc să fie mai vesel, era din ce în ce mai deprimat.

– Simt că mi-am irosit viața, spunea. M-am crezut deștept. În ultimii cincizeci de ani am îndrumat o mulțime de oameni pe căi greșite. Dacă Dumnezeu vostru există, nu mă va primi în Rai! Așa că o să mă duc jos, s-o întâlnesc pe scroafa aia bătrână de Pauker. Acum chiar că sunt speriat!

Adesea, când nu putea dormi, mă chema să stau de vorbă cu el.

– Cine o să se roage pentru mine când o să mor? întreba.

Credea că luteranii interzic rugăciunile pentru morți. I-am spus că Luther n-a vrut ca oamenii să-și închipuie că, indiferent cât ar fi păcătuat, era suficient să plătească un preot oricând să se roage pentru ei și să-i scoată din purgatoriu.

Pastorul Valentin a zis:

– Noi ne rugăm pentru tovarășii deținuți care mor în fiecare zi. N-ar fi o dovadă de iubire să încetăm a ne mai ruga tocmai când sufletul părăsește trupul – numai pentru motivul că s-au certat catolicii cu protestanții pe tema rugăciunilor obștești, acum patru sute de ani.

– Și rugăciunea le e de ajutor?

– Da, a zis el. Înaintea lui Dumnezeu toți trăiesc, și eu privesc la ei tot așa. Iar dacă trăiesc, sunt sigur că rugăciunea îi poate ajuta.

– Dacă aș fi în locul dumneavoastră, n-aș irosi rugăciunile pentru unul ca mine, a spus el râzând ușor, până când râsul i-a fost curmat de un acces de tuse.

Valentin a zis:

– Eu sunt convins că ai făcut mult bine. E sigur că există mulți oameni răi – dar eu mă rog și pentru cei mai răi dintre toți: Stalin, Hitler, Himmler, Beria, Gheorghiu-Dej...

– Dumneavoastră cum vă rugați? m-a întrebat Boris abia auzit.

– Iată cum, i-am răspuns eu: „Doamne, iartă-i pe păcătoșii și pe criminalii cei mari și, printre cei mai răi dintre oameni, și pe mine“.

Odată am discutat cu Boris timp îndelungat. Liniștea era atât de mare, încât puteam auzi vocea lăudăroasă a lui Frimu din celula alăturată.

Se râdea și se chicotea pe seama isprăvilor sale amoroase. Timp de câteva ore, Boris a rămas tăcut. Am crezut că adormise. Deodată a murmurat:

– Oare cum va fi?

– Ce anume? l-am întrebat.

– Judecata lui Dumnezeu. Oare șade pe un tron înalt și zice: în Iad, în Rai, în Iad în Rai, pe măsură ce sufletele se înfățișează înaintea Lui? Eu, unul, nu-mi pot imagina.

I-am spus cum îmi imaginam eu aceste lucruri.

– Dumnezeu șade pe un tron cu o perdea mare în spatele Lui și noi, unul după altul, venim înaintea Lui. Apoi Dumnezeu face un semn cu mâna Sa dreaptă, iar de după perdea apar ființe minunate. Fiecare dintre aceste ființe stă în fața unuia dintre cei care trebuie judecați. Noi, cei acuzați, întrebăm: „Cine este această frumoasă ființă din fața mea?” Dumnezeu răspunde: „Această ființă ești tu, așa cum ai fi fost dacă m-ai fi ascultat.” Și apoi începe Iadul veșnic de remușcări.

– Remușcare? a șoptit Boris.

În timpul nopții, a avut o hemoragie. Am trecut prin momente grele cu el; apoi a intrat în comă. A zăcut liniștit, cu ochii larg deschiși ațintiți spre tavan, fără să vadă. Pulsul lui era slab, totuși îl mai simțeam sub degetele mele. Deodată și-a tras mâna și s-a ridicat în capul oaselor. A scos un strigăt care mi s-a părut că-i smulge sufletul din trup:

– Doamne Dumnezeule, iartă-mă!

Câțiva dintre deținuții din jurul nostru s-au trezit și au bombănit supărați, înainte de a adormi la loc.

Când s-au ivit zorile, am început să-i spălăm trupul și să-l pregătim pentru înmormântare. În timp ce făceam acest lucru, cineva l-a înștiințat pe episcopul ortodox dintr-o altă celulă de la capătul coridorului că murise un om. A venit și a început ritualul. Eu mi-am continuat treaba. Din când în când, episcopul se întrerupea ca să șuiere:

– Opriți-vă! Respectați slujba!

Dar eu nu l-am luat în seamă. Când ritualul s-a sfârșit, episcopul m-a dojenit din nou pentru că mi-am continuat treaba în timp ce el spunea rugăciunea.

– Dar unde ați fost toată săptămâna trecută, când omul acesta era pe moarte? I-ați ținut ceașca la gură când a vrut apă? De ce ați venit să-i faceți o slujbă abia acum, când ea nu înseamnă nimic pentru el?

Eram amândoi furioși. Slujba lui părea ceva atât de lipsit de sens alături de strigătul acela țâșnit din adâncul inimii: „Doamne Dumnezeule, iartă-mă!“

- 19 -

Primăvara anului 1955 a adus semne de dezgheț politic. Mai mulți comandanți de închisori au fost arestați pentru „sabotaj“. S-a primit ordin ca unii dintre noi să fim mutați într-o altă închisoare.

Doctorul Ghițulescu a spus:

– Nu e indicat să fiți transferat, dar nu putem face nimic. Aveți grijă de sănătate. Iar dacă faceți rost de altă doză de streptomicină n-o mai dați altora!

Mi-am luat rămas bun de la prietenii mei, care aveau lacrimi în ochi.

– Ne vom mai întâlni, sunt sigur, a spus profesorul Gheorghiu.

Mi-am auzit numele strigat și, în curte, m-am alăturat unui șir de oameni. Eram o adunare bizară, cu capetele noastre rase și cu hainele pline de petice, cărând fiecare o boccea de zdrențe: tot avutul nostru. Unii abia puteau umbla: totuși, aceluia dintre noi care ispășeau condamnări îndelungate ni s-a ordonat să ne așezăm jos, ca să ni se pună lanțuri la picioare.

Ofițerul politic l-a supravegheat pe fierar în timp ce acesta trecea de la un deținut la altul. Când mi-a venit rândul, a avut un zâmbet sarcastic.

– Ah, Vasile Georgescu! cu siguranță că ai ceva de zis fiindcă ești pus în fiare!

Culcat pe o parte, m-am uitat în sus și am replicat:

– Da, domnule locotenent, vă pot răspunde printr-un cântec.

El și-a pus mâinile la spate și a zis:

– Dă-i drumul! Sunt sigur că ne-ar plăcea tuturor să-l auzim.

Am cântat câteva cuvinte de la începutul imnului Republicii: „Zdrobite cătușe în urmă rămân“. Ciocanul fierarului și-a încheiat misiunea cu câteva lovituri în plus, iar eu, în tăcerea stânjenitoare, am adăugat:

– Dumneavoastră cântați despre cătușe că acestea cad zdrobite, dar acest regim a pus în lanțuri mai mulți oameni decât oricare altul.

Locotenentul n-a avut replică. Din camera de gardă s-a auzit un răcnet anunțând sosirea mașinilor. Am fost duși la gară și înghesuiți în vagoane. Am zăcut în ele ore întregi până ce trenul s-a pus în mișcare scârțâind și zdrăngănind peste câmpii. Era o zi frumoasă și caldă de vară, dar ferestrele erau vopsite pe din afară. Noi nu puteam vedea nimic.

PARTEA A CINCEA

- 1 -

Deși circa trei sute de kilometri despart Bucureștiul de vechea închisoare din Craiova, trenul nostru s-a oprit și a pornit de atâtea ori, încât călătoria noastră a durat aproape două zile și două nopți. Un zvon despre locul către care ne îndreptam a început să circule chiar mai înainte ca zidurile groase, vechi de o sută de ani, ale celebrei pușcării din Craiova să apară.

Lanțurile ne-au fost scoase în curtea pavată cu piatră și am fost împinși cu violență de-a lungul unor pasaje întunecoase, îmbăcsite de murdărie. Am fost băgați în grupuri mici în celule, de-a lungul unei galerii. Se auzeau glasuri protestând din interiorul acestora:

– Aici nu mai e loc, ne înăbușim!

Gardienii i-au înghesuit cu forța înăuntru pe noii-veniți. Era ca la orele de vârf în metrouri.

Un ghiont în șira spinării m-a îmbrâncit înainte, iar ușa s-a trântit în spatele meu. Duhoarea din celulă mi-a întors stomacul pe dos. La început, n-am putut vedea nimic. Am mers pe pipăite și mâna mea s-a retras îndată, dând de un trup asudat și aproape gol. Cu încetul, pe măsură ce mă obișnuiam cu lumina slabă a becului din tavan, am văzut șiruri de priciuri suspendate, înțesate de oameni care zăceau respirând gâfâit. Mulți alții, de asemenea pe jumătate goi, ședeau pe podea sau rezemați de ziduri. Nici unul nu se putea mișca fără să-și trezească un vecin, ale cărui blesteme îi stârneau pe toți ceilalți.

Șederea mea în această celulă în timpul următoarelor două luni a fost întreruptă numai de drumurile pe care le făceam cărând tinetele afară, la canalul pestilențial.

Le-am spus deținuților că eram pastor și am rostit o scurtă rugăciune. Câțiva m-au înjurat, dar mulți au ascultat în liniște. Apoi, cineva m-a strigat pe nume, de pe un prici de sus, ascuns în întuneric.

– Vă recunosc vocea, a zis necunoscutul. V-am auzit cuvântarea la faimosul Congres al cultelor, acum câțiva ani.

L-am întrebat cine era. Mi-a răspuns:

– Vorbim mâine.

A urmat o noapte lungă. La 5 dimineața, un gardian a sunat deșteptarea, bătând cu o bară de fier într-o bucată de șină de cale ferată. Omul de pe priciul de sus, un ins mărunț, cu o cârpă răsucită în jurul capului, a coborât și mi-a strâns mâna.

– Bine că v-am recunoscut vocea în întuneric, a spus el privindu-mă fix, cu ochi injectați. Nu v-aș fi recunoscut după chip. Văd că partidul s-a răzbunat pentru protestul dumneavoastră. Ce slab sunteți!

Era Nassim, un hokea care reprezentase o mică comunitate musulmană de pe insula Ada-Kaleh, la Congresul cultelor din anul 1945.

Prietenia noastră a început pe când încercam să înghit primul meu prânz la Craiova. Sosirea supei în celulă era precedată de un respingător miros de grăsime. Foi de varză putredă și bucăți nespălate de nu știu ce pluteau într-o spumă. Dar trebuia să mâncăm, așa că mi-am golit farfuria.

– Cum de-ați putut? a întrebat hoguea, căruia i se întorsese stomacul pe dos

– Este un secret creștin, am spus eu. În timp ce mănânc lături, mă gândesc la cuvintele Sfântului Pavel: „**Bucurați-vă cu cei care se bucură**“. Apoi mi-amintesc de prietenii din America: acum ei mănâncă pui fript, iar eu îi mulțumesc Domnului împreună cu ei, înghițind prima gură de lături. După asta, mă bucur cu prietenii din Anglia, care acum probabil că mănâncă friptură de vacă, și mai înghit o gură. În felul acesta, evocând mai multe țări unde oamenii o duc bine, mă bucur cu cei care se bucură și rămân în viață.

Hoguea și cu mine trebuia să împărțim un prici în timpul sufocanțelor nopți caniculare. Era un noroc că nu zăceam pe podea.

– Sunteți foarte liniștit când stați culcat, a zis el, în timp ce alții de pe lângă noi se vânzoleau.

– Ce credeți, vă ajută și în această privință Sfântul Pavel?

Am replicat:

– Da, pentru că acum mă bucur cu cei din Vest, gândindu-mă la casele lor confortabile și la cărțile pe care le au, la vacanțele pe care le pot plănuși, la muzica pe care o ascultă, la dragostea pe care o poartă soțiilor și copiilor lor. Și-mi reamintesc a doua parte a versetului din Epistola către Romani: «și plângeți cu cei care plâng». Sunt sigur că, în Vest, multe mii de oameni se gândesc la noi și încearcă să ne ajute cu rugăciunile lor.

- 2 -

Toți oamenii din pușcărie simt nevoia să-și impună opiniile. Le place să discute în contradictoriu. Explodează de mânie pentru un cuvânt. Și, când găsesc pe cineva care nu răspunde insultelor cu insulte, îl chinuiesc și mai mult. În condițiile de la Craiova, **greutățile**

pe care le-am întâmpinat erau aproape de neîndurat. Când predicam trebuia să-mi înalț vocea peste bombăneli și pretinse sforăituri. Deținuții erau plictisiți până la exasperare. Nu aveau resurse interioare și tânjeau după obișnuitele lor distracții. Am descoperit că predicile stârneau discuții și apoi certuri. Dar oricine putea povesti o întâmplare, în special o crimă, fiind sigur că este ascultat. Așa că le-am povestit romane senzaționale inventate de mine, în care mesajul creștinesc juca un rol central, fără a fi ostentativ.

Eroul meu cel mai popular era un bandit numit Pipa. Am povestit cum mama mea, ca fată, îl văzuse cândva la tribunal și nu putuse uita niciodată privirile lui sălbatice de fiară hăituită.

Părinții lui Pipa fuseseră bogați. Muriseră pe când el era copil lăsându-l în grija unui tutore care l-a înșelat și l-a depozat de tot ce moștenise. Pipa s-a angajat la un han, unde proprietarul i-a promis să-i păstreze simbria până se întorcea din armată, ca să-și poată pune pe picioare propria afacere. Când s-a liberat din armată, hangiuul n-a recunoscut înțelegerea lor și tânărul l-a ucis, înjunghiindu-l.

Pipa a devenit haiduc. Din bârlogul lui din munți, a dat o serie de lovături, toate pe la hanuri. De-a lungul mai multor ani, a omorât treizeci și șase de hangii. (Când am ajuns la acest punct, ascultătorii mei au plescăit din buze în semn de admirație.) Nu-i lipseau tovarășii. Împreună cu alți doi haiduci, îmbrăcați cu toți în cele mai bune haine de furat, a acostat niște alpiniste și a convins trei fete să stea cu ei la masă. Au pus somnifere în vin și le-au dus în peștera lor. Asta a pus capac; dar, din punctul acesta al versiunii mele, fetele, trezindu-se, i-au ținut în șah pe răpitorii lor, spunându-le povești în stilul celor „O mie și una de nopți“. Aceste intrigi amoroase au avut ca rezultat că cea mai frumoasă dintre fete, istorisind Evanghelia, i-a câștigat pe haiduci, convertindu-i.

— Domnule pastor, a spus un pădurar, pe nume Rodion, am auzit multe istorii cu crime, dar nici una ca ale dumneavoastră, care se încheie întotdeauna cu criminalul, victima și polițaiul mergând împreună la biserică.

Apoi a fost bine primită istoria lui Dillinger, care, dintr-o haimană înfometată, a ajuns cel mai cumplit gangster al Americii. Viața lui se aseamăna cu a multora din celula noastră. Copilăria distrusă și nedreptățile sociale sunt preludiile obișnuite ale unei cariere criminale, iar Dillinger începuse prin a-l jefui de câțiva dolari pe un casier de cinematograf.

– Când ajungem să înțelegem cum au putut deveni Pipa și Dillinger ceea ce erau, suntem în stare să-i compătimim, am spus eu, iar din milă izvorăște iubirea, și iubirea dintre oameni este unul din marile țeluri ale creștinismului. Noi îi condamnăm pe oameni, dar cât de rar le arătăm iubirea care ar putea să-i salveze, oprindu-i de la crimă?

Acum aș fi putut vorbi douăzeci și patru de ore pe zi fără ca cererea de povești să se epuizeze. Am început să folosesc și operele clasicilor, care priveau lucrurile dintr-o perspectivă creștină, recurgând astfel la episoade din „Crimă și pedeapsă” a lui Dostoievski, sau la „Învierea” lui Tolstoi, povestite în serial.

Adesea își povesteau și ceilalți deținuți propriile lor întâmplări, comice sau tragice, sau și una, și alta. Rodion, înalt și slab ca și copacii pe care-i îngrijea, dusesse o viață lipsită de evenimente până în ziua când, trecând cu doi prieteni printr-o pădure, s-a uitat îndărăt și a văzut pădurea în flăcări.

– Când am ajuns în primul sat, am fost arestați sub învinuirea că noi am fi dat foc, a zis el. Am fost bătuți până ce am mărturisit că o făcusem ca să sabotăm „colectiva” de acolo. Dar la proces a apărut adevăratul vinovat, iar noi am fost achitați. Nu însă și eliberați. Ne-au luat la miliție și ne-au spus:

– Acum mărturișiți ce altceva ați mai făcut.

Torturați, am declarat că puseseam la cale un sabotaj, ceea ce era pe de-a-ntregul inventat. Aș fi spus orice, numai să înceteze chinul! Am fost condamnați la cincisprezece ani fiecare. La Craiova s-au mai petrecut și alte istorii asemănătoare. În scurt timp, ne-am cunoscut unii pe alții pe toate fețele. Era o atmosferă tensionată. Nimeni nu suporta contradicția și orice simț al măsurii, orice logică dispăruseră.

Când am repovestit romanul „Foamea“ al lui Knut Hamsun, am văzut multe priviri strălucind, iar un deținut numit Popescu mi-a spus, când grupul s-a împrăștiat pentru cină, cât de mult îl impresionase.

I-am sugerat să-i ofere o bucățică din pâinea sa lui hoguea, care se ferea de mâncare, temându-se să nu conțină grăsime de porc, interzisă de Coran. Dar, dacă inima lui Popescu fusese mișcată de povestea mea, stomacul lui nu se lăsase impresionat. Propunerea mea a fost ignorată.

Intellectualii erau prizonierii cuvintelor. Dacă cineva vorbea despre o descoperire științifică americană, era luat peste picior ca propagandist al americanilor. Dacă cineva pomenea despre un scriitor rus modern, acesta era calificat drept scrib plătit de oficialitate. Catolicii respingeau, fără s-o cerceteze, înțelepciunea filozofilor evrei. Evreii știau prea puține lucruri despre gândirea creștină.

Odată, le-am vorbit despre o carte religioasă pe care îmi propusesem s-o scriu și la care cugetam mult noaptea. Verdictul a venit îndată:

– Cazuistică luterană, a strigat un ortodox.

– Se vede cât de colo că ești protestant, a zis altul.

Peste câteva zile, vorbind cu cei doi, am citat pe larg din „Problema adevărului“, operă a unui mare scriitor român Nae Ionescu: primirea a fost entuziastă. Am hotărât că, dacă vreodată voi avea nevoie de un public binevoitor pentru opiniile mele, să tipăresc cartea sub un nume inventat, fiindcă am avut succes punând ideile mele sub numele lui Nae Ionescu.

Alexandru, un student, s-a ridicat zâmbind superior și ne-a recitat câteva versuri de-ale lui. I-am sugerat calm să mai citeze unele, pe care le-a prezentat drept un sonet shakesperian.

– Superb! au spus în cor criticii.

Fără să trădez secretul lui Alexandru, le-am spus că n-ar trebui să se lase impresionați de celebritatea numelor. Shakespeare, Byron – ca să mă refer numai la poeți englezi – au susținut și idei fără valoare.

Un bătrân ofițer de cavalerie n-a fost de acord.

– Nu sunt un om de litere, a zis el, dar l-am admirat întotdeauna pe Gunga. Prin el, Kipling a creat tipul soldatului erou!

– Poate că Gunga Din a fost mai bun decât mine, am spus eu, dar el și-a dat viața luptând pentru englezi, împotriva indienilor, propriul său popor. Ce părere ați avea despre un român care ar muri luptând pentru ruși, împotriva compatrioților săi?

Un specialist în materie a elogiât noblețea de gândire a lui Shakespeare.

I-am răspuns că, pe vremea când trăia Shakespeare, problemele Reformei și puritanismului îi antrenau în discuții aprinse chiar și pe măturătorii de stradă; totuși, un istoric care ar citi numai piesele lui Shakespeare abia și-ar da seama că creștinismul ajunsese în Anglia. „În toate piesele lui, rar găsești un personaj creștin“, am zis. Cordelia e creștină, dar se căsătorește cu ucigașul soțului ei. Hamlet visează la răzbunare, dar nu are nici voința să acționeze, și nici nu poate uita. Polonius este un intrigant, Ofelia nu-și găsește scăpare decât în nebulie, Othello este ucigaș de profesie, Desdemona seamănă cu o femeală pe care au apucat-o căldurile. Iago este un monstru de cinism și înșelăciune. Shakespeare a fost un mare poet și un psiholog înăscut, dar nu avea nici cea mai slabă idee despre ceea ce este un caracter creștin.

– Poate că nici nu există în realitate ceea ce dumneavoastră numiți „un caracter creștin“, a zis interlocutorul meu.

I-am spus că el n-avea de unde să știe asta, pentru că se afla în închisoare doar de câteva săptămâni. După ce avea să stea mai mult timp, va ști mai bine. Va cunoaște el însuși acea bunătate de care eu avusesem parte: păcătoșii care se spovedeau când își dădeau ultima suflare, sfinții care-și iertau ucigașii, așa cum sperăm și noi să fim iertați în cele din urmă. Și i-am citat câteva versuri care arătau ce mare poet creștin ar fi putut să fie Shakespeare: El a scris:

*Se zice că vorbele muribunzilor ne atrag atenția
ca o adâncă armonie;
Cuvintele lor sunt puține, dar rareori se irosesc în zadar,
Fiindcă cei care-și rostesc cuvintele în chin respectă adevărul.*

Ce bine s-ar fi aplicat acest pasaj ultimelor cuvinte rostite de Isus pe cruce!

- 3 -

Micul hogea ne putea învăța multe despre supunerea față de voința divină. Ne reamintea adesea că fiecare capitol al Coranului, cea mai răspândită carte din lume după Biblie, începe cu următoarea invocație: „În numele lui Allah cel milostiv și iertător“, și încerca să traducă în viața zilnică acest precept. Nasim îngenunchea de cinci ori pe zi pe podeaua tare și se prosterna către Mecca. Oamenii se amuzau pe seama lui.

– Când un român cere *pâine*, un englez *bread*, un neamț *Brot*, un italian *pane*, cu toții cer același lucru, le-am spus. Gheorghe este catolic, așa că face semnul crucii într-un fel. Carol e ortodox, îl face altfel. Ion, care e baptist, își împreună mâinile. Atunci, de ce n-ar putea și Nasim să-și îndrepte fața spre răsărit când se roagă? Fiecare dintre noi se adresează lui Dumnezeu altfel, dar El vede dincolo de gesturile noastre de caritate și de laudele pe care I le aducem: El privește în inima noastră. Acolo ar trebui să privim și noi.

Am stat de multe ori de vorbă cu Nasim, așezați pe un prici scund, în mijlocul dezordinii și mizeriei din celulă. Vorbea despre religia lui – despre care musulmanii cred că a fost revelată profetului de către îngerul Gavril cu o feroare care transfigura pentru moment locul acela posomorât. Spre surpriza mea, povestea despre Isus cu multă dragoste.

– Isus este pentru mine un profet foarte sfânt și înțelept, care rostește înseși cuvintele Domnului! Dar, după părerea noastră, nu poate fi Fiul lui Dumnezeu. Sper că nu v-am ofensat.

– În nici un caz. De fapt, sunt de acord cu dumneavoastră.

– Cum poate un creștin să spună așa ceva?

– O spun pentru că un fiu este o ființă ce se naște dintr-o femeie care a făcut dragoste cu un bărbat. Nici un creștin nu crede că Isus este fiul lui Dumnezeu în acest sens. Noi Îl numim „Fiul lui Dumnezeu“ în alt sens, într-un sens unic, ca având același caracter și aceleași atribute cu ale Creatorului. El este Fiul, deoarece vădește

amprenta Divinității așa cum un om o are pe a tatălui său. El este Fiul lui Dumnezeu fiindcă răspândește în jur dragoste și adevăr ca nimeni altul. Acesta este sensul în care noi Îl numim Fiul lui Dumnezeu.

– În sensul acesta sunt și eu de acord, a zis Nasim cu surâsul său grav de musulman.

Isus nu respinge pe nimeni dintre cei care-L iubesc, chiar dacă aceștia nu cunosc adevărata calitate a Celui pe care-L iubesc. Tâlharul pocăit pe Golgota Îl numește pe Isus doar „om“, dar Isus i-a făgăduit că va fi alături de El în Rai.

Apostolul Pavel ne-a învățat că, pentru mântuirea sufletelor, trebuie să ne facem evrei cu evreii și greci cu grecii. De ce nu și musulmani cu musulmanii?

- 4 -

Deținuții veneau și plecau; numai atmosfera nu se schimba niciodată. Cum plecau unii, le luau locul alții, iar eu îmi începeam iarăși lucrarea în „parohie“.

Printre noii veniți era și generalul Călescu (nume fictiv), un fost șef al Tribunalului Militar, căruia îi plăcea să-și retrăiască bătăliile povestindu-le mereu. Majoritatea avuseseră loc – recunoștea el – în budoar și cele mai însemnate „victorii“ le raportase în timpul războiului.

– Atât de multe spioane drăgălașe! Am căutat întotdeauna să le scap, dacă erau drăguțe cu mine!

Când nu vorbea despre femei, Călescu vorbea despre mâncare. Într-o seară a anunțat:

– Astăzi e ziua mea: vă invit pe toți la masă!

Și, deoarece în tinerețe serbase multe aniversări fericite la Paris, adăugă:

– Luăm masa la *Maxim*. Sunteți invitații mei!

Timp de o oră sau două, indiferent de cheltuială, ne-a regalat cu tot ce localul putea oferi mai bun.

– Chelner, striga el, ce ne recomandați? Poate aveți o *bouillabaisse** din toate felurile de pește, aseasonată din belșug cu șofran? E prea mult pentru început? Atunci niște pateu de ficat cu ciuperci de Périgord și pâine prăjită cu unt de Normandia? Simplu de tot! Pe urmă rață cu portocale – vă place rața, domnule pastor, nu-i așa? Sau un cocoș cu sos de vin și, pentru hodgea, șaslăc pe o frigare încinsă?

Fiecare fel de mâncare era însoțit de o elegiacă listă de vinuri: Bourgogne și vin alb, o sticlă de șampanie, un Château Yquem, lichioruri și coniac vechi. Au fost alese trabucuri: Henry Clay, Romeo y Julieta. Panorama delectărilor nu mai contenea. Apoi ușa s-a deschis și în celulă a intrat obișnuitul cazan cu resturi de carne putredă și varză.

În această conversație despre mâncare, ca și în visele erotice cu ochii deschiși, imaginația o lua razna. Ființe mai simple decât Călescu scoreau tot felul de invenții, precum pui umpluți cu banane și felii de cartofi cu gem de căpșuni între ele. Și multe alte meniuri pe care, din fericire, le-am uitat acum.

De fapt, la Craiova am avut cea mai proastă hrană din câte am întâlnit, cu excepția unei zile când, spre marea noastră surprindere, gardienii ne-au adus supă de ceapă, stufat cu carne, piure de cartofi, morcovi proaspeți, câte două chifle de fiecare și un coș mare plin cu mere. Aproape că așteptam una din țigările lui Călescu pentru a completa meniul. Ce semnifica aceasta? Deținuții acordau cea mai mare importanță unei schimbări minore în rutina zilnică, astfel că ne așteptam acum și la alte minuni. După-amiază, generalul Călescu stătea la fereastră și, deodată, a izbucnit:

– Ah, femeile! Uite-le cum pleacă!

O mulțime de deținuți s-au înghesuit la gratii și priveau în curtea închisorii. Câteva femei elegante, însoțite de comandantul închisorii, se îndreptau spre poartă. Un gardian ne-a spus că era o delegație de „femei democrate” din Vest care plecau, după o vizită de un ceas,

*supă de pește specifică zonei Marsiliei

foarte mulțumite de calitatea mâncării deținuților! În cursul săptămânii care a urmat, hrana avea să fie și mai rea decât înainte.

Am aflat mai târziu că niște copii după raportul întocmit de aceste femei care vizitaseră închisorile-model din România au circulat prin Marea Britanie, Franța și Statele Unite.

- 5 -

Pe vremea aceea, aveau loc multe astfel de vizite ghidate. Când intervenea o schimbare în rândul autorităților centrale ale URSS, se producea de obicei un scurt dezgheț. Și acum, după o luptă surdă între succesorii lui Stalin, se instalase mareșalul Bulganin ca președinte al Consiliului de Miniștri.

Călescu a spus că venirea la putere a acestui fost ministru de război însemna că „americaniii trebuiau să iasă în sfârșit la luptă“.

Opinia lui era motivată de zvonurile din închisoare. În această privință se citau presupusele cuvinte ale președintelui Eisenhower:

– Nu am decât să-mi închei ultimul nasture de la uniformă, și captivii din Europa de Est vor fi liberi!

Visul lui Călescu era ca, îndată ce Armata Roșie avea să se retragă, regele să revină pe tron. Această credință în monarhie era împărtășită de majoritatea țăranilor și moșierilor. Raționamentul lor era simplu:

– Când regele era în țară, aveam pământul meu și vitele mele. Acum, că el s-a dus, eu nu mai am nimic.

În ziua de 10 Mai, vechea sărbătoare națională a României, mulți deținuți au participat la o slujbă în care s-au înălțat rugăciuni pentru Regele Mihai și familia regală. Informatorii s-au socotit mai în siguranță simulând că n-au observat cele întâmplate. Doar republicanul din celula noastră, învățătorul Constantinescu, a combătut monarhia și tot „ceremonialul său inutil“.

– Pompa și gloria pot să nu însemne nimic pentru dumneavoastră, a zis Radion, dar unui rege ele i se cuvin în mod firesc. Nu e nevoie să depună nici o strădanie pentru a le obține. El nu e ca un politician care trebuie să-și facă faimă prin războaie și revoluții, obținând un nume mare pe spinarea noastră. Regele ne lasă în pace. Iată de ce sunt pentru monarhie!

Radion îl combătea și pe generalul Călescu, când acesta glumea pe seama religiei.

– Dacă Isus putea să transforme într-adevăr apa în vin, a spus odată Călescu, de ce n-a deschis o prăvălie ca să facă avere?

Radion a zis:

– Desigur, nimeni nu poate dovedi că Mântuitorul a săvârșit această minune. Dar pot să vă încredințez de ceea ce am văzut cu proprii mei ochi, anume că El poate preface vinul în mobilă.

– Uluitor, a chicotit Călescu.

– Da, a spus Radion. Înainte de a mă fi convertit, îmi cheltuiam fiecare bănuț pe băutură, iar nevastă-mea n-avea nici măcar un scaun pe care să șadă. Când am renunțat la băutură, am economisit banii și cu ei ne-am mobilat casa.

Primăvara a venit cu vești noi, oficiale de data aceasta, ceea ce a pus capăt isprăvilor războinice ale generalului Călescu. Rușii promiseseră să-și retragă trupele din Austria și, după zece ani de război rece, urma să aibă loc la Geneva prima „întâlnire la vârf” dintre Est și Vest.

În curând, ideea despre „coexistența pașnică” a făcut furori printre noi. Pe Constantinescu îl subjugase total.

– De ce n-ar putea Vestul să trăiască în armonie cu Estul comunist? întreba el.

Eu am spus:

– Nu mă pricep deloc la politică. Știu însă că cel puțin biserica nu poate face niciodată pace cu ateismul, după cum nici poliția nu poate face pace cu bandiții și nici sănătatea cu boala.

– Atunci îi urăști pe atei? a zis Constantinescu.

Eu am răspuns:

– Urăsc ateismul ca doctrină, dar pe atei îi iubesc, întocmai cum urăsc cecitatea, dar îi iubesc pe orbi. Cum ateismul este o formă de cecitate spirituală, trebuie să lupti împotriva lui.

Obrazul cel lung al lui Constantinescu exprima surprindere și ironie:

– Dumneavoastră vorbiți de luptă, domnule pastor? Credeam că un creștin întoarce și obrazul celălalt. N-a salvat Sfântul Francisc un lup de cei care voiau să-l omoare, spunându-le: „Nu-l ucideți pe fratele lup, e și el o ființă a lui Dumnezeu!”

– Eu îl admir profund pe Sfântul Francisc, dar, dacă nu-l împușc pe fratele lup, el o va mânca pe sora oaie. Dacă nu-l pot îmblânzi, datoria mea de a-l ucide pe lup e determinată de iubire. Isus ne-a spus să ne iubim dușmanii, dar a folosit El Însuși forța când nu a existat altă cale. Dumnezeu ia zilnic mii de vieți; darul vieții și al morții este în mâna Lui.

Un nou venit la Craiova, inginerul Glodeanu, a spus că auzise la Radio BBC că puterile occidentale n-ar trebui să mai încerce să se amestece în treburile interne ale blocului comunist.

Am obiectat:

– Dar dacă eu mă apuc să găuresc barca în care suntem cu toții și zic: „Nu vă amestecați – partea asta a bărcii e a mea!”, veți fi de acord? Nu! Gaura din partea mea ne va îneca, până la urmă, pe toți! Comuniștii au pus stăpânire pe țări întregi și au încercat să învenineze tineretul inspirându-i ură. Planul lor de a răsturna pe tot pământul ordinea stabilită nu a fost o problemă internă.

– Este banditism internațional, a zis Călescu.

Constantinescu a intervenit:

– Occidentul nu poate avea întotdeauna dreptate, domnule general, iar Stalin nu e numai rău. Lui îi aparțin cuvintele: „Omul este capitalul nostru cel mai prețios”.

– De-aia suntem noi ținuți sub cheie, a mormăit Călescu.

Dar Constantinescu a insistat spunând că sub comunism s-a realizat un progres în industrie și chiar în cultură.

– N-o poți nega, a adăugat el.

– În Egiptul antic, am replicat eu, un vizitator ar fi fost uimit de monumentele faraonilor, dar lui Dumnezeu nu-I plăceau. Ele rezultau din munca sclavilor, cărora Domnul li l-a trimis pe Moise ca să-l elibereze. Azi, în Rusia și în țările sale satelite, casele, fabricile și școlile se clădesc prin muncă de robi. Și ce se învață la școală? Ura pentru tot ce vine din Occident.

– Comuniștii spun că planurile lor au în vedere viitorul, a opinat Constantinescu. Chiar dacă sacrifici o generație sau două, pui temeliiile fericirii viitoare a omenirii.

– Ca să poată fericii generațiile viitoare, trebuie ca, mai întâi de toate, oamenii să fie ei înșiși buni. Conducătorii comuniști se denunță neconținut unul pe altul ca fiind cei mai răi criminali. Oamenii cei mai puternici din Uniunea Sovietică au fost asasinați de proprii lor tovarăși. Ce comunist poate fi fericit, știind că e posibil să cadă la prima epurare a partidului?

– Este și în ei câte ceva bun, a obiectat Constantinescu. Nici un om nu este pe de-a-ntregul rău, iar comuniștii sunt și ei oameni, în care putem regăsi ceva din chipul divin.

Răspunsul meu a fost:

– Sunt de acord. Ceva bun a existat și în Hitler. A îmbunătățit soarta multor germani. A făcut ca țara lui să fie cea mai puternică din Europa. Moartea lui împreună cu soția sa Eva în buncăr, căsătoria lui cu ea în ultima clipă le-am putea socoti emoționante. Dar cine le-ar mai putea aprecia astfel, când el a asasinat atâtea milioane de oameni? Hitler a cucerit lumea pentru Germania, dar i-a distrus sufletul chiar înainte de a fi înfrânt. Succesele comunismului s-au realizat în detrimentul sufletului, zdrobind principalul element vital al omului, personalitatea sa.

– Nu-i poți pune pe toți în aceeași oală, a zis Constantinescu.

– Tito, de exemplu, este socotit un dictator blând.

– Dar au toți un singur țel: să impună revoluția comunistă în toată lumea și să smulgă religia din rădăcini. „Blândul“ Tito a omorât mii de oponenți și și-a băgat prietenii în pușcărie.

– Eu sunt totuși de părere că s-a realizat un progres, a zis Constantinescu.

– După opinia mea nu putem aprecia ca un progres ceea ce a fost dobândit prin lacrimi și sânge, oricât ar părea de impresionant din afară. Poporul nu i-a ales niciodată pe comuniști prin alegeri libere și nici n-a scăpat de ei prin alegeri.

– Lumea dorește pacea. Care e alternativa? Războiul nuclear?

– Alternativa nu este războiul nuclear. Nimeni nu-l dorește. Lumea are probleme mari cu drogurile, însă noi nu ne gândim să adoptăm soluția lui Hitler și să-i îngrămădim pe cei vicioși în camere de gazare. Dar nu putem coexista pașnic cu traficul de droguri; trebuie găsită o soluție, chiar de-ar fi să luptăm cincizeci de ani pentru asta. Cum să conviețuim pașnic cu unii care nu pot menține pacea nici chiar în propria lor țară, din cauză că toți conducătorii lor vor putere, putere și tot mai multă putere? Comuniștii încearcă să ne spulbere bănuielele în timp ce plănuiesc noi cuceriri.

Nu l-am putut convinge pe Constantinescu să vadă acțiunile sovieticilor în lumina lor adevărată. Atunci, aplecându-mă de pe pri-ciul meu, i-am tras mica, sărăcăcioasa boccea, care îi servea drept pernă. S-a lovit cu țeasta de perete și s-a înfuriat.

– Dar de ce nu puteți conviețui pașnic cu mine? l-am întrebat. Sunt dispus să fim prieteni, acum, că v-am furat tot ce aveți.

A trebuit să-i restitui proprietatea, înainte ca discuția să ia o altă turnură.

În privința comunismului, Constantinescu era o victimă a unui mod de gândire subiectiv. Oamenii educați la școala lui Lenin și Stalin privesc bunăvoința ca pe o slăbiciune care trebuie exploatată. Eu cred că trebuie să-i înfrângem spre propriul lor bine. Dragostea nu e un panaceu universal; și nici nu poate fi folosită în chip de cataplassmă. Conducătorii comuniști sunt criminali pe scară internațională, iar criminalul se pocăiește numai când este biruit; numai atunci poate fi el adus la Isus.

În Senatul roman, ori de câte ori se ridica o problemă, Cato replica:

– Mai întâi să distrugem Cartagina, care este dușmanul nostru, și apoi toate se pot aranja!

– Eram sigur că destinul Occidentului era ori să distrugă co-munismul, ori să fie el distrus de acesta.

Dorința de a prezenta comunismul într-o lumină mai favorabilă înainte de întâlnirea la vârf a redus unele dintre cele mai grave abuzuri din sistemul penitenciar. La Salcia, unde printre pedepse se numărau spânzurarea de picioare și scufundarea femeilor timp de ore întregi în apă înghețată, întreaga administrație a fost arestată. Documente oficiale au dovedit că cincizeci și opt de persoane își pierduseră viața în competițiile torționare dintre șefii de echipă, pentru desemnarea celui care putea ucide în chinuri cei mai mulți deținuți. De fapt, supraviețuitorii veniți de la Salcia la Craiova au spus că se înregistrează cel puțin opt sute de decese.

Afișând cu ostentație o indignare justițiară, torționarii de la Salcia au fost condamnați pe termene îndelungate, și această condamnare a ameliorat tratamentul din alte pușcării. Bătăile au încetat. Gardienii aveau grijă să fie politicoși. Când comandantul Jilavei, colonelul Gheorghiu, a întrebat dacă existau plângeri și cineva i-a aruncat o farfurie de arpacaș în obraz, vinovatului nu i s-a dat o pedeapsă mai aspră decât izolarea totală pe timp de o zi.

Dar aceste reforme au avut o viață scurtă. În curând, bătăile și insultele au redevenit obișnuite; și, după vreun an, când străinătatea a uitat de aceste procese, ucigașii de la Salcia au fost reinstalați și chiar promovați. Numai deținuții de drept comun care fuseseră unele din cele lor, torturându-i pe ceilalți, au rămas în închisoare. În cursul acestei perioade agitate, am fost de mai multe ori transferat, astfel că aceste călătorii de coșmar s-au contopit în mintea mea într-una singură. Închid ochii și văd un șir de deținuți tunși clătinându-se în ritmul mișcării trenului. Purtam întotdeauna douăzeci și cinci de kilograme de lanțuri care ne rodeau prin haine, făcându-ne răni care, în stare noastră de subnutriție, aveau nevoie de vreme îndelungată pentru se vindeca.

Într-o astfel de călătorie, când am ajuns la o haltă, în timpul nopții liniștea a fost sfâșiată de un vaiet:

– Am fost jefuit!

M-am ridicat și l-am văzut pe micuțul Dan, un escroc mărunț din București, trecând de la o siluetă întunecată la alta și trezindu-i pe toți.

Asupra lui Dan a căzut o ploaie de blesteme, dar el a continuat să urle:

– Cinci sute de lei aveam și eu ascunși și s-au dus! Atâta aveam și eu pe lumea asta!

Sperând să-l liniștesc, i-am spus:

– Prietene, sper că nu bănuiești de furt pe un pastor, dar, dacă găsești de cuviință, mă poți căuta până la piele.

L-au lăsat și ceilalți să-i percheziționeze, ca să aibă liniște, dar nu s-a găsit nimic. În cele din urmă, trenul s-a pus în mișcare și noi, unul după altul, am adormit. În zori m-a trezit un tăraș și mai mare. Toți ceilalți optsprezece deținuți fuseseră și ei jefuiți.

– Știam că avem un hoț printre noi! a strigat Dan.

Peste câteva zile, la Poarta Albă, următoarea noastră oprire, am istorisit întâmplarea unui om care fusese condamnat la un an pentru furt. Izbucnind în râs, el a zis:

– Îl cunosc pe Dan de ani de zile! A vrut să descopere unde păstrați fiecare din voi ceva ce merita să fie șterpelit!

Au fost mulți „Dani” la Poarta Albă, unde deținuții politici și cei de drept comun erau ținuti împreună. Odată, moșaiam în timp ce un grup se juca cu zaruri făcute din pâine. O gădilătură pe picior m-a trezit. M-am ridicat în capul oaselor, frecându-mă la ochi, și am constatat că un deținut îmi desfăcea șiretul de la un pantof. Celălalt pantof era deja scos.

– Ce faci cu pantofii mei? l-am întrebat.

– I-am câștigat adineaori la zaruri, a rânjit el și s-a arătat foarte ofensat că n-am vrut să renunț la pantofi.

Lumea hoților este o lume aparte. Am descoperit că le place să vorbească despre isprăvile lor, cu atât mai interesante cu cât sunt mai riscante.

Se dădeau în vânt după ceea ce era palpitant, așa cum alții se dau în vânt după băutură, jocuri de noroc sau femei. Mă miram de râvna

pe care o puneau în tot ceea ce făceau. Într-o seară, când majoritatea deținuților erau afară, ușa s-a deschis trosnind și gardienii au aruncat înăuntru un hoț de buzunare cunoscut de toți sub porecla de Degețel. S-a rostogolit pe podea gâfâind și a bombănit tot timpul cât l-am ajutat să ajungă pe priciul lui. Am înmuiat în apă o zdreanță și i-am șters sângele de pe gura umflată. Se pare că șterpелise ceva din bucătărie.

– Nu ești rău de felul dumitale, domnule pastor, a zis Degețel. Când o să ies afară și o să dau prima lovitură bună, n-o să uit să-ți fac parte din ce fur.

Eu i-am spus că speram să-și găsească o sursă mai bună de trai. A râs.

– Își pierd vremea cu mine bătându-mă, a zis. Îmi iubesc meseria. N-am să renunț la ea niciodată.

Mi-am petrecut brațul pe după umeri lui și i-am spus:

– Îți mulțumesc. Mi-ai dat o mare lecție.

– Ce vrei să spui cu asta? a întrebat Degețel.

– Dacă bătăile nu te conving pe dumneata să renunți la apucăturile dumitale, de ce ar trebui să-i ascult pe cei ce vor ca eu să mi le schimb pe ale mele? Trebuie să pun tot atâta strădanie pentru a câștiga un suflet cât pui dumneata ca să șterpelești următorul portmoneu. Cu cât ascult mai mult istorisirile povestite de dumneata și de prietenii dumitale, cu atât învăț mai mult.

El a râs amar:

– Glumești, domnule pastor.

– Nu, am zis. Dumneata lucrezi, de exemplu, noaptea și, dacă nu reușești prima oară, încerci în seara următoare. Tot așa și eu, ca pastor, ar trebui să-mi petrec noaptea în rugăciune și, dacă nu obțin ceea ce vreau, n-ar trebui să renunț. Dumneata furi de la cei pe care hoții îi numesc „fraieri“, dar hoții țin unii la alții. Și noi, creștinii, ar trebui să fim uniți. Cu toate că-ți riști libertatea și pui în primejdie viața oamenilor pentru bani, de îndată ce-i câștigi îi risipești în dreapta și în stânga. Nici nu trebuie să punem prea mare preț pe bani. Voi, hoții, nu renunțați la furt de frica pedepsei; nici noi nu trebuie să dăm înapoi dinaintea suferinței. Exact cum riscați voi totul, și noi ar trebui să punem totul în joc, știind că avem de câștigat un paradis.

Închisoarea de la Poarta Albă era alcătuită din rămășițele lagărului de muncă de lângă Canalul proiectat de Gheorghiu-Dej, unde fusese silită să lucreze și soția mea. Știam că ea locuia acum undeva în București. Nu trecea o oră fără să mă gândesc la ea.

Eram cazați în lungi adăposturi goale, în care încăpeau câte cincizeci de oameni. De jur-împrejur erau barăci părăsite și petice de verdeață, pe care trebuie să le fi știut și Sabina.

Această tristă mângâiere mi-a fost răpită când, după câteva săptămâni, mi s-a spus să mă pregătesc pentru o altă mutare.

Degețel a venit la mine, să-și ia rămas bun. Adusesse cu el un asociat, pe nume Calapod, un borfaș cunoscut în tot ținutul. Degețel m-a bătut pe spate, strigând:

– Țsta-i sfântul părinte căruia îi plac hoții și tâlharii!

– Domnule Calapod, am zis, pe Isus nu L-ar fi deranjat să fie comparat cu un hoț. El a spus: „Voi veni ca un hoț noaptea“. Așa cum niciodată cei pe care i-ai jefuit n-au știut că urma să le spargi casa, tot așa va veni într-o noapte Isus să-ți ia sufletul, iar dumneata nu vei fi pregătit.

- 7 -

Săptămânile petrecute în frigul și umezeala de la Craiova și Poarta Albă și peregrinările grupurilor cu lanțuri la picioare au făcut ca tuberculoza mea să se agraveze. Am sosit la Gherla, următoarea mea închisoare, în munții Transilvaniei, într-o asemenea stare, încât am fost dus într-una din celulele cunoscute ca „spital“. Medicul nostru, o tânără femeie numită Mariana, ne-a spus că acesta era primul ei loc de muncă. Alți pacienți mi-au povestit că în prima ei zi de serviciu se făcuse palidă când vizitase celulele. Nimic din ceea ce învățase n-o pregătise pentru murdăria, foamea, lipsa medicamentelor și a instrumentelor elementare, pentru toată această cruzime inutilă. Crezuseră că va leșina, dar ea a mers mai departe.

Mariana era o fată înaltă, fragilă, cu o față obosită, încadrată de un păr blond. După ce m-a examinat, Mariana mi-a spus:

– Ați avea nevoie de hrană mai bună și de mult aer curat.

Nu m-am putut abține să zâmbesc.

– Dar nu vă dați seama unde ne găsim, domnișoară doctor?

Ochii i s-au umplut de lacrimi.

– Așa am învățat în Facultatea de Medicină.

Peste câteva zile, ne-au vizitat ofițeri de rang superior. Doctorița Margareta i-a abordat în galeria din fața celulelor noastre.

– Tovarăși, oamenii aceștia n-au fost condamnați la moarte. Statul mă plătește ca să-i țin în viață, întocmai cum vă plătește și pe dumneavoastră ca să-i țineți în siguranță. Eu nu pretind decât condiții care să-mi permită să-mi fac meseria.

Un ofițer a spus:

– Așadar, sunteți de partea acestor bandiți!

– E posibil ca pentru dumneavoastră să fie bandiți, tovarășe colonel, a răspuns ea, dar pentru mine sunt pacienți.

Condițiile nu s-au îmbunătățit, dar în schimb am primit o știre care, pentru mine, valora mai mult decât toate doctoriile din farmacopee: înainte de conferința la nivel înalt de la Geneva, urma să ni se permită a fi vizitați de rude.

Emoțiile au atins cote înalte. Toți eram nervoși. Cineva putea fi bucuros la culme acum, iar în momentul următor să izbucnească în lacrimi. Unii nu mai știau nimic despre familiile lor de 10-12 ani. Eu n-o văzusem pe Sabina de șase ani.

Ziua așteptată a venit și, când numele meu a fost strigat, am intrat într-o sală ce răsună de ecouri și am fost pus să stau în picioare îndărătul unei mese. La o distanță de vreo cincisprezece metri am văzut-o, în spatele altei mese, pe soția mea. Comandantul, însoțit de ofițeri și gardieni, stătea lângă zidul dintre noi, ca și cum ar fi fost gata să arbitreze un meci de tenis.

M-am uitat țintă la Sabina și mi s-a părut că anii de suferință îi înscriseră pe chip o pace și o frumusețe pe care nu i le văzusem niciodată înainte. Stătea acolo cu mâinile încrucișate și zâmbea. Strângând în mâini marginea mesei, am strigat:

– Cei de acasă sunt bine?

Vocea mea a răsunat straniu în încăpere. Ea a răspuns:

– Da, suntem bine cu toții, slavă Domnului!

Comandantul a intervenit:

– N-aveți voie să-L pomeniți aici pe Dumnezeu.

– Mama mea mai trăiește? am întrebat.

– Lăudat fie Domnul, e în viață.

– V-am spus că nu e voie să-L pomeniți pe Dumnezeu.

Atunci Sabina a întrebat:

– Cum stai cu sănătatea?

– Sunt în spitalul închisorii.

– N-ai voie să spui în care parte a închisorii te găsești, a spus comandantul.

Am încercat iar:

– În privința procesului meu – este vreo speranță de apel?

Comandantul a zis:

– N-aveți voie să discutați despre proces.

Lucrurile au continuat astfel până când i-am spus:

– Du-te acasă, Sabina dragă! Nu ne lasă să vorbim.

Soția mea adusese un coș cu mâncare și haine, dar nu i s-a permis să-mi dea nici măcar un măr. În timp ce mă luau de acolo, m-am uitat peste umăr și am văzut cum gardieni înarmați o escortau spre ușa de la capătul îndepărtat al sălii. Comandantul și-a aprins o nouă țigară, cu gândurile în altă parte.

În aceeași seară, doctorița Mariana s-a oprit la picioarele patului meu.

– O, Doamne, a zis ea, și eu care credeam că vizita soției dumitale o să-ți facă atât de bine!

Ne-am împrietenit. Mi-a spus că nu-i dăduse nimeni nici o noțiune despre religie și se socotea atee.

– În ziua de azi, suntem cu toții atei.

Într-o zi, pe când mă aflam singur cu Mariana și cu un alt deținut creștin în mica rezervă care îi servea drept sală de consultații, am menționat că erau Rusaliile.

– Ce sărbătoare este asta? a întrebat doctorița.

Un gardian infirmier căuta printre fișe, așa că am așteptat să plece înainte de a putea răspunde. Apoi am zis:

– Este ziua în care Dumnezeu, în urmă cu câteva mii de ani, ne-a dat Cele Zece Porunci.

Am auzit pașii gardianului care se întorcea și am adăugat cu voce tare:

– Și mă doare în locul acesta când tușesc.

Gardianul a pus fișa la loc și a părăsit încăperea, astfel că am putut continua:

– De asemenea, în ziua Rusaliilor S-a pogorât Duhul Sfânt peste apostolii Domnului.

Din nou s-a auzit un zgomot de pași. Am continuat:

– Iar noaptea, durerea din spate este cumplită.

Doctorița Mariana și-a mușcat buzele ca să-și poată reține râsul. Mi-am reluat predica în timp ce ea mă apăsa pe piept și îmi cerea să tușesc, examinându-mi gâtul. În cele din urmă, nemaiputându-se stăpâni, a izbucnit în râs:

– Destul! Îmi veți povesti mai târziu, a murmurat ea ducându-și o batistă la gură în timp ce chipul gardianului a reapărut în cadrul ușii.

În săptămânile următoare, am continuat să-i vorbesc din Evanghelie, iar atunci când eu și alții de la Gherla am reușit să o aducem pe doctorița Mariana la credința în Cristos, ea și-a asumat riscuri tot mai mari pentru a ne ajuta.

Câțiva ani mai târziu, aflându-mă într-o altă închisoare, am auzit că murise din cauza unui reumatism care-i afectase inima. Totdeauna muncise peste măsură.

- 8 -

Am fost mutat înapoi la Văcărești și internat în spitalul închisorii în care petrecusem o lună după izolarea mea în celulele individuale din subsolurile Ministerului de Interne. Spitalul era mai aglomerat ca oricând. Pacienții tuberculoși trebuiau să împartă camera cu cei ce sufereau de alte boli, contaminându-se unii pe alții.

Ionescu (nume fictiv), un fruntaș comunist aruncat în închisoare de proprii lui tovarăși, nu putea afla nici o ușurare pentru suferințele sale. Un creștin, orice necazuri ar avea, știe că merge pe același drum pe care pășise Isus. Ionescu însă, care lucrase toată viața în folosul comunismului, n-avea nici o credință și nici o speranță. Dacă la putere ar fi venit anticomuniștii sau dacă ar fi sosit americanii, Ionescu și tovarășii lui sigur ar fi fost închiși. Dar iată-i acum pedepsiți de frații lor din partid.

Când ne-am întâlnit, Ionescu era pe punctul de a se prăbuși. După ce căzuse în dizgrație ca politician, mi-a spus că a fost torturat ca să recunoască niște învinuiri absurde. Un tribunal militar îl condamnase la moarte, dar sentința îi fusese comutată în închisoare pe viață.

– Au știut că nu voi rezista multă vreme, a zis tușind.

Avea izbucniri de furie împotriva dușmanilor lui din partid. Într-o zi, când nu a putut mânca hrana adusă în celulă, i-am oferit pâinea mea. Hămesit, a luat-o.

– De ce ai făcut asta? a bombănit.

– Eu postesc azi.

– Ce rost are postul?

I-am spus:

– Mai întâi, dovedește că spiritul este stăpân peste trup. În al doilea rând, mă scutește de obișnuitele certuri și dihonii legate de hrană. În al treilea rând, dacă în pușcărie un creștin nu se abține de la mâncare, atunci ce alte mijloace ar avea pentre a-i ajuta pe alții?

Ionescu a admis că singurul ajutor, de la arestare, îl primise din partea creștinilor. După aceea a redevenit ranchiunos.

– Dar cunosc foarte mulți popi care sunt niște canalii de prima clasă! Făcând parte din comitetul central, am controlat cu mână forte sectele și cultele. Departamentul nostru avea un dosar al fiecărui preot de țară – inclusiv al dumitale. Începusem să mă întreb dacă în România exista vreun preot care să nu ajungă să bată la ușa din spate a Securității după căderea întunericului. Ce șleahță de frați!

Am răspuns că omul poate degrada religia, dar religia l-a înnobilit pe om într-o măsură mai mare. Acest lucru se arată în mulțimea sfinților: nu numai în cei din vechime, dar și în mulți mari creștini din zilele noastre.

Ionescu s-a înfuriat. Disprețul pe care-l avea pentru toată lumea nu-l lăsa să admită că cineva ar putea fi bun. Însira obișnuitele argumente ale ateilor legate de persecutarea științei de către biserică. I-am spus că marii oameni de știință au fost creștini – de la Newton și Kepler la Pavlov și Sir James Simpson, descoperitorul anesteziei.

Ionescu a zis:

– Aștia s-au conformat conveniențelor din epoca lor. Dar cu savanții pe care biserica i-a persecutat cum rămâne?

L-am întrebat dacă putea să-mi dea nume.

– Bineînțeles, Galileo, care a ajuns la închisoare. Giordano Bruno, pe care l-au ars.

Apoi s-a oprit.

– Așadar, nu găsești decât două cazuri în două mii de ani! am spus. După toate standardele omenesti, asta-i un triumf pentru biserică. Compară asta cu recordurile din ultimii zece ani, numai aici, în România. Mii și mii de oameni nevinovați împușcați, torturați și aruncați în închisoare; dumneavoastră înșivă ați fost condamnat pe temeiul unor declarații mincinoase, obținute prin amenințări și mituiri! Va dați seama câte verdictes nedrepte vor fi fost în toate țările cărmuite de comuniști?

Într-o seară am vorbit despre Cina cea de Taină și despre cuvintele rostite de Isus către Iuda:

– Ce ai de făcut, fă repede!

– Nimic nu mă va putea face să cred în Dumnezeu, a zis Ionescu, dar, dacă aş crede, singura rugăciune pe care l-aş adresa-o ar fi: „Fă repede ceea ce ai de făcut!”

Starea lui s-a înrăutățit. Scurpa sânge și, în accesele de febră, o sudoare rece îi scălda fruntea.

Când am fost mutat în altă închisoare, mi-a promis că se va gândi și la sufletul său. N-am cunoștință despre ceea ce s-a mai întâmplat cu el. Când un om începe să discute cu sine însuși, șansele sale de a găsi adevărul sunt foarte slabe. Conversațiile, în general, sunt instantanee. Mesajul străpunge inima și, din adâncul ei, ceva nou și salutar iese imediat la suprafață.

În vremea aceea, am întâlnit mulți ca Ionescu și am discutat adesea cu prietenii cum ar trebui procedat cu lideri comuniști și cu colabo-

ratorii lor în eventualitatea căderii comunismului. Credincioșii respingeau ideea de răzbunare, dar se împărțeau, în privința opiniilor lor, în două grupuri: unii erau partizani ai iertării totale, în timp ce alții susțineau că Domnul Isus, vorbindu-i lui Petru despre iertarea vrăjmașilor lui, nu de șapte ori, ci de șaptezeci de ori câte șapte, a fixat o limită pe care comuniștii o depășiseră de multă vreme.

Părerea mea este că, după ce l-am judecat pe fiecare om separat, ținând seama de forțele răului care l-au împins să acționeze greșit, avem dreptul, fără a fi răzbunători, să-l plasăm pe vinovat într-o poziție în care nu-i va mai sta în putință pe viitor să vatăme interesele altora. Comuniștii au irosit mult timp și multe eforturi ca să se pedepsească unul pe altul. Despre Stalin se zice că l-a otrăvit pe Lenin. A ordonat ca Troțki să fie ucis cu o ustensilă folosită la spargerea gheții. Hrușciov l-a urât atât de mult pe „tovarășul“ său Stalin, încât i-a distrus reputația și l-a azvârlit afară din mausoleu.

Lucrețiu Pătrășcanu, Luca, Teohari Georgescu, Ana Pauker și mulți alții au fost victimele cruzimii propriului lor sistem.

- 9 -

Apoi am fost mutat la Jilava, închisoare pe drept numită astfel.

Pentru a pătrunde într-însa, camionul a coborât o pantă abruptă, scufundându-se cu noi sub pământ, în întunecime. Celulele aflate la cea mai mare adâncime se găseau la mai bine de zece metri sub pământ. Jilava fusese proiectată ca fortăreață, cu tranșee de jur-împrejur, iar cei ce nu erau de prin partea locului puteau trece prin apropiere fără să-i bănuiască existența.

Vacile pășteau pe deasupra închisorii, iar noi ne simțeam înmormântați de vii, sub sute de tone de pământ. Jilava fusese destinată pentru cinci sute de ostași, dar acum trebuia să cuprindă mii de deținuți în niște celule și tuneluri prost luminate, care se lărgeau din loc în loc pentru a forma mici curți, unde oamenii ieșeau să facă mișcare.

În unele puncte, pereții erau pătați de mușegai verde. Omul de pe piciul vecin cu mine, fost comisar de poliție din Odesa, colonelul Popescu, mi-a spus că la venirea lui condițiile fuseseră mult mai proaste. O sută de oameni fuseseră înghesuiți în mica noastră celulă cu ferestrele bătute în scânduri, încât unii muriseră sufocați.

Popescu mi-a povestit că, după război, stătuse ascuns de ruși timp de doisprezece ani într-o pivniță cu intrările blocate. Dormea pe paie și mânca ceea ce-i vârau înăuntru prietenii, printr-o gaură mică. Dar, până la urmă, Securitatea l-a dibuit. Stând chircit în locul acela înghesuit atât de mult timp, îi paralizaseră picioarele și au trecut luni de zile până să poată umbla.

După vocabularul său plin de obscenități, era evident că nu-l fusese gândul la credință de mulți ani. L-am întrebat cum își petrecuse timpul în pivniță.

— Am compus un roman, a zis. Dacă l-aș așterne pe hârtie, ar ajunge la vreo cinci mii de pagini. Dar n-ar îndrăzni nimeni să-l publice.

Am înțeles de ce când Popescu ne-a povestit câteva fragmente. N-am auzit niciodată un asemenea torent de porcărie. Masa ne era anunțată printr-un răcnet de pe coridor. Mi-am luat supă de morcovi putrezi, m-am dus la piciul unui vecin și am stat de vorbă câțva timp. Vecinul meu era un tânăr inginer radiofonist, care transmisese informații către un grup de patrioți din Occident. Fusese adus la Cristos cu ajutorul alfabetului Morse.

— Asta s-a întâmplat acum cinci-șase ani. Am fost anchetat în celulele Ministerului de Interne și, în timp ce eram acolo, un pastor pe care nu-l cunosc mi-a transmis prin ciocănituri în zid versete din Biblie.

Când mi-a precizat poziția celei sale, i-am spus:

— Eu eram pastorul acela.

Cu ajutorul lui, am alcătuit un nucleu de credincioși, a căror influență s-a făcut simțită în toată închisoarea. A existat însă un om pe care toată lumea l-a ocolit.

Gheorghe X. era cunoscut drept „cel mai corupt preot din România”. Falsificase semnătura tatălui său pentru a obține onoruri și avansări. Delapidase fonduri de la o școală unde soția lui era di-

rectoare. Când aceasta s-a sinucis pentru a-i acoperi vina, X. n-a avut remușcări.

Apoi a plecat în Occident, pozând în refugiat. A fost făcut episcop, păstorind asupra românilor ortodocși din exil și obținând fonduri de la aceștia și de la Consiliul Mondial al Bisericii. Între timp, comuniștii așteptau.

X. fusese un om arogant, materialist, cu o constituție de taur, dar acum era slab și pricăjit. Mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile. Se dusese în Austria, la nunta unui român bogat, la care stătuse câteva zile.

Plecând, într-o noapte, de la un restaurant din zona franceză, a auzit pași în spatele lui și o măciucă l-a lovit în cap. Și-a revenit într-o clipită și a încercat să se apere. Însă, patru oameni au sărit asupra lui și l-au înșfăcat. A simțit o înțepătură în picior.

– M-am trezit în zona sovietică a Vienei. Pe perete era o oglindă și, când m-am privit nu l-am recunoscut pe bărbatul care mă privea dintr-însa. Nu mai aveam barbă. Îmi tunseseră părul și mi-l vopsiseră în roșu. Am fost dus cu avionul la Moscova. Anchetatorii de la Lublianka credeau că aș fi un personaj-cheie în spionajul anglo-american. Voiau să știe ce plănuia să întreprindă Consiliul Mondial al Bisericii în spatele Cortinei de Fier și să afle totul despre exilații români din Occident. Nu le-am putut spune nimic. Pe mine nu mă interesa decât s-o duc eu bine. Rușii nu m-au crezut.

– Foarte bine, Sfinția Voastră, au zis ei, o să-ți împrăștiăm noi memoria în sala de operații.

X. și-a ridicat mâinile, arătându-mi că mai multe unghii îi fuseseră smulse.

– Le-au smuls una câte una, a spus. Doctorul era în alb, ca și cele două asistente ale lui. Aveau tot echipamentul științific, în afară de anestezice.

X. a fost torturat săptămâni întregi, ajungând aproape nebun, când rușii, trăgând concluzia că nu avea aproape nimic să le spună, l-au pasat Securității din București. Acolo a fost iarăși torturat.

La Jilava, anchetarea lui a continuat, iar când revenea în celula noastră de la interogatorii, deținuții îl acuzau că ar fi informator.

În realitate, el nu dorea decât să ispășească faptele din trecut. Suferința îl purificase. Dar ceilalți nu puteau crede acest lucru, cu toate că purtarea lui X. arăta în multe privințe cât de mult se schimbase inima lui.

Odată a fost trimis la „camera neagră“, cu alți câțiva preoți și cu mine. Un turnător ne denunțase că făceam propagandă religioasă.

Am fost conduși pe niște scări abrupte în jos, într-o încăperă subterană fără fereastră, din adâncimile fortului, unde fusese probabil un vechi depozit de muniții: nici un obuz n-ar fi putut pătrunde până acolo. Apa ce picura din tavan făcea ca dușumeaua „camerei negre“ să fie mereu udă și menținea un frig amarnic chiar și vara.

— Trebuie să ne mișcăm tot timpul, s-a auzit o voce în întunericul de smoală.

În consecință, am început să mergem în cerc, alunecând pe dușumeaua noroioasă, și am ținut-o așa timp de câteva ore, până când, epuizați și plini de vânătaii din cauza căzăturilor, am fost scoși afară.

Ceilalți au spus că am avut noroc. Unii deținuți erau adesea dezbrăcați până la piele înainte de a fi închiși în „camera neagră“. Se mai povestea că un grup de optsprezece oameni supraviețuise acolo timp de două zile. Erau cu toții de vârstă mijlocie sau mai bătrâni. Ca să nu moară înghețați, au alcătuit un lanț uman în întuneric. Fiecare din ei s-a ținut de cel din fața lui, în timp ce se învâteau în nesfârșit în cerc. Când câte unul se prăbușea, ceilalți îl trăgeau și-l forțau să meargă mai departe.

În cele din urmă, X. a fost dus în fața instanței de judecată. Când s-a întors, ne-a spus foarte calm că fusese condamnat la douăzeci de ani de închisoare. Atinsese o smerenie desăvârșită. Am remarcat că, în multe cazuri, cei ce se smeresc după ce au păcătuit foarte mult pot să reziste mai ușor persecuțiilor decât creștinii cu o înaltă spiritualitate. Sfântul Ioan Gură-de-Aur, care a trăit pe vremea când aveau loc curse de care romane, a spus odată:

– Dacă un car tras de caii Dreptății și Mândriei ar fi alăturat altuia tras de Păcat și Smerenie, cred că al doilea car ar ajunge în Rai primul.

Cu toate că X. își schimbase total caracterul, majoritatea deținuților nu-l acceptau.

– Alte șmecherii, măi diavole! ziceau.

Dar ei nu aveau dreptate. Lui X. i se oferise eliberarea în cazul că ar fi acceptat să colaboreze cu Securitatea. El a declarat:

– Voi părăsi închisoarea când ultimul preot va fi eliberat.

X. a fost lovit cu picioarele și bătut de către deținuți. A încercat de două ori să se sinucidă. Acum nu mai e printre cei vii. S-a dus la Dumnezeu iertător în care a crezut.

– 10 –

Prima execuție care a avut loc pe când eram la Jilava a fost aceea a doi frați numiți Arnăuțoiu. Trăiseră în pădure ani de zile ca partizani, până când o femeie care le vizita ascunzătoarea a fost urmărită de soldați, și astfel i-au prins.

Execuția s-a desfășurat după un ceremonial sinistru. Înainte de miezul nopții, gardienii au făcut de strajă pe coridoare, când a apărut procesiunea.

Doi ofițeri mai în vârstă înaintau primii; apoi pășeau cei doi frați, în lanțuri, fiecare încadrat de câte doi gardieni care îi țineau de braț; urmau un doctor și câțiva gardieni înarmați cu puști.

În aerul răcoros al dimineții, am auzit sunetul loviturilor de ciocan când li s-au scos lanțurile.

Li s-au tras niște saci peste cap și au fost împinși în mașina care i-a dus la o mică depărtare, până într-un loc unde au fost împușcați în ceafă. Noi am auzit deflagrațiile.

Executorul era un țigan pe nume Niță, care primea o gratificație de cinci sute de lei pentru fiecare execuție. Era cel mai cuviincios dintre gardieni: i se spunea „Îngerul Negru de la Jilava“.

– Eu totdeauna le dau ultima țigară în celulă, înainte de ora hotărâtă, ne-a povestit el. Încerc să le insuflu curaj și nu e așa de greu cum s-ar presupune, din cauză că fiecare din ei crede până-n ultima clipă că va fi salvat.

Așa ceva s-a întâmplat cu un tânăr de nouăsprezece ani, numit Lugojanu.

Tatăl lui, fost ministru, fusese torturat în închisoare până murise. Drept răzbunare, băiatul, ajutat de niște prieteni, a atacat în multe rânduri niște milițieni. Au fost prinși, arestați și unul dintre ei și-a dat drumul la gură, așa că Lugojanu și opt complici au fost condamnați la moarte. Au fost scoși în curte întâi primii doi. Apoi încă doi. Ceilalți au auzit cum li se scoteau lanțurile. Au auzit împușcăturile. I-am auzit pe gardieni întorcându-se ca să-i ia și pe ceilalți rămași. Unul dintre ei mi-a povestit mai târziu: „Mă simțeam perfect calm. Am văzut-o pe Sfânta Fecioară, care mi-a vorbit cu blândete. Am avut convingerea că voi scăpa“.

Ușa celei s-a deschis. Era comandatul. De la București se comunicase că sentințele celorlalți fuseseră comutate.

De multe ori am văzut în pușcărie acționând această misterioasă putere care-i susține pe oameni în ultimele momente. Unii au avut vedenii de sfinți, ca acest tânăr, alții de îngeri. Și eu am avut astfel de experiențe. E bine să nu le credem însă cu ușurință. Aparițiile pot fi înșelătoare.

Politețea Îngerului Negru ținea loc de scuză pentru hidoasa slujbă pe care o îndeplinea.

– Eu nu sunt un monstru, zicea el.

Ceilalți gardieni și informatori nu simțeau nevoia să fie politicoși.

La Jilava, moralul era deosebit de scăzut. Era o închisoare de tranzit, unde vechii antagoniști aveau neplăcuta surpriză să se reîntâlnească pentru simplul motiv că mulți deținuți erau vechi polițiști care desigur acționaseră împotriva comunismului. Însă ei au fost menținuți timp de doi ani pentru a-i instrui pe membrii de partid care aveau să-i înlocuiască. Aceste cadre perfecționate primiseră apoi ordinul să-i aresteze pe unii dintre proprii lor camarazi. Apoi au fost

și ei, la rândul lor, arestați de către cei pe care-i instruiseră. După condamnare, zeci de inși din această poliție au trebuit să împartă aceeași celulă, deoarece până la urmă nici un funcționar al fostului regim nu a scăpat de epurare. Acum se certau între ei.

Într-o zi, răfuielele au fost suspendate datorită apariției unui nou obiect al urii care-i rodea pe toți. Noul venit a fost azvârlit din altă celulă într-a noastră, plin de vânătaie, tăvălit și murdar, cu falca atârându-i. A privit terorizat împrejur. Apoi unul a strigat:

– Albion!

Comandantul de la Poarta Albă, care avea pe conștiință moartea a mii de oameni, fusese scos țap ispășitor pentru eșecul Canalului. Ne-am reamintit cum îi salutase colonelul Albion pe noii sosiți în lagărul acela:

– Profesori, doctori, avocați, preoți – toți deștepți! Aici nu avem nevoie de creiere; numai de mâini, de mâinile voastre boierești! Pentru munca voastră sunteți plătiți cu aerul pe care-l respirați. Numai prin moarte veți putea scăpa de aici. Sau dacă se va opri munca la Canal și eu voi fi închis.

Acum, Albion se uita la noi ca un iepure hipnotizat. Un deținut l-a înhățat de guler și l-a târât la picioarele lui. Un altul i-a făcut vânt cât colo. Al treilea i-a tras una în vintre. Albion s-a prăbușit sub un torent de lovituri, țipând isteric. Am încercat să-l scap.

Oamenii s-au întors asupra mea.

– Vasăzică ești de partea criminalului!

Împroșcat cu sânge și praf, Albion se zvârcolea în hohotele, batjocura și îmbrâncelile tuturor. A căzut iar în drumul lui spre ușă, tăindu-se în colțul ascuțit al unui prici. Într-o nouă învălmășeală, i-a fost smulsă cămașa de pe spinare. Își apăra fața cu mâinile. În cele din urmă, s-a prăbușit și a rămas nemișcat pe pardoseală.

Lui Albion i s-a aplicat același tratament în toate celulele, până când a fost mutat în închisoarea de la Ocnele Mari, pe care autoritățile au rezervat-o în cele din urmă ofițerilor și personalităților căzute în dizgrație, ca să-i ferească de furia propriilor lor victime.

În cursul detenției mele la Jilava, am recunoscut, la rândul meu, o față care îmi era familiară: colonelul Dulgheru, cel ce mă anchetase

pe Calea Rahovei. El însuși fusese debarcat, ajungând să zacă între patru pereți ai unei celule. I-am povestit ce se întâmplase cu Albon, și atunci el a căutat să nu-și creeze singur neplăceri, deși era aproape imposibil ca într-o zi sau alta să nu-l recunoască cineva.

Dulgheru mi-a explicat că fusese acuzat de a fi lucrat ca turnător înainte de venirea comuniștilor la putere – acuzație folosită de fiecare dată când partidul voia să se debaraseze de unul dintre membrii săi. Mi-a povestit cum fusese arestat. Tocmai coborâse, împreună cu alți trei subalterni, în celule pentru a ancheta o persoană arestată preventiv. Unul dintre tovarășii săi a deschis o ușă, s-a dat la o parte să intre șeful său și apoi a închis-o răsucind de două ori cheia în broască. Îngrozit, Dulgheru a început să răcnească și să bată cu pumnii în ușă. Oamenii lui au izbucnit în râs, iar unul dintre ei i-a spus cu răutate:

– Ți-a venit rândul să stai și tu după gratii!

Când deținuții au descoperit identitatea lui Dulgheru, a fost atât de maltratată încât a trebuit să fie transferat la Ocnele Mari. Închisoarea oamenilor de partid a ajuns curând cea mai aglomerată dintre toate.

După plecarea lui, am fost trimis pentru interogatorii la București. La ochi mi-au fost puși niște ochelari de motociclist cu lentile opace și m-au dus cale de vreo câțiva kilometri până în Capitală. Am avut impresia că întrebările pe care mi le-a pus un colonel în uniformă la cartierul general al Securității aveau în vedere mai mult să evidențiez atitudinea mea față de regim decât să obțină de la mine informații.

Nu mi-au dat nici un indiciu asupra scopului real pentru care am compărut acolo.

Cea mai surprinzătoare știre pe care am cules-o în celulele cartierului general al Securității a fost că Stalin fusese denunțat ca asasin și tiran de către Hrușciiov, succesorul său. Tocmai se publicaseră primele relatări despre felul cum Beriia și șase dintre fruntașii echipei sale fuseseră executați în ajun de Crăciun. Discreditarea lui Stalin începuse să se manifeste și în România. Gheorghiu-Dej, noul dictator român, introducea o politică mai populară. Dej iubea viața și această înclinație înnăscută ar fi adus cel puțin o ameliorare a regimului instaurat de Ana Pauker și clica ei.

Aceste vești pe care le-am adus la Jilava au produs o explozie de bucurie. Toți erau încântați că Stalin fusese dat jos de pe soclu. Speram că aceasta va grăbi și eliberarea noastră.

Popescu, însă, a spus:

– Știu eu cum e partidul: îl vor denunța pe tâlhar, dar nu-i vor despăgubi pe cei jefuiți.

– Oricum, s-a zis cu Stalin, a intervenit un alt deținut.

– Dar-ar Dumnezeu să-l ardă flăcările Iadului, a strigat altcineva.

În mijlocul râsetelor, uralelor și batjocurilor, doi deținuți au făcut împreună un tur de vals, lansând apropouri deocheate la adresa „tă-tucului Iosif”. Numai gardienii erau tăcuți. Destalinizarea le pune viitorul sub semnul întrebării.

– Nu prea pari fericit, domnule pastor! m-a interpellat Popescu.

– Nu mă pot bucura, i-am răspuns, când sunt martor la o explozie de ură îndreptată contra cuiva. Noi nu cunoaștem destinul lui Stalin. De ce ar fi imposibil ca el să fi fost mântuit în ultimul ceas, ca tâlharul de pe cruce?

– Cum? După toate crimele pe care le-a comis? a întrebat cineva.

– Poate că da, asemenea tâlharului care a avut puține momente de pocăință în viață, și, totuși, a ajuns în Rai, am spus eu.

Le-am povestit cum un individ care trăise exploatându-i pe săraci prinsese o mare ură pe preotul din sat numai din pricină că acela era un om bun. Când îl întâlnea pe stradă, îl scuipa pe preot în obraz. Acesta nu protesta, spunându-și: „Asta îi face plăcere acestei biete ființe”. O dată pe an, totuși, bogatul, al cărui nume era Bodnăraș, mergea la biserică. Aceasta se întâmpla întotdeauna în Vinerea Mare. Și, pe când asculta istorisirea despre patimile Mântuitorului, două lacrimi i se prelingeau pe obrajii grași. Le ștergea repede și cu asta se chema că-și făcea toată datoria religioasă pe an.

Odată, în Vinerea Patimilor, o mare mulțime de credincioși ~~aștep-~~ta începerea slujbei. Preotul nu se arăta, și nici Bodnăraș. A trecut o

oră. În cele din urmă, cineva s-a uitat în altar. Preotul era acolo, întins pe podea, respirând calm, cu ochi închiși și cu o asemenea ferici-
cire pe chip, încât oameni și-au dat seama că era transfigurat de un
sfânt extaz.

În dimineața aceea, Bodnăraș murise și fusese dus la judecată.
Când demonii au așezat pe cântar faptele sale rele, îngerul lui păzitor
n-a avut nimic de pus pe celălalt taler, în afara celor două lacrimi pe
care le vărsase în fiecare an. Dar acele câteva lacrimi cântăreau exact
cât toate faptele lui rele laolaltă.

Ce era de făcut? Bodnăraș începuse să asude și să tremure. Și ce
credeți? La un moment dat, când Dumnezeu S-a uitat în altă parte,
bogatul a smuls câteva fapte rele de pe taler. Balanța s-a înclinat în
partea binelui. Dar Dumnezeu vede chiar și atunci când Se uită în
altă parte. El i-a spus cu tristețe bogătașului: „Din toată lumea pe
care am creat-o, nimeni n-a încercat să mă înșele în Ziua Judecății”.
Și, privind de jur-împrejur prin Rai, a întrebat: „Acum îl vom judeca
pentru ceea ce a făcut chiar azi, în Ziua Judecății. Cine vrea să-l
apere pe omul acesta?”

Îngeri au rămas tăcuți. „Haideți”, a zis Dumnezeu, „aici nu sun-
tem în Republica Populară Română, nu putem condamna pe cineva
fără apărare”.

Chiar și îngerul păzitor al bogătașului s-a dat înapoi din fața
acestei sarcini. „Dar”, a zis el, „în orașul său există un preot atât de
drept-credincios, încât s-ar putea să vrea să-l apere”.

Așa se face că preotul a fost adus în Rai, în vreme ce trupul i-
a rămas jos, pe pământ. Bodnăraș, când l-a văzut pe cel pe care-l umi-
lise de atâtea ori, s-a gândit că ultima lui șansă era pierdută. În-
tr-un moment preotul a acceptat imediat să-l apere.

„Părinte ceresc”, a început el, „care dintre noi este mai bun, Tu
sau eu? Dacă sunt mai bun decât Tine, dă-Te jos de pe tron să-Ți iau
eu locul, căci i-am îngăduit lui Bodnăraș să mă scuie în fiecare zi
nu m-a încercat nici o supărare față de el. Noi ne închinăm lui Dum-
nezeu ca celei mai bune dintre ființe. Dacă eu aș fi mai bun decât

Tine, eu aş fi Dumnezeu, nu Tu. Bineînţeles, dacă eu pot să-l iert, îl poţi ierta şi Tu.

Al doilea argument pe care-l aduc este că Isus a murit pe cruce pentru păcatele oamenilor şi, cu toate că în nefericita noastră ţară putem fi acum pedepsiţi de mai multe ori pentru aceeaşi vină, nu este drept ca Bodnăraş să sufere din nou pentru păcatele lui, din moment ce ele au fost deja pedepsite în trupul lui Isus.

Şi, în al treilea rând, Doamne, o întrebare practică: ce pierzi dacă intră şi el în Rai? Dacă Raiul e prea mic, poţi să-l măreşti. Dacă nu doreşti să-i pui pe cei răi printre cei buni, atunci fă un alt Rai pentru sufletele pierdute. Dă-le şi lor puţină fericire“.

Aceste cuvinte au fost atât de plăcute lui Dumnezeu, încât El i-a spus îndată lui Bodnăraş: „Intră în Rai!“ Bogatul a făcut-o în grabă. Apoi, adânc mişcat, Dumnezeu S-a întors către preot şi i-a zis: „Rămâi aici o bucată de vreme, să stăm de vorbă“.

„Mulţumesc“, a răspuns preotul, „dar încă n-am ținut liturghia şi toţi cei din biserică abia aşteaptă să ajungă acasă. Trebuie să mă înapoiez să-mi fac datoria şi să le spun oamenilor să se ferească de păcat. Dar şi Tu îndeplineşte-Ţi datoria, iertându-ne şi dăruindu-le iubire chiar şi celor mai răi dintre păcătoşi. Dacă începi să-i judeci pe oameni cum merită, nici unul dintre noi n-ar avea mântuire.“

Cei din celulă au ascultat în tăcere această istorisire. Popescu a întrebat:

– Şi dumneavoastră l-aţi apăra pe Stalin înaintea lui Dumnezeu?

– Cine ştie dacă Stalin n-a plâns şi el pentru păcatele lui? am spus. Psihologii sunt de părere că, cu cât crimele unui om sunt mai cumplite, cu atât mai puţin este el răspunzător. Un maniac ca Hitler, care arde în cuptoare oameni nevinovaţi, nu s-a mai văzut pe lume. Un ucigaş în masă, ca Stalin, care-şi omoară tovarăşii cu miile – astfel de oameni nu sunt normali şi nu-i putem judeca după criteriile pe care le aplicăm celorlalţi.

Popescu a spus:

– Am auzit multe învăţături creştine aici în celulă, dar aceasta este cea mai bună şi cea mai greu de aplicat.

În primăvara lui 1956, câteva rândunele și-au făcut cuib sub acoperișul celulei noastre, lângă fereastră. Într-o zi, un ciripit ne-a dat de veste că din ouă ieșiseră pui. Un deținut urcat pe umerii altuia s-a uitat în cuib.

– Sunt patru! a strigat el. Părinții lor păreau a nu sta o clipă. Acest fapt a schimbat discuțiile noastre despre eliberare, făcându-ne să numărăm de câte ori zburau rândunelele din cuib și înapoi ca să-și hrănească puii: de două sute cincizeci de ori pe zi! Un țaran bătrân a spus:

– Peste douăzeci și una de zile or să-și ia zborul.
Ceilalți au râs.

– O să vedeți!, a mai zis el. Într-a douăzecea zi nu s-a întâmplat nimic, dar într-a douăzeci și una, cu ciripituri și fâlfâituri, păsărelele au zburat. Noi eram foarte încântați.

– Asta e rânduială dumnezeiască, am spus eu. La fel are grijă El de fiecare dintre noi.

Săptămânile treceau și se părea că demascarea lui Stalin vestea, într-adevăr, un nou dezgheț. El nu a durat mult, dar un anumit număr de deținuți urma să fie pus în libertate, în urma unei amnistii. Aveam să fiu și eu unul dintre ei? Gândul acesta nu făcea decât să mă întristeze: dacă mi-ar da drumul acum, cui i-ar fi de vreun folos lucrul acesta? Copiii mei se făcuseră mari și abia dacă-și mai aminteau de tatăl lor. În felul ei, Sabina se va fi obișnuit să se descurce singură. Biserica avea alți pastori, care-i pricinuiau mai puține tulburări.

Într-o dimineață, devreme, o voce mi-a întrerupt aceste gânduri.

– Fă-ți bagajul și ieși imediat la interogatoriu!

Să mă întorc iarăși la brufțuluieli, la teamă, la întrebările cărora trebuia să le găsesc răspunsuri false? Am început să-mi adun lucrurile în timp ce gardianul răcnea:

– Haide repede, repede!

Am mers grăbit împreună cu el prin coridoare și am traversat curtea. În timp ce urcam treptele, porțile de fier se descuriau una după alta. Apoi m-am pomenit afară.

Nu se vedea nici o mașină; doar un funcționar care mi-a înmănat o hârtie. Reieșea din ea că eram liber.

M-am holbat la ea. Tot ce-am putut spune a fost:

– Păi, n-am făcut decât opt ani și jumătate și am fost condamnat la douăzeci de ani.

– Trebuie să pleci imediat. Asta vine de la Tribunalul Suprem.

– Dar mai am de executat aproape doisprezece ani de detenție.

– Nu discuta! Ieși afară!

– Dar uitați-vă la mine!

De murdară, cămașa mea zdrențuită era cenușie. Pantalonii îmi erau o hartă de petece colorate abia însăilate. Ghetele parc-ar fi fost împrumutate de la Charlie Chaplin.

– Voi fi arestat de primul milițian.

– Aici n-avem haine pentru tine. Pleacă!

Funcționarul s-a întors în închisoare. Poarta s-a închis și zăvorul a fost tras. Dincolo de zidurile pușcăriei nu se vedea țipenie. Eram singur, într-o lume cotropită de soarele verii. Ziua caldă de iunie era atât de liniștită, încât puteam auzi insectele bâzâind. O șosea lungă, albă se întindea până departe pe sub copacii de un verde uluitor. La umbra unui crâng de castani, pășteau niște vaci. Ce liniște era!

Am strigat, încât am putut fi auzit de gardienii din spatele zidurilor:

– Dumnezeuule, ajută-mi să nu mă bucur mai mult de faptul că sunt liber, decât că Tu ai fost cu mine în închisoare!

De la Jilava la București sunt vreo patru kilometri. Mi-am săltat boccea pe umăr și am luat-o peste câmp. În boccea n-aveam decât o colecție de zdrențe urât mirositoare, care însă în pușcărie fuseseră de mare preț: dădeau căldură. Nu m-am gândit să mă descotorosesc de ele. În curând am părăsit șleaul drumului, pentru ca să pășesc prin iarba înaltă și să ating în treacăt scoarța aspră a copacilor.

De mult nu mai văzusem un arbore. Uneori mă opream ca să privesc o floare. În Jilava nu creșteau flori.

Două siluete s-au apropiat de mine – doi țărani în vârstă.

S-au oprit și, curioși, m-au întrebat:

– Vii de acolo?

Bărbatul a scos câțiva lei și mi i-a dat. M-am uitat la banii din mîna mea și aproape că-mi venea să rîd. Nimeni nu-mi dăduse vreodată pomană.

– Dați-mi adresa ca să vi-i pot restitui, am spus.

– Nu, nu, păstrează-i, m-a îndemnat, vorbindu-mi cu tu, cum li se vorbește copiilor și cerșetorilor.

Am mers mai departe cu bocceaua mea. M-a oprit o femeie.

– Vii de acolo?

Spera să-i dau vești despre preotul din comuna Jilava, care fusese arestat cu câteva luni în urmă. Nu-l întâlnisem, dar i-am explicat că eram pastor eu însumi. Ne-am așezat pe o moviliță de pămînt de la marginea drumului. Am fost atît de fericit să găsesc pe cineva căruia să-i facă plăcere auzindu-mă vorbind despre Cristos, încît nu m-am simțit deloc grăbit să ajung acasă. Când, în cele din urmă, am pornit mai departe, a scos și ea câțiva bani:

– Pentru biletul de tramvai.

– Dar am bani!

– Ia-i și pe ăștia, în Numele lui Cristos.

Am mers mai departe, pînă când am ajuns într-o stație de autobuz, de la periferia Capitalei. Oamenii se îngrămădeau în jurul meu, ghicind de unde veneam. Mă întrebau despre tații, frații, verii lor – cu toții aveau pe câte cineva în închisoare. Când m-am urcat în autobuz, nu m-au lăsat să plătesc. Mai mult: s-au ridicat în picioare ca să-mi ofere un loc.

În România, deținuții politici eliberați, departe de a fi ocoliți de oameni, sunt foarte respectați. M-am așezat cu bocceaua pe genunchi, dar chiar în momentul când autobuzul a pornit, am auzit strigându-se de afară.

– Opriți! Opriți!

Înima mea aproape că a înlemnit. Vehiculul a frânat cu o smucitură, în timp ce motocicletă unui milițian stopa în fața lui. Fusese o greșeală – venea să mă ia înapoi!

Dar șoferul s-a întors spre noi și a strigat:

– Zice că e cineva agățat de scară!

Alături de mine stătea o femeie cu un coș de căpșuni proaspete. Mă uitam la ele și nu-mi venea a crede.

– N-ai gustat căpșuni anul ăsta? a zis ea.

– Nici măcar n-am văzut de opt ani, am răspuns eu.

– Hai, ia câteva! a spus ea și mi-a umplut mâinile cu fructe moi și coapte.

Le-am mâncat cu lăcomie, ca un copil înfometat. În cele din urmă am ajuns în fața intrării principale a casei mele și, un moment, am ezitat. Ai mei nu mă așteptau, iar eu eram groaznic la vedere, murdar și zdrențaros. Apoi am deschis ușa. În hol erau mai mulți tineri și, printre ei, doi care s-au holbat la mine și au izbucnit:

– Tată!

Am dedus că sunt Mihai și Sandu, fiii mei. Cel mare avea nouă ani când îi părăsisem; acum avea optsprezece.

Apoi a înaintat spre mine soția mea. Fața ei fină era mai slabă, dar părul îi era încă negru; m-am gândit că e mai frumoasă ca oricând.

Ochii mi s-au încetșat. Când m-a cuprins cu brațele, am zis cu efort:

– Înainte de a ne săruta, trebuie să-ți spun ceva. Să nu crezi că am venit de la mizerie la fericire! Am venit de la bucuria de a fi cu Cristos în închisoare la bucuria de a fi cu El în familia mea. Nu de la străini vin, ci de la ai mei din închisoare la ai mei de-acasă.

Ea plângea. I-am zis:

– Acum, dacă vrei, poți să mă săruți.

Pe urmă, i-am cântat încetișor un mic cântec pe care-l pregătisem pentru ea la închisoare cu ani în urmă, ca să i-l cânt dacă aveam să ne mai întâlnim vreodată.

Curând încăperea s-a umplut de vizitatori, vestea s-a răspândit prin telefon în tot Bucureștiul; soneria zbârnâia încontinuu. Prietenii vechi aduceau pe alții noi. Trebuiau să plece unii, ca să facă loc altora. De fiecare dată când eram prezentat unei doamne, trebuia să mă înclin politicos îmbrăcat în pantalonii mei absurzi, legați cu sfoară.

Când toată lumea a plecat și era aproape miezul nopții, iar Sabina mă zorea să mănânc ceva, nu mi-a mai fost foame. I-am spus:

– Azi am avut parte de fericire din belșug. Măine să postim pentru a mulțumi lui Dumnezeu, iar seara Cina Domnului să ne fie prima mâncare.

Trei dintre oaspeți – printre care se afla și o profesoară de filosofie pe care n-o cunoscusem înainte – mi-au spus în seara aceea că unul dintre fiii mei îi adusese la credința în Cristos. Și eu, care mă temusem că, rămași fără tată și mamă, copiii mei se vor fi pierdut! Nu găseam cuvinte pentru atâta fericire.

Mihai a zis:

– Tată, ai trecut prin atâtea! Aș vrea să știu ce ai învățat din toate acele suferințe.

Am răspuns:

– Copii, în tot acest timp, aproape că am uitat Biblia. Dar am avut întotdeauna în minte patru lucruri. Primul că există un Dumnezeu. Al doilea că Isus Cristos este Mântuitorul nostru. Al treilea, că există o viață veșnică, iar al patrulea că dragostea este calea cea mai bună.

Mihai a zis:

– Asta-i tot ce doream să știu.

N-am putut dormi în noaptea aceea în patul meu curat și moale. Nici în următoarele. Mă ridicam în capul oaselor și deschideam Biblia.

Abia după două săptămâni am putut dormi normal. După aceea am fost tratat la cel mai bun spital cu putință, primind patul cel mai bine plasat, în salonul cel mai înșorit. Ca fost deținut, toată lumea voia să mă ajute – pe stradă, în magazine, pretutindeni, iar fluxul de vizitatori nu înceta.

PARTEA A ȘASEA

- 1 -

Acum, că eram liber, tânjeam din adâncul inimii după liniște și odihnă. Dar comunismul își concentrase toate forțele pentru a ajunge la completa distrugere a Bisericii. Pacea pe care o doream ar fi fost o evadare din realitate, primejdioasă pentru sufletul meu.

Mă întorsesem într-un cămin sărac, dar eram mai norocos decât mulți alții. Aveam două camere mici la mansardă, cu foarte puțină mobilă. Dormeam pe un vechi pat de lemn, cu o saltea moale, împrumutată de la un vecin. Prelungisem patul cu o pernă, ca să încap cu toată lungimea trupului meu. Apa era adusă de la subsol, iar cea mai apropiată toaletă era într-o altă clădire. Nu mă așteptam la nimic mai bun. Cunoșteam cu toții, încă din închisoare, condițiile de locuit și lipsa de hrană, așa cum știam și de închiderea unor biserici și de

preluarea clădirilor care le aparțineau, cum s-a întâmplat și cu ale noastre.

Apartamentul nostru confortabil fusese confiscat la arestarea soției mele. Din cauză că, la eliberare, refuzase să divorțeze de mine, nu și-a putut găsi un loc de muncă și a trăit într-o neagră sărăcie, întreținându-se prin lucru de ocazie și grație bunăvoinței prietenilor noștri. Mi-a spus că i-ar fi mers și mai greu dacă n-ar fi fost copiii. Când a împlinit treisprezece ani, lui Mihai i s-a permis să-și viziteze mama în timpul celor trei ani de muncă la Canal. Lipsit de ambii părinți, trăind din mila altora, avusese parte de multă amărăciune.

– Am împrumutat bani ca să pot ajunge la lagăr, a zis el. La vorbitor ne despărțeau două rânduri de bare de fier. Mama, îmbrăcată în uniforma închisorii, era murdară și slabă. Ea mai mult plângea, iar eu trebuia să strig ca să mă fac auzit. Mi-a zis:

– Mihai, crede în Isus și nu te abate de la credință!

Iar eu i-am răspuns:

– Mamă, dacă tu poți să-ți mai păstrezi credința într-un loc ca ăsta, atunci trebuie să mi-o păstrez și eu.

Când s-a întors la București, Sabina a aflat că Mihai devenise acordor de pian, după ce fusese ucenic pe lângă un acordor de la Operă; avea un auz muzical atât de fin, încât a fost în stare să se îndeleitnicească cu această meserie încă de la vârsta de unsprezece ani. Curând câștiga destul pentru a-și ajuta mama și a se întreține în școală. Trăia în sărăcie, dar avea pâine. La fel era și viața lui Sandu. Neplăcerile copiilor noștri cu partidul comunist au început curând, când elevii au fost obligați să poarte cravată roșie, lucru pe care ei l-au refuzat, deoarece „era simbolul opresiunii“. Eliminați în mod zgomotos, ei au fost reprimiți pe tăcute, când zarva s-a stins, deoarece învățătorii slujeau regimul numai din vârful buzelor. La paisprezece ani, alt necaz: au fost dați din nou afară din școală pentru că au spus că citiseră Biblia și că atacurile din manuale împotriva religiei se întemeiau pe argumente false.

Copiii erau creștini și nu îndrăgeau deloc comunismul. Dar, după cum se spune că, dacă o pasăre cântătoare își pune cuibul lângă o

familie de ciori va ajunge să scoată note discordante, tot astfel și copiii noștri auziseră puține lucruri în afara celor ce se afirmau oficial. A doua zi după reîntoarcerea mea a trebuit să le spun că se înșelau crezând că muncitorii din țările capitaliste mureau de foame. Și colegii lor de școală luau de bună propaganda comunistă.

O fată chiar mi-a povestit într-o zi că plânsese de mila copiilor care mureau de foame în America.

Chiar și cei mai buni dintre tineri păreau tulburați și dezorientați. Nu numai că n-aveau ocazia să-i citească pe marii autori creștini, dar nu-și puteau cumpăra operele unor gânditori ca Platon, Kant, Schopenhauer și Einstein. Prietenii copiilor mei ziceau că părinții lor le spuneau una, iar profesorii alta. Îmi cereau adesea sfatul.

Un tânăr care studia teologia la Universitatea din Cluj avea nevoie de ajutor pentru teza de licență.

– Care este subiectul? l-am întrebat.

– Istoria cântecului liturgic în Biserica Luterană.

I-am spus:

– Ar fi bine să începi prin a scrie că n-ar trebui să îndesăm în capetele tinerilor banalități istorice, când s-ar putea ca a doua zi ei să aibă de înfruntat moartea pentru credința lor.

– Și atunci ce ar trebui să studieze?

– Viețile sfinților: ca să ne pregătim pentru sacrificiu și martiriu.

I-am povestit unele dintre lucrurile pe care le văzusem în închisoare și în curând el și-a adus și prietenii. Toți întâmpinau aceleași dificultăți când încercau să elaboreze o lucrare. M-am interesat de cursurile lor.

Unul dintre ei a spus:

– Profesorul nostru de teologie spune că Dumnezeu S-a revelat de trei ori. Prima dată prin Moise. A doua oară prin Isus Cristos. Iar a treia oară prin Karl Marx.

– Dar pastorul vostru ce părere are despre asta?

– Cu cât vorbește mai mult, cu atât lasă impresia că spune mai puține lucruri.

Urmarea acestor convorbiri a fost că am căzut de acord să merg la Cluj și să predic în catedrala luterană a orașului. Studenții doreau

cărțile mele scrise înainte de arestare, dar tot ce scrisesem fusese pus la index.

Înainte de a pleca, a trebuit să fac o vizită, pentru a îndeplini o promisiune făcută unor membri ai Oastei Domnului, hărțuită fără încetare de Securitate.

În urmă cu mai mulți ani îl întâlnisem pe patriarhul Iustinian Marina și am crezut că le-ar putea fi de ajutor. El era învinuit că făcuse Bisericii mult rău; dar era în puterea lui să facă și ceva bine. L-am găsit plimbându-se pe aleile din spatele palatului său. Presupun că alesese anume să ne vedem în grădină, un loc fără microfoane și fără funcționarii săi care trăgeau cu urechea. I-am spus:

– Sunteți patriarh și oamenii vi se adresează pentru posturi și pensii, și trebuie să predicați și să cântați pretutindeni în biserici așa că m-am gândit că aș putea să vin ca să vă cânt și eu un cântec. Este al Oastei Domnului și l-am învățat în închisoare.

I l-am cântat și i-am cerut să facă ceva pentru acești oameni simpli și buni.

– N-ar trebui să stea în închisoare atâția ani numai pentru că aparțin unei grupări aparte în biserică.

Mi-a spus că va încerca. Apoi am stat de vorbă timp îndelungat. Am încercat să-i reamintesc îndatoririle sale față de Dumnezeu. Am spus:

– În grădina Ghetsimani, Isus l-a numit chiar și pe Iuda prieten, deschizându-i calea către mântuire.

Voiam să pun în sufletul lui sămânța unei schimbări. El a ascultat în liniște și chiar cu smerenie, dar a spus că nu poate face mare lucru, deoarece îi fusese pus în coastă mitropolitul Moldovei, Iustinian Moisescu.

Dacă ar merge prea departe sau ar demisiona, Moisescu i-ar lua locul și situația ar fi și mai rea. Iustinian păstrase un fel de respect pentru mine, dar, cu toate că sufletul lui sfâșiat nu justifica toate faptele sale, șovăielile lui sfârșeau adesea prin a face pe placul partidului.

Mai târziu, am auzit că patriarhul Iustinian Marina pusese problema Oastei în Sfântul Sinod, unde întâmpinase opoziția aceluși

mitropolit – care fusese acceptat ca reprezentant al ortodoxiei în Consiliul Mondial al Bisericii.

Apoi Departamentul Cultelor i-a reproșat patriarhului că mă primise – secretarul lui Iustinian raportase, desigur, despre vizita mea, întocmai cum patriarhul raporta faptele secretarului său.

Iustinian căzuse de acord să se întâlnească cu reprezentanți ai Oastei, dar, când aceștia s-au prezentat, i-a trimis la plimbare.

– Așadar, Wurmbrand v-a spus să veniți la mine? Ar fi timpul ca el să intre iar în pușcărie.

- 2 -

Știrea că promisesem să țin o serie de conferințe la Cluj a fost raportată autorităților imediat, cu mențiunea că scopul meu real era să atac marxismul și, sub pretextul unor prelegeri despre filosofia creștină, să provoc tulburări printre studenți. De data aceasta, zelosul informator a fost un pastor baptist, care mi-a spus deschis ce făcuse. Inițiativa lui nu m-a surprins. Întâlnisem atâția colegi de-ai lui după eliberarea mea – preoți, pastori, chiar și episcopi – care au făcut asemenea rapoarte către Ministerul Cultelor! De obicei, rapoartele se refereau la proprii lor enoriași, și clericii se simțeau rușinați de faptele acestora și le regretau. Spuneau că nu le făcuseră pentru propria lor siguranță, ci pentru a-și salva bisericile de la închidere. Fiecare oraș avea reprezentanți ai Ministerului Cultelor care-i chestionau cu regularitate pe deservenții diferitelor culte asupra activității credincioșilor. În afară de asta, Securitatea se interesa care enoriași se împărtășeau mai des, care dintre ei încercau să convertească pe alții, de ce păcate se spovedeau, dacă acestea aveau o tangență cu politica. Preoții care refuzau să răspundă unor astfel de întrebări aveau de suferit. Refuzul de a colabora putea duce și la închiderea bisericilor.

Așa se face că pe vremea aceea România avea mai multe categorii de preoți: cei din închisoare, cei liberi care se păstrau curați, cei care, sub presiuni, deveneau informatori ca să păstreze biserica deschisă și făceau oficiul de informatori cu plăcere. Aceștia erau doar câțiva la număr.

Mulți pastori oficiali venerabili care nu au colaborat și-au pierdut curând dreptul de a predica.

Denunțul împotriva mea a ajuns la împuternicitul clujean al Cultelor, numit Rugojanu. Și Ministerul Cultelor avea specimene diferite. Unii dintre funcționari erau slabi, alții își foloseau puterea pentru a stoarce bani de la clerici ca să-i „protejeze“, dar Rugojanu era un fanatic care mergea din biserică în biserică adulmecând neobosit „contrarevoluționari“. A frecventat personal slujbele la care predicam eu.

La Cluj, în prima seară, a participat doar un grup de vreo cincizeci de studenți și câțiva profesori de teologie. Întrucât Darwin și teoriile lui evoluționiste erau totdeauna o problemă de actualitate în școlile teologice, am încercat să tratez acest subiect. Am spus că România cea nouă, avansată și socialistă, trebuie să respingă toate ideile venite din lumea capitalistă; de ce să ascultăm de englezul burghez Sir Charles Darwin?

Rugojanu, ghemuit într-o strană din față, se holba la mine. M-am uitat peste umăr la el, în timp ce am continuat:

– Un fiu de doctor vrea să ajungă doctor; un fiu de compozitor vrea să ajungă muzician; un fiu de pictor – artist, și așa mai departe. Dacă crezi că ai fost creat de Dumnezeu, atunci vei încerca să ajungi asemenea Lui. Dacă preferi să crezi că te tragi dintr-un trib de maimuțe, ești în primejdie să devii un maimuțoi.

Mi-am început conferințele într-o luni. Marți, publicul era de două ori mai numeros. Pe la sfârșitul săptămânii, nu mai puteam număra mulțimea chipurilor – se părea că întreaga Universitate și auditoriul din afara ei se îngrămădiseră în catedrală. Știam că mulți dintre ei erau dornici să audă adevărul, dar se temeau de consecințe. Le-am citat cuvintele unui pastor care a murit pentru credința lui, ucis de fasciști. El mi-a spus:

– Când îți lași trupul în mâna celor care vor să te batjocorească, îl oferi ca jertfă lui Dumnezeu. Când răstignirea Lui nu mai era o chestiune de timp, Domnul Isus a zis: „Tată, a sosit ceasul!“ Ceasul la care Se referă era sorocul suferinței și El S-a bucurat că va suferi pentru mântuirea neamului omenesc. Ar trebui să considerăm suferința ca pe o însărcinare pe care ne-a dat-o Dumnezeu. Sfântul Pavel a spus în Epistola către Romani: „**Vă îndemn, dar, fraților, pentru îndurarea lui Dumnezeu, să aduceți trupurile voastre ca o jertfă vie, sfântă, plăcută lui Dumnezeu**“ (Rom. 12.1).

Mi-am aruncat privirea asupra credincioșilor care ascultau în tăcere. O clipă, m-am simțit ca atunci când eram în biserica mea, în preajma războiului, în ziua în care niște huligani antisemiți au pătruns înăuntru cu gânduri rele. Acum dușmanii erau strecurați chiar între copiii lui Dumnezeu. Rugojanu lua note.

Am continuat:

– Nu lăsați suferința să vă ia prin surprindere! Gândiți-vă deseori la ea. Însușiți-vă virtuțile lui Isus și ale sfinților Săi, integrându-le în cugetul vostru. Pastorul despre care am vorbit și care a murit pentru credința lui mi-a lăsat o rețetă de ceai împotriva suferinței, iar eu am să v-o dau vouă.

În vremurile creștinismului primar, un medic a fost închis pe nedrept de împăratul său. După un timp îndelungat, membrilor familiei sale li s-a îngăduit să-l viziteze. Aceștia, văzând în ce hal ajunsese, întâi au plâns. Hainele îi erau zdrențe, hrana o felie de pâine și o cană de apă pe zi. Soția lui l-a întrebat mirată: „Cum se face, totuși, că arăți așa de bine la chip și ești bucuros?“ Zâmbind, medicul i-a spus că el are un medicament pentru toate necazurile. L-au întrebat care este acela și el le-a spus: „Am descoperit un ceai bun pentru a lecu orice suferință. Îl fierbi din șapte ierburi. Am să vi le enumăr pe toate.

Prima iarbă se cheamă mulțumirea. Fii mulțumit cu ceea ce ai. Tremur în zdrențele mele când îmi rod pâinea, dar ar fi fost mult mai rău dacă împăratul m-ar fi aruncat gol în închisoare și fără nimic de mâncare! Mă bucur din toată inima de ceea ce am.

A doua iarbă este gândirea dreaptă. Fie că mă bucur, fie că mă necăjesc, tot în închisoare o să fiu. Sigur că-i mai plăcut să șezi în ea bucurându-te.

A treia este amintirea păcatelor din trecut: numărați-le și, presupunând că fiecare păcat merită o zi de închisoare, socotiți câte vieți ar trebui să petreceți după gratii. Cu câtă închisoare am făcut, am scăpat ușor!

A patra iarbă este gândul la suferințele pe care Isus le-a îndurat cu bucurie pentru noi. Dacă singurul om care a putut vreodată să-și aleagă soarta pe pământ – fiindcă a preexistat cu Dumnezeu – a ales suferința, ce mare preț va fi avut ea în ochi Lui! Atunci când este îndurată cu seninătate și bucurie, suferința este de folos mântuirii.

A cincea iarbă este recunoașterea faptului că suferința ne-a fost dată de Tatăl ceresc nu ca să ne facă rău, ci ca să ne curețe și să ne sfințească. Suferința prin care trecem are scopul de a ne purifica și de a ne pregăti pentru Împărăția cerurilor.

A șasea iarbă este cunoașterea faptului că nici o suferință nu poate dăuna vieții unui creștin. Dacă pentru un om plăcerile trupești înseamnă totul, atunci durerea și închisoarea n-au nici un sens: dacă însă conținutul vieții cuiva este adevărul, ei bine, pe acesta îl pot trăi din plin și-n închisoare. În ea, ca și în afara ei, doi și cu doi fac patru. Închisoarea nu mă poate împiedica să iubesc; gratiile de fier nu mă pot îndepărta de credință. Dacă acestea îmi sunt idealurile în viață, eu pot rămâne senin oriunde.

Ultima iarbă din rețetă este speranța. Roata vieții îl poate aduce pe medicul Curții regale la închisoare, dar ea va continua să se învârtască. Ea poate să mă readucă în palat și chiar la o poziție mai înaltă decât înainte.

Am tăcut o clipă. În biserica înțesată era o liniște desăvârșită. – Eu am băut butoaie întregi din ceaiul acesta și vi-l recomand tuturor. S-a dovedit a fi bun.

Pe când îmi încheiam spusele, Rugojanu s-a ridicat și, fără să se uite înapoi, și-a croit drum afară din catedrală. Am coborât din amvon, iar publicul a izbucnit într-o rumoare de voci care comentau. Mulți

încercau să-mi strângă mâna. I-am telefonat Sabineei, care a fost bucuroasă de ceea ce făcusem, cu toate că știa că vor urma represalii.

A doua zi episcopul meu mi-a spus că Rugojanu ne făcea necazuri. În timp ce el îmi vorbea de protestele ce le primise, a intrat în încăpere însuși Rugojanu.

– Ah, dumneata? a strigat. Ai provocat un val de răzvrătire – am auzit cu urechile mele!

L-am întrebat ce anume îi displăcuse.

– Totul, dar în special leacul împotriva suferinței.

– Dar ce e supărător în bietul meu ceai? Ce nu v-a plăcut?

El a replicat violent:

– Ai spus oamenilor că roata se învâртеște continuu. Dar în acest atac contrarevoluționar te înșeli! Roata nu se va mai învâрти, prietene! Comunismul e aici pentru totdeauna!

Fața i se schimonosise de ură.

– Eu n-am spus o vorbă despre comunism, am replicat. Am zis doar că roata vieții se învâртеște mereu. Eu, de exemplu, am fost în închisoare; acum sunt liber. Am fost bolnav; acum mă simt mai bine. Mi-am pierdut parohia; acum mi se permite să predic.

– Nu, nu, nu! Ai vrut să spui de comunism că va cădea, și toți au priceput ce-ai vrut să dai de înțeles. Să nu-ți închipui că lucrurile se vor opri aici!

Rugojanu i-a convocat pe toți pastorii din zonă la episcopie. Aici m-a învinuit că încerc să otrăvesc tineretul prin atacuri insidioase împotriva guvernului.

– Puteți fi siguri că nu va mai predica niciodată, a zbierat Rugojanu în culmea turbării.

La sfârșit a mai strigat:

– S-a terminat cu Wurmbrand! S-a terminat cu Wurmbrand! S-a terminat cu Wurmbrand!

Și-a luat haina și pălăria și a ieșit afară din clădire. La 100 de metri depărtare depoarta episcopiei, o mașină care a încercat să evite un câine s-a urcat pe trotuar și l-a zdrobit de zid. A murit pe loc.

S-a terminat cu Rugojanu! S-a terminat cu Rugojanu! S-a terminat cu Rugojanu!

Poveștirea despre ultimele cuvinte ale lui Rugojanu și întâmplarea care a urmat a făcut turul țării. Deseori, în timpul acestor ani groși, Dumnezeu Și-a arătat puterea într-un fel sau altul.

- 3 -

Revocarea autorizației mele ca pastor nu m-a putut opri să predic, dar acum a trebuit să acționez tot atât de tăinuit ca la sfârșitul războiului, printre soldații sovietici.

Vizitele vechilor tovarăși de temniță veniți să-mi ceară un sfat sau un ajutor într-o problemă sau alta au fost prilejul unor noi neplăceri. Deveniți informatori, unii dintre ei încercau să mă provoace. Aceste ființe nenorocite își puseseră prea mari speranțe în eliberarea lor din închisoare; găsindu-și căminele destrămate, căzuseră în desfrâu ca să-și recâștige tinerețea pierdută. Aceasta, de obicei, costa mai mult decât își puteau permite ei, iar mijlocul cel mai rapid pentru a intra în grațiile noului regim și de a obține câștiguri rapide, era să devină informatori ai partidului comunist. Libertatea lor era și mai tragică decât le fusese detenția.

Cea mai bună pază împotriva informatorilor erau avertismentele primite din partea prietenilor noștri din poliția secretă. Unii dintre ei, creștini pe ascuns, dețineau diferite funcții de partid. O tânără pereche, care ziua lucra la Departamentul de propagandă al partidului comunist, își petrecea serile rugându-se alături de noi, și nu numai o dată ne-am întâlnit în casa unui funcționar superior din Securitate în timp ce el era plecat, servitoarea sa fiind dintre ai noștri. Alteori, ne întâlneam în subsoluri, în mansarde, în apartamente sau case țărănești.

Slujbele noastre erau tot atât de simple și de frumoase ca cele de acum o mie nouă sute de ani ale primilor creștini. Vecinilor, dacă puneau întrebări, le spuneam că se aniversează o zi de naștere ori de cununie.

Familii creștine cu patru sau cinci membri serbau până la treizeci de zile de naștere și de cununie pe an!

Uneori ne întâlneam pe o pajiște. Cerul era catedrala noastră; păsările concertau pentru noi, florile tămâiau văzduhul, stelele ne slujeau de lumânări, îngerii erau slujitori care le aprindeau, iar hainele proaste ale unui martor abia eliberat din închisoare străluceau pentru noi cu mult mai mult decât cele mai bogate odăjdii preoțești.

- 4 -

Știam, desigur, că, mai curând sau mai târziu, aveam să fiu din nou arestat. După revoluția din 1956 din Ungaria, situația a devenit mai grea de la o lună la alta. Hrușciov a anunțat un nou plan de șapte ani „pentru a eradica rămășițele superstițiilor din conștiința oamenilor“. În URSS, multe biserici au fost dărâmate sau transformate în cluburi comuniste, muzee, silozuri. Mulți dintre cei pe care ziarele partidului îi denigrau ca „escroci în anterie negre“ au fost arestați.

M-am rugat: „Doamne, dacă știi că sunt închiși oameni pe care i-aș putea ajuta, suflete pe care le-aș putea aduce la mântuire, trimite-mă înapoi la închisoare! O voi îndura bucuros.

Sabina a ezitat puțin, apoi a spus:

– Amin.

Era bucuroasă. Inima ei era atunci copleșită de o bucurie izvorâtă din sentimentul că în curând noi aveam să slujim Domnului într-un mod și mai special. Privind-o, m-am întrebat o dată mai mult **dacă nu cumva este greșită imaginea în care Maica Domnului este prezentată**

stând îndurerată la piciorul crucii. Nu a fost oare și ea bucuroasă că Fiul ei moare pentru a mântui lumea?

Agenții Securității au venit să mă ridice la ora unu noaptea, pe data de 15 ianuarie 1959. Mica noastră mansardă a fost întoarsă pe dos, într-o percheziție care a durat patru ore. Cu acest prilej, fiul meu Sandu și-a găsit în spatele unui dulap mișcat din loc o curea rătăcită.

— Și când te gândești că există oameni care spun că poliția secretă ar fi inutilă! a remarcat el. Am căutat peste tot cureaua asta!

A doua zi a avut de suferit la Universitate pentru obraznicia lui. După ce m-au ridicat, Sabina a deschis Biblia mea. Ea a găsit pe o bucată de hârtie un fragment din Epistola către Evrei pe care-l notasem și în care se spune: „*Prin credință femeile și-au primit înapoi morțile lor înviați*“ (Evr. 11.35). Scrisesem dedesubt: „Soția mea este o astfel de femeie“.

- 5 -

Era încă întuneric, iar străzile acoperite cu lapoviță înghețată, când am ajuns la sediul central al Securității din București. Am trecut prin obișnuitele formalități de primire, înainte ca gardienii să mă conducă într-o celulă. Acolo am găsit un om de vreo treizeci de ani, pe nume Nuți Pătrășcanu, unul dintre reeducatorii detestați din Pitești. De fiecare dată când se deschidea ușa celei, el sărea în picioare și alerga de colo până colo. Mi-a spus:

— Scuzați-mă că sunt așa de agitat. O fac pentru că nu știu nicio dată dacă vin să mă scoată afară ca să fac baie sau să mă împuște. Am fost condamnat la moarte în urmă cu patru ani.

Nuți mi-a spus povestea vieții lui. În copilărie, îl venerase pe preotul din parohia lui, care într-o zi i-a spus:

– Tatăl tău este ceasornicar. Spune-i să repare ieftin ceasul bisericii.

Nuți l-a convins pe tatăl său să facă lucrarea gratis, dar preotul i-a cerut o chitanță de cinci sute de lei, ca să poată încasa el banii bisericii. Nuți a rânjit și a adăugat:

– Dacă nu aș fi cunoscut această întâmplare, poate că aș fi devenit într-o zi un bun creștin și aș fi dăruit bisericii, în decursul anilor, o grămadă de bani.

Într-o zi, tatăl lui, un bețivan, a dispărut cu economiile familiei și băiatul, la paisprezece ani, de dragul cămășii verzi, al cântecelor legionare și în dorința de a-și atrage admirația fetelor, s-a înscris în Garda de Fier. Câteva luni mai târziu, garda a fost lichidată. Nuți Pătrășcanu a ajuns în închisoare, iar când comuniștii au venit la putere a primit automat încă unsprezece ani ca fascist activ. După ce a executat șapte ani, i s-a promis, la Pitești, că va fi eliberat dacă-i va bate pe ceilalți deținuți.

– Aveam douăzeci și unu de ani, mi-a spus. Nu voiam să rămân în pușcărie, așa că am făcut ceea ce mi s-a cerut. I-am crezut, iar acum, din cauza asta, trebuie să mor.

Părea că e deja pe moarte, din cauza tuberculozei.

– Așa-mi trebuie, a mai adăugat Pătrășcanu.

Stăteam culcat cu ochii deschiși, ascultând cum tușește Nuți și mă gândeam: „Dacă m-ar chema Dumnezeu acum și m-ar întreba: «După ce ai trăit cincizeci și șase de ani pe pământ, ce părere ai despre om?», ar trebui să răspund: «Omul este un păcătos, dar vina nu este a lui. Satana și îngerii căzuți lucrează de zor ca să ne aducă și pe noi la ticăloșia lor»“.

Timp de zece zile și zece nopți am stat de vorbă cu Nuți, cântărind lucrurile în toate chipurile.

– N-ai ales de bunăvoie să fii un criminal, am zis eu, dar sentimentul de vină pe care-l ai cere ispășire. Isus a luat asupra Lui pedeapsa pe care simți că o meriți.

În cea de-a zecea seară, Nuți a izbucnit în lacrimi. Ne-am rugat împreună. După aceea, frica și remușcările sale au dispărut. Astfel,

rugăciunea prin care I-am cerut Domnului să-mi îngăduie să-i ajut pe cât mai mulți deținuți a fost ascultată chiar în primele zile după revenirea mea în închisoare.

- 6 -

După aceea am fost adus pentru interogatoriu la pușcăria Uranus din București. Un maior al poliției secrete a încercat să obțină de la mine numele „contrarevoluționarilor“ pe care-i cunoscusem.

Am spus că aș fi bucuros să-i numesc pe contrarevoluționari, atât pe cei din Rusia, cât și pe cei din România. Câteva mii dintre aceștia fuseseră uciși în Uniunea Sovietică în anii '30 de Iagoda, ministrul de Interne de pe atunci, dar în cele din urmă Iagoda însuși a fost demascată ca un real contrarevoluționar. Apoi, sub succesorul său Beria, poliția secretă sovietică a trimis la moarte alte mii de oameni, până ce Beria a fost și el împușcat. Am adăugat că dușmanul suprem al revoluției, ucigașul a milioane de oameni, era Iosif Stalin, care între timp a fost scos din mausoleul său din Piața Roșie. Așa că ar fi mai bine, am recomandat eu, să se caute în altă parte contrarevoluționarii, și nu în sărmana mea biserică.

Ofițerul a dat ordin să fiu bătut și ținut în izolare. Am rămas acolo până la proces, care a fost o repetare a celui ce avusese loc în urmă cu zece ani, cu deosebirea că, de data aceasta, soția și unul dintre fiii mei erau prezenți, pentru a asculta actul de acuzare.

Mai târziu, am așteptat într-o celulă comună mutarea mea în următoarea închisoare. În timp ce le vorbeam celorlalți despre Cristos, a intrat un ofițer și a anunțat lapidar noua sentință. I-am mulțumit și am continuat cu ceea ce aveam de spus. Condamnarea îmi fusese sporită de la douăzeci la douăzeci și cinci de ani.

PARTEA A ȘAPTEA

- 1 -

În camionul Securității mai erau cu mine și alți membri ai celerului condamnați de curând. După un drum scurt, am coborât o pantă abruptă și ne-am oprit. Pulsul meu s-a accelerat. Așadar, mă aflu iarăși în închisoarea subterană de la Jilava! S-au auzit voci răcnind:

– Dați-i jos!

Ușile au fost deschise cu violență. Un grup de gardieni cu bâte ne-au condus, lovindu-ne, de-a lungul unui coridor. Erau beți și, la vederea preoților, au chiuit de bucurie. Ne-au fost aruncate hainele vărgate și murdare de pușcăriaș, iar celor ce nu reușiseră să se schimbe destul de repede le-au fost rupte de pe ei propriile veșminte. În hohote de râs, bărboșilor le-au fost tăiate bărbile. Am fost tunși cu brutalitate și mânați într-o celulă spațioasă, plini de sânge și pe jumătate dezbrăcați.

Ne-am așezat pe pardoseala de piatră, ghemuindu-ne unul într-altul în frigul din februarie. Peste câteva clipe, a intrat un gardian, zbierând:

– Toți popii afară!

Dincolo de ușă, chicotelile și hohotelile încetaseră. Ne-am înșirat afară și am parcurs iarăși, ca printr-un tunel, printre bățele a două șiruri de bătauși, ferindu-ne cu brațele cât puteam mai bine capetele de ploaia de ghionturi. Cei care cădeau primeau lovituri cu cizmele și erau scuipați.

O jumătate de oră mai târziu, preoții au fost chemați din nou afară. Nu s-a mișcat nici unul. Gardienii s-au năpustit în celulă, bătând în dreapta și în stânga fără alegere.

Am încercat să-i consolez pe cei aflați în preajmă. Unul dintre ei își pierduse câțiva dinți și avea o buză spintecată adânc. În timp ce-i ștergeam sângele de pe față, s-a prezentat. Era arhimandritul Ghiuș. Îl întâlnisem cu ani în urmă. Făceam anticameră pentru a intra la patriarhul ortodox Nicodim. Arhimandritul lucra în biroul său. I-am vorbit despre necazurile noastre. Atunci, el și-a pus mâinile pe umerii mei și a zis:

– Frate, Cristos va veni din nou: sperăm în revenirea Lui.

Acesta este un lucru pe care un slujitor al lui Dumnezeu ar trebui să-l spună adesea, dar, din nefericire, îl spune rareori. Nu l-aș fi uitat niciodată pe arhimandrit, dar, tuns și bărbierit, cu fața brăzdată de sânge și murdărie, era de nerecunoscut.

Orele treceau și noi ședeam pe beton și tremuram. Arhimandritul ne-a vorbit despre felul în care el și alții din jurul patriarhului încercaseră să salveze Biserica, pentru ca să nu devină un instrument al regimului. Crezuseră că ar putea reuși, contând pe firea mai bună a patriarhului. Dar Gheorghiu-Dej alesese bine. Iustinian a fost trimis într-o vizită la Moscova, unde concepțiile i-au fost și mai mult influențate. El a dat lovitură după lovitură catolicilor, uniților și tuturor celor care, aflați sub propria lui autoritate, nu acceptau compromisul.

– Iată-mă aici, ca toți ceilalți, a spus arhimandritul Ghiuș. Am făcut o greșală încercând să-l conving: trebuia să opun rezistență de la început.

– Nu vă lăsați întristat prea mult de asemenea gânduri, i-am spus. El și-a ridicat frumoșii ochi către mine și a răspuns:

– Frate Wurmbrand, eu nu cunosc decât o singură tristețe: aceea de a nu fi sfânt.

Rostite de la înălțimea amvonului, cuvintele acestea ar fi fost doar o frază frumoasă. Dar, în celula aceea oribilă, după bătaia cumplită ce promisem, ele demonstrau adevărata măreție a arhimandritului Ghiuș.

- 2 -

Ghiuș era cu mine când, câteva zile mai târziu, am fost integrat într-un convoi care se îndrepta spre munții Transilvaniei. După multe ceasuri de drum, am sosit la Gherla și am intrat în cea mai mare clădire a orașului, închisoarea în care soția mea venise să mă vadă în timpul celor două luni petrecute aici în anul 1956. Mi-au trecut prin minte și alte amintiri.

De la ferestrele de sus ale închisorii, care fusese construită pe timpul domniei împărătesei Maria Tereza, în secolul al XVII-lea, puteai vedea vechea spânzurătoare, care acum nu mai era folosită, metoda comunistă de execuție fiind o împușcătură în ceafă. Dincolo de zidurile înalte, am văzut spectacolul vieții din oraș desfășurându-se în continuare. Deținuții priveau ca într-un vis frumos scenele ce li se perindau prin fața ochilor. Dar la amiază, nimeni nu mai avea curajul să se uite afară. Era ora când copiii ieșeau de la școală strigând, râzând, fugărindu-se unii pe alții și fiecare dintre cei închiși se gândea atunci la propria lui familie.

Mii de deținuți fuseseră înghesuiți în condiții primitive, iar regimul era la fel de aspru ca în vremurile grele ale campaniei de reeducare.

În trecut avuseseră loc la Gherla serioase răzvrătiri. Deținuții se baricadaseră într-o aripă, ca protest pentru că le fuseseră bătute în

cuie obloanele, împiedicând astfel pătrunderea luminii și aerului. Paznicii au sfărâmat ușile și a început o încăierare. A fost alertată miliția. Cum s-au întâmplat lucrurile în realitate, nimeni nu știa precis, dar mulți au fost răniți, ba unii chiar uciși.

Drept pedeapsă, hrana a fost redusă până la înfometare, iar sute de condamnați au fost dispersați pe la alte pușcării.

Preoți și pastori, le-am luat curând locul împreună cu alte mii de alți deținuți politici, victime ale unui nou val de arestări: moșieri, ofițeri, doctori, negustori, meseriași care nu voiau să intre în cooperative meșteșugărești, țărani ce se opuneau colectivizării – o ultimă depozitare de pământuri a agricultorilor pe care partidul comunist se străduia s-o pună în aplicare. După două planuri cincinale dezastroase, Dej anunțase un plan pe șaisprezece ani, care avea să dureze până în 1975.

– Dacă mai rămânea ceva în libertate pentru a-l aplica, a comentat un deținut.

Celulele erau încăperi de cazarmă, lungi, întunecoase și sonore, unde erau înghesuiți câte 80–100 de oameni. Era greu să dormim. Afară de obișnuita procesiune ce avea loc toată noaptea până la closetele primitive care mereu dădeau pe afară, aveam o duzină de sforăitori: fiecare executa o melodie proprie, iar dacă unul se oprea, intra un altul în corul sonor. Nu te puteai odihni nici ziua, când disciplina era supravegheată cu bâta și bocanci cu ținte. Pentru siguranță, gardienii făceau „vizite-surpriză” în celule, izbind gratiile de fier de la ferestre, ca să se asigure că nu fuseseră pilit. Cea mai mică încălcare a regulamentului atrăgea cel puțin douăzeci și cinci de lovituri cu vâna de bou. Unii primiseră „porția” celor douăzeci și cinci de lovituri de mai multe ori. Plesniturele ardeau. Era ca și cum spinarea ți-ar fi fost prăjită în cuptor. Șocul era puternic. De asemenea, era demn de remarcat ce efect abrutizant aveau aceste biciuiri asupra gardienilor, stăpânii noștri. Sângele și puterea păreau să-i ațâțe chiar și pe cei mai buni dintre ei, asemenea băuturii; iar ei duceau în fiecare zi otrava cruzimii din pușcărie în afara ei, în familie și în societate.

Exista pe fiecare palier un closet, la care eu și Ghiuș căram tinetele în fiecare zi. Trebuia să stăm la coadă cu alți deținuți care-și așteptau rândul pentru a turna conținutul pe canal. Arhimandritul era

un om fin și cultivat, dar își dădea silința să îndeplinească asemenea treburi neplăcute. Într-o dimineață, a alunecat pe pardoseala slinoasă de piatră și puțin lichid a stropit cizma unui gardian.

– Cretinule! a zberlat acesta, trăsându-l pe Ghiuș în umăr. Ai să sfârșești în Rozsa Sandor!

Mai târziu, în timp ce mâncam, lingură cu lingură, terciul, el m-a întrebat ce însemna asta.

– Cimitirul, i-am răspuns. Totdeauna spun așa, dar să nu-i iei în seamă.

Rozsa Sandor era cimitirul închisorii. Pietrele sale de căpătâi, cenușii, puteau fi văzute și de la ferestre. Își luase numele în secolul trecut, de la un asasin de nouăsprezece ani, Rosza Sandor, care fusese condamnat la douăzeci de ani de închisoare. Privind în jos printre gratiile Gherlei, el a văzut într-o grădină o femeie cu un copil în brațe. I-a urmărit zi după zi. A venit un preot să boteze fetița, a avut loc petrecerea primei sale comuniuni, curând ea a mers la școală, apoi s-a făcut o domnișoară. Rozsa Sandor a urmărit-o tot timpul.

Ea devenise viața lui, astfel că și-a pus de gând ca, după ce va fi eliberat s-o ia de nevastă. În sfârșit, a venit ziua ieșirii lui din pușcărie. Sandor s-a grăbit spre casa preaiubitei sale și s-a pomenit în mijlocul unui ospăț de nuntă. Mireasa era fata. „Ah, așa se gândise ea să mă primească!“ și-a zis el.

A alergat la ea și i-a spus:

– Nu pot să spun cât sunt de fericit că vei fi chiar azi soția mea.

Tânăra s-a holbat la hidosul Rozsa Sandor, care nu mai avea dinți, și a început să râdă.

– Ce vrea să spună moșneagul acesta nebun? a întrebat fata.

Apoi, apucându-l de mână pe tânărul care stătea în picioare în preajmă a zis:

– Iată care este mirele meu!

Sandor i-a privit uimit pe tineri. Apoi, într-un acces de turbare și de nebunie, a înșfăcat un cuțit și i-a înjunghiat de moarte pe amândoi. A fost spânzurat pentru această dublă crimă și a fost înmormântat în cimitirul închisorii, care acum purta numele lui.

– Ai să sfârșești în Rozsa Sandor!

Această amenințare repetată zilnic ne amintea că îmbătrâneam. Deținuții nu observă niciodată cum trece timpul. În sinea lor, se crede rămași la aceeași vârstă la care erau când au intrat în închisoare, visează la tinerele soții sau iubite pe care le-au lăsat și niciodată la femeile uzate de griji la care se vor întoarce.

Chiar și ceasul de deasupra porții principale de la Gherla, vechi de două sute de ani, se oprise. Nu s-a clintit niciodată în cei șase ani pe care aveam să-i petrec acolo.

- 3 -

Comandantul închisorii era o imitație a lui Nero, un ins butucinos, cu fața roșie, care nu se putea opri din mâncat. Deținuții aduși în fața maiorului Goiciu tresăreau când, în mijlocul unei tirade, mâna lui scotocea într-un sertar și ieșea de-acolo înșfăcând un cârnat cu usturoi sau un măr.

Prima mea întâlnire cu el a fost tipică. Am ascultat cu atenție, în poziție de drepti, cum mormăia un discurs plin de ură și de divagații. Se părea că existau numai două lucruri pe care Goiciu nu le ura: mâncarea și sunetul propriei voci.

– Vasăzică, Wurmbrand, a strigat, împrôșcând masa cu firimituri de prăjitură din gură. Călugăr, ptii!

I-am spus că eram pastor.

– Pastori, preoți, călugări! Pentru mine-s totuna. Îi jumuliți pe săraci ca să vă fie vouă moale. Las' că știu eu!

Dădea din mâini ca o paiată, în timp ce debita întâmplări de pe vremea nefericitei sale copilării. Păzea oile tatălui său lângă una dintre cele mai bogate mănăstiri românești. Într-o zi, oile s-au rătăcit pe un teren al mănăstirii. Călugării au pus mâna pe el și l-au bătut măr.

– Ai văzut vreodată un preot trăgând cu o pușcă cu țeavă dublă într-un copil înfometat, Wurmbrand? Ce probă de sfințenie!

Goiciu se mai plângea că, mai târziu, fusese exploatat ca muncitor în fabrică. Așa că se folosea acum de prilejul ce-l avea pentru a le plăti polița capitaliștilor și preoților.

În celulă cu mine se mai aflau câteva personaje dure, asasini și hoți care erau numiți deținuți politici din cauză că omorâseră vreun comunist sau pentru că furtul se chema uneori sabotaj economic. Alții erau criminali de război, ispășind condamnări pe viață pentru că masacraseră ruși și evrei. Erau oameni dușmănoși și mânioși. Au respins cu vehemență toate încercările mele de a le aduce alinarea pe care o oferă credința în Dumnezeu. În special cei care omorâseră evrei îmi arătau multă ură, fiind și eu de neam evreiesc.

N-am ascuns niciodată acest lucru și adesea, când eram întrebat despre asta, îmi exprimam dragostea naturală pe care o aveam față de cei din neamul meu, cu toate că mă folosisem de dreptul pe care îl are orice om de a-și alege credința. Eu alesesem o altă credință decât cea a majorității poporului meu.

Odată, când am început să vorbesc în liniște cu un deținut aflat singur într-un colț, ceilalți au format un cerc amenințător în jurul nostru.

– Ți-am spus să taci din gură, a mârâit șeful lor.

Clocotea în ei ura împotriva evreilor.

M-am ridicat în picioare și cineva m-a îmbrâncit. Un altul mi-a pus piedică și am căzut jos, cu fața la pământ. Am simțit o lovitură violentă în coaste. Dar, în timp ce haita se arunca asupra mea, cineva a răcnit la ei, punându-i în gardă.

Un paznic, uitându-se prin vizor, văzuse bătaia și striga după ajutor. Gloata s-a împrăștiat. Când s-a deschis ușa celei, fiecare era pe priciul lui.

– Wurmbrand!

Comandantul, trecând pe coridoare, auzise cele întâmplate. Fiind cel mai înalt din încăpere, gardianul mă recunoscuse, dar, în semiîntuneric, nu-i putuse identifica pe agresori.

– Wurmbrand, care a fost?

Pipăindu-mi buza tăiată, i-am spus că nu puteam răspunde.

– De ce nu?

– Sunt creștin, îmi iubesc vrăjmașii și îi iert! Așa că nu-i pot denunța.
– Atunci ești un idiot, a încheiat acru maiorul Goiciu.
– Aici aveți dreptate, am zis. Cel ce nu-i creștin din tot sufletul este un idiot.

– Mă faci pe mine idiot? a tunat comandantul.
– N-am spus asta. Voiam să zic că nu sunt un creștin atât de bun cum ar trebui să fiu.

Goiciu s-a plesnit cu palma peste frunte.

– Luați-l de aici. Douăzeci și cinci de lovituri! Popi nebuni!

A plecat legănându-se și bombănind:.

Când am revenit în celulă, gardienii încă îi mai iscodeau cu întrebări pe deținuți. Cum n-au aflat nimic, nimeni altcineva n-a mai fost pedepsit.

Dar, după această întâmplare, nu prea am mai fost întrerupt când încercam să predic.

- 4 -

Câteodată, certurile din închisoare erau comice, cu toate că cei implicați rareori își dădeau seama de asta.

Am locuit în celule supraaglomerate, totdeauna cu ferestre zăbrezate și prea înguste. Să le deschidem, astfel încât să înghețăm cu cații în paturi? Sau să le închidem, încât aerul să devină greu și rău mirositor și să ne trezim dimineata cu dureri de cap? Subiectul era dezbătut literalmente ore întregi, zi după zi, ca și cum am fi fost în parlament. Erau două tabere. Cei aflați departe de fereastră ziceau:

– Aerul curat nu face rău nimănui. Cei de aproape răspundeau:

– Mii de oameni mor de pneumonie în fiecare an.

Dacă niște interese materiale puternice dictează că 2 x 2 ar trebui să facă altceva decât 4, atunci așa va fi! sună o axiomă a lui Lenin. Am avut dovada în închisoare. Gardienii se plictiseau în timp ce ne plimbam în curte.

– Gata! Ora a trecut! Toată lumea înăuntru! zbierau ei.

– Nu au trecut nici cinsprezece minute, am protestat noi.

Ambele tabere credeau că au dreptate; interesele personale dictau noțiunea noastră de timp. Deținuții de drept comun se instalau rapid, simțindu-se în pușcărie ca acasă. Aveau rutina, ierarhiile și sloganele lor. Dovedeau o admirabilă istețime în a-și procura pe sub mână câte ceva de mâncare. Îi strigau pe gardieni după poreclele lor și încercau să le cerșească un chiștoc.

Câștigând autoritate, lăsau treburile murdare în seama deținuților politici – iar pe cea mai murdară dintre ele preoților și credincioșilor.

Datorită supraaglomerării, stăteam înghesuit pe un prici între doi oameni care se certau ca două păsări de pradă închise în aceeași colivie.

Înalt și vlăguit, unul dintre ei era fostul sergent Grigore, un ins care împușcase evrei cu duiumul, dând ascultare ordinelor venite de sus. Dușmanul său, Vasile, închis pentru sabotaj economic, îl scotea pe Grigore țăp ispășitor pentru toate necazurile lui. Vasile, care era mic și sfrijit, a găsit repede punctul slab al adversarului său. Fața lui se schimonosea triumfătoare când scuipa:

– Asasin!

Grigore se făcea mic, neputând răspunde. I-am spus lui Vasile:

– De ce-i spuneți așa? E bătrân și bolnav și nu știm unde-i va fi locul în viața de apoi. Dacă va fi cu Isus, vă bateți joc de un viitor locuitor al Raiului; iar dacă va fi în Iad, de ce să adăugați și alte blesteme la suferința lui?

Hoțul a părut surprins.

– Știți câți ruși și evrei a omorât șobolanul ăsta?

– Asta s-a întâmplat în timpul unui război oribil, acum douăzeci de ani, am răspuns eu, și a plătit pentru acest lucru cu cincisprezece ani de foame, băți și închisoare. O să-mi ziceți și mie „paiată“ fiindcă mă învăTEAM cu căruțul prin cameră când aveam trei ani? Sau anal-fabet fiindcă nu știam să citesc când eram de patru ani? Zilele acelea s-au dus.

Vasile s-a enervat. A doua zi, în preajma mea un grup a început să discute despre felul cum i-ar trata pe ruși dac-ar avea ocazia.

– Spânzurătoarea e prea bună pentru ei, a scrâșnit Vasile. Ar trebui să jupuiți de vii.

N-am mai putut suporta și am obiectat că nici rușii și nici ei n-ar trebui tratați în felul acesta.

– Ieri, a protestat Vasile, ați apărut pe cineva care a ucis ruși, acum ziceți că e nedrept să ucizi ruși!

Grigore era adânc nefericit când își amintea de crimele lui și mă întrebat:

– Oare suferințele pe care le-am îndurat vor ispăși faptele mele dacă nu eu am ales ci alții mi-au impus aceste chinuri?

– Da. Biblia spune că cel ce a pățimit în trup a sfârșit-o cu păcatul.

I-am povestit despre sărmanul Lazăr, care a îndurat suferința pentru mers în Rai.

– Dacă veți crede în Cristos, veți fi mântuit, i-am spus.

– Lumea e de altă părere, a zis el. Iată-l de pildă pe Eichmann, care israeliții vor să-l spânzure.

– Nu cred că cineva ar trebui spânzurat pentru crime comise atât de mult timp în urmă. S-ar putea ca el să nu mai fie același om. Știu că eu nu mai sunt același om care am fost cu douăzeci de ani în urmă. Sunt sigur că mulți evrei ar fi de acord cu mine. (După mulți ani, am aflat că Martin Buber, marele gânditor evreu, obiectase împotriva condamnării lui Eichmann.)

– Nu mai sunt același fiindcă m-am căit pentru ceea ce am făcut, dar alții s-ar putea să fie gata să repete o faptă ca a mea, a reluat Grigore.

– Nimeni nu poate fi pedepsit pentru o greșeală viitoare. Răutatea este numai o parte din ființa noastră. Unii dintre oamenii cei mai răi au și mari virtuți. Asta vi se potrivește și dumneavoastră.

La gândul acesta, i-a mai venit inima la loc. Nu duceam lipsă de râs în celulă. În Faptele Apostolilor, bucuria este definită ca o mărturie a existenței lui Dumnezeu. Dacă n-ar fi Dumnezeu, prezența bucuriei în închisoare ar fi inexplicabilă.

Unii puteau să râdă și de suferințele proprii. Maiorul Brăileanu era unul dintre aceștia: un fost ofițer scund, sprinten, cu un ciuf tineresc, a adus în celulă un nou zvon. Urma să aibă loc încă o conferință la nivel înalt, în acea primăvară a lui 1959, între ministrul de externe

sovietic Gromîko și reprezentanții occidentali. Se zicea că întâlnirea urma să aibă loc la 10 mai. Deținuții au adoptat o nouă formulă de mulțumire – ridicau toate cele zece degete pentru a arăta ziua în care sperau să fie eliberați.

În ziua conferinței, gardienii au deschis într-adevăr celula și au strigat patru oameni, printre care pe maiorul Brăileanu. Erau oare primii care vor fi eliberați? I-am privit cu invidie. Dar în curând am auzit strigătele caznelor: veneau din mica încăpere de la capătul coridorului, unde erau bătuți deținuții. Nu se putea să n-auzi ce se petrece. Erau bătuți trei oameni; dar, când a venit rândul celui de-al patrulea, n-a scos nici măcar un murmur sub cele douăzeci și cinci de lovituri. Brăileanu a venit în urma celorlalți în celulă, palid și fără grai. Abia se târa.

– Domnilor, a zis el, vă aduc noul nostru salut.

A ridicat două degete de la mâna dreaptă și cele cinci de la mâna stângă pentru a arăta douăzeci și cinci.

Povești și ghicitori se spuneau timp de ceasuri întregi. Fiecare trebuia să vină cu ceva. Exista un soi de prostioare care ne făceau să râdem mai mult decât orice altceva.

– Ce are trei culori, atârnă în pom și cântă tara-bum-cea-cea? întreba Florescu, un hoț pe jumătate țigan.

N-a știut nimeni să răspundă.

– O scrumbie.

– O scrumbie n-are trei culori.

– Dacă o vopsesc, are.

– Și nici nu atârnă în pom.

– Ba atârnă, dacă o leg de o creangă.

– Și nici nu cântă tara-bum-cea-cea!

– Păi, am zis așa ca să nu ghiciți.

Tudor, un preot unitarian cu fața slabă și ochelari cu lentile groase, a propus o altă ghicitoare:

– Un om, care călătorește cu trenul, are o soție numită Eva și locuiește într-o casă roșie; cum îl cheamă pe acest om?

Pe toate fețele s-a citit nedumerirea: faptul că un om călătorea cu trenul și avea o casă roșie în care locuia cu soția sa, Eva – amănunțele acestea nu ajutau la aflarea numelui cuiva.

– E ușor, a zis Tudor, este Carol.

– Bine, dar cum ați aflat asta? Îl cunosc de ani de zile, este cel mai bun prieten al meu.

Arhimandritul Ghiuș a spus că ceea ce va povesti este o întâmplare adevărată despre colonelul Maramet, directorul Jilavei. Trecând prin fața unui șir de deținuți, punea fiecăruia aceeași întrebare:

– De ce ai fost învinuit?

– N-am făcut nimic, domnule colonel și am primit zece ani!

Maramet a mers mai departe:

– Și tu ce ai făcut?

– Nimic, domnule colonel, și am luat douăzeci de ani.

– Porc mincinos! a spus Maramet indignat. În Republica noastră Populară pentru nimic nu se capătă mai mult de zece ani!

Hoții mărunți și borfașii erau cei mai buni povestitori. Umorul lor era o delectare. Florescu a spus că jefuise un giuvaiergiu de pe strada Carol din București, care era plină de magazine de bijuterii. Ne-a povestit următoarele:

– Domnul Herșcovici, cel mai politicoș dintre giuvaiergii, a vădat intrând o pereche de tineri eleganți în magazinul său.

– Bună dimineața, a zis bărbatul, care era, bineînțeles, Florescu. Domnișoara e logodnica mea, cea mai dulce fată din București.

Din vorbele lor, Herșcovici a înțeles că e și una dintre cele mai bogate.

– Am venit să alegem un inel – cu diamante, desigur. A, nu, acelea sunt prea mici.

De la inele au ajuns la un ceas de mână bătut în pietre scumpe pentru mama fetei și la o geantă din piele de crocodil pentru tatăl ei după care fata a izbucnit:

– O, Doamne, să nu-l uităm pe episcop! E unchiul meu, așa că nu va accepta banii pentru slujbă și știi cum e datina: o slujbă neplătită nu e primită în ceruri.

– Așa-i, așa-i, dar ce i s-ar putea da unui episcop?

În acel moment, ochii amândurora s-au întors către un galant în care se afla un set complet de odăjdii episcopale.

– Asta-i ce ne trebuie! a strigat Florescu.

– Dar, dragă, a zis fata, nu știu dacă are să i se potrivească.

Florescu l-a măsurat pe giuvaiergiu din cap până-n picioare.

– Aveți aceeași statură cu episcopul.

Herșcovici, în speranța de a vinde costisitoarele veșminte, s-a lăsat drapat în odăjdii. Ei i-au legat centura în jurul taliei și i-au înfipț o mitră strălucitoare pe cap.

– Exact pe măsură, a zis Florescu. Țineți și crucea asta frumoasă!

Zicând acestea, perechea a înșfăcat bijuteriile, punându-le în geanta de crocodil, și a fugit din magazin. Herșcovici a rămas paralizat din cauza șocului. Apoi i-a urmărit tipând:

– Hoții! Puneți mâna pe ei! Ajutor!

Negustorii evrei au ieșit pe la uși și l-au văzut pe Herșcovici alergând în galop pe strada pustie, în odăjdiile de mare ținută ale unui mitropolit ortodox.

– A înnebunit Herșcovici! au strigat ei.

Trei dintre ei l-au prins și l-au ținut, în timp ce el se zbătea protestând:

– Nu, nu! Ce faceți? Țineți-i pe hoți, nu pe mine, că scapă și fug!

Ceea ce s-a și întâmplat: au luat-o pe o stradă laterală și n-au mai fost prinși niciodată. Când râsetele au încetat, preotul Tudor a spus:

– Dar până la urmă tot te-au prins, Florescule!

Dar despre acest episod hoțul n-a vrut să discute.

– Ei bine, să presupunem că e rândul dumneavoastră să ne povestiți de ce vă aflați aici, părinte.

– Foarte bine, a zis Tudor. Și asta-i o istorie hazlie. Mi s-au dat șapte ani pentru o predică de Crăciun despre fuga în Egipt a Sfintei Familii.

Preotul Tudor fusese denunțat de unul dintre enoriașii săi. La proces s-a spus că, vorbind despre încercarea lui Irod de a-L ucide pe Pruncul Isus în masacrul inocenților, el ataca în realitate campania comunistă împotriva religiei, în vreme ce referirea la Egipt dezvăluia cu claritate speranțele lui ca Nasser să se alăture taberei imperialiste. Preotul Tudor a întrebat, la un interogatoriu ulterior, ce anume făcuse el de atrăsese supărarea oamenilor partidului.

– Eu am fost întotdeauna de partea muncitorilor, a protestat el. Am înființat o școală și o cooperativă. Numărul enoriașilor mei s-a dublat.

– Specia de preoți de care avem nevoie, a râs ofițerul, este a preotului din parohia vecină cu a ta – un bărbat bețiv și desfrânat, a cărui biserică e întotdeauna goală.

Tudor mi-a vorbit uneori despre copilăria lui petrecută în sărăcie. Era totdeauna înfometat și fura când n-avea nimic de mâncare.

– Odată, m-au prins când am dat iama într-un coteț de găini, a zis el. M-au purtat prin tot satul cu o pancartă agățată de gât, pe care era scris: „Hoț“.

A crescut mare cu gândul „să răstoarne lumea“. A studiat diverse sisteme politice și filozofice. Când au venit organele de miliție, printre sutele sale de cărți au găsit și un exemplar din *Psihologia individuală* a lui Adler.

– Aha! a zis un milițian, este un individualist!

Și a luat cu el cartea, socotind-o un corp delict.

- 5 -

Am fost surprins când l-am văzut într-un grup de noi deținuți pe profesorul Mihăilescu, un prieten din timpul primei mele detenții. Arăta bolnav și se mișca asemenea unui om bătrân. Nu ne mai întâlniserăm după amnistia din 1956 și scrisorile mele rămăseseră fără răspuns. Chiar în seara aceea, Mihăilescu mi-a povestit totul.

Ca mulți alți deținuți, la eliberare se aruncase într-o goană după plăceri.

– Eram înfometat de viață, a zis el. Mă temeam că viața trecuse netrăită pe lângă mine. Trebuia să dovedesc că mă mai puteam bucura de ea. Am exagerat cu petrecerile, am băut prea mult, mi-am părăsit soția pentru o femeie mai tânără. Apoi am regretat. Nu uitasem legămintele mele de creștin. Voiam să te văd, dar dumneata erai departe. Am povestit totul altui preot și am învinuit comunismul de distrugerea țării. El m-a ascultat; apoi m-a denunțat.

Mihăilescu primise încă o condamnare de doisprezece ani. Prima condamnare făcuse să strălucească tot ce era în el forță și bunătate.

Semăna cu o pasăre de mare care se înalță prin tăria aripilor înfruntând furtuna și care se lasă jos abia când vântul a încetat. Acum, voința lui era slăbită. Am încercat să-l readuc la Dumnezeu, dar acum viața i se părea goală, lipsită de orice sens.

Curând după condamnare, a fost informat că avusese loc pentru el „înmormântarea civilă“. Aceasta era o nouă caracteristică a vieții sociale în Republica Populară Română. Când un contrarevoluționar intra în închisoare, colegii, prietenii și familia lui erau adunați într-o ședință de către un reprezentant al partidului, care le spunea:

– Tovarăși, omul acesta este mort pe vecie și pentru toată lumea. Ne aflăm aici pentru a-i înmormânta chiar și amintirea.

Rând pe rând, colegii lui trebuiau să-i demaște uneltirile împotriva statului. Fiica lui Mihăilescu, rămasă văduvă, i-a adus și ea acuzații, alături de ceilalți. Dacă ar fi refuzat, și-ar fi putut pierde slujba – și era mama a doi copii mici.

A doua zi, Mihăilescu a fost pus la corvezi împreună cu mine. Trebuia să spălăm dușumeaua celulei celei mari, frecând-o de la un capăt la celălalt, sub supravegherea unui deținut pe care gardienii îl desemnaseră ca șef al celulei. Când aproape terminaserăm treaba, acesta a răsturnat cu piciorul găleata cu apă murdară.

– Acum luați-o de la început!

În cele din urmă a intrat un gardian ca să inspecteze. L-a înșfăcat pe șeful de cameră, gata-gata să-l dea cu capul de noroiul adus pe propriile-i cizme.

– Tot mai e murdar! a zbierat el.

Am frecat podeaua încă o oră, sub ploaia de lovituri și insulte ale șefului de celulă. Nu există opresor mai rău decât cel care este, la rândul său, oprimat.

După această încercare, Mihăilescu tremura de epuizare. Ca să-i abat atenția, după prânz i-am făcut cunoștință cu preotul Tudor. Am citit pe chipul lui Tudor că întâlnirea l-a șocat. Mihăilescu s-a întors și a închis ochii: întâlnirea nu i-a căzut bine.

Pe măsură ce zilele treceau, Mihăilescu se însingura tot mai mult. Trebuia să-l îndemn să mănânce și să-l ajutăm să fie gata în fiecare dimineață. Nu râdea, nu plângea, nu participa la viața celulei. Dar

Într-o dimineață, înțepat de o observație batjocoritoare a șefului de celulă, l-a înșfăcat pe acesta de beregată, strângându-l ca un nebulă până ce doi gardieni l-au doborât. A fost transportat în stare de inconștiență în secția în care se afla spitalul; curând după aceea am auzit o murise.

- 6 -

Tragedia i-a umplut de mâhnire pe cei din celulă. În timp ce unii se rugau pentru sufletul lui Mihăilescu, după obiceiul ortodox, Tudor a rămas tăcut pe priciul lui, iar când am vorbit despre viața veșnică s-a ridicat și a plecat de lângă noi. În seara aceea, în celulă s-a discutat despre acest subiect. A fost întrebat și preotul Tudor ce părere avea.

– Mi-e greu să mai cred într-o supraviețuire după moartea naturală. Mulți teologi culți se îndoiesc în sinea lor, a zis el.

– Dar noi nu ne adresăm unor teologi culți, am replicat eu. Noi vorbim cu dumneavoastră. Să avem curajul să fim noi înșine. Și nu spunem întotdeauna: „Noi, catolicii“, „Noi, protestanții“, „Noi, românii“.

– Atunci, în ceea ce mă privește personal, nu mai cred într-o viață după moarte.

– A vorbi din punct de vedere personal, am mai zis eu, este primul pas către credință, deoarece personalitatea este cel mai mare dar făcut de Dumnezeu omului, singurul lucru care rămâne, pe când trupul se schimbă. Atomii de oxigen și hidrogen din trupul meu sunt identici cu ai altora. Temperatura trupului meu poate fi măsurată cu același termometru ca și a dumneavoastră. Toate procesele biologice sunt similare la toți oamenii. Dar gândurile mele, sentimentele mele, voința mea sunt numai ale mele. Energia fizică este ca o țandără fără identitate. Energia spirituală este ca o monedă care are înscris pe ea chipul unui rege. Atunci de ce ar trebui să împărtășească soarta trupului

Trăgându-și un scăunel, Florescu s-a amestecat în vorbă, dovădindu-și prezența, ca de obicei, printr-o obscenitate:

– Eu cred doar în ceea ce văd, gust și pipăi. Suntem numai materie, la fel cu bucata asta de lemn pe care șed, și când mori – s-a zis!

M-am apropiat și am dat cu piciorul în scăunelul pe care ședea. S-a dus până la capătul celălalt al încăperii, iar Florescu a căzut jos, cu o bufnitură. S-a ridicat furios și a sărit la mine, dar ceilalți l-au oprit.

– De ce ați făcut asta?

– Păi, am replicat cu blândețe, ziceați că sunteți materie, la fel cu scăunelul. Pe scăunel nu l-am auzit plângându-se!

Au râsunat câteva râsete, cărora li s-a alăturat chiar și preotul Tudor.

– Îmi pare rău, domnule Florescu, am zis. Am vrut să dovedesc că, deoarece materia nu reacționează cu dragoste sau ură, ea este, la urma urmei, diferită de noi.

Florescu s-a îmbufnat pentru moment, apoi s-a băgat iar în vorbă:

– Aș putea-o crede, dacă morții s-ar întoarce vreodată să ne vorbească.

– Eu sunt sigur că oamenii au intrat în contact cu morții, am replicat. Marii savanți, de la Newton la Sir Oliver Lodge, au crezut în spiritism. Biblia descrie invocarea spiritului regelui Saul. Scriptura îl interzice, dar afirmă că spiritismul este posibil.

Incidentul cu scăunelul a atras și alte persoane în discuția noastră, astfel că am început să predic cu seriozitate despre viața de după moarte. Pentru noi nu era o problemă academică, ci un subiect de interes arzător și imediat: la Gherla mureau oameni în fiecare zi.

– Dacă Dumnezeu ne-ar fi creat numai pentru viața aceasta, am zis eu, ne-ar fi făcut bătrâni și înțelepți la început, apoi tineri și viguroși. Pare lipsit de sens să adunăm cunoștințe și înțelepciune pentru a le duce în mormânt. Luther compară viața noastră pe pământ cu viața unui copil nenăscut; el spune că, dacă embrionul ar putea raționa în pânțele mamei, s-ar întreba de ce i-au crescut mâini și picioare și ar ajunge cu siguranță la concluzia că trebuie să urmeze o altă lume în care să se joace, să alerge și să lucreze. Suntem la fel ca embrionul care se pregătește pentru o nouă stare.

Uitasem de gardieni și mi-am înălțat vocea pentru a fi auzit și de deținuții care zăceau pe priciurile suprapuse până la tavan. În lumină palidă pe care becul slab atârnat deasupra noastră părea s-o facă mai deprimantă, mă urmăreau de pretutindeni ochi curioși. Am spus:

— Să presupunem că vreau să dovedesc că într-o sticlă de jumătate de litru încap cinci litri de lapte. Veți zice că sunt nebun. Totuși, eu pot avea în mintea mea laolaltă gânduri despre potop, care a avut loc mii de ani în urmă, despre soția și fiii mei, care trăiesc azi, despre galaxii, despre popoare depărtate, despre viitor, despre Dumnezeu și despre Satan. Cum se face că în spațiul îngust al minții mele sunt cuprinse aspecte ale vieții zilnice, ale infinitului și ale veșniciei? Nemărginitul trebuie să fie conținut tot în ceva nemărginit: acesta este spiritul. Când spiritul vostru neîncătușat poate călători oriunde în timp și spațiu, credeți că el va împărtăși soarta acestui înveliș care este trupul?

În timp ce vorbeam despre aceste lucruri, s-a făcut o tăcere cum nu e nici măcar în biserică. Nimeni nu căsca, nimeni nu se clintea, nici măcar gândurile nu le hoinăreau aiurea. În hainele lor soioase, cu obraji scobiți și cu ochii măriți de foame, deținuții primeau ideea supraviețuirii după moarte așa cum pământul însetat primește ploaie.

- 7 -

A doua zi, trezindu-mă înainte de a se fi dat deșteptarea, am observat că priciul preotului Tudor era gol. Apoi am distins conturul trupului său subțire la fereastră. Mi-am aruncat pătura pe umeri și m-am dus lângă el. Am privit în jos, printre gratii. Lumina era oasă și ieșită. O ceață plutea deasupra curții, dar am putut vedea un șir de coșciuge negre înșirate lângă poarta principală. În ele, oamenii erau muriseră în ultimele douăzeci și patru de ore. Unul dintre ei era Mihăilescu. La Gherla, scena aceasta se repeta zilnic și mă întrebam de ce alesese preotul Tudor tocmai ziua aceasta ca să se scoale și să mă urmărească. Am încercat să-l aduc înapoi să se culce, dar el nu s-a mișcat.

Sub ochii noștri, un gardian a traversat curtea și a ridicat capacele sicriilor, descoperind cadavrele. În spatele lui a apărut o matahală. Avea în mână o țepușă de oțel, pe care a înfipt-o pe rând în fiecare cadavru.

– Dumnezeu să-i odihnească, am zis eu.

Gardienii se asigurau că nu mai erau vii și că nici un potențial evadat nu luase locul vreunui cadavru. Tudor tremura. L-am învelit în pătură, dar el a rămas să se uite, în timp ce sicriile erau închise și încărcate în camionul care urma să le ducă la cimitirul Rosza Sandor.

Patru zile mai târziu, Tudor părea bântuit de gânduri negre. Punea ceva la cale, dar nu împărtășea nimănui ce gândea. A respins toate încercările mele de a-i alunga tristețea. Seara asculta povestirile celorlalți, dar numai o dată a vrut să istorisească și el una. Deținuții au schimbat între ei priviri. Tăcuse atât de mult, încât nu știau la ce să se aștepte. El a spus:

– Odată, exact înaintea arestării mele, mă afluam într-un restaurant. Mă gândeam că un prânz bun avea să-mi schimbe dispoziția. Așa că mi-am atârnat pardesiul lângă o masă dintr-un colț și am comandat tot ce mi-a plăcut. Din apropiere un alt client m-a privit îngrijorat și s-a ridicat să-mi vorbească, dar l-am îndepărtat cu un gest. „Vă rog“, i-am spus „fiecare avem necazurile noastre și aș vrea să cinez în liniște“.

Mâncarea a fost bună. Mi-am aprins o țigară și m-am gândit că ar trebui să mă scuз pentru impolitețea mea. I-am cerut iertare omului și l-am întrebat despre ce era vorba.

– Prea târziu, a zis el, focul din sobă a făcut o gaură în pardesiul dumneavoastră.

Povestea preotului Tudor a stârnit niște râsete, dar el s-a întors pe piciul lui și s-a culcat în întuneric.

Într-o vreme, Tudor ne vorbise mult despre venerația lui pentru Isus, pe Care-L socotise cel mai mare învățător, dar nu Dumnezeu; ne-a mai vorbit și despre ceea ce unii teologi moderni acceptau ca fiind adevărat și ce nu în Biblie. După interpretările lor, nu mai rămăneau în Scriptură multe lucruri demne în încredere.

– Pe ei nu-i preocupă viața veșnică, zicea el.

Dar acum începuse să vorbească iarăși despre Mihăilescu.

– Ce dovadă puteam avea că mai rămăsese ceva din el, după so
na oribilă ai cărei martori fuseserăm în zorii acelei dimineți? Într
preotul. Bărbatul are nevoie de patru lucruri ca să supraviețuiască
hrană, căldură, somn și tovarășia unei femei. Iar de aceasta din ur
se poate lipsi. Soția mea a plecat cu alt bărbat. Cei doi fii ai noș
sunt într-o casă de copii. Eu n-am nici unul din aceste patru lucruri

– Nici dumneavoastră înșivă nu credeți în asta, am spus. Trăi
aici cu minimum din toate acestea, totuși auzim în fiecare zi răsete
oameni cântând. Din punctul de vedere al satisfacțiilor trupe
oamenii ăștia n-au nimic care să-i facă să cânte. Altceva îi face
cânte. Ce-i face, totuși, să aibă clipe de bucurie? Dumneavoastră
credeți, nu-i așa? în existența sufletului, în ceea ce vechii egipteni
numeau *kaa*, grecii *psyché* evreii *neshama*. Ce motiv aveți să
îngrijorați în privința educației copiilor dumneavoastră, dacă pentru
ei totul se va termina în câteva decenii? Ce mai așteptăm de la religie
morală sau bunăcuviință?

– E prea târziu, a zis el. Nu mă mai pot schimba acum. Viața mea
s-a consumat ca un foc mocnit, asemenea pardesiului meu care a arde
în restaurantul acela. Oamenii au încercat să mă prevină, dar
consumase deja prea mult. Un singur lucru mă reține să nu mă sinucid
frica de moarte. Am avut odată un ciob de sticlă ca s-o fac, dar mi
lipsit curajul.

– Sinuciderea nu dovedește nimic altceva decât că sufletul este
destul de puternic și independent pentru a ucide trupul din motive
care-i sunt proprii, i-am spus. Și unii oameni liberi și care au tot ce
și doresc pot avea acest impuls. Mi-ați povestit câte ceva din ceea
ce s-a întâmplat cu soția și copiii dumneavoastră. Este îngrozitor
dar simt că există altceva ce vă frământă, ceva ce n-ați spus nimănui

Tudor a rămas tăcut. Am continuat.

– Am cunoscut un deținut care a murit de inaniție. A flămânzit
pentru a-și da pâinea fiului său, care era în pușcărie cu el. Atât de
puternic este sufletul. Kreuger, milionarul suedez, fabricant de ci
brituri, care avea tot ce-și putea dori pentru îndeplinirea trupului
s-a sinucis, lăsând un bilet în care vorbea despre „melancolie“. În
seamnă că avusese și altceva decât trupul: sufletul, de care nu

îngrijise. Dar dumneavoastră aveți resurse interioare, aveți credința creștină care să vă ajute. Vorbiți cu Isus! El o să vă mângâie și o să vă dea tărie.

Tudor a suspinat în întuneric:

– Vorbiți de parcă ar fi aici cu noi, viu.

– Bineînțeles că e viu, am zis. Dumneavoastră nu credeți nici măcar în înviere? Măine am să v-o dovedesc.

– Cât de insistent sunteți! a spus el. Sunteți mai rău decât un comunist!

– 8 –

În seara următoare, în timp ce deținuții stăteau de vorbă, le-am reamintit că se apropia Paștele – al doilea pe care-l petreceam la Gherla.

– Dac-am avea niște ouă fierte, am putea să le vopsim în roșu și să le ciocnim împreună, după obiceiul ortodox, am zis eu. Am întins mâna fiecăruia ca și cum aş fi oferit un ou de Paște și am rostit: „Cristos a înviat!”

Bătrânul Vasilescu, unul dintre țărani, și-a ciocnit pumnul de al meu și a strigat:

– Adevărat a înviat!

Un cor de voci s-a făcut ecoul răspunsului tradițional.

– E ciudat să afirmi un asemenea lucru! am zis eu, întorcându-mă către ceilalți. Cu siguranță, Cristos a murit pe cruce, dar ce dovadă aveți că a înviat?

S-a făcut tăcere. Vasilescu se trăgea de mustățile stufoase.

– Sunt un țăran simplu, dar o cred, fiindcă tatăl meu, și mama mea, și tatăl lui, și toți preoții noștri mi-au spus-o. O cred pentru că văd cum reînvie natura în fiecare an. Când pământul e acoperit de zăpadă, nici nu-ți vine să crezi că ogoarele vor fi împânzite de semă-

nături primăvara. Dar copacii înmuguresc, aerul se încălzește și iarba înverzește. Dacă natura reînvie, poate reînvia și Isus.

– Sănătos răspuns, a zis Ghiuș.

– Dar, într-o lume în care orice afirmație creștină este pusă sub semnul întrebării, asta nu e destul, a intervenit Tudor.

– Avem nevoie de dovezi foarte puternice, am zis eu, și acestea există. Mommsem, marele istoric al Imperiului Roman, afirmă că învierea lui Isus este faptul cel mai bine dovedit din istoria romană. Noi socotim că istoricii clasici sunt demni de toată încrederea. Ei erau de obicei curteni, oameni obișnuiți să-l lingusească pe rege, oameni care aduceau laude pentru a obține profituri sau a se face plăcuți unor protectori puternici. Cu atât mai mult trebuie să-i credem pe Pavel, Petru, Matei și Andrei, apostolii care au murit ca martiri pentru răspândirea a ceea ce ei știau ca fiind adevărat.

L-am întrebat pe maiorul Brăileanu:

– Când ați fost în serviciu la Curtea Marțială, ați ținut seamă și de caracterul martorului, așa cum ați ținut de cuvintele sale?

– Desigur, a răspuns el. Într-un proces, când depozițiile martorilor nu se potrivesc, este foarte important să se țină seama de caracterul lor.

– Atunci trebuie să acordăm credit apostolilor, am spus, oameni care și-au petrecut viața predicând, făcând binele și care și-au dat viața pentru ceea ce susțineau.

– Niște miracole ca hrănirea a cinci mii de oameni cu cinci pâini și doi pești depășesc puterea mea de a crede, a zis maiorul.

– Ce este un miracol? am întrebat. Misionarii din Africa spun că la început au fost primiți ca făcători de minuni. Oamenii primitivi erau uluiți când vedeau un chibrit aprinzându-se. Pearl Buck le-a relatat femeilor dintr-o regiune îndepărtată a Chinei că în țara ei trăsurile merg fără cai. Se referea, bineînțeles, la automobile. „Ce mincinoasă!” au șoptit ele. Așadar, un miracol este un lucru pe care-l poate face o ființă superioară, iar Isus era o ființă cu puteri excepționale.

Tudor a obiectat:

– Dacă un om primitiv acceptă asemenea lucruri ușor, nu tot așa este cu un raționalist.

– Dar este rațional, i-am răspuns, să credem că Isus Cristos a înviat din morți, altfel trebuie să acceptăm imposibilul – anume că Biserica creștină, care a supraviețuit timp de două mii de ani asalturilor externe și conflictelor interne, este clădită pe minciună. Isus n-a scris nici o carte. El n-a avut decât o mână de ucenici săraci, dintre care unul L-a trădat pentru bani, iar ceilalți au fugit sau s-au lepădat de El, când a venit momentul încercării. El a murit pe cruce, strigând: „**Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?**” Mormântul Lui a fost acoperit cu o piatră uriașă.

– Țsta nu e un început promițător, a intervenit Brăileanu.

– Cum îți poți explica atunci că a avut ca urmare înființarea unei religii mondiale?

– Ucenicii s-au adunat din nou, a spus preotul Tudor șovăielnic.

– Dar ce i-a făcut să se adune iarăși ca să predice și să moară pentru credința lor?

– Și-au învins, cu timpul, frica, presupun.

– Da, ei spun ce a învins-o. A treia zi, Cristos le-a apărut în persoană și le-a dat curaj. Petru, care se speriasse de o servitoare, a rămas în Ierusalim și a afirmat că și el, și frații lui Îl văzuseră pe Cristos și-I vorbiseră; și că El înviase cu adevărat. Petru a preferat să se lase omorât, decât să-L renege iarăși.

– Are sens să credem, am întrebat eu, că Petru și ceilalți ucenici s-au lăsat crucificați pentru un lucru despre care ei știau că era o minciună? Petru și-a ținut prima predică despre Înviere la vreo cinci sute de metri de mormântul gol. El știa că faptele nu pot fi contrazise. Nimeni dintre vrăjmașii lui Cristos n-a încercat să-l contrazică. De ce s-a lăsat Saul din Tars așa de ușor convertit de viziunea lui de pe drumul Damascului, în care Cristos îi reproșa că-L prigonește? Saul era biciul creștinătății.

– E posibil să fi avut o halucinație auditivă sau vizuală, a zis Brăileanu.

– Pavel știa că asemenea halucinații există. O apariție nu era deloc un argument pentru un expert ca dânsul. El a cedat atât de repede și total, deoarece, ca membru al Sinedriului, cunoștea un mare secret, și anume că mormântul era gol.

În timp ce noi vorbeam, arhimandritul Ghiuș, care își cosea un petec la pantaloni, și-a ridicat ochii luminoși și a spus:

– Cu ani în urmă, am primit o ilustrată de la un cunoscut din New York. Înainte de a urca până în vârful zgârie-norului *Empire State Building*, el nu i-a cercetat fundațiile. Faptul că acea clădire dăinuia de atâtea zeci de ani era o dovadă că fundațiile sunt bune. La fel și cu biserica: ea rezistă de mii de ani fiindcă are adevăr la temelie.

Argumentele noastre au avut efect asupra preotului Tudor. I-au ușurat suferința și l-au readus la credință. Dorința de a se sinucide s-a stins, pe măsură ce treceau săptămânile. Totuși, mai părea apăsată de o vină. Vara, a fost adus un nou transport de deținuți. Am fost mutați în celule diferite și l-am pierdut din vedere.

- 9 -

Trecuseră de atunci luni de zile. Ca să nu se statornicească prietenii, deținuții erau mutați din celulă în celulă, astfel că eu puteam predica și lucra cu oamenii, deși deseori eram pedepsit. Ca urmare a unei corecții, într-o zi, s-a nimerit să fiu din nou cu preotul Tudor. Jucam șah cu figuri modelate din pâine. Comandantul Goiciu, care cutreiera coridoarele în căutare de pradă, a dat buzna înăuntru.

– Să nu vă prind cu jocuri de noroc! a urlat el.

Am sugerat că șahul era un joc de inteligență, nu de noroc. Comandantul și-a umflat pieptul și a răspuns:

– Ei, na! Și a avea sau nu inteligență este o chestie de noroc!

Mulțumit de acest răspuns, s-a îndepărtat țanțoș. După ce a plecat, deținuții au izbucnit în râsete și au început să-i imite vocea. Ușa s-a deschis din nou, trântindu-se. Goiciu stătuse la pândă.

– Wurmbrand, ieși afară!

Le-a mai ordonat și altora să iasă afară cu mine.

– O să mai „râdeți” și cu obrazul celălalt, a zbierat el.

Am primit douăzeci de lovituri, după care am fost mutat într-o altă celulă. Acolo, zăcea singur pe un prici, cu fața în jos, preotul Tudor. Fusese și el bătut. Am încercat să-i ușurăm durerea oblojindu-l cu o cămașă înmuiată în apă. Trupul i se zgâlțâia ca de febră. La început n-a putut vorbi mult, dar încetul cu încetul, în cuvinte întretăiate, a explicat că fusese pedepsit fiindcă predicase. Îl turnase un deținut.

– Vreau să vă spun ceva, a zis el.

– Nu trebuie să vorbiți.

– Acum ori niciodată. Despre profesorul Mihăilescu și pastorul care l-a trădat.

S-a oprit cu buzele tremurânde.

– Nu trebuie să-mi spuneți, am început eu.

– N-am putut suporta constrângerea! Am suferit. Eu am dat declarația împotriva lui. Când a murit...

A început să plângă cu suspine. Ne-am rugat împreună. Spunea că n-are să și-o ierte niciodată.

– Mihăilescu nu m-a iertat. Cum ar putea-o face altul?

– Firește că poate. Ar fi făcut-o și Mihăilescu, dacă ar fi știut prin ce ați trecut, am zis eu. Să vă povestesc despre un om care a făcut ceva mult mai rău decât dumneavoastră. Așa o să ne treacă noaptea mai ușor. Familia soției mele a fost ucisă de acest om. Ea l-a iertat, iar el ne-a devenit unul dintre cei mai buni prieteni. Există numai doi bărbați pe care soția mea îi sărută: eu, soțul ei, și acela care i-a omorât familia.

I-am povestit preotului Tudor întâmplarea. Când România a intrat în război alături de Germania, s-a pornit un pogrom în care mai multe mii de evrei au fost uciși sau deportați. La Iași, într-o singură zi, au fost masacrați unsprezece mii de oameni. Soția mea, evanghelică și ea, este tot evreică. Noi locuiam în București, de unde evreii nu fuseseră deportați, dar părinții, unul din frați, trei surori și alte rude, care locuiau în Bucovina, au fost duși în Transnistria. Evreii care n-au fost uciși la capătul acestei călătorii au fost lăsați fără hrană. Acolo au murit cei din familia Sabinei. A trebuit să-i dau eu această veste. Ea și-a revenit destul de repede și a zis:

– N-o să mă pun pe jelit. Tu ai dreptul la o soție fericită, Mihai și Sandu la o mamă fericită, iar biserica noastră la o slujitoare curajoasă.

Nu știu dacă a mai vărsat lacrimi în singurătate, dar din ziua aceea eu n-am mai văzut-o niciodată pe Sabina plângându-și familia. După câțva timp, proprietarul nostru, un bun creștin, mi-a vorbit cu tristețe despre un om care locuise cândva în aceeași casă și acum venise de pe front într-o permisie. Proprietarul mi-a zis:

– L-am cunoscut înainte de război, dar este complet schimbat. A devenit o brută căreia îi place să se laude că s-a oferit de bunăvoie să extermine evreii din Transnistria și că, făcând parte din plutoanele de execuție, a ucis el însuși sute de persoane.

Am fost adânc mâhnit și am hotărât să petrec noaptea în rugăciune. Ca să n-o deranjez pe Sabina, care, deși nu se simțea bine a dorit totuși să mi se alăture, după ce am cinat, am urcat la apartamentul proprietarului, ca să mă rog cu el. Acolo, trântit într-un fotoliu, era un om uriaș, pe care proprietarul l-a prezentat numindu-l Grigore. Era ucigașul evreilor din Transnistria. Când s-a ridicat în picioare, era și mai înalt decât mine, și mi se părea că-l înconjoară o aură oribilă și parcă mirosea a sânge. Începu îndată să ne povestească despre aventurile sale din război și despre evreii pe care-i măcelărise. Vecinul îi spusese că sunt pastor evanghelic. Nici prin cap nu-i trecuse că sunt și evreu.

– Este o istorie înfricoșătoare, am zis eu, dar nu-mi fac griji în privința evreilor, Dumnezeu îi va răsplăti pentru ceea ce au suferit. Mă întreb însă cu neliniște ce se va întâmpla cu ucigașii lor când vor sta înaintea Domnului la judecată.

Gazda n-a lăsat ca lucrurile să ia o întorsătură neplăcută, zicând că eram amândoi musafirii lui, și a orientat discuția într-o altă direcție. Aceasta mi-a permis să constat că asasinul nu era exclusiv un asasin. Fiecare persoană este o combinație între mai multe elemente. Acesta era un interlocutor plăcut și în curând am aflat că era și mare amator de muzică. Spunea că, pe când era în Ucraina, fusese vrăjit de cântecele acelor ținuturi.

– Tare aș dori să le mai aud! a zis el.

Eu știam câteva din aceste cântece vechi.

M-am gândit în sinea mea, uitându-mă la Grigore: „Mi-a căzut peștele în plasă!”

– Dacă doriți să ascultați câteva din ele, veniți la mine acasă – nu sunt un mare pianist, dar aş putea să vă cânt câteva melodii ucrainene.

Proprietarul, nevasta și fiica lui au venit cu noi. Soția mea era în pat, în altă odaie. Obişnuită cu faptul că în timpul nopții cântam la pian în surdină, nu s-a trezit. Am cântat un cântec-două, pline de viață și de simțire, și mi-am dat seama că Grigore era adânc mișcat. Mi-am reamintit că, atunci când regele Saul a fost chinuit de un duh rău, tânărul David i-a cântat la harpă. M-am oprit și m-am întors către Grigore.

– Am ceva foarte important să vă spun. O să fiu scurt, dar promițeti-mi că mă veți asculta până la sfârșit.

– Vă rog, spuneți, a zis el. Era sigur că eu, pastor fiind, o să-i vorbesc despre religie.

Eu i-am zis:

– Dacă priviți prin perdeaua aceea în camera de alături, puteți vedea pe cineva care doarme. Este soția mea, Sabina. E evreică. Părinții ei, surorile și fratele în vârstă de doisprezece ani au fost uciși împreună cu restul familiei. Dumneavoastră mi-ați spus că ați omorât sute de evrei în apropiere de Golta. Acesta este locul unde au fost și ei duși.

Privindu-l în ochi am adăugat:

– Dumneavoastră înșivă nu știți pe cine ați împușcat, nici noi nu știm amănunte legate de moartea lor, așa că putem presupune că sunteți ucigașul familiei ei.

El a sărit în sus, privindu-mă cu ochi scăpărători, de parcă ar fi fost gata să mă strângă de gât. Am ridicat mâna și am zis:

– Mi-ați promis că mă ascultați în liniște până la capăt. Vă propun un experiment. Am s-o trezesc pe soția mea și o să-i explic cine sunteți și ce ați făcut. Pot să vă spun ce se va întâmpla. Soția mea nu va rosti nici un cuvânt de reproș! Vă va îmbrățișa ca și cum ați fi fratele ei. Vă va aduce să mâncați ce are mai bun în casă. Acuma, dacă Sabina, care este o păcătoasă ca noi toți, poate ierta și iubi în felul acesta, imaginați-vă cum vă poate ierta și iubi Isus, Care este iubirea întruchipată! Întoarceți-vă către El – și tot ceea ce ați făcut vă va fi iertat.

Grigore nu era un om fără inimă. În sinea lui, era frământat de sentimentul vinovăției și se simțea nenorocit pentru cele ce făcuse. Ne aruncase acele cuvinte brutale așa cum crabul își agită amenințător cleștii, dar odată ce l-am atins în punctul său sensibil și apărarea lui se sfărâmasese. Muzica îi înmuiase sufletul și acum, în locul atacului pe care-l aștepta, auzea cuvinte de iertare. Reacția lui a fost uluitoare. Mi-a smuls reverele hainei cu amândouă mâinile, strigând:

– O, Doamne, ce să mă fac? Ce să mă fac?

Și-a luat capul în mâini și a plâns în hohote, cu zgomot, legănându-se înainte și înapoi.

– Sunt un ucigaș. Sunt năclăit de sânge. Ce să mă fac?

Lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz. Am strigat:

– În Numele Domnului nostru Isus Cristos, poruncesc demonului uri să iasă afară din sufletul tău!

Grigore a căzut în genunchi tremurând și am început să ne rugăm cu voce tare. Nu știa nici o rugăciune. Doar cerea întruna iertare și zicea că speră și știe că aceasta îi va fi dată. Am rămas îngenuncheați alături câțeva vreme, apoi ne-am ridicat și ne-am îmbrățișat, iar eu am zis:

– Am promis că vom face un experiment și mă voi ține de cuvânt.

M-am dus în cealaltă cameră la soția mea, care încă mai dormea liniștită. Pe vremea aceea era foarte slabă și epuizată. Am trezit-o cu blândețe și i-am zis:

– E aici un om pe care trebuie să-l cunoști. Cred că i-a ucis pe ai tăi, dar e plin de remușcări și acum este ca un frate pentru noi.

Ea și-a pus capotul, a ieșit din cameră și a întins brațele spre el, ca să-l cuprindă. Au început amândoi să plângă și să se sărute. N-am văzut niciodată un mire și o mireasă să se sărute cu atâta înflăcărare și puritate ca acest ucigaș și supraviețuitoarea victimelor sale. Apoi, așa cum anticipasem, Sabina s-a dus la bucătărie să-i aducă o gustare. În absența ei, mi-a trecut prin minte că crima lui Grigore fusese atât de groaznică, încât trebuia să-i mai dau o lecție. M-am dus în camera de alături și am revenit cu fiul meu – care atunci avea doi ani – adormit în brațe. Trecuseră numai câteva ore de când Grigore mi se lăudase cum omorâse copiii evrei în brațele părinților lor;

iar acum se gândea la aceasta cu oroare. Ceea ce i se înfățișa era ca un reproș de neîndurat. Se aștepta să-l acuz, dar eu am spus:

– Vezi ce liniștit doarme? Și dumneata ești acum asemenea unui copil nou-născut, care se poate odihni în brațele Tatălui ceresc. Sângele vărsat de Isus te-a curățat de păcate.

Bucuria lui Grigore era cu adevărat impresionantă. A rămas la noi în noaptea aceea și, când s-a trezit, ne-a spus:

– De multă vreme n-am mai dormit așa de bine.

Sfântul Augustin zice: „*Anima humana naturaliter christiana est*” – Sufletul omenesc este prin natura lui creștin. Crima este împotriva firii, rezultatul unei presiuni sociale sau al multor altor cauze. Ce ușurare înseamnă să te lepezi de ea, așa cum a făcut omul acesta! În dimineața aceea, Grigore a vrut să cunoască alți credincioși evrei. L-am dus la mai multe familii de creștini evrei. A istorisit pretutindeni povestea lui și a fost primit ca fiul risipitor întors acasă. Apoi, a plecat în orașul în care era regimentul său, ducând cu sine Noul Testament pe care i-l dăruisem. Mai târziu, Grigore a venit să-mi spună că unitatea lui primise ordin să plece iarăși pe front.

– Ce-am să mă fac? a întrebat. Va trebui să încep iar să omor.

– Nu, ai omorât deja mai mult decât i se cere unui soldat să omoare, i-am răspuns. Nu vreau să zic că un creștin nu ar trebui să-și apere țara, dacă aceasta este atacată. Dar dumneata personal, n-ar trebui să mai omori pe nimeni – mai bine lasă-te omorât decât să omori. Biblia nu interzice să te lași ucis.

- 10 -

În timp ce povesteam toate acestea, preotul Tudor s-a mai liniștit. La sfârșit a zâmbit și a întins mâna, apucând-o pe a mea; după care a căzut într-un somn adânc.

Dimineața am fost mutați amândoi în altă celulă. Printre deținuți l-am găsit pe unul, Cărligan, care era și el criminal de război, con-

damnat pentru masacrarea unor evrei. Îl cunoștea pe Grigore.

I-am spus preotului Tudor:

– Iată un epilog la povestea omului care a omorât familia soției mele. Îl vei auzi de la omul acesta.

Cârligan a povestit că fusese în aceeași unitate cu Grigore, în Transnistria, unde masacraseră evrei.

– Când m-am dus din nou pe front, în Rusia, era alt om. Nu l-am putut înțelege. În loc să curme vieți, a fost salvator de vieți. S-a oferit voluntar să adune răniții de sub tirul inamic, iar în cele din urmă l-a salvat și pe comandantul său.

- 11 -

Lunile au devenit ani: doi trecuseră și, în afară de faptul că veneau și plecau chipuri noi, restul rămânea neschimbat. Pușcăria i-a transformat pe unii în sfinți, iar pe alții în brute, și era greu să prevezi care avea să fie sfânt și care brută. Dar un lucru era sigur: majoritatea deținuților va continua să trăiască de parcă ar fi fost într-un vid. Se tolăneau pe priciurile lor ore-n șir, fără să facă nimic. Conversația era singurul lucru care le umplea viața. Mă întrebam ce s-ar întâmpla dacă știința ar face munca inutilă. Există o limită a inventivității în materie de sex, cinematografie și droguri, și prea mulți oameni nu au altceva în capetele lor.

În timpul celui de-al treilea an petrecut la Gherla, situația s-a ameliorat întrucâtva. Am dobândit ceva mai multă libertate de a vorbi, câteva îmbucături de hrană în plus. Am dedus că în exterior se petreceau niște schimbări, dar nu știam în ce direcție aveau să evolueze și, de asemenea, nici că cea mai mare dintre încercări încă era de domeniul viitorului.

PARTEA A OPTA

- 1 -

Într-o dimineață de martie a anului 1962, gardienii au năvălit în celule și au scos afară toți preoții. Ceilalți și-au strâns puținele lucruri și s-au înșiruit zeloși pe coridor. Eu nu m-am grăbit. Aveam un nou comandant, un zbir numit Alexandrescu. Această măsură, indiferent ce scop avea, nu putea aduce decât mai multe neazuri, iar eu voiam să predic mai departe fără a întâmpina noi piedici.

Se hotărâse ca întreaga pușcărie să fie împărțită pe categorii: „intelctuali“ într-o celulă, țărani într-alta, militari în a treia ș.a.m.d. Supra-aglomerarea și stupiditatea gardienilor au creat harababură. Un membru al sectei „Studenți ai Bibliei“, sectă ce nu avea nimic comun cu Universitatea, a fost plasat într-o celulă cu studenții adevărați. Era un țaran ignorant, dar pentru gardieni toți studenții erau la fel.

După ce au plecat clericii, un gardian m-a întrebat ce eram. „Păstor“, am răspuns eu, așa că am fost dus într-o celulă cu ciobani și țărani. Pentru câteva săptămâni, scăpasem de segregatie. Apoi un informator m-a trădat și, după o corecție, am fost mutat în celula preoților. Am rămas în această peșteră de beton cu pereții cenușii și murdari pe tot restul șederii mele la Gherla. Priciurile, foarte apropiate, erau grupate câte patru. Se mai aflau acolo câteva bănci joase și o masă. Vreo sută de persoane, îndeosebi clerici și câțiva laici, se înghesuiau acolo. Trebuia să aștepți mult și bine până îți venea rândul la toaletă. La intrarea mea, o voce gravă a spus cu amabilitate:

– Bine ați venit printre noi!

Era bătrânul episcop Mârza, un ortodox exemplar și un om de o mare bunătate. Pulovărul său, negru odinioară, era decolorat și rupt, iar de sub părul alb străluceau doi ochi triști.

Capetele s-au ridicat și i-am salutat pe cei pe care îi cunoșteam, inclusiv pe arhimandritul Miron al cărui pat se afla lângă acela al episcopului și al părintelui Tudor.

În seara aceea, la timpul rezervat pentru rugăciune, catolicii s-au adunat într-un colț, ortodocșii într-altul, unitarienii în al treilea, martorii lui Iehova pe priciurile de sus, calvinii pe priciurile de jos. Diferitele noastre slujbe se țineau de două ori pe zi, în aceeași formație, dar, cu siguranță, ar fi fost greu să găsești printre toți acești înflăcărați și sinceri credincioși două persoane din culte diferite dispuse să rotească împreună rugăciunea „Tatăl nostru“.

În lipsa unei înțelgeri care ne-ar fi fost tuturor benefică, mărturisirea noastră de credință creștină contribuia la apariția unor noi conflicte. Catolicii nu puteau ierta celor din ierarhia ortodoxă colaborarea cu comunismul. Se iscau dispute asupra fiecărui punct doctrinal. Minoritățile își exprimau nemulțumirea pentru lezarea „drepturilor lor. Izbucneau dispute asupra fiecărui punct de doctrină. Discuția se purta uneori în termenii normali ai unei blânde maliții, așa cum se învățase la seminar în după-amiezile duminicilor ploioase. Câteodată însă, aveau loc izbucniri de mânie. Misa catolică se slujea zi după zi la câțiva metri de patul pastorului luteran Haupt. Odată, în timp ce catolicii se rugau, el a amintit cu glas tare câteva cuvinte ale lui Luther

– Cum ai spus? a întrebat unul dintre catolici.

– Am repetat cuvintele lui Luther, a rostit Haupt cu voce tare. „Toate lupanarele condamnate de Dumnezeu, toate crimele, furturile, adulterele nu fac atâta rău cât abominabila misă papală”.

După terminarea slujbei, unul dintre catolici, părintele Fazekas, a zis:

– Dragă frate, nu ai auzit zicala: „Omenirea a suferit trei mari catastrofe – căderea lui Lucifer, cea a lui Adam și revolta lui Luther?”

Părintele ortodox Andricu s-a alăturat contraatacului:

– Luther și Lucifer sunt unul și același!

Așa se face că credincioșii catolici și ortodocși au devenit temporar aliați. Dar înainte de căderea nopții s-au ciorovăit și ei pe tema supremației Romei.

Fazekas era ungur și acesta era un argument împotriva sa, susținut chiar de coreligionarii lui catolici. Când se ruga cu voce tare Fecioarei Maria, ca „patroană a Ungariei”, pe fețele tuturor se vedea o mare neplăcere.

– Binecuvântata Fecioară nu este și patroana României? a întrebat un preot ortodox patriot.

– Sigur că nu: este patroana Ungariei.

Un pastor s-a întrebat atunci cu ironie de ce Sfânta Fecioară nu este patroana Palestinei, fiindcă i se părea o trădare să-și părăsească țara natală pentru a deveni patroana altei țări.

– Poate n-ați auzit că evreii l-au ucis pe fiul ei, a zis Fazekas.

Cu un zâmbet blând, preotul Georgescu a încercat să-i liniștească pe toți.

– Sfânta Fecioară nu e legată de nici o țară, a zis el. Ea e patroana bisericii, ea e regina raiului, ea mișcă planetele și dirijează corurile îngerilor.

Eu am spus că, în felul acesta, lui Dumnezeu nu-I mai rămâneau multe de făcut.

Alți protestanți m-au susținut, dar într-un mod care mi-a displicut.

– De ce aș venera-o atâta pe mama lui Isus, dacă ea nu ne poate da mântuirea?

– Sărmane om, a răspuns Fazekas, nu venerezi decât pe cei ce te pot mântui? Maica Domnului spune într-un imn: „Toate Neamurile

mă vor binecuvânta “. Ele fac aceasta nu pentru că ea împarte favoruri, ci pentru că a fost mama lui Isus.

Era un răspuns bun, totuși, oricât aş cinsti-o pe Fecioara Maria, eu cred că rolul ei a fost exagerat de cei care i se închină și că această exagerare a început încă din vechime. Când creștinii s-au gândit prima dată la Împărăția cerurilor, și-au imaginat-o ca fiind asemenea unei Curți orientale, unui loc al desfătărilor, al muzicii și al parfumurilor subtile. Un om care dorea o favoare din partea sultanului găsea un prieten care pune a vorbă bună pe lângă vizir, care putea s-o transmită soției favorite a sultanului, iar aceasta soțului ei. S-a creat ideea unei ierarhii spirituale în cadrul căreia oamenii obișnuiți își încredințează cererile preoților, preoții le transmit sfinților, iar sfinții Fecioarei. Eu cred că omul I se poate adresa direct lui Dumnezeu, dar sunt momente când discuția în contradictoriu nu face decât să sporească mânia. Le-am povestit celorlalți despre cei doi martiri de confesiuni diferite, care au fost trimiși împreună pe rug. Întrebați care le era ultima dorință înainte de a se aprinde focul, amândoi au spus: „Legați-ne spate în spate, ca să nu trebuiască să-l văd pe blestematul ăsta de eretic în timp ce mor“.

Câteodată, nu mai puteam nici eu să-mi stăpânesc simțămintele. Îl ascultam ore în șir pe părintele Rangheț, dominicanul cu care eram vecin de pat, spunându-și rugăciunile. Astfel că, într-o zi, n-am mai răbdât și l-am întrebat:

– De ce trebuie să apelezi la Fecioara Maria de o sută de ori pe zi? E surdă, nepăsătoare sau nu vrea să audă? Când eu cer unei persoane de aici să-mi facă un serviciu, mi-l face dacă e posibil; dar, dacă nu mi-l face, eu nu voi continua să i-l cer la nesfârșit.

Rangheț s-a supărat.

– Fiindcă voi, protestanții nu credeți în infailibilitatea Sfântului Părinte, aveți și mai puține motive să credeți în propria voastră infailibilitate; ceea ce apare greșit în viziunea voastră greșită apare ca just în viziunea mea.

Și a continuat să repete și mai tare decât înainte:

– Plecăciune ție, Maria!

– Vorbiți adesea de „Sfântul Părinte“: vă referiți la Dumnezeu? am întrebat.

– Mă refer la Sanctitatea sa Papa, a răspuns.

– Mie mi se pare o hulă să utilizezi titluri divine pentru o ființă omenească, am replicat. Îl numești vicarul lui Cristos pe pământ, ceea ce înseamnă locțiitorul Lui – dar eu nu pot accepta un astfel de locțiitor, așa cum nu i-aș îngădui soției mele să aibă un locțiitor al meu.

– Ai mers prea departe, a strigat el.

Iar eu îmi spuneam că el era cel care mergea prea departe! Chiar în ziua aceea părintele Rangheț spusese că toate sacrificiile – ale vieții și ale libertății – aduse de toți oamenii nu însemnau nimic față de ofranda pe care o aducea pe altar când Îl sacrifică pe Fiul lui Dumnezeu. Pentru mine era inacceptabil ca un preot să poată schimba o bucată de pâine în Fiul lui Dumnezeu. Nu credeam că soarta mea în eternitate depindea de o dezlegare a păcatelor ce venea din partea unui om care ar fi putut să nu fie sigur el însuși de Împărăția cerurilor. Am căutat subiecte asupra cărora puteam cădea de acord. Când pastorul Weingartner, un protestant modernist, a început să discute în contradictoriu cu catolicii despre nașterea din Fecioară, am simțit imboldul de a fi de partea lor. Weingartner a spus că nu poate accepta un lucru improbabil din punct de vedere științific. Am replicat:

– Este prea târziu ca să se facă o cercetare istorică privitor la Sfânta Fecioară și la Nașterea Domnului, dar este și prea devreme să o respingi ca fiind imposibilă din punct de vedere științific. Un biolog american, numit Loeb, a descoperit nașteri fără fecundare masculină la infraorganisme. Ceea ce se întâmplă cu ființele mici, poate face și Dumnezeu cu omul.

– Dar istoria religiilor este înțesată cu nașteri din fecioare. Nu poate fi decât un mit, a zis Weingartner.

Am răspuns prin a spune povestea unui rabin care trăia în Ucraina pe vremea țărilor și care odată a fost chemat să depună mărturie în apărarea unui credincios al său. Privirea nobilă și spiritualitatea rabinului Hofez Haim au impresionat Curtea, dar bătrânul a refuzat să depună jurământul; condiția lui nu-i permitea să amestece Numele lui Dumnezeu în mărturia sa. Procurorul a protestat:

– Trebuie să avem o garanție că el spune adevărul.

Avocatul apărării s-a ridicat în picioare:

– Onorată Curte, a zis el, vă voi spune ceva care va dovedi caracterul martorului meu, și veți constata că depoziția lui poate fi acceptată chiar dacă, din motive de credință, el nu poate presta un jurământ. Rabinul Hofez Haim merge adesea din prăvălie în prăvălie și strânge bani pentru săraci. Într-o zi, un hoț l-a trântit la pământ și i-a smuls punga cu banii adunați. Rabinul s-a necăjit foarte rău, dar nu atâta pentru pierderea banilor, pe care a hotărât imediat să-i înlocuiască din micile sale economii, ci pentru răul ce s-a abătut asupra sufletului acelui hoț. A fugit după el strigând: „N-ai nici o vină în fața lui Dumnezeu, sunt banii mei și ți-i dau de bunăvoie! Banii săracilor sunt în siguranță la mine acasă! Cheltuiește-i cu inima ușoară pe cei pe care i-ai luat!”

Judecătorul l-a apostrofat cu severitate pe avocat:

– Credeți basmul acesta? a întrebat el.

– Nu, nu-l cred.

– Atunci de ce ne spuneți istorioare pe care nici dumneavoastră nu le credeți?

– Domnule judecător, s-au spus oare vreodată astfel de povești despre dumneavoastră, sau despre mine, sau despre prietenul meu, domnul procuror? Și despre alți oameni se spun povești, dar ele sunt în legătură cu slăbiciunile pentru femei, băutură sau jocuri de noroc. Ce sfânt trebuie să fie omul acesta, dacă se țin asemenea legende în jurul numelui său!

– Foarte amuzant, a zis Weingartner, dar nu știu dacă povestea despre acel rabin este adevărată. Și nu pot crede nici povestea despre felul cum a dat naștere Sfânta Fecioară.

– Creștinii cred Cuvântul lui Dumnezeu, am spus. Dar, dacă ar fi un mit, așa cum ziceți, nu-l luați în derâdere. Miturile sunt adânc înrădăcinate în gândirea umană. Ele dau adesea măsura măreției unui om.

– Vrei să spui că oamenii L-au socotit pe Isus atât de mare, încât nu puteau crede că a venit pe lume la fel ca ceilalți, a ripostat el.

– Propriul meu fiu, i-am spus, când era mic, m-a întrebat cum S-a născut Isus. I-am spus cum S-a născut în grajd. „Nu” a obiectat el, „nu asta am vrut să știu. Uneori se spune că ce naște din pisică șoareci mănâncă, iar dacă Isus s-ar fi născut ca noi, ar fi fost rău ca noi”.

– E un punct de vedere, a admis pastorul Weingartner. Trebuie să facem eforturi mai mari pentru a ne înțelege unii altora opiniile.

– Mărturisesc că aş fi îmbrăţişat credinţa creştină sub altă formă decât cea luterană, am spus eu, dacă mi s-ar fi înfăţişat la vremea convertirii mele. Ceea ce este important este respectarea Sfintei Scripturi ca unică lege şi mântuirea prin credinţa în Isus. Numele şi formele nu contează.

În dimineaţa următoare s-a petrecut o întâmplare plăcută. Un episcop greco-catolic, Hârta, mi-a spus:

– În timpul nopţii m-am gândit la rugăciunea domnească. Ea ne cere să spunem „Tatăl nostru Care eşti în ceruri, iartă-ne nouă greşelile noastre“. Isus nu ne-a spus să ne mărturisim unui preot, nici să primim iertare din partea lui: ne-a spus să ne rugăm pentru iertare Tatălui ceresc. Bineînţeles, problema nu este simplă, dar, dacă aş fi protestant, aş folosi acest argument împotriva catolicismului. M-am gândit să vi-l dăruiesc din prietenie, în schimbul apărării pe care aţi luat-o Fecioarei Maria.

Episcopul ne-a dat un exemplu. Dacă nu reuşeam să trăim în pace unii cu alţii, cădeam în capcana pe care ne-o întinseseră comuniştii: îi lipseam pe ceilalţi deţinuţi de îndrumare spirituală şi ne distrugem prin controverse pe noi înşine.

Dar ce ne mai pregăteau în taină stăpânii noştri? Nişte electricieni lucrau în închisoare de câţva timp şi nişte difuzoare fuseseră plasate în numeroase celule. Asta însemna că aveam să ascultăm nişte emisiuni radiofonice.

– Cu siguranţă, nu vom asculta muzică uşoară, a remarcat ironic părintele Tudor.

- 2 -

Odată împărţiţi în clase sociale, au început să ni se țină conferinţe de îndoctrinare absurde care durau ore întregi. Un tânăr ofiţer, proaspăt absolvent al facultăţii de ştiinţe politice, a venit să ne vorbească despre o apropiată eclipsă solară.

– Dar nu sunt motive de neliniște, a adăugat el, pentru că rolul științei socialiste este să-i ajute pe oameni să se debaraseze de orice superstiție.

Și a început să explice mecanismul eclipsei unui auditoriu alcătuit din profesori și erudiți care căscau de plictiseală. Evenimentul urma să aibă loc la 15 februarie și, pentru că era de datoria Republicii Populare să ne lărgescă orizontul nostru cultural, ni s-a promis că vom putea urmări eclipsa din curtea închisorii. Pastorul Weingartner ridicat mâna pentru a pune o întrebare:

– Nu vă supărați, domnule conferențiar, nu s-ar putea ca eclipsa aceasta să aibă loc mai curând pe coridor?

– Nu, a replicat profesorul fără să zâmbească și luându-și explicația de la capăt.

Aceleași teme erau repetate iarăși și iarăși. La sfârșitul zilei epuizați și nervoși, ne lăsau să ne ducem propriile dispute. Cel care le provoca cel mai adesea era părintele Andricu, pentru care Luther și Lucifer erau totuna. Extremismul lui îl făcuse să penduleze între cruciada antirusească în timpul războiului și pledoaria pentru ideile comuniste după terminarea războiului. Călătorise prin țară, predicând în favoarea partidului, până când foștii lui tovarăși au hotărât că „Preotul Roșu“ își încheiase rolul, așa că a fost arestat, bătut și condamnat la zece ani pentru activitatea lui din timpul războiului. Acum era un campion al credinței, vociferând în favoarea ortodoxiei.

– Este singura religie adevărată! declara el cu patos. Celelalte nu sunt decât înșelătorie și bătaie de joc!

– Ați fost botezat în Biserica Ortodoxă, părinte Andricu? I-am în-trebat într-o zi.

– Desigur, m-a botezat un episcop!

– Și doctrina religioasă ați studiat-o la o școală ortodoxă?

– La cea mai bună din România.

– Atunci n-o să vă supărați dacă vă propun singura explicație logică de a fi ortodox: aceasta se datorează faptului că în urmă cu 50 de ani un ortodox român s-a culcat cu o româncă ortodoxă.

Andricu s-a înfuriat, dar eu i-am spus că această motivație era valabilă pentru cei mai mulți dintre noi. Suntem puși din frage

tinerețe într-un tipar și ni se însuflă numai argumentele convenabile pentru religia părinților noștri. Totuși, suntem convinși că noi înșine ne-am format convingerile. Am continuat:

– Odată, am auzit din întâmplare pe locatarii unui staul discutând despre credințele lor. Mieii spuneau că singura religie adevărată era să spui: „Bee, bee!“ Vițeeii ziceau că ritualul corect cerea să spui: „Muu!“ Porcii au susținut că adevăratul imn de laudă era „Groh, groh!“

– Nu ne pune în rând cu animalele!, a protestat Andricu. Chiar dacă sunt un simplu preot, eu am studiat și alte credințe.

Am replicat că toți făcuserăm acest lucru, dar le-am studiat din punctul de vedere în care ne-a situat nașterea noastră. Întorcându-mă către un grup de protestanți, am întrebat la întâmplare:

– Câți dintre dumneavoastră cunoașteți cele nouăzeci și cinci de teze pe care Luther le-a ținut pe ușa bisericii din Wittenberg?

Le cunoșteau toți. Pastorul Haupt a și citat cuvintele lui Luther: „Aicea stau și nu pot altfel!“ I-am întrebat dacă ei puteau să expună și motivele excomunicării lui Luther, conținute în bula papală.

– Leon al X-lea nu era nebun, am zis eu, ar trebui să cunoaștem motivele sale.

Dar nu citise nimeni dintre ei bula de excomunicare. Părintele Andricu discuta acum în contradictoriu cu un rabin, care se întorsese spre el, zicându-i:

– Cunoașteți cumva Talmudul nostru?

Andricu a răspuns:

– Dar dumneavoastră v-ați uitat prin Noul Testament al nostru?

Răspunsul a fost, în ambele cazuri, un „nu“ clar. Ca să evit o altă ciorovăială, i-am întrebat pe toți cei prezenți:

– Știți povestea lui Tolstoi, care a explicat credința lui, punct cu punct, unui rabin? Modestie, smerenie, răbdare. Dar rabinul a răspuns: „N-avem nevoie de Noul Testament pentru aceste virtuți: și noi le ținem la mare cinste!“ În cele din urmă, Tolstoi a spus: „Isus ne-a învățat un lucru pe care religia iudaică nu-l are. El ne-a cerut să ne iubim dușmanii“.

– Asta noi n-o facem, a recunoscut rabinul, dar nici voi, creștinii.

Cum conferințele, pe care le țineau educatorii marxști continuau, deși substanța lor era ridicolă, descifram în substratul lor un plan inteligent. Vorbitorii treceau de la politică la ceea ce discipolii lui Freud numesc „Id”: căutarea plăcerilor, latura inconștientă a naturii omenestii. Ei ne spuneau cât de mult pierdeam stând la închisoare: mâncare, băutură, sexualitate – subiecte cu care erau mai familiarizați – decât cu dialectica marxistă, deși ei n-o uitau nici pe aceasta. Una dintre aceste conferințe ne-a purtat din nou printre maimuțele lui Darwin.

Un tânăr instructor politic făcuse carieră printr-un studiu asupra teoriei evoluționiste; acum, cu citate amestecate din Marx, Lenin și Darwin, folosindu-se de conflictul dintre creștinism și știință, dezvoltă tristește consecințe ale luptei pentru existență din America, unde cică milioane de oameni mureau de foame.

La început am fost încurajați să discutăm în contradictoriu, iar când un conferențiar a zis că, după moarte, din corp nu rămâne decât un pumn de substanțe chimice, am întrebat, dacă era așa, de ce unii comuniști își dăduseră viața pentru credințele lor.

– Pentru un creștin, am zis, a se sacrifica poate fi socotit un lucru înțelept. A renunța la lucrurile trecătoare ale vieții pentru a dobândi veșnicia este ca și cum ai miza zece dolari pentru a câștiga un milion. Dar de ce și-ar jertfi viața un comunist, în afară de cazul că ar avea ceva personal de câștigat?

Ofițerul politic n-a putut găsi nici un răspuns, așa că am sugerat că răspunsul fusese dat de Sfântul Augustin, când a spus că sufletul omului este creștin prin natura sa.

– Ateismul este o mască. În adâncul inimii sale – unde un om nu ajunge decât dacă practică meditația și rugăciunea – crede că există o răsplată pentru o viață închinată unui ideal. În adâncul inimii, credeți și dumneavoastră în Dumnezeu.

– Să vedem ce are de zis Lenin în privința aceasta, a spus conferențiarul și a citit dintr-o cărticică cu pasaje anume marcate, din care

se inspirase adesea și mai înainte: „Chiar și a flirta cu ideea de Dumnezeu este o infamie de nedescris, o urâciune abominabilă. Mii de catastrofe naturale și epidemii sunt mai puțin primejdioase decât cea mai mică noțiune despre un cât de mic Dumnezeu“. Mai sunt întrebări?

– Dumneavoastră aveți copii? l-am întrebat.

– Am o fiică, este pionieră.

– Și ați prefera ca ea să fie lovită de o boală groaznică, decât să ajungă la credința în Creatorul ei? Asta e ceea ce a spus Lenin. Este cancerul preferabil religiei?

Ofițerul politic m-a chemat la el și m-a palmuit. Sub focul violent al îndoctrînării, o lovitură părea un preț modest plătit pentru susținerea credinței. Era clar, aveau să mai vină și altele. Aveam sentimentul că suntem permanent spionați. Până de curând fuseserăm înfomețați, bătuți, batjocoriți, dar nu se ocupase nimeni de ceea ce gândeam.

– N-aveți decât să vă alcătuiți ce guvern vă place în celulele voastre, bandiților, dar să știți că noi avem guvernul nostru în București! obișnuia să spună comandantul Goiciu. Și, până la urmă, el a fost demis, datorită unor nereguli financiare.

Cu timpul, am constatat o anume schimbare datorată noii politici adoptate de abilul Gheorghiu-Dej, dictatorul României, care încerca să slăbească strânsoarea Kremlinului și să facă afaceri cu Occidentul. Pentru aceasta, Dej trebuia să arate o fațadă mai „democratică“. Armata deținuților politici din România îi încurca planurile. Totuși, nu putea să-i pună pur și simplu în libertate: ar fi răspândit „convingerile“ lor „contrarevoluționare“. Felul nostru de a gândi trebuia modificat printr-o „spălare a creierului“. Aceasta era una dintre teoriile care circulau, în anul 1962, printre deținuții de la Gherla, dar aproape nimeni nu știa sigur ce însemna în realitate această spălare.

Sandu Oprea, un binecunoscut scriitor creștin, care ni se alăturase de curând, a conchis, relativ la presupunerile noastre:

– Dacă n-au reușit să mă schimbe timp de cincisprezece ani, cum au s-o facă acum?

Tocmai vorbeam despre aceasta când ușa celulei s-a deschis, în fața noilor veniți. Printre ei, se afla un individ mătăhălos cu o figură nenorocită. A făcut câțiva pași poticnindu-se dintr-o parte într-alta,

ca și cum ar fi vrut să scape de ochii holbați ai deținuților. Sandu Oprea a fost primul care l-a recunoscut.

– Dăianu! a strigat el.

S-a repezit să-și îmbrățișeze prietenul. Nicolae Dăianu fusese o mare personalitate în România. Poet mistic, profesor de teologie, lider al ligii „Apărarea național-creștină“, de orientare antisemită, venise la Gherla din pușcăria de la Aiud pentru a continua să-și ispășească o condamnare de 25 de ani.

La început, abia l-am recunoscut. Burta lui mare de altădată dispăruse. Sub bărbie, pielea îi atârna în cute, ca la curcani. Acel „bon vivant“ și Don Juan, care fusese palmuit odată într-un restaurant din București, devenise un om bătrân și slab.

Tovarășii săi de pușcărie de la Aiud ne-au povestit ce se întâmplase acolo. Dăianu, care fusese obișnuit cu hrană din belsug, încercase să obțină o favoare: o porție de terci de ovăz în plus. În ziua următoare, comandantul participa personal la distribuirea mâncării.

– Stați! a spus. Omul acela este prea gras. Să aștepte până mâine.

Următoarea zi, când a venit rândul lui Dăianu, comandantul a zis:

– Spune-mi, Dăianu, există Dumnezeu? Dacă-L negi, ai o porție dublă.

Bucătarul ținea polonicul în aer. Dăianu a mormăit ceva.

– Vorbește să auzim cu toții!

– Dumnezeu nu există, a zis Dăianu.

– Mai tare, a zis comandantul.

– Nu există Dumnezeu! a răcnit Dăianu.

Comandantul a făcut semn din cap să fie servit din plin. Dăianu și-a umplut gura cu terci. Spectacolul acesta i-a plăcut atât de mult comandantului, încât l-a repetat zi de zi și săptămâna următoare. Întâmplarea a făcut înconjurul României, iar mai târziu a fost relatată și în străinătate. Dar Dăianu își păstrase talentul de a compune poezii religioase. Prietenii săi din perioada fascistă îl încurajau să recite unele din versurile compuse la Aiud. Erau cântece izvorâte din disperare și pocăință, mai frumoase decât tot ce compusese înainte. Însă își păstrase atitudinea antisemită, ca și prietenul său Sandu Oprea. Antisemitismul este o boală care se vindecă foarte greu, iar Dăianu și Oprea erau martiri ai acestei cauze.

Într-o seară, se discuta din nou despre spălarea creierului,

– Prostii! a exclamat Oprea. Pavlov a făcut trucuri cu reflexele condiționate ale câinilor, iar comuniștii din Coreea au adoptat unele dintre procedeele lui ca să-i facă pe prizonierii americani să-și schimbe atitudinea, dar aceste metode nu vor prinde la niște oameni instruiți și inteligenți. Noi nu suntem simpli soldați americani!

– Și nici câini, a adăugat Dăianu.

Nu i-a contrazis nimeni. Mai târziu, au căzut ei înșiși victime ale acestui procedeu.

– 4 –

Pastorul Weingartner ne-a vorbit despre testul Rohrschach, pe care îl învățase când studia psihologia, test folosit pentru identificarea personalității: examinatorul trăgea o linie pe mijlocul unei foi de hârtie și apoi le cerea celor examinați să schițeze, pornind de la linia aceea, primul lucru care le trece prin minte. Noi am folosit o scândură unsă cu săpun și un cui.

Unul a desenat o sabie, altul un coif, alții o floare, un crucifix, o carte, o figură geometrică.

Eu am spus:

– Îmi trebuie altă scândură – asta-i prea mică pentru ce vreau să desenez.

Nici o zecime dintre noi nu a lăsat să se vadă măcar un semn de misticism, trăsătură care ține de esența firii unui preot.

Weingartner a râs din toată inima:

– Nu e de mirare că nu mi-au dat voie să-l încerc la seminar. Poate că ar trebui să învățăm cu toții să facem pantofi, deoarece numai pantofarul care se află printre noi pare să aibă un adevărat spirit creștin.

Se referea la Gelu, membru al uneia dintre sectele religioase care proliferau în România. El era un foarte bun cunoscător al Bibliei. Aceasta a părut să-l irite pe Dăianu.

– Dragul meu, a zis el, dacă vrei să ne vorbești despre pantofi și cum să-i reparăm – toate bune și la locul lor. Dar te afli printre oameni care posedă diplome în teologie de la marile universități ale Europei și ei n-au nevoie de lecții despre Biblie.

– Aveți dreptate, domnule profesor, a replicat Gelu. Eu sunt cel care are nevoie să se instruiască. Ați putea să-mi spuneți ce tratează cartea lui Habacuc?

– Este vorba de un profet foarte neînsemnat, a zis Dăianu. Nu-ți bate capul cu el.

– Dar cartea lui Obadia?

– Obadia era un alt profet pe care cizmarii n-aveau nevoie să-l cunoască.

– Foarte bine. Atunci mi-ați putea vorbi despre Hagai?

Dăianu n-a putut. Nu s-a găsit nici un teolog în cameră care să poată lega trei fraze despre acest subiect. Gelu ne-a minunat citând pe dinafară capitole întregi din acești prooroci.

Studentii în teologie studiau cărți despre Biblie, și nu Sfânta Scriptură însăși. Un alt reproș care li se putea face pe drept cuvânt era că se ocupau cu dogmele creștine, dar nu știau aproape nimic despre ideologia comunistă care se străduia să-i distrugă.

În cursul anului 1963 am auzit despre apelul Papei Ioan pentru reconciliere între „frații dezbinați” și în curând am început să ne ciorovăim în privința căii de urmat pentru realizarea unității creștinilor.

– Ne batem ca să moștenim Împărăția cerurilor, pe care n-o are nici unul dintre noi, am spus eu. Dacă am avea-o, nu ne-am ciorovăi. Cei care-L iubesc cu adevărat pe Cristos trebuie să se iubească unul pe altul. La fel ca atâția orbi vindecați de Domnul Isus, discutăm și noi despre modul în care ne-am recăpătat vederea. Unul dintre ei ar fi spus: „Am ajuns să văd din nou prin puterea credinței”. Un altul: „El mi-a atins ochii”. Un altul: „Mi-a acoperit ochii cu țărână amestecată cu scuipat”. Dacă Isus ar veni printre noi, ar spune: „V-am vindecat în diferite chipuri. Acum, n-ar trebui să vă certăți pentru asta, ci să vă bucurați”.

– Culoarea este suferința luminii, spunea Goethe. Trecută printr-o prismă, lumina este sfâșiată. Eu am văzut dezbinarea noastră în căutarea adevărului ca o suferință îndurată de Cristos.

În sfârșit, microfoanele au început să emită câteva borborigme. Apoi o voce a repetat de câteva ori: „Un, doi, trei, patru“. Au urmat cuvintele: „Comunismul este bun. Comunismul este bun. Comunismul este bun“. O nouă pauză. Câteva persoane au scuipat dezgustate. Dar vocea a luat-o de la capăt, cu și mai multă vigoare și autoritate:

„Comunismul este bun... Comunismul este bun... Comunismul este bun... Comunismul este bun...“.

Una și aceeași frază a fost repetată toată noaptea și ziua următoare. Deși aproape că nu am băgat în seamă vocea aceea, cuvintele au pătruns în mințile noastre și, atunci când vocea a fost întreruptă de la centrul de comandă plasat undeva în interiorul închisorii, îmi răsună mereu în minte: „Comunismul este bun.... Comunismul este bun... Comunismul este bun...“

Weingartner ne-a prevenit că acesta era abia începutul.

– Conducătorii țării noastre au preluat metoda de la ruși care, la rândul lor, au împrumutat-o de la chinezi. Mărturisirea publică a fost instituită. Mao Tse-Tung a introdus metoda ținerii de conferințe în uzine, în birouri și chiar pe stradă. Apoi, chinezii au fost puși în situația de a se denunța unii pe alții, recunoscând că au complotat contra intereselor proletariatului, în urmă cu 10-20 de ani. Li s-a spus: „Dacă nu recunoașteți, veți fi aruncați în închisoare pentru activitate contra-revoluționară. Dacă nu vă confesați, veți merge în închisoare din pricina a ceea ce ați spus.“ Și atunci oamenii au început să se confeseze, recunoscând că au avut gânduri deviaționiste, dar tăgăduind că ar fi încercat să și le pună în practică. Și denunțurile au început. Orice relații de încredere între rude și prieteni au fost zdruncinate și sfâșiate. Același proces a început și aici, a conchis Weingartner.

– Satan este maimuțoiul lui Dumnezeu, a reamintit părintele Fazekas. Este o parodie a mărturisirii creștine.

– Oare cât ar putea să dureze? a întrebat părintele Tudor.

– Până când veți crede că, într-adevăr, comunismul este bun. Ani în șir, probabil, a replicat Weingartner.

Următorul nostru lector era un om rotofei și voios. Ne-a vorbit despre minunata Românie care avea să fie făurită grație planului pe 16 ani pus la punct de tovarășul Gheorghiu-Dej și despre paradisul de care se bucurau deja cei pe care partidul comunist îi socotise vrednici de asta. Apoi ne-a enumerat privilegiile acordate muncitorilor loiali partidului: hrană bună, vin la discreție, concedii frumoase pe litoralul Mării Negre, unde vedeai pretutindeni numai fete în bikini.

– Oh, a râs el, era să uit. Cea mai mare parte dintre voi, tovarăși, n-ați văzut niciodată un bikini. Nici măcar nu știți ce este, bieții de voi! Să vă explic. Lucrurile cele mai plăcute ale vieții nu sunt numai apanajul Occidentului decadent.

Ochii i-au devenit strălucitori și vocea i s-a îngroșat când a început să descrie cu o bucurie răutăcioasă pieptul, și pânțele, și coapsele unei femei, combinându-le, în maniera lui grosolană, cu plăcerea de a bea vin și de a călători.

Încă nu văzusem niciodată în viața mea pe niște chipuri omenești atâta foame și sete de plăcere cum mi-a fost dat să văd în ziua aceea pe fețele multora dintre tovarășii mei de temniță aflați în preajmă, în sala cea mare unde se țineau aceste conferințe. Chipurile lor urâte și înfricoșătoare m-au făcut să mă gândesc la animalele aflate în călduri. Datorită vorbirii deșănțate a acelui om, mulți se lepădaseră de orice decență, rămânând doar sub stăpânirea unei lăcomii a simțurilor.

– Atât de multe plăceri vă așteaptă afară! zicea lectorul. Iată ușa. Stă în puterea voastră s-o deschideți, dacă vreți. Debarasați-vă de gunoiul de idei reacționare care au făcut din voi niște criminali! Treceți de partea noastră! Învățați să fiți liberi!

Puține lucruri mai rămâneau de spus după aceste discuții. Nimeni nu se mai gândea acum la soție și la munca grea care-l așteptau afară. Instinctul sexual, atât de strâns legat de instinctul de conservare, de voința noastră de a trăi, fusese stimulat cu multă abilitate.

Pastorii și preoții ortodocși căsătoriți au fost mai afectați de pe urma acestui apel adresat instinctului sexual decât preoții catolici care adoptaseră celibatul.

De câteva luni de zile ni se dădea mâncare insuficientă și eram cântăriți regulat, urmărindu-se ca greutatea noastră să se mențină la

vreo 20 de kilograme sub cea normală. Or, acum mâncarea se ameliorase, numai că avea un gust straniu. Eu începusem să bănuiesc prezența unor substanțe afrodisiace, iar deținuții de profesie medici mi-au dat dreptate mai târziu că ni se puneau în mâncare substanțe excitante. Pe de altă parte, femeile începuseră să roiască în jurul nostru: personalul administrativ al închisorii, medicii, grefierii care veneau să citească sentințele erau aproape de fiecare dată femei tinere. Îmbrăcate provocator, parfumate și machiate, părea că zăbovesc intenționat prin celulele închisorii.

– Nu aveți decât o singură viață, repetau zilnic conferențiarilor. Ea trece repede. Cât v-a mai rămas de trăit? Schimbați-vă soarta, încercați-vă norocul cu noi! Vrem să vă ajutăm să vă trăiți viața.

Acest apel la ego-ul fiecăruia, care este partea autostimulatoare și autoprotectoare a omului, a fost lansat când emoțiile primitive stârnite de lector erau în plină efervescență. În cele din urmă, când platoșa rezistenței fizice a fost străpunsă, s-a făcut apel la super-ego, la conștiință, la valorile sociale și la standardele etice. Lectorii au afirmat că patriotismul nostru fusese fals, că idealurile noastre sunt o înșelătorie și că, în locul acestora, trebuie să acceptăm ideologia comunistă.

„Lupta de idei“ se numeau aceste ședințe de sugestie în masă, iar hărțuiala nu înceta niciodată.

– Ce-or fi făcând soțiile voastre acum? întreba lectorul cel grăsuț. Ceea ce v-ar plăcea vouă înșivă să faceți!

Epuizați cum eram, isteria putea izbucni oricând. La rândul lor, difuzoarele repetau fără încetare, între două conferințe: „Comunismul este bun... Comunismul este bun... Comunismul este bun...“ Deținuții se avântau în discuții aprinse cu privire la răspunsul care trebuia dat: da sau nu?

Primul care și-a dat drumul a fost poetul Dăianu. La sfârșitul unei conferințe, a sărit în picioare și a început să vorbească incoerent despre crimele sale împotriva statului.

– Acum înțeleg, înțeleg totul! Mi-am distrus viața pentru o cauză falsă!

Își învinuia părinții, moșierii, pentru că-l îndrumaseră pe o cale greșită. Nu-i ceruse nimeni să atace religia, dar el și-a repudiat cre-

dința, i-a renegat pe sfinți și sfintele taine. Vorbea cu emfază împotriva superstițiilor și rostea blasfemii împotriva lui Dumnezeu. Nu mai putea fi oprit de nimeni.

Apoi s-a ridicat Sandu Oprea, continuând pe același ton.

– Am fost un prost, a zbierat el. Am fost indus în eroare de minciunile capitaliștilor și ale popilor. Nu voi mai pune niciodată piciorul într-o biserică – decât dacă mă voi duce să scuip în ea.

Dăianu și Oprea i-au îndemnat pe deținuți să renunțe la vechile lor credințe cu mai mult entuziasm decât o făcuseră conferențiarii înșiși. Amândoi aveau talent oratoric și mulți dintre cei care i-au auzit lăudând atât de elocvent bucuria și libertatea aduse de comunism au fost adânc mișcați, fiind siguri că vorbeau dintr-o convingere autentică. Când Oprea s-a așezat jos, un bătrân sfrijit a răcnit tremurând din toate încheieturile:

– Mă cunoașteți cu toții: sunt generalul Silviu din corpul de gardă al Armatei regale. Mă dezic de rangul meu și de jurământul de credință. Mi-e rușine de rolul pe care l-am avut în războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice, aliata noastră. Am fost în slujba claselor exploatoare. Mi-am făcut țara de ocară.

După general a urmat un fost comisar de poliție, care a „mărturisit” că, dacă poliția nu s-ar fi opus, comunismul ar fi ajuns mult mai curând la putere; ca și cum n-ar fi știut toată lumea că rușii fuseseră cei care impuseseră comunismul.

Unul după altul, oamenii s-au ridicat, repetându-și papagalicește „mărturisirile”. Acestea erau primele roade ale lunilor de privațiuni concertate, de înfometare planificată, de degradare, de maltratare și îndoctrinare colectivă. Primii care au cedat au fost deținuți de teapa lui Dăianu și Oprea, a căror rezistență vitală era deja subminată de o vină personală. Dăianu predicase ascetismul, dar practicase lăcomia și fornația. Îi învăța pe studenți să renunțe la lume pentru a-L urma pe Dumnezeu, iar el făcuse propagandă pentru Hitler. Spunea: „Iubiți-L pe Isus!”, în timp ce el îi ura pe evrei. Se credea evlavios, dar ceea ce crede un om se vedește în viața lui de toate zilele: poeziile sale, oricât de minunate erau, exprimau aspirații, nu împliniri. Oprea era și el sfâșiat ideologic între antisemitism, pe de o parte, și credința

lui pe de alta. Cât despre cei doi bătrâni, trebuie să amintesc că ei se aflau în închisoare de peste 15 ani și nu-și ispășiseră încă nici jumătate din pedeapsă. Ceilalți deținuți din celula preoților n-au cedat cu aceeași ușurință. De aceea pe ei îi aștepta, în continuare, o grămadă de suferințe. Cel puțin, pentru moment, certurile noastre încetaseră. Mulți dintre noi și-au dat seama că toate denumiriile de care aparțineam cu toții se puteau reduce, foarte simplu, la două: prima era ura, care face din ritual și dogmă un pretext pentru a-i ataca pe alții; a doua era iubirea, prin care oamenii, oricât de diverși, își realizează unitatea și fraternitatea înaintea lui Dumnezeu. Misiunea încredințată preoților era acum mai de preț decât oricând. Datorită unui mic număr de preoți cu adevărat credincioși, aveam adesea impresia că celula strălucește de spiritul sacrificiului de sine și de credință reînnoită. Parcă eram înconjurat de îngeri.

Pentru Masa Domnului, era nevoie de pâine și mulți erau gata să-și sacrifice rația. Dar ritualul ortodox cere ca pâinea să fie sfințită pe un altar acoperit de un antemis care conține moaște din trupul unui martir. Or, noi moaște nu aveam.

– Dar avem martiri vii printre noi, a spus părintele Andronic.

Au consacrat pâinea și un pic de vin turnat într-un pahar ciobit subtilizat din spitalul închisorii, pe pieptul episcopului Mârza, care zăcea în pat, greu bolnav din cauza celor îndurate.

Pușini au fost de acord cu această liturghie, motivând că ea nu era după Carte. Dar Cartea nu fusese scrisă în închisoarea de la Gherla!

- 6 -

În curând, deținuții „convertiți“ au trebuit, la rândul lor, să le țină conferințe celorlalți, ceea ce au și făcut cu mult zel, crezând că de eforturile pe care le depuneau depindea eliberarea lor. Apoi, a circulat un zvon îngrozitor în legătură cu consecințele teribile ale cedării lui Dăianu și Sandu Oprea. Se spunea că doi legionari au furat o daltă

din atelierul de dulgherie și, în semn de protest, și-au deschis venele și au sângerat până au murit.

I-am descoperit pe Dăianu și Sandu Oprea într-un colț al celulei.

– Ce mai spuneți despre voi înșivă acum, când trădarea voastră a costat viețile a doi oameni care crezuseră în voi? am întrebat eu.

– Ei au murit pentru binele poporului, a răspuns Sandu Oprea.

– Dar acum 8 zile și voi făceați parte dintre dușmanii poporului, am zis eu.

Dăianu a izbucnit:

– Am de gând să ies de aici, indiferent cine ar suferi!

Disprețul și furia care au izbucnit împotriva lor au devenit atât de puternice, încât au trebuit să fie mutați într-o altă celulă. Părintele Miron a clătinat din cap, spunând pe un ton melancolic:

– Ciudat cum oameni care în scrisul lor păreau a fi animați de o adâncă credință creștină au devenit cu atâta ușurință trădători!

Poate că răspunsul trebuia căutat în scrierile în care Dăianu și Oprea îl laudau pe Cristos pentru ceea ce dăruia – pace, iubire, mântuire. Un adevărat ucenic nu caută darurile lui Cristos, ci pe El Însuși, fiind gata să reziste până la capăt și, dacă trebuie, să depună sacrificiul suprem. Ei nu fuseseră ucenici ai lui Isus, ci clienți. Când comuniștii au deschis lângă lăcașul de închinăciune un butic cu mărfuri atrăgătoare la un preț bun, ei au devenit clienții acestora.

- 7 -

În vara anului 1963, starea sănătății mele se înrăutățise grav. M-au dus la spitalul închisorii. Mă aflam acolo abia de o săptămână când ni s-a ordonat să ne sculăm. Unii deținuți abia se mai puteau ține pe picioare, dar sprijinindu-ne unii pe alții, am reușit să ieșim într-o curte imensă unde erau adunați toți pușcăriașii. Am stat acolo în picioare o oră întreagă pentru a urmări o piesă de teatru jucată de câteva persoane selecționate din rândul deținuților. Era o satiră la

adresa ceștinismului și când ofițerii care stăteau în jurul comandantului aplaudau sau râdeau, ceilalți deținuți căutau să-i imite.

La sfârșitul spectacolului, comandantul Alexandrescu ne-a cerut cu vocea sa răgușită să ne exprimăm impresiile în legătură cu cele văzute. El a precizat că nu era suficient să ne declarăm de acord cu ceea ce am auzit, ci trebuia să arătăm și motivele. Dăianu a spart gheața. I-a urmat Sandu Oprea. Rând pe rând, urmându-le exemplul, ceilalți deținuți repetau diferite slogane contra religiei. Întorcându-se la locul lor, multe persoane m-au îmbrățișat, cu obrajii scăldați în lacrimi și murmurând:

– A *trebuit* să spunem toate acestea până la capăt.

Când comandantul m-a interpellat, mi-am amintit cuvintele spuse de soția mea, cu mulți ani în urmă, la Congresul Cultelor: „Du-te și spală rușinea aceasta de pe obrazul lui Cristos!”

Trecusem prin mai toate celulele închisorii din Gherla, astfel încât mă cunoșteau aproape toți deținuții.

Sute de ochi mă priveau parcă vrând să-mi spună:

– Du-te și preamărește comunismul!

– Hai, ia cuvântul! a răcnit comandantul.

El nu se temea de opozanți. Când cei mai îndârjiți dintre deținuți cedau presiunilor torționarilor – aceasta nu era decât o chestiune de timp – revirimentul lor dovedea forța partidului comunist.

Am început cu prudență:

– Este duminică-dimineța, și soțiile noastre, mamele noastre, copiii noștri se roagă pentru noi în biserici sau acasă. Ar fi trebuit să facem și noi la fel, dar în loc să ne rugăm pentru ai noștri, am urmărit această piesă de teatru.

Când am pomenit familiile deținuților, ochii tuturor s-au umplut de lacrimi. Eu am continuat:

– Mulți dintre voi tocmai au vorbit contra lui Cristos. Dar, în definitiv, ce aveți de spus împotriva Lui? Voi faceți caz de proletariat, dar Isus nu a fost dulgher? Voi spuneți că cine nu lucrează nu are dreptul să mănânce, dar asta a spus-o sfântul Pavel în Epistola către Tesaloniceni acum câteva secole. Voi vă ridicați contra celor bogați, dar Isus i-a alungat pe negustori din Templu cu lovituri de bici. Voi

doriți instaurarea comunismului, dar uitați că primii creștini trăiau în comunitate și aveau totul de obște. Voi doriți să-i emancipați pe săraci, dar în Magnificat, care este cântarea de bucurie a Fecioarei după Buna Vestire, se spune că Dumnezeu va ridica săracii mai presus de cei bogați. Tot ce este bun în comunism provine din creștinism.

Cu toții știm că Marx le-a recomandat tuturor proletarilor să se unească. Deci unii sunt comuniști, alții socialiști și, în sfârșit, alții creștini. Dar dacă noi ne bălăcărăm unii pe alții, nu vom putea niciodată să ne unim. Eu niciodată nu-mi voi bate joc de un ateu. Chiar și din punct de vedere marxist un asemenea procedeu este rău, pentru că aplicându-l nu veți obține decât dezbinarea proletariatului.

Apoi am citat cuvintele spuse de Marx în introducerea *Capitalului*: creștinismul este religia ideală, pentru a regenera o viață distrusă de păcat. Am întrebat dacă era cineva, chiar comunist fiind, care nu păcătuisese – pentru că, dacă nu păcătuisese contra lui Dumnezeu, păcătuisese împotriva partidului comunist. Apoi le-am dat numeroase citate din proprii lor autori.

Alexandrescu se învârtea pe scaun, lovind nervos cu piciorul în pământ, dar nu m-a întrerupt. Și deținuții mă ascultau în tăcere. Văzându-le emoția, eu am uitat unde mă aflam, m-am regăsit și am început să predic, menționând ce făcuse Isus pentru noi și ce însemna El pentru noi. Am spus că, după cum nimeni nu auzise despre o școală fără examene sau despre o fabrică fără control de calitate, tot așa și noi toți vom fi judecați de conștiința noastră, de prietenii noștri, de Dumnezeu Însuși. M-am întors spre comandant și am strigat:

– Și dumneavoastră veți fi judecat, domnule comandant Alexandrescu!

Cum maiorul nu m-a întrerupt, eu am continuat arătând că Isus ne învață să iubim pe aproapele nostru și ne dă viața veșnică. Când am terminat, deținuții nu s-au putut abține și au izbucnit în aplauze.

Întors la locul meu, Miron mi-a zis:

– Ai distrus tot ce au clădit ei.

Dar eu știam că realitatea era alta. Părintele Tudor mi-a șoptit:

– Ai auzit aplauzele deținuților?

– Nu pe mine m-au aplaudat ei, ci ceea ce au descoperit în adâncul sufletului lor.

Până la vremea aceea, doar un mic grup de preoți turbulenți suferiseră influența spălării creierului. Noi, cei care ne opuneam fățiș, eram doar o mână de oameni, dar simpatizanții noștri erau numeroși, chiar dacă nu aveau curajul sau priceperea necesară pentru a rezista.

Dar nu era o treabă ușoară. Răsplata pentru acest discurs a fost pierderea dreptului de spitalizare și retrimiteră în celula preoților.

Un ofițer politic mi-a spus că, în celulele lor separate, Dăianu și Sandu Oprea se oferiseră voluntar să scrie despre minunatele realizări ale Republicii Populare, pe care nici unul nici altul n-o văzuse de vreo 15 ani. Li se dăduseră toc și hârtie și toată literatura de partid și propagandă turistică de care puteau avea nevoie. Cei doi s-au folosit din plin de acest prilej pentru a-și dovedi noile convingeri, deoarece câteva săptămâni mai târziu au fost eliberați.

A fost o lovitură puternică pentru rezistența noastră. Ei au fost primii eliberați după noul sistem și nu era deloc sigur că vor fi și ultimii.

Ofițerul politic a adus în camera preoților un ziar și i s-a adresat părintelui Andricu:

– Citește tare acest articol, ca să audă toți!

Andricu a citit titlul: „O țară care râde și niște inimi care cântă“.

Era un articol de Sandu Oprea, cu o fotografie zâmbitoare a lui, făcută înainte de arestare.

Locotenentul Konya a spus:

– Vrem să știți că oricare dintre voi are aceeași posibilitate de a fi eliberat și de a munci de îndată ce renunță la convingerile lui absurde și perimate, și se alătură poporului din noua Românie!

„Inimi care cântă!“ Toți ni-l reaminteam pe Oprea arătând ca un sac de oase. Știam că familia sa era în mizerie și copilul lui nu fusese primit în școală. Și Dăianu semnase cu numele lui articole de glorificare a libertății din România socialistă, dar, asemenea studenților francezi la medicină de altădată care, dacă nu se dovedeau demni de reputația lor, erau categorisiți „bons pour l’Orient“ (buni pentru Orient), producțiile lui Dăianu și Oprea erau bune numai pentru Occident. Acolo puteau conta pe neștiința străinilor. Articolele pe care le-au scris au apărut în ziare și reviste speciale trimise miilor de români din străinătate, dar în România nimeni nu le-a putut obține.

Toți au fost impresionați de eliberarea celor doi. Mulți dintre cei care înduraseră ani de zile, fără să cedeze, cruzimii și umilinței începeau acum să se clatine. Dar cei care cedau, în loc de a fi eliberați, trebuiau să-și dovedească schimbarea de vederi oferindu-se să facă ore suplimentare în fabrică. Întorcându-se în celulă, erau obligați să asculte sau să țină și mai multe prelegeri. Se ținea o evidență a „temperaturii sănătății politice” a fiecărui deținut, ceea ce însemna că fiecare trebuia să raporteze în scris despre atitudinea altor deținuți față de comunism: dacă era caldușă, sau rece, sau chiar ostilă.

Autoritățile închisorii nu aveau să primească rapoarte prea bune cu privire la persoana mea. Locotenentul Konya a venit să-mi aducă două vești. Prima se referea la întemnițarea soției mele cu câțva timp în urmă. A doua mă privea direct: urma să fiu biciuit în aceeași seară, la orele 10, ca urmare a numeroaselor acte de sfidare și obrăznicie care atinseseră punctul culminant cu prilejul cuvântării pe care am ținut-o după urmărirea la televizor a solemnităților de la 23 August.

Informația despre Sabina m-a cutremurat, iar acestui șoc puternic i s-a adăugat teama legată de corecția promisă. Așteptarea era îngrozitoare, un adevărat război al nervilor. Timpul se scurgea ba prea încet, ba prea repede. Deodată am auzit niște pași grei apropiindu-se de celula în care mă aflam, și trecând mai departe, fără să se oprească. A fost smuls cineva din celula vecină. Ceva mai târziu, s-au auzit niște răcnete înfiorătoare din ultima celulă de la capătul coridorului. În noaptea aceea, nimeni n-a mai venit după mine.

A doua zi, am fost avertizat din nou că voi fi biciuit. Și incertitudinea a durat 6 zile. În sfârșit, a venit și rândul meu. Loviturile de bici îmi ardeau pielea ca focul. Locotenentul Konya, care supraveghea operațiunea, a strigat:

– Mai dați-i câteva!

Apoi, părându-i-se că m-am ridicat prea încet la ordinul său, a răcnit:

– Zece lovituri în plus!

Approape că am fost dus pe sus până în celulă unde microfoanele repetau întruna: „Creștinismul este stupid... Creștinismul este stupid... Creștinismul este stupid... De ce nu renunțați la el?... De ce nu re-

nunțați la el?... De ce nu renunțați la el?... De ce nu renunțați la el?... Creștinismul este stupid... Creștinismul este stupid... Creștinismul este stupid... De ce nu renunțați la el?...“

Uneori, când era vorba despre niște abateri minore, corecțiile erau administrate de gardieni, direct în celule.

– Jos pantalonii!

Și noi ne dădeam jos pantalonii.

– Culcă-te pe burtă!

Și ne culcam pe burtă.

– Întoarce-te pe spate și ridică picioarele!

Și noi ne conformam ordinului.

Încercam să ne rugăm. Un preot zicea câteodată:

– Eu spun rugăciunea „Tatăl nostru“, dar ce fel de tată este Dumnezeu care m-a abandonat astfel în mâinile dușmanilor mei?

Dar noi făceam presiuni asupra lui ca să nu cedeze și să continue a spune „Tatăl nostru“.

– Îndârjiți-vă, căci perseverând credința vă va fi fortificată!

Și omul ne asculta, fiindcă noi eram părtași acelorași suferințe.

Când gardienii oboseau să ne chinuie, luau doi deținuți și îi ordonau unuia să-l palmuiască pe altul. Dacă acesta șovăia, gardienii ziceau: „Ți-ai pierdut șansa!“ și îi porunceau celui alt să-l lovească. După o palmă răsunătoare, gardianul îi spunea celui lovit:

– Acum e rândul tău!

Și antagoniștii se loveau reciproc până le dădea sângele, în timp ce gardienii se distrau pe seama lor, râzând în hohote.

Într-o seară, locotenentul Konya mi-a ordonat să-mi strâng lucrurile și mi-a spus că, deoarece nu reacționasem corespunzător la diferitele metode de tratament, o ședere în „secția specială“ s-ar fi putut dovedi eficace. Multe zvonuri circulau în legătură cu această secție specială. Rareori se întâmpla ca cei duși acolo să se mai întoarcă. Unii mureau din pricina torturilor, alții cedau spălării creierului și erau apoi eliberați. În sfârșit, câțiva se alăturau specialiștilor închisorii pentru a învăța, la rândul lor, să-i îndocctrineze pe ceilalți.

Am străbătut curtea, mergând când la dreapta, când la stânga, după care ne-am oprit în fața unui șir de uși. Una a fost deschisă și apoi cheia s-a răsucit de două ori în spatele meu. Eram singur într-o

celulă cu pereți acoperiți de carouri albe. Tavanul reflecta o puternică lumină albă provenită de la niște becuri invizibile. Deși era vară, instalația de încălzire funcționa la maximum. Evident că numai aici în toată Gherla. Cum locotenentul Konya îmi lăsase cătușele pe mâini, nu m-am putut așeza decât pe spate sau pe o parte. Eram lac de sudoare. Un gardian s-a apropiat de ușă și privind pe vizor, mi-a rânjit:

– Așa-i că nu prea merge încălzirea?

M-a luat cu rău de la stomac. Mâncarea avusese un gust ciudat. „Mi-au pus iarăși droguri!“, mi-am zis.

Microfoanele difuzau aici un alt mesaj: „Acum nimeni nu mai crede în Cristos... Acum nimeni nu mai crede în Cristos... Acum nimeni nu mai crede în Cristos... Nimeni nu mai merge la biserică... Nimeni nu mai merge la biserică... Renunță și tu... Renunță și tu... Renunță și tu... Acum nimeni nu mai crede în Cristos...”

Locotenentul Konya s-a întors dimineata. Odată cu el a pătruns în încăpere un val de aer proaspăt. Mi-a scos cătușele. Mi-am întins mâinile anchilozate. El mi-a ordonat să-l urmez și m-a dus într-o altă celulă. Aici mi s-au dat haine curate. Se mai aflau acolo un pat cu cearșafuri, o masă așternută și un vas cu flori. Era prea mult: mi-am dat drumul pe un scaun și am început să plâng. După plecarea lui Konya, m-am mai înviorat puțin. M-am uitat la un ziar aflat pe masă: era primul pe care-l vedeam în toți anii mei de detenție. Am căutat în acel ziar ceva despre zvonul care se răspândise prin Gherla, cum că flota a șasea a Statelor Unite intrase în Marea Neagră, pentru a impune alegeri libere în țările captive, dar ceea ce am găsit a fost un articol despre un dictator comunist care preluase puterea în Cuba și constituia o amenințare directă pentru americani.

Primul meu vizitator a fost comandantul Alexandrescu. El a spus că noul decor în care mă aflam era o mostră a traiului bun care mi se oferea. A trecut apoi la atacuri împotriva religiei. Cristos, zicea, este o invenție a apostolilor, pentru a-i înșela pe sclavi și a le da speranța de libertate în paradis. De altfel, a mai spus Alexandrescu, Cristos nici n-a existat. Am luat ziarul și i l-am întins, zicând:

– Acesta este tipărit în tipografia partidului. Este datat iulie 1963. Au trecut 1963 de ani de la nașterea cuiva care – după opinia dum-

neavoastră n-a existat niciodată. Nu credeți în Cristos, dar socotiți vremea de la nașterea Lui. Îl socotiți fondator al erei noi.

Alexandrescu a ridicat din umeri.

– Și ce-i cu asta? Așa-i obiceiul să se numere.

– Dar dacă Cristos nu a venit niciodată pe pământ, cum a apărut acest obicei? am întrebat eu.

– A apărut datorită unor mincinoși.

– Să presupunem, am răspuns, că dumneavoastră îmi spuneți mie că rușii au pășit pe Marte: nu trebuie să vă cred. Dar dacă răsucesc butonul aparatului de radio și ascult New York-ul, care anunță că americanii îi felicită pe ruși pentru această ispravă, știu că vestea trebuie să fie adevărată. În același fel trebuie să acceptăm existența lui Cristos ca fapt istoric, de vreme ce e recunoscută și în Talmud, de cei mai înverșunați dușmani ai Săi, fariseii, care dau și numele mamei Sale și ale unora dintre apostoli. Fariseii scriu și despre unele minuni ale lui Cristos, explicând că El le-a înfăptuit prin magie neagră. Explicația pe care o dau ei îi privește, dar miracolele sunt confirmate. Mai mulți scriitori antici adevăresc existența Lui. Numai comuniștii neagă acest elementar fapt istoric, pentru simplul motiv că nu se potrivește cu teoriile lor.

Alexandrescu nu a mai continuat cu argumentele. În schimb, mi-a trimis o carte. Era un lucru minunat să ai o carte în mână după atâția ani, chiar dacă aceasta nu era decât *Manualul ateului*. Acest ghid, necunoscut în Occident, este o lectură esențială pentru toți cei care vor să facă o carieră în spatele Cortinei de Fier. Cartea vorbea de hinduism, budism, confucianism și islamism. Apoi era prezentat creștinismul, cu câte un capitol pentru fiecare confesiune importantă. Într-un capitol întreg, biserica era zugrăvită ca o unealtă a capitalismului; în demnul lui Cristos de a-i iubi pe dușmani nu însemna nimic altceva decât să ne înclinăm în fața exploataților.

O secțiune specială era dedicată corupției clerului rus (cartea fusese, evident, tradusă din limba rusă). Unul după altul, ritualurile erau înfățișate cu rea intenție, ca moșteniri ale superstițiilor păgâne. Un ultim capitol analiza „forme ale propagandei ateiste” și se încheia cu o listă a decretelor sovietice împotriva religiei. Am adormit citindu-le.

În săptămânile următoare, am fost servit alternativ cu promisiuni și amenințări, cu mâncare bună – care probabil conținea droguri – și înfometare, discuții de lămurire și pedepse. În timp ce tratamentul prin încălzire continua, m-am pomenit într-o dimineață cu părintele Andricu, cel care în libertate fusese poreclit „Preotul Roșu“ și care se pocăise. S-a așezat și a gemut până n-a mai putut. Apoi s-a ridicat brusc și a început să bată cu putere în ușă, cerând să i se dea drumul. Comandantul nu a întârziat să se arate.

– Încălzirea ar putea continua, zise Alexandrescu. Sau poate că vă vom elibera dacă vom găsi de cuviință. Dacă v-am da drumul, ce comportament veți avea și ce fel de predici veți ține? Vreau să văd o mostră.

Ne-a dat creion și hârtie și a plecat. Ne-am așezat și am scris. Când am terminat, ne-am citit foile unul altuia.

– Asemenea predici se pot asculta acum în orice duminică, a spus justificându-se. E progresistă, în spirit științific marxist.

– Nu te înșela, părinte Andricu, i-am spus. Ești sub o nouă presiune pentru a te dezice de credința dumitale. Un preot, chiar dacă își pierde credința, ar trebui să tacă. Gândește-te la judecata lui Dumnezeu! Ce-ar crede enoriașii dumitale, prietenii, familia, dacă te-ar auzi predicând asemenea lucruri? Nu-i lăsa pe comuniști să te înșele din nou! Te cumpără cu promisiuni pe care nu le țin niciodată.

Am discutat îndelung cu Andricu, spunându-i că, în inima lui, știa care era adevăratul creștinism. În cele din urmă, el a spus:

– Dă-mi predica înapoi!

Și a rupt-o în bucăți.

O nouă serie de întruniri și dezbateri, la care au luat parte sute de deținuți, a început în sala principală. Am fost aduși din blocul special să le ascultăm. Acum, majoritatea prelegerilor erau ținute de oameni

care, nu de mult, ne fuseseră colegi de celulă. După instruire, reveneau acum pentru a aduce laude comunismului care le pricinuisese ani de suferință. Atacurile lor împotriva religiei se bazau adesea pe citate din teoriile unor teologi moderni, care negau Sfânta Scriptură: propagandiști de teapa celor din școala care proclamă că „Dumnezeu e mort“.

– Studiați-i pe proprii voștri gânditori! ni se spunea. S-a dovedit că nu există adevăr obiectiv în religia creștină.

Câte 10-12 ore pe zi ascultam prelegeri, participam la dezbateri, înghițeam slogane care răsunau din microfoane. Instructorii noștri apelau mai des și într-un mod mai grosolan decât conferențiarilor oficiali la „Id“, iar viziunile lor despre libertate și o situație materială prosperă – asalturi asupra personalității – erau mai convingătoare.

Din fiecare celulă, câțiva oameni raportau zilnic despre „sănătatea politică“ a celorlalți. Cei care își plecau capul și lingușitorii rămâneau aproape neatinși. Cei care n-o făceau erau pedepsiți. Delațiunea i-a contaminat pe mulți ca o epidemie. Un ins de lângă mine s-a plâns unui ofițer că, la percheziție, gardianul nu-i controlase bine patul: nu se uitase dedesubt!

La 23 August, aniversarea încheierii armistițiului cu Uniunea Sovietică, transformată acum în sărbătoarea comunistă a eliberării României de sub jugul fascist, majoritatea deținuților erau dispuși să creadă orice li se spunea. Maiorul Alexandrescu s-a adresat celor adunați în sală cu următoarele cuvinte:

– Avem vești bune.

Țăranilor cărora li se luaseră pământurile, le-a înflorit un zâmbet pe buze când el a anunțat că în gospodăriile colective, acum, ogoarele lor produc mai mult ca înainte. Foștii negustori și bancheri au aplaudat când el a spus că se constata un mare avânt și în comerț.

– Unii dintre voi dau semne că v-a venit mintea la cap. Alții însă au rămas proști. Voi stați în închisoare de 10-15 ani și-i așteptați pe americani să vină și să vă elibereze. Am vești pentru voi. Americanii vin – dar nu ca să vă elibereze: vin să facă afaceri cu noi!

A continuat spunând că, sub conducerea lui Gheorghiu-Dej, partidul făcuse pași pentru dobândirea încrederii Occidentului în

vederea stabilirii de relații comerciale. Se contractau împrumuturi, se construiau fabrici, se puneau în funcțiune instalații nucleare, toate cu sprijin occidental. Alexandrescu ne-a împrășcat din nou cu aceleași cuvinte.

– Cu toții v-ați hrănit cu iluzii. Noi îi cunoaștem pe americani mai bine decât voi. Dacă le ceri, nu dau nimic. Dacă-i înjuri și-ți bați joc de ei, capeți tot ce vrei. Noi am fost mai deștepți decât voi.

Cineva a râs, un râs ascuțit, și i s-au alăturat și alții. În curând, întreaga sală se zguduia. Zarva luase proporții, dar comandantul a făcut un semn cu mâna și liniștea s-a reinstalat. Bine dispus, ne-a mai zis că, întrucât nu eram în stare să participăm la sărbătorirea zilei eliberării, ordonase instalarea unor televizoare ca să putem urmări desfășurarea manifestației de pe bulevardele Bucureștiului. Spectacolul la televiziune a început cu discursurile lui Gheorghiu-Dej și ale altora, despre căderea regimului fascist din România. Desigur, nimeni dintre vorbitori n-a menționat rolul capital jucat la 23 August 1944 de către tânărul rege Mihai I, nici de către național-țărănistul Iuliu Maniu, marele om de stat, sau de ministrul comunist al justiției. Regele fusese exilat, Pătrășcanu împușcat, iar Maniu murise în pușcărie. Îmi aminteam că, în primii ani ai comunismului, oamenii încercau să evite festivitățile aniversare. Când a început defilarea, m-au uimit coloanele nesfârșite care demonstau cu portretele lui Marx, Lenin și Dej și steagurile roșii ce fluturau. Am auzit fanfara, ovațiile mulțimilor, scandări ca: „Douăzeci și trei August/ libertate ne-a adus!”

– Niciodată n-am mai văzut așa ceva, i-am spus părintelui Andricu, aflat lângă mine.

– Când o fată e siluită, prima oară se luptă, a doua oară protestează, a treia oară îi face plăcere, mi-a răspuns șuierat.

După acest spectacol, a început un altul:

– Acum vom discuta despre semnificația sărbătorii, a zis Alexandrescu.

Unul după altul, cei ce au urmărit emisiunea televizată – foști militari, foști polițiști, moșieri, țărani, industriași – și-au exprimat entuziasmul. Toți își încheiau spusele exclamând: „Douăzeci și trei August/ libertate ne-a adus”.

A venit și rândul meu. Am început în stilul zilei.

– Dacă este cineva căruia 23 August i-a adus libertatea, apoi acela sunt eu, am spus. Fasciștii mă urau fiindcă sunt evreu, iar dacă Hitler ar fi câștigat acest război, aș fi fost acum o bucată de săpun. Multe cadavre de evrei au fost transformate în săpun. Dar sunt în viață, și în Biblie stă scris: un câine viu valorează mai mult decât un leu mort.

Am continuat, în șoaptele aprobatoare ale aceluiasi auditoriu.

– Dar, din alt punct de vedere, înainte de 23 August eram liber. Să vă explic cum. În vremurile vechi, tiranul Siracuzei, citind cartea lui Epictet, filosoful sclav, l-a admirat atât de mult, încât s-a arătat gata să-l elibereze. „Eliberează-te pe tine însuși“, a replicat Epictet. Înaltul vizitator i-a spus: „Dar eu sunt rege!“ Filosoful a răspuns: „Un tiran stăpânit de poftele sale este un sclav; un sclav care-și stăpânește pasiunile este liber. Rege, eliberează-te pe tine însuși!“ Cu toate că sunt în închisoare, eu sunt liber. Isus m-a eliberat de vinovăția mea, de întunericul din cugetul meu. Pot fi recunoscător evenimentelor de la 23 August că m-au eliberat de fascism, dar pentru cealaltă eliberare, de ceea ce este trecător, de moarte, Îi mulțumesc lui Isus.

Comandantul a sărit în picioare.

– Prostia asta să i-o spui lui Gagarin. El a fost sus în spațiu, dar n-a văzut nici urmă de Dumnezeu.

A râs. Deținuții au râs cu el. Eu am răspuns că, dacă o furnică s-ar plimba în jurul tălpii pantofului meu, ar putea spune că n-a văzut nici urmă de Wurmbrand.

– 10 –

Am fost trimis din nou, ca pedeapsă, la „blocul special“ și mă aflam acolo când Alexandrescu a venit anume să mă informeze că președintele american fusese asasinat.

– Ce părere ai de asta? s-a interesat el.

– Nu-mi vine a crede, am spus eu.

Mi-a arătat un ziar conținând știrea.

– Ei, ce zici? a insistat el.

Întrebările de felul acesta făceau parte din tehnica lor de a descoperi cum gândeau deținuții. Când i-am răspuns că, dacă Kennedy a fost creștin, a ajuns în Rai, Alexandrescu a ieșit afară.

Mai târziu – eram într-o celulă cu părintele Andricu – au venit gardienii să ne ia. Înainte de a fi conduși afară, am fost legați la ochi.

– Aici luați-o la dreapta! au spus ei. Și acum la stânga!

Ajunși într-un capăt îndepărtat al închisorii, ne-au dezlegat la ochi. Ne aflam într-un birou dintr-un șir de încăperi încălzite. Andricu a fost dus într-altă parte, care era probabil secția administrației centrale. Eu am rămas îndărătul unei uși, singur cu un gardian care cândva mă ascultase în liniște când vorbisem despre Isus. Mi-a șoptit:

– Bietul meu prieten! Treci prin clipe grele, dar, pentru Numele lui Dumnezeu, mergi mai departe!

S-a îndepărtat câțiva pași, cu o față impasibilă, dar cuvintele lui mă încălziseră. Când s-a deschis ușa, am fost dus în fața unui bărbat în uniformă de general. Era generalul Negrea de la Ministerul de Interne. Ofițerul politic și câțiva funcționari din București ședeau lângă el. Negrea a spus politicos:

– Am studiat cazul dumneavoastră, domnule Wurmbrand. Nu mă interesează părerile dumneavoastră, dar îmi plac oamenii care nu se dau bătuti. Și noi, comuniștii, suntem încăpățânați. Am stat și eu adesea în închisoare și s-au depus multe eforturi pentru a mă face să-mi schimb convingerile, dar m-am ținut dârz. Cred că e timpul să ne întâlnim la jumătatea drumului. Dacă sunteți pregătit să uitați ce ați suferit, noi uităm ce ați făcut împotriva noastră. Am putea întoarce o nouă pagină, devenind prieteni în loc să fim dușmani. Departe de a acționa împotriva propriilor convingeri, le-ați putea totuși prelucra, intrând într-o perioadă de colaborare fructuoasă.

În fața lui era deschis un dosar. Am continuat:

– V-am citit și unele predici. Explicațiile din Biblie sunt frumos formulate, dar trebuie să acceptați că trăim într-o epocă științifică.

„Asta ce mai e?” m-am întrebat, în timp ce Negrea își continua prelegerea tipică a partidului pe tema științei. Făcuse un ministru important patru sute de kilometri ca să-mi spună toate astea? Ca și Dunărea, care șerpuiește și face tot felul de ocoluri străbătând câmpiile,

dar ajunge totuși, în cele din urmă, la mare, și lungul său discurs a luat sfârșit.

– Avem nevoie de oameni ca dumneavoastră! Nu vrem să ni se alătore oportuniștii. Dacă sunteți gata să ne ajutați în lupta împotriva superstițiilor, puteți începe imediat o nouă viață. Veți avea un post cu salariu mare, veți fi înconjurat din nou de familie, în confort și siguranță. Ce ziceți?

Am replicat că aveam bucurie și în viața pe care o duceam în închisoare. Cât despre ajutorul pe care să-l dau partidului, mă gândisem la o modalitate la care aș putea recurge, dacă aș fi în libertate. Ofițerul politic s-a așezat mai bine pe scaun. Negrea spuse:

– Vreți să ziceți că veți lucra pentru noi?

– Vă sugerez să mă trimiteți din oraș în oraș și din sat în sat împreună cu cel mai bun profesor de marxism pe care-l aveți. Eu voi arăta mai întâi ignoranța mea explicând ceea ce dumneavoastră numiți stupiditățile religiei creștine retrograde. Apoi, marxistul dumneavoastră va explica teoriile sale. În final, oamenii se vor putea hotări și vor alege între cele două.

Negrea mi-a aruncat o privire iritată.

– Ne provocați, domnule Wurmbrand. Asta e ceea ce-mi place la dumneavoastră. Este exact felul în care le răspundeam noi, comuniștii, guvernanților de altădată. Așa că, să nu mai discutăm! Vă voi face, totuși, o propunere și mai bună. Nu vrea nimeni să deveniți un propagandist al ateismului. Dacă sunteți realmente atât de atașat de o credință perimată – cu toate că nu pot înțelege cum un om cultivat poate accepta asemenea prostii – , atunci păstrați-o, dar să nu uitați nici o clipă că puterea este în mâinile noastre! Comunismul a cucerit o treime din lume, Biserica trebuie să cadă la învoială cu noi. Hai să jucăm cu cărțile pe față! Sincer, am obosit să avem de a face cu capi ai Bisericii care fac tot ce le cerem, ba chiar mai mult. S-au compromis în ochii oamenilor; au pierdut contactul cu realitatea.

Unul câte unul, am auzit din gura lui Negrea numele episcopilor încă în funcțiune. Toți erau lipsiți de credit sau se vânduseră partidului comunist, și toată lumea știa acest lucru.

– Dacă un om ca dumneavoastră devine episcop, v-ați putea păstra credința, fiind totuși loial și față de noi. Biblia dumneavoastră spune

că trebuie să vă supuneți autorităților, deoarece ea vine de la Dumnezeu, așa că de ce nu v-ați supune autorității noastre?

Nu am răspuns nimic. Negrea le-a cerut celorlalți, funcționari să ne lase singuri pentru câteva momente. Era convins că voi accepta oferta și mi-a mărturisit ceva ce nu voia să fie auzit de ceilalți.

– Partidul a făcut o greșală atacând Consiliul Mondial al Bisericii. A început prin a-l socoti un cerc de spioni, dar pastorii care lucrează în el sunt adesea de origine proletară; ei nu sunt bogătași. În loc să combatem astfel de oameni, ar trebui să-i câștigăm de partea noastră, astfel încât Consiliul însuși să devină un instrument al nostru.

– Domnule Wurmbrand, aceasta este problema în care ne puteți ajuta, a spus el aplecându-se peste birou. Ați lucrat pentru Consiliul Mondial al Bisericilor. Sunteți cunoscut în străinătate: încă mai facem cercetări în ceea ce vă privește. Dacă ocupați un loc înalt în biserică, i-ați putea ajuta pe ceilalți lideri ai Consiliului Mondial al Bisericilor să construiască la noi nu un bastion al ateismului, desigur, ci un bastion al socialismului și al păcii. Bineînțeles că recunoașteți în spatele inițiativelor noastre că idealismul urmărește să îndepărteze pericolul nuclear și războiul criminal. Și vă veți putea ruga cât vă cere inima. În asta nu ne vom amesteca.

Am reflectat câteva clipe.

– Cât de departe trebuie să meargă această cooperare? Episcopii care au lucrat cu dumneavoastră în trecut trebuiau să vă furnizeze informații asupra propriilor lor preoți. Mi se va cere să fac același lucru?

– Nu veți fi supus nici unei obligații, a spus Negrea râzând. Oricine cunoaște o faptă care poate dăuna statului este dator să-l demaște pe cel ce o comite, iar în biserică veți afla cu siguranță astfel de lucruri. Actualul episcop luteran este bătrân. Ați putea deveni dumneavoastră episcop.

Am cerut să mi se îngăduie să reflectez un timp și Negrea a fost de acord.

– Ne vom întâlni înainte de a pleca la București și voi semna actele necesare eliberării dumneavoastră, a zis el.

Am fost dus într-o celulă izolată și am stat câteva ore și m-am gândit. Mi-am amintit de vechea povestire evreiască despre alt om care ceruse timp de gândire. Unui rabin aflat în fața inchiziției i s-a

pretins să-și renege credința. Și el a cerut un răgaz pentru meditare. În dimineața următoare, rabinul a spus:

– N-o să devin catolic, dar am o ultimă dorință ca, înainte de a fi ars pe rug, să mi se taie limba, fiindcă n-am dat răspunsul pe loc.

La o astfel de cerere, singurul răspuns ar fi trebuit să fie un imediat: „Nu“. Dar acesta era numai un aspect al problemei. Pe de altă parte, știam că biserica oficială poate supraviețui într-o țară comunistă numai printr-un compromis; chiar și numai plătind impozite unui stat care se declară dușman al lui Dumnezeu faci un compromis. Ușor de zis ca biserica să intre în clandestinitate, dar o biserică clandestină are nevoie de o acoperire pentru activitatea sa. Lipsiți de acest paravan, milioane de oameni ar rămâne fără un loc în care să se roage, fără pastori care să predice, fără nimeni care să-i boteze, să-i căsătorească, să le îngroape morții – o alternativă de neconceput. Aș putea s-o evit rostind câteva cuvinte în favoarea politicii guvernului. Și apoi, nu-mi văzusem soția și copiii de ani de zile. Nu știam nici măcar dacă erau în viață. Ofițerul politic spusese că Sabina era în închisoare. Ce se va întâmpla cu ei dacă refuzam această propunere? Aveam nevoie de tărie de sus pentru a spune „Nu“, când, refuzul însemna să mai ispășesc încă unsprezece ani, sacrificându-mi familia și fiind aproape sigur că voi muri în condiții groaznice; dar, în momentul acela, chipul lui Dumnezeu nu mi se arăta, iar credința mă părăsise. Am văzut în fața ochilor umbra uriașă a comunismului, care cuprinsese atât de mult din suprafața lumii, amenințând să acopere și restul; imaginația mea era stăpânită de pericolul morții. Mă chinuia și gândul la foamea și lipsurile la care îmi condamnam soția și copiii. Sufletul îmi era ca o corabie care, sub vântul puternic, ba coboară în abis, ba se înalță până la ceruri în clipa următoare. În ceasurile acelea am băut paharul lui Cristos. Ele au însemnat pentru mine grădina Ghetsimani. Și, asemenea lui Isus, m-am aruncat cu fața la pământ și m-am rugat cu plânsete și suspine, cerându-I lui Dumnezeu să mă ajute să depășesc această groaznică ispită. După rugăciune, m-am simțit puțin mai liniștit. Dar tot îi mai vedeam în fața ochilor pe Dăianu și pe Sandu Oprea și pe atâția alții, oameni care fuseseră fala credinței și acum îi aduceau atâtea prejudicii; se numărau cu miile, și, iată, devenisem

și eu un om mărunț, cu o credință palidă, care avea să fie înghițit de slăbiciunile trupești. Am început să mă gândesc cu atenție la toate ocaziile în care discutasem și adusesem argumente în favoarea credinței creștine. Este calea iubirii mai bună decât ura? A ridicat Isus Cristos povara păcatului și a îndoielii de pe umerii mei? Este El Mântuitorul? Nu era deloc greu să răspund „da”. Iar după ce am făcut-o, am avut sentimentul că am înlăturat o greutate de pe cugetul meu. Timp de o oră am stat culcat pe pat, zicându-mi: „Acum voi încerca să nu mă gândesc la Cristos”. Dar efortul nu mi-a reușit: nu mă puteam gândi la nimic altceva. Fără credința creștină, era un gol în inima mea. Pentru ultima dată, mi-a venit în minte propunerea lui Negrea. M-am gândit la tirani, de la Nebucadnețar, care a pus peste evrei un rege pe placul lui, la Hitler, care și-a instalat marionete în toată Europa. Pe cartea mea de vizită urma să scrie: „Richard Wurmbrand, om de vază al Bisericii, angajat de Securitate”. N-aveam să fiu un slujitor al lui Dumnezeu într-un loc sfânt, ci un spion al Securității într-o instituție de stat deghizată în biserică. M-am rugat din nou și, după aceea, mi-am găsit pe deplin liniștea sufletească.

În ziua următoare am fost iarăși chemat. Comandantul Alexandrescu era acolo, alături de mulți alții care-l înconjurau pe Negrea, și, când am spus că nu puteam accepta, discuția s-a reluat. Numai atunci când am atins subiectul Consiliului Mondial al Bisericilor, Negrea le-a cerut celorlalți să ne lase singuri. Apoi m-a îndemnat să mai chibzuiesc încă o dată asupra refuzului meu. Am spus:

– Nu mă simt demn să fiu episcop. N-am fost demn să fiu pastor, și chiar condiția de simplu creștin a fost un lucru prea mare pentru mine. Primii creștini s-au dus la moarte spunând: „Cristianus sum! Sunt creștin! iar eu n-am făcut acest lucru; în schimb, am admis să studiez rușinoasa dumneavoastră propunere. Dar n-o pot accepta.

– Vom găsi pe altul care o va accepta, m-a avertizat Negrea.

– Dacă credeți că greșesc, am replicat, aduceți-mi argumentele dumneavoastră ateiste. Eu am argumente pentru a susține credința mea și caut numai adevărul.

– Știți ce înseamnă asta pentru viitorul dumneavoastră? m-a întrebat.

– Am examinat situația cu de-amănuntul, și am cântărit primejdiile. Mă bucur la gândul că voi suferi pentru ceea ce reprezintă adevărul suprem.

Negrea m-a privit ca unul care-și dă seama că-și pierde timpul. Politicos până la capăt, a dat din cap către mine, și-a închis servieta, s-a ridicat și a traversat camera până la fereastră, unde a rămas privind afară, în timp ce gardienii mi-au pus cătușele și m-au scos afară.

- 11 -

Am fost ținut vreme îndelungată în „blocul special”. Cât, nu sunt sigur. În anumite perioade din detenția mea, durata tuturor zilelor se dilata până la dimensiunile unei singure zile enorme. Acțiunile de spălare a creierului au fost reluate cu și mai multă intensitate, doar că metodele folosite au cunoscut o ușoară schimbare. În microfoane răsună neîntrerupt: „Creștinismul este mort... Creștinismul este mort... Creștinismul este mort...”

Îmi aduc aminte foarte bine ce s-a întâmplat într-una din acele zile. Ni s-au dat niște cărți poștale pentru a-i invita pe membrii familiilor noastre să vină ca să ne vadă și să ne aducă pachete. A doua zi, eu am avut dreptul la un duș, un bărbierit și o cămașă curată. Cea-surile se scurgeau încet. Stând în celulă, cu ochii ațintiți la plăcile de faianță, am tot așteptat pe cineva dintre ai mei. Dar n-a venit nimeni. Seara, a avut loc doar schimbarea gardienilor, fără să-mi spună cineva că scrisoarea mea nici nu fusese trimisă. Microfonul a început să forăie: „Nimeni nu te mai iubește... Nimeni nu te mai iubește... Nimeni nu te mai iubește...”

Am început să plâng, în timp ce vocea din microfon a continuat: „Ai tăi nu vor să te mai recunoască... Ai tăi nu vor să te mai recunoască... Ai tăi nu vor să te mai recunoască...”

Nu mai puteam suporta aceste cuvinte, dar nu aveam nici posibilitatea de a le face să înceteze. A doua zi, deținuții ale căror așteptări fuseseră înșelate, au avut dreptul la o dojană de circumstanță.

– Sunteți niște oameni fără minte. Nu vedeți că toți v-au abandonat? Soțiile voastre se culcă chiar în momentele acestea cu alți bărbați, zise oratorul, descriind tabloul cu toată obscenitatea de care era capabil.

Apoi a continuat:

– Dar copiii voștri unde sunt? Se târăsc pe străzi și au devenit atei cu toții! N-au nici cea mai mică dorință să-și revadă tații. Ah, ce stupizi puteți fi!

Și în celula mea din „blocul special“ auzeam zi de zi același refren: „Creștinismul este mort... Creștinismul este mort... Creștinismul este mort...”

Sub influența tuturor celor întâmplate, am ajuns să cred ceea ce ni se spusese în decursul acestor ultime luni. Creștinismul murise. Biblia prezice o vreme de mare apostazie și credeam că aceasta sosise. Apoi m-am gândit la Maria Magdalena și poate că gândul acesta, mai mult decât oricare altul, m-a ajutat să scap de otrava ucigătoare a sufletului care-mi fusese inoculată în ultima și cea mai rea fază a spălării creierului. Mi-am amintit cât de credincioasă I-a fost ea lui Isus, chiar și atunci când El a strigat de pe cruce: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?” Chiar când El a fost un cadavru în mormânt, ea a rămas în preajmă și a plâns până ce a înviat. Așa că, și atunci când am crezut că creștinismul murise, mi-am spus: „Chiar dacă așa ar fi, eu voi crede în El și voi plânga la mormântul Său până când va învia, ceea ce se va întâmpla cu siguranță”.

PARTEA A NOUA

- 1 -

În iunie 1964, toți deținuții au fost adunați în sala cea mare. Comandantul a intrat cu ofițerii săi. Ne așteptam la un nou stagiul în lupta pentru luminarea noastră. În loc de asta, maiorul Alexandrescu ne-a anunțat că, în cadrul unei amnistii generale date de guvern, deținuții politici de toate categoriile vor fi eliberați. Nu puteam s-o cred. Am văzut în jurul meu numai fețe palide. Apoi Alexandrescu a strigat un ordin și toți au izbucnit în aplauze. Dacă ne-ar fi spus: „Mâine veți fi împușcați toți“, ar fi aplaudat la fel și ar fi strigat „Bine faceți! Nu merităm să trăim“.

De data asta n-a mai fost un truc. În vara aceea au fost eliberați multe mii de deținuți. O datoram încălzirii raporturilor dintre Est și Vest și de asemenea – n-o știam atunci – unei adevărate schimbări în inima primului nostru ministru, Gheorghiu-Dej. După ani de îndoieli în privința dogmei comuniste, se întorsese, așa se spunea, la

credința în care-l crescuse mama sa. A fost convertit de o servitoare din casa lui, pe care am cunoscut-o mai târziu personal și care ne-a povestit ce s-a întâmplat. Creștinismul – deși nu-l mărturisea deschis – i-a dat tăria să se opună stăpânilor lui sovietici. Ignorând amenințările lor, el a intrat în noi relații cu Vestul, dând prin aceasta o pildă și altor țări subjugate. Din păcate, a murit după câteva luni, moartea fiindu-i grăbită, se spune, de agenți sovietici.

Mi-a venit rândul la libertate. Eram în ultimul grup de vreo sută, strânși în acea sală. Am fost printre cei din urmă deținuți care au părăsit Gherla. Pe coridoare domnea o liniște stranie. Am fost tunși și ni s-au dat hainele noastre. Deodată am auzit pe cineva strigând:

– Frate Wurmbrand!

Omul a venit lângă mine și mi-a spus că era din Sibiu, ceea ce m-a făcut să presupun că era un membru al Bisericii noastre de acolo.

– Știi atât de multe despre dumneavoastră de la fiul dumneavoastră Mihai! a adăugat el. Am stat împreună în aceeași celulă.

– Fiul meu Mihai în închisoare? am spus. Nu, nu, vă înșelați!

– Vreți să spuneți că nu știți? Este în pușcărie de șase ani.

M-am îndepărtat și el m-a lăsat în pace. Lovitura era aproape de neîndurat. Mihai nu avusese o sănătate prea grozavă. N-avea să suporte duritatea unei detenții prelungite. Cugetul îmi era încă înghețat de șocul durerii, când comandantul Alexandrescu a venit la mine.

– Ei bine, Wurmbrand, m-a întrebat curios, unde o să te duci acum, când ești liber?

– Nu știu, am răspuns. Mi s-a spus oficial că soția mea este în închisoare, iar acum aflu că și un fiu al meu e închis.

Alexandrescu a ridicat din umeri.

– Și băiatul! Cum te simți știind că ai un fiu pușcăriaș?

– Sunt sigur că n-a fost închis pentru furt sau vreo altă crimă și, dacă a ajuns acolo slujindu-L pe Cristos, atunci sunt mândru de el.

– Cum? a zăbierat el. Cheltuim atâta ca să vă ținem ani de zile închiși și dumneata crezi că e un motiv de mândrie să ai toată familia în închisoare pentru astfel de lucruri?

– Eu n-am dorit să cheltuiți nimic pentru mine, am zis.

Cu aceste cuvinte, ne-am despărțit. Am ieșit din închisoare îmbrăcat în hainele altcuiva. Străzile Gherlei mi s-au părut orbitor de

luminoase. Automobilele huruiau pe lângă mine și mă enervau. Culoarea pardesiului unei femei, a unui buchet de flori erau șocante pentru ochii mei. Muzica unui aparat de radio care venea printr-o fereastră deschisă îmi suna agresiv în urechi, sugerându-mi o cafea supraîndulcită. Aerul mirosea curat și proaspăt, de parcă s-ar fi cosit fânul la marginea orașului. Dar totul era umbrit de tristețe la gândul că soția și fiul meu erau în închisoare.

M-am dus la Cluj, orașul cel mai apropiat, unde aveam prieteni, dar aceștia se mutaseră. Am rătăcit de la o casă la alta, în căldura înăbușitoare a miezului de vară, până ce, în cele din urmă, i-am găsit. Mi-au dat prăjituri și fructe, dar pe masă se afla o ceapă roșie, frumoasă și eu pe aceea am vrut-o. Tânjisem de atâtea ori după o ceapă care să schimbe gustul mâncării de închisoare, și acum să n-o fi cerut? Am sunat la telefon pe un vecin al nostru din București. Vocea care a răs-puns era a Sabinei.

– Sunt Richard, am spus. Credeam că ești în închisoare.

Am auzit un zgomot nelămurit. Pe fir a intrat Mihai.

– Mama a leșinat. Rămâi la aparat!

Am prins alte sunete ciudate, apoi el a spus:

– Și-a revenit. Noi am auzit că ai murit!

Mihai nu fusese niciodată în închisoare. Știrea falsă ce mi se dăduse era o ultimă mârșăvie. Am luat trenul către București. Când am ajuns în gară, am văzut o grămadă de bărbați, femei și copii cu brațele pline de flori. Mă întrebam: cine o fi fost norocosul căruia i se făcea o astfel de primire?

Apoi am recunoscut chipurile și m-am aplecat pe fereastra vagonului, ca să le flutur din mână. În timp ce coboram, mi se părea că toți credincioșii bisericii noastre alergaseră să mă întâmpine. În clipa următoare, soția și fiii mei se aflau în brațele mele.

În noaptea aceea, Sabina mi-a povestit că i se adusese, cu ani în urmă, vestea morții mele. Ea refuzase să-i dea crezare, chiar când o vizitaseră niște necunoscuți care îi spusese că sunt foști deținuți și asistaseră la înmormântarea mea.

– Eu am să-l aștept, zisese ea.

Au trecut ani și nu mai primise nici o veste până la telefonul meu. Pentru ea a fost ca și cum aș fi înviat din morți.

Într-o duminică, la câteva luni după eliberarea mea, am luat la plimbare un grup de școlari. La început, Securitatea ne-a urmărit, dar, văzând că intrăm la Grădina Zoologică, ne-a lăsat în pace.

I-am dus pe copii la cușca leilor și i-am strâns în jurul meu ca să le pot vorbi liniștit. Le-am spus:

– Înaintașii voștri în credință erau aruncați la fiare sălbatice ca acestea. Ei au murit bucuroși, fiindcă au crezut în Isus. S-ar putea să vină vremea ca să fiți și voi închiși și să suferiți, dacă sunteți creștini. Trebuie să hotărâți acum dacă sunteți pregătiți să întâmpinați ziua aceea.

Cu lacrimi în ochi, fiecare la rândul său a spus „Da”. Nu i-am mai întrebat nimic – și a fost ultima oră de religie în vederea confirmării pe care am ținut-o înainte de a pleca din țară.

Am scris în prefață de ce am hotărât că trebuie să plec din țară și cum am ajuns în Occident. Acum nu mai am de adăugat decât un singur lucru.

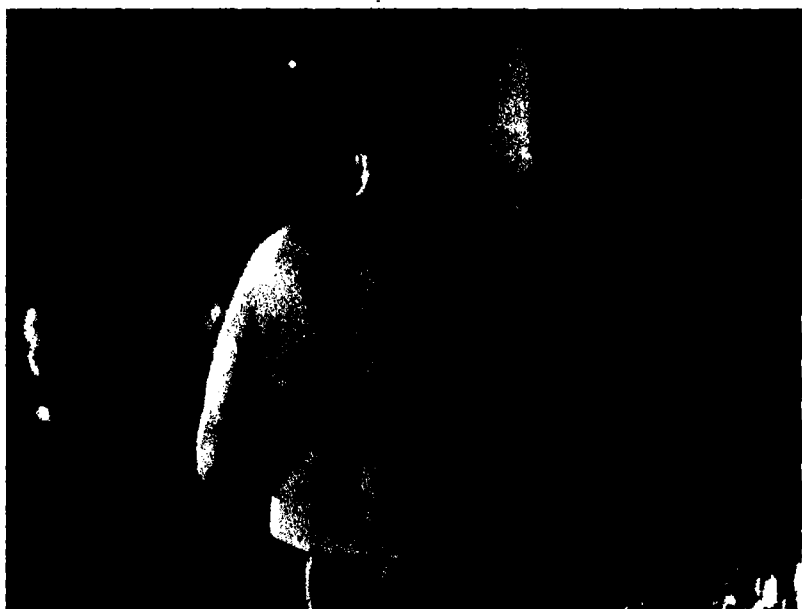
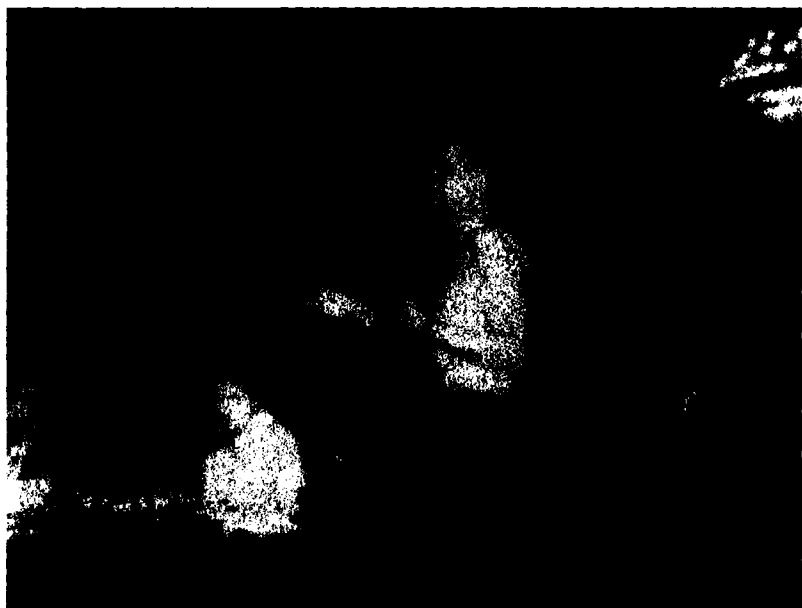
Pe zidul unui edificiu public din Washington D.C. există o placă mare cuprinzând Constituția Statelor Unite, artistic gravată în bronz. Când o privești, la început, se văd numai cuvintele gravate. Apoi, dacă faci câțiva pași înapoi, astfel încât lumina să cadă din alt unghi, apare săpat în text chipul lui George Washington.

Tot așa ar trebui să se întâmple cu această carte, care conține episoade din viața unui om și a celor care au fost cu el în închisoare. În spatele tuturor stă o ființă nevăzută: Isus Cristos, Care ne-a ținut în credință și ne-a dat forța necesară pentru a ieși biruitori.

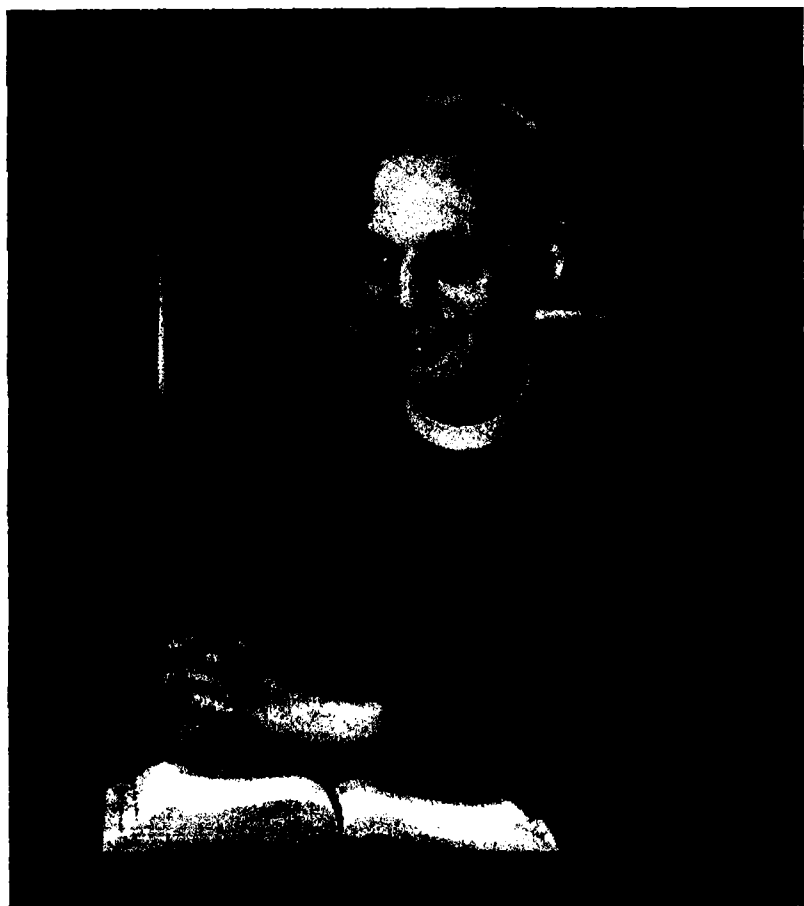

Richard Wurmbrand la doi ani după eliberare.

Richard Wurmbbrand arătându-și rănille și depunând mărturie despre ororile comunismului în fața Senatului American în 1966.

Pastorul Richard Wurmbrand.

Richard și Sabina Wurmbrand.

